

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU
XII KOOSSEISU 64. ISTUNGJÄRK
17.–20. veebruar 1992

Sisukord

ESIMENE ISTUNG, 17. veebruar 1992	3
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	3
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi muutmise kohta.....	6
Eesti Vabariigi seaduse "Mõnede seadusandlike aktide kehtetuks tunnistamise kohta" eelnõu teine lugemine.....	15
Eesti Vabariigi valimisseaduse eelnõu esimene lugemine	16
Eesti Vabariigi haridusseaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi haridusseaduse rakendamise kohta" eelnõu teine lugemine	31
Eesti Vabariigi eraõppeasutuste seaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi eraõppeasutuste seaduse rakendamise kohta" eelnõu esimene lugemine	33
Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi välisinvesteeringuseaduses" eelnõu esimene lugemine	37
TEINE ISTUNG, 18. veebruar 1992.....	39
Päevakorralised avaldused	40
Eesti Vabariigi seaduse "Kohaliku omavalitsuse esinduskogude asendusvalimise edasilükkamise kohta 1992. aastal" eelnõu teine lugemine	44
Eesti Vabariigi seaduse "Omandiõiguse täpsustamise kohta riiklike väikeettevõtete reorganiseerimisel majandusühinguteks" eelnõu teine lugemine	45
Eesti Vabariigi kodanikukaitseseaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi kodanikukaitseseaduse rakendamise kohta" eelnõu esimene lugemine	47
Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu esimene lugemine	57
KOLMAS ISTUNG, 19. veebruar 1992	65
Eesti Vabariigi seaduse "Eesti NSV kriminaalkodeksi uue redaktsiooni – kriminaalkodeksi kehtestamise kohta" eelnõu, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Kriminaalkodeksi ellurakendamise kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksis" eelnõu esimene lugemine	70
Mõne Eesti Vabariigi ministri ametisse määramisest	76
Eesti Vabariigi seaduse "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta" eelnõu teine lugemine	84
Eesti Vabariigi seaduse "Muudatustest Eesti Vabariigi politseiseaduses" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta" eelnõu teise lugemise jätkamine	88
NELJAS ISTUNG, 20. veebruar 1992	104
Kodakondsuse seaduse rakendamise kohta	105

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 64. ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG, 17. veebruar 1992

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere päevast, lugupeetud Ülemnõukogu! Alustame 64. istungjärku. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 78 rahvasaadikut, puudub 25.

Kolleegid, vastavalt eelnevale kokkuleppele ja reglemendile antakse täna meile üle ka mõned seadusandlikud aktid. Ja kõigepealt paluksin kõnetooli proua Krista Kilveti, kes esineb valitsuse nimel.

K. Kilvet

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Head nädala algust teile! Ja lubage mul esitada Eesti Vabariigi lastekaitseaduse eelnõu koos rakendusotsuse projektiga. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Kolleegid, reglemendikomisjoni esimees härra Jaak Allik annab ka üle ühe seadusandliku akti eelnõu.

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu reglemendi töögrupp esitab Ülemnõukogult saadud ülesande kohaselt Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekti Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi muutmise kohta ja palub seda arutada sellel istungjärgul kiireloomulise küsimusena vastavalt reglemendi paragrahvile 15.

Juhataja

Suur tänu. Käesoleval juhul on reglemendikomisjon ka juhtiv. Sellega on ära öeldud, et juhtivkomisjon toetab päevakorra täiendamist, kuid sinnaamaani veel jõutakse.

Kolleegid, asugem päevakorra juurde! Võtame kõigepealt päevakorra projekti lahti sellelt kohalt, kus on tabel menetluses olevate küsimustega. Juhatus on seda asja vaaginud, oma otsused langetanud ja palub täiskogul need otsused kinnitada. Esimene punkt käsitleb ühte väga vana teemat Eesti Vabariigi Ülemnõukogu alatistest komisjonidest. Juhatus arutas seda küsimust. Käesolevaks hetkeks on see probleem sellisel kujul oma aktuaalsuse kaotanud. Praktiliselt puudutab see reglemendi küsimusi, mis on lahenduse leidnud teisel, otstarbekamal viisil. Juhatus otsustas selle küsimuse menetlusest välja lülitada, niisiis päevakorrast maha võtta ja paneb selle nüüd täiskogu ette lõpliku otsuse tegemiseks. Kordan, see on väga vana küsimus. Nagu te mäletate, oli see seotud reglemendiga. Praegu saab niisuguseid asju lahendada teisel viisil.

Viime nüüd läbi veel ühe kohaloleku kontrolli ja see käib kõikide nende hääletusvoorude kohta, mis on seotud päevakorra kinnitamisega. Kohaloleku kontroll. Kohal on 79 rahvasaadikut, puudub 24.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatuse otsus alatise komisjone käsitleva esimese päevakorrapunkti menetlusest väljajätmise kohta? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 65 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid ka ei ole. Juhatuse otsus on kinnitatud.

Kolleegid, järgmiseks võtame kõne alla seitsmenda punkti. Kui te selle läbi loete, siis veendute, et juhatuse tegi oma otsuse ja palub täiskogul selle kinnitada. Ma ei hakka seda ette lugema, teil kõikidel on see käes. Ja hääletusele pannakse sellises redaktsioonis, nagu on menetluse seitsmes punkt. Kas kõik jõudsid läbi lugeda?

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatuse otsus vastavalt menetluses olevale seitsmendale punktile? Selle ettepaneku poolt on 62 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, üks jäi erapooletuks. Otsus on vastu võetud, juhatuse otsus kinnitatud.

Järgmisena võtame 11. punkti. Ka siin on täiskogul vaja langetada oma otsus, kas ta kinnitab juhatuse otsuse või mitte. Lugege palun läbi. Kas võin hääletusele panna?

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on juhatuse otsuse kinnitamise poolt vastavalt menetluses olevale 11. punktile? Selle ettepaneku poolt on 57 rahvasaadikut, vastu ja erapooletu ei ole keegi. Otsus on vastu võetud, juhatuse otsus kinnitatud.

Palun võtame nüüd päevakorra projektist ette selle tabeli, mis käsitleb juhatusele esitatud seaduseelnõusid ja muid akte. Juhatuse langetatud otsused esitan teile kinnitamiseks tabelis toodud redaktsioonis. Juhatuse otsus nr. 1, juhatuse otsus nr. 2 jne. Palun lugege läbi esimene päevakorrapunkt, õigemini juhatuse esimene otsus.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatuse esimene otsus? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 60 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Juhatuse esimene otsus on kinnitatud.

Juhatuse teine otsus. Kas võin selle hääletusele panna? Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatuse teine otsus? Selle ettepaneku poolt on 51 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 1 saadik jäi erapooletuks. Juhatuse teine otsus on kinnitatud.

Ja nüüd juhatuse kolmas otsus. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatuse kolmas otsus? Selle ettepaneku poolt on 55 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Juhatuse otsus on kinnitatud.

Ja nüüd neljas. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatuse neljas otsus? Selle ettepaneku poolt on 60 rahvasaadikut, vastu ja erapooletu ei ole keegi. Juhatuse neljas otsus on kinnitatud.

Viies otsus. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud spiiker! Palun pöörata tähelepanu venekeelsele tõlkele. Selles kasutatud sõna "kriminaaltöötajad" ei ole päris korrektne. Seda ametinimetust tuleks täpsustada 5. punktis.

Juhataja

Õigus. Tundub küll, et tõlge ei ole päris korrektne. Eesti keeles on mainitud Eesti Vabariigi Riikliku Kinnipidamiskohtade Ameti kriminaaltäiteametnikke. Mulle tundub, eesti keeles nagu sobiks, kuigi ei ole tihti esinev sõna. Me parandame ära. Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud spiiker! Hääletamisel pole soovitatav öelda 1. või 2. otsus. Hääletamisel on vaja lugeda ette otsuse pealkiri, vastasel juhul läheb saadikutel kaua aega selle otsimisega. Tuleb öelda, millise otsusega on tegemist ja siis see hääletusele panna.

Juhataja

Ma vaatan ja võrdlen nii eestikeelset kui venekeelset varianti ja ei näe küll põhimõttelist erinevust. Mul ei ole küll seda raske läbi lugeda. Härra Zõbin, kas te leidsite selle tabeli üles? Jah. Kas peab selle ette lugema? Ei pea. Härra Zõbin leidis selle tabeli üles ja me paneme otsused hääletusele ikka numbrite järgi. Tähendab, keelelised parandused viiakse sisse.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatus viies otsus? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 57 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Juhatus viies otsus on kinnitatud.

Ja nüüd kuues ja viimane. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada juhatus kuues otsus? Selle ettepaneku poolt on 57 rahvasaadikut, vastu ja erapooletu ei ole keegi. Juhatus kuues otsus on kinnitatud.

Suur tänu, kolleegid! Võtame nüüd ette päevakorra projekti tervikuna. Siin tundub olevat nii, et enne, kui me selle lõplikult kinnitame, tuleb meil veel mõningad täpsustused teha. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Mul on palve, et p. 3 arutamine viidaks üle 66. istungjärgule, kuna institutsioonid, kellelt on arvamust küsitud, ei jõua varem neid esitada.

Juhataja

Kolleegid! Maaelukomisjoni esimees tegi ettepaneku ja argumenteeris seda. Kas täiskogu aktsepteerib? Panen hääletusele.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et käesoleva, 64. istungjärgu päevakorra projektis teisipäeval arutamiseks ettenähtud 3. punkt üle kanda 66. istungjärgu päevakorda? Selle ettepaneku poolt on 48 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 7 jäid erapooletuks. Otsus on vastu võetud. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Neljapäevases päevakorras on esimese punkti all Eesti Vabariigi kodanike ja välismaalaste kohta käiva otsuse projekt ning selle seaduse rakendamist käsitleva otsuse projekt. Need projektid on meile laiali jagatud, kuid pole märgitud, kes on nende dokumentide autor. Tahaksin seda teada. Tänan.

Juhataja

Märkus on igati õigustatud ja ma paluksin asjaosalisi, kes selle päevakorrapunkti eest vastutavad, hoolt kanda selle eest, et autorid oleksid sisse viidud. Seda nõuab ka meie reglement.

Kolleegid, esmaspäevaks planeeritavat neljandat päevakorrapunkti on natuke muudetud, nimelt ei ole ettekandja haridusminister härra Loik, vaid tema asetäitja härra Luts. Viige sisse need parandused. Arvesse võttes kõiki parandusi, panen hääletusele istungjärgu päevakorra tervikuna.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kinnitada Ülemnõukogu 64. istungjärgu päevakord? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 61 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 3 jäid erapooletuks. 64. istungjärgu päevakord on kinnitatud.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi muutmise kohta

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, selle istungi eel, nagu te kõik võisite veenduda, andis reglemendikomisjoni esimees härra Jaak Allik üle taotluse täiendada käesoleva istungjärgu päevakorda ühe kiireloomulise küsimusega vastavalt reglemendi §-le 15. Tegemist on otsusega. Minu teada on otsuseprojekt teile välja jagatud. Kuna käesoleval juhul on autorid ka juhtivkomisjoni rollis ja nende taotlus on täiendada päevakorda, ei jää mul muud üle, kui panna see täiskogu ette otsustamisele. Viime jälle läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 74 rahvasaadikut, puudub 29.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et täiendada käesoleva istungjärgu päevakorda ühe kiireloomulise küsimusega, mis käsitleb Ülemnõukogu reglemendi muutmist? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 59 rahvasaadikut, vastu on 1 saadik, erapooletuid on 4. Otsus on vastu võetud. Päevakorda on täiendatud. Kas ettekande teeb härra Allik isiklikult? Palun.

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Seekordsed reglemendi parandused püüavad reguleerida kahte küsimust, mis meie igapäevane töö on meie ette korduvalt toonud. Esimene parandus käib juhtumi kohta, kui Ülemnõukogus otsuseprojekti arutamine katkestatakse. Tuletan meelde, et viimasel ajal oleme selle probleemiga tihti kokku puutunud. Võtame kas või härrade Kassi ja Kābini otsuseprojekti mitmekordse arutamise, valitsuse otsuseprojekti arutamise, mis oli seotud usaldusküsimusega, ja kõige lõpuks härrade Elleri ja Antoni vaidluse eelmisel istungjärgul.

Kui me seaduseelnõude puhul oleme sätestanud juhtivkomisjoni osa teisel lugemisel, siis otsuseprojektide puhul me nagu ei eeldanudki seda, et neid võiks arutada mitu ja mitu korda ning mitu korda katkestada. See asi on reglemendis sätestamata. Praegu see täiendus reglemendi § 9 lõikele 1, mis teie ees olevas projektis on joonega alla tõmmatud, ei ole mingi uue jalgratta leiutamine, vaid sätestab otsuseprojektide puhul samasuguse korra, mille sätestab reglemendi § 11 lõige 5 seaduseelnõude teise lugemise puhul.

Nimelt, et asub tööle juhtivkomisjon või Ülemnõukogu poolt moodustatud redaktsioonikomisjon, kes koos autoriga kannab vastutust otsuseprojekti edaspidiste redaktsioonide eest. See ei vähenda autori osa, kuid tähendab seda, et peab olema juhtivkomisjoni koostöö autoriga. Kui autor jääb oma arvamuse juurde ja juhtivkomisjon oma arvamuse või sõnastuste juurde, siis esitatakse alternatiivina mõlemad. Aga esitajaks on ikkagi juhtivkomisjon. See välistab täiskogu ees need korduvad vaidlused kolmnurgas autor-juhtivkomisjon-täiskogu, mis viidavad ainult aega.

Teine parandus, õigemini täiendus § 12 lõikele 1 toob esmakordselt sisse sellise mõiste nagu saadikutegevuse peatamine. Praegu meil sellist võimalust üldse ei ole. Ja praeguse reglemendi järgi on nii, et kui Ülemnõukogu saadik asub tööle mõnel ametikohal, kus ta seaduse järgi ei tohi töötada (eelkõige peetakse silmas vabariigi valitsuse liikmeid, aga me teame, et loetus on ka terve rida teisi ametkohti), siis nagu peaks ta oma volitused igaveseks ajaks maha panema, kuigi seda võimalust ei ole kuskil sätestatud. Me arvasime, et õige oleks tuua sel puhul sisse mõiste "peatamine". Tähendab, kui ta sellest töökohast peaks jälle loobuma või me peaksime ta vabastama sellelt töökohalt, siis tema õigused Ülemnõukogu saadikuna taastuksid. Kuna saalist juba on tulnud mõningaid mõtteid selle punkti arusaadavuse kohta, siis ma teeksin praegu siin ise ühe täienduse kõnealusesse teksti, mis teeb asja vist täiesti üheselt mõistetavaks. Nimelt peaks lause lõpuosa kõlama nii: "... ja teda ei loeta sellel ametikohal töötamise ajal Ülemnõukogu koosseisu kuuluvaks." Tähendab, tema hääl läheb kvoorumist maha, see on asja peamine mõte. See on kõik, mis ma oskan selgituseks öelda. Reglemendikomisjonil ei olnud nende sätete osas lahkarvamusi.

Juhataja

Suur tänu. Rahvasaadikud soovivad siiski asjaolusid täpsustada. Ja küsimused. Genik Israeljan.

G. Israeljan

Lugupeetud ettekandja! Kas ma sain õigesti aru, et 2. punkti kohta esitasite te praegu suuliselt parandusettepaneku? Nii eesti- kui ka venekeelses tekstis on lõplik otsus. Mul on teine, kirjalik ettepanek. Ma võin selle esitada, aga selle mõte on sama, kui ma õigesti aru sain.

J. Allik

Siin tekkiski probleem just selles, et vene keelde on tõlgitud sõnaga, mida eestikeelses tekstis ei ole ("больше") ja sealt võibki välja lugeda just selle tähenduse, et see on lõplik ja igavene. Siis aga kaotab see parandus üldse mõtte. Mõte on just selles, et kui ta sellelt kohalt vabastatakse, siis taastuvad tema saadikuõigused.

Juhataja

Suur tänu. Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja, ettekandja! Kõigepealt on mul väga hea meel, et vähem kui kaks kuud on kulunud selleks, et Ülemnõukogu, eriti reglemendi töögrupp härra Alliku isikus, on saanud aru Ülemnõukogu ja valitsuse liikmete ühitamise vajadusest. Loodame, et nüüd hääletame teistmoodi kui paar kuud tagasi. Aga küsimus on selline. Punkti 1 parandus kõlab: kui projekti arutamine katkestatakse seoses sisuliste parandustega. Vaat see on niisugune subjektiivne kriteerium, kuidas seda määratleda?

J. Allik

Mis küsimusse puutub, siis selles mõttes on vaja rõhutada sisulisi parandusi, et meil on võimalik ju katkestada ja me oleme katkestanud lihtsalt Ülemnõukogu istungi aja lõppemise tõttu. Seda oleme ka teinud ja mingit uut redaktsiooni pole sealjuures esitanud. Sisuliste parandustega on tegemist siis, kui tekib vajadus esitada uus redaktsioon. Kui ei ole mingeid parandusi, siis lihtsalt jätkub endine arutamine. Mis aga puutub härra Junti esimesse märkusse, siis ma juhin tähelepanu tõigale, et eelmine kord oli arutusel valitsuse liikmete ja Ülemnõukogu saadikute staatuse ühendamise.

Minu mälu järgi toetas Ülemnõukogu reglemendikomisjon härra Hallaste parandust, mis oli samasisuline: nimelt saadikutest valitsusliikmete Ülemnõukogu kvoorumist väljaviimine. Nii et meie arvamused ei ole siin muutunud.

Juhataja

Suur tänu. Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud kolleeg! Kas sellest teisest paranduse redaktsioonist võib nii aru saada, et saadikuvolituste peatamine kehtib mis tahes ametikoha puhul? Kui näiteks "Ugala" teater teeb mulle ettepaneku tulla kolmeks kuuks direktoriks, kas ma siis võin seda teha? Teine küsimus on esimesega seotud. Kas need saadikud, kelle tegevus Ülemnõukogus on peatatud, kaotavad ka oma sõnaõiguse? Kas nad võivad ühe või teise küsimuse arutamiseks siia tulla ja ka oma mõtteid avaldada? Aitäh.

J. Allik

Mis esimesse märkusse puutub, siis võin öelda, et kui "Ugala" teater teeb härra Madele ettepaneku hakata direktoriks või Tartu linn teeb talle ettepaneku hakata Tartu linnapeaks, siis see on seaduse järgi lubatud ka praegu. Et seda muuta, tuleks vastu võtta eraldi seadus, mis keelaks nende ametikohtade ühitamise saadikutööga. Praegu on meil kindel loetelu keelualustest ametikohtadest. Need on kohtunikud, riigikontrolörid, ministrid. Midagi oli seal veel, ma peast ei oska öelda. Näiteks Tartu linnapeana töötamist ei keela keegi. Meil on vist koosseisus ka Sillamäe linnapea või volikogu esimees. Nende puhul see punkt praegu midagi ei reguleeri.

Ja härra Made teine küsimus. Jah, ilmselt tähendab see tõesti kaasaraäkimise õiguse kaotamist. Kui inimest ei loeta Ülemnõukogu koosseisu kuuluvaks, siis tal ei ole ka sõnaõigust. Tal ei ole siis minu arvates ka tasuta sõidu õigust, mida Ülemnõukogu saadik kasutab.

Juhataja

Suur tänu. Valeri Kois.

V. Kois

Täna. Härra ettekandja, mul on teile küsimus esimese osa kohta. Mulle näib, et seal pole selgitatud, mida tähendavad need sisulised parandused. Kes määrab kindlaks, milline on sisuline parandus ja milline ei ole? See on väga ebamäärane formuleering ja seda tuleb täpsustada.

Nüüd mõni sõna teie ettepaneku teise osa kohta või õigemini selle kohta, mis puutub töötavatesse saadikutesse. Kahjuks on neid siin ilmselt liiga palju. Aga tihti pole neid, kes töötavad, üldse saalis. Kas teile ei näi, et meil tuleks teha selline parandus, et välistada võimalus töötada veel paaril-kolmel ametikohal peale Ülemnõukogu saadiku kohustuste täitmise.

J. Allik

Mis esimesse küsimusse puutub – selle tõstatas ka härra Junti, siis ma saan aru, et segab sõna "sisuliselt". Me võime selle ka maha tõmmata. Rõhk ei ole ju tollel sõnal. Kirjutada võiksime ka niimoodi: kui projekti arutamine katkestatakse seoses esitatud parandusettepanekutega ... Siis vist langeb see probleem ära.

Mis puutub härra Koisi tõstatatud teise küsimusse, siis on see täiesti iseseisev teema, mida reglemendikomisjon ei ole arutanud. See nõuab eraldi otsust.

Juhataja

Suur tänu. Liia Hänni.

L. Hänni

Austatud juhataja, lugupeetud härra Allik! Mul on küsimus punkti 1 kohta. Siin on juttu eelnõu uuest redaktsioonist, mis ilmselt võib sisaldada olulisi muutusi, võrreldes eelmise redaktsiooniga. Kas see, et eelnõu uus redaktsioon jagatakse kätte alles käsitluse alguseks, on põhjendatud? Saadikud saavad alles siis tutvuda, mis eelnõuga vahepeal on juhtunud.

J. Allik

Selle oleme kirjutanud sisse praegusest reglemendist, siin ei ole midagi uut. Tähendab, praegu on ka nii, et jagatakse kätte käsitluse alguseks. Niisugune on seni olnud meie praktika, kuigi see on mitmel korral tekitanud mõningaid raskusi. Kui proua Hänni pakuks mingi muu tähtaja, oleks hea. Aga seni on olnud käibepraktika selline. Tihti peale me lihtsalt ei ole jõudnud varem, meil on ju tempo selline.

Juhataja

Suur tänu. Kalju Koha.

K. Koha

Austatud ettekandja! Ma vist kordan kõiki eelnevaid küsijaid ja tüütan teid, kuid ma tõesti ei saa hetkel sellest parandusest päris hästi aru. Minul tekitab probleemi see, kes siis tegelikult projekti eest vastutab. Praeguse teksti järgi ma saan aru nii, et juhtivkomisjon või alatine komisjon muutub tegelikult seaduse autoriks. Sõnastus on väga kategooriline.

J. Allik

Härra Koha, ma tsiteerin teile praeguse reglemendi § 11 lõiku 5, mille alusel või eeskujul me selle teksti koostasime. Seaduseelnõude puhul on asi nii. Teisele lugemisele esitab juhtivkomisjon koos eelnõu koostajaga seaduseelnõu muudetud redaktsiooni ning kõik õigeaegselt laekunud kirjalikud parandusettepanekud koos komisjoni ja eelnõu autori hinnangutega. Täheandab, eelnõude puhul muutub alates teisest lugemisest valdavaks juhtivkomisjoni projekt. On ettepanek muuta otsuste puhul, kui arutelu katkestatakse seoses saalist tulevate parandusettepanekutega, samuti määravaks juhtivkomisjoni roll. Eelnõu autorlus sellega ei muutu, autor jääb ikka autoriks ja autor võib ikka esitada oma alternatiivid, kui ta ei ole juhtivkomisjoniga nõus. Kuid meie kogemus on näidanud, et vaidlus kolmnurgas autor-komisjon-täiskogu põhjustab pidevalt katkestamisi. See ei ole viljakas tegevus. Seepärast püüamegi asja reguleerida.

Juhataja

Suur tänu. Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud härra Allik! Kas Johannes Kassi ja Tiit Kabinini nime saanud seaduse arutamise kogemused ei ole viinud teid mõttele, et me peame reglemendiga piirama seaduseelnõude redaktsioonide arvu, et saaks neid kvaliteetselt ette valmistada. On vaja välja töötada säärase uisapäisa tehtud ja ettevalmistamata seaduste kõrvalejätmise mehhanism. Esitasin selles küsimuses reglemendi kohaselt ettepaneku komisjonile. Tänan.

J. Allik

Me ei saa sätestada, et õige on võib-olla kaks või kolm või neli redaktsiooni. See on puhtmehhaaniline lähenemine. Just kvaliteedi parandamise teena nägime seda, et asja võtab enda kätte juhtivkomisjon, kus on eri fraktsioonide esindajad. See komisjon suudab koostada sellise kvaliteediga teksti, mille läbimine Ülemnõukogus on tõenäosem kui siis, kui selle kallal töötab autor lõputult üksi. Selles on asja kogu tuum, teist teed ma ei näe. Mehhaanilist tõket siia seada oleks vist ebaloogiline, selle tõkke seab niikuinii täiskogu, kui ta otsustab katkestada. Ta võib otsustada ka mitte katkestada ja eelnõu iga hetk tagasi lükata.

Juhataja

Suur tänu. Kalju Koha teine küsimus.

K. Koha

Ma vabandan, võib-olla ma ei saanud päriselt aru, aga selle redaktsiooniga tuleb välja imelik asi. Kui autor hakkab näiteks jonnima, kui ta jääb enda juurde, kuidas siis olukord lahendatakse?

J. Allik

Siis minu meelest lahendatakse olukord selliselt. Meie ees on juhtivkomisjoni redaktsioon koos autorite alternatiividega. Mõlemad variandid tulevad täiskogus hääletamisele. Juhtivkomisjon on kohustatud andma selle teksti, millega ta nõus on. Autor võib jonnida, kuid hääletus otsustab kõik.

Juhataja

Suur tänu. Ignar Fjuk.

I. Fjuk

Härra juhataja, ilmselt tuleks esimeses punktis ikkagi see, et uus redaktsioon jagatakse kätte käsitlemise alguseks, asendada sõnastusega, et jagatakse kätte istungi alguseks, millel tuleb eelnõu arutamisele. Tähendab, selliste hoobilt laialijagamiste tulemuseks on kõik muu kui siin saalis tehtava töö kvaliteet ja terve õhkkond. Istungi alguseks peavad olema kõik istungil arutusele tulevad dokumendid laua peal. Milline on arvamused, kas saaks seda sisse võtta?

J. Allik

Mina isiklikult olen härra Fjuki ettepanekuga absoluutselt nõus, aga siis me peame endale ka aru andma, et jäävad ära need võimalused, mis siin mõnikord on olnud. Mõtlen seda, kui tehakse pool tundi vaheaega, tõlgitakse asi ruttu ära, jagatakse laiali. Ühesõnaga, kaotame võimaluse lõpetada asi kiiresti käimasoleval istungil, võttes arvesse ka parandusi. Tegelikult aga tekitab see alati mingisuguse tormamismeeleolu. Nii et kui täiskogu aktsepteerib, olen ma härra Fjuki parandusega nõus. See loob tööle loomulikuma rütmi.

Juhataja

Suur tänu, härra Allik. Rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole. Kas õiguskomisjon soovib oma arvamust avaldada? Ei soovi. Avan läbirääkimised. Valeri Kois.

V. Kois

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tahan öelda mõne sõna esitatud otsuseprojekti teise osa kohta. Arvatavasti on juba kõigile selge, et me ei saa korraldada valitsuse ja Ülemnõukogu tööd nii, nagu seda tehakse normaalses maades, kui me ei luba Ülemnõukogu saadikul olla valitsuse liige. See, kuidas me tema saadikuvolitusi piirame, on teine küsimus. Peamine on see, et me peame andma talle selle võimaluse.

Arvan, et ta peaks täielikult säilitama oma saadikuõigused ja -kohustused ning see oleks normaalne. Aga kui rääkida konkreetsest seaduseelnõust, siis ma ei hakka tegema lisaettepanekut valitsuse liikmeks valitud saadiku saadikukohustuste täieliku säilitamise kohta. Tahaksin juhtida tähelepanu probleemi teisele tahule. Paljud saadikud töötavad peale Ülemnõukogu veel mujalgi. Mõnedel ei ole saadikupalk sugugi mitte peamine sissetulekuallikas. Ma ei hakka näiteid tooma, ehkki võib nimetada mitut inimest, kel on ametlikult mitu töökohta või ametit. See ei ole normaalne. Ja seepärast teen ma ettepaneku sõnastada teine osa teisiti. Jäägu teksti lause: "Ülemnõukogu saadiku, välja arvatud valitsuse esimehe, põhitöökoht on Ülemnõukogu." Aga edasi peaks järgnema: "Kui Ülemnõukogu

saadik asub ametikohale, mis pole spetsiaalselt Ülemnõukogu otsusega kindlaks määratud, siis ta peatab oma saadikutegevuse ja teda ei loeta enam Ülemnõukogu koosseisu kuuluvaks." Mõte on selles, et Ülemnõukogu peab kindlaks määrama need ametikohad, millele saadik võib asuda, mitte aga need, mis on talle keelatud. On vaja kindlaks määrata ametikohad, millele ta võib asuda ilma eriloata. Ta võib olla näiteks mingi partei sekretär või loomeinimesena teatri "Ugala" direktor või näitejuht. See on täiesti võimalik, normaalne aga ei ole see, kui saadik on samaaegselt ka linnapea või pankur. Seepärast panen välja sellise formuleeringu, mille kohaselt Ülemnõukogu saaks õiguse määrata kindlaks need ametikohad, millele Ülemnõukogu saadikul on õigus asuda. Kui ta tahab asuda mõnele muule ametikohale, siis peab ta paluma selleks luba Ülemnõukogult. Kui see on tähtis ametikoht ja selle ühitamine saadikustaatusega on vajalik riigi huvides, siis võib nõusoleku anda. Täna tähelepanu eest.

Juhataja

Suur tänu. Läbirääkimised jätkuvad. Kas lõpetame läbirääkimised?

Kohaloleku kontroll. Lepime kokku, et see käib kogu selle päevakorrapunkti kohta. Kohaloleku kontroll. Kohal on 69 rahvasaadikut, puudub 34.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised antud päevakorrapunkti üle? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 49 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid ka ei ole. Läbirääkimised on lõpetatud.

Kas härra Allik soovib enne lõppsõna tutvuda härra Koisi parandusettepanekuga lähemalt?

J. Allik

Ma võin kohe ka lõppsõnaga esineda.

Juhataja

Jah, palun.

J. Allik

Tähendab, parandusettepanekute aktsepteerimisel oleksid sõnastused järgmised. § 9 tekst kõlaks nii: "Kui projekti arutamine katkestatakse seoses esitatud parandusettepanekutega, esitab Ülemnõukogule projekti uue redaktsiooni juhtivkomisjon või Ülemnõukogu poolt moodustatav redaktsioonikomisjon koostöös projekti autoriga. Uus redaktsioon peab olema saadikutele kätte jagatud hiljemalt istungi alguseks, millel eelnõu tuleb käsitlemisele." Siin on siis võetud arvesse härra Junti, härra Fjuki ja proua Hänni märkused. Rohkem esimese punkti kohta parandusettepanekuid ei ole.

Teise punkti osas, nagu ma ütlesin, lisasime ise teksti, et vastaval ametikohal töötamise ajal ei loeta saadikut Ülemnõukogu koosseisu kuuluvaks. Proua Hänni paneb ette öelda otse välja, millest on jutt, ja sõnastada asi nii: "Kui Ülemnõukogu saadik asub tööle ministrina, peatab ta oma saadikutegevuse ja teda ei loeta sellel ametikohal töötamise ajal Ülemnõukogu koosseisu kuuluvaks." Proua Hänni eeldab, et kohtunikeks ja muudesse ametitesse me ei hakka Ülemnõukogu saadikuid siiski valida. Ma paneksin selle alternatiivina hääletusele, ise jääksin neutraalseks. Kumb variant rohkem hääli kogub, selle jätame sisse.

Härra Koisi parandusettepanek viib meid täiesti uude valdkonda. Praegu arutasime seda ka härra Menšikoviga. Meie selle poolt ei ole. Lihtsalt seepärast, et oleme seda küsimust korduvalt täiskogus arutanud seoses saadiku staatusega, samuti seoses ajutise töö- ja kodukorraga. On väga erinevaid juhtumeid. Meie hulgas on linnapeasid ja muid ametimehi, tähendab, seni on seadus kindlaks määranud need ametikohad, millel töötades on keelatud olla saadik. Härra Kois aga paneb tegelikult ette, et Ülemnõukogu koostaks ametikohtade loetelu, kus on lubatud olla saadik. See on terve probleem. Minu meelest oleks seda õige lahendada koos saadiku staatuse seaduse vastuvõtmisega, mitte praegu selle reglemendi paranduse osas. Me võime härra Jürjoga, kes on ka selle probleemi kallal töötanud, asja arutada, aga mul on ettepanek, et me praegu lahendaksime selle konkreetse küsimuse sõnastuses, nagu see on ette pandud. Kui härra Kois nõuab oma parandusettepaneku hääletamisele panemist, siis seda võib teha. Reglemendikomisjon aga ei saa praegu selle ettepanekuga soostuda. Kui on vaja, siis ma loen selle parandusettepaneku veel kord ette vene keeles: "Основное место работы депутата, за исключением председателя правительства, Верховный Совет. Если депутат Верховного Совета приступает к работе в должности, которая специально не оговорена решением Верховного Совета, то он приостанавливает свою депутатскую деятельность и он не считается больше входящим в состав Верховного Совета".

("Saadiku põhitöökoht, kui ta ei ole valitsuse esimees, on Ülemnõukogu. Kui Ülemnõukogu saadik asub tööle ametikohale, mis ei ole Ülemnõukogu otsusega spetsiaalselt kindlaks määratud, peatab ta oma saadikutegevuse ja teda ei loeta enam Ülemnõukogu koosseisu kuuluvaks.")

Kui me selle täna vastu võtaksime, tähendaks see, et mitukümmend saadikut peaksid oma tegevuse kohe katkestama ja Ülemnõukogu peaks hakkama koostama ametikohtade nimekirja, kus on võimalik töötada. See viib meid minu meelest üsna kaugemale meie praegustest põhiülesannetest.

Juhataja

Suur tänu, härra Allik. Lepime kokku nii, et kõigepealt katsume võtta seisukoha härra Koisi parandusettepaneku suhtes. Teisi mina kirjalikult näinud ei ole. Kas kolleeg Koisi parandusettepaneku sisu on mõistetav? On mõistetav. Meil on juhtivkomisjoni kommentaar ka ära kuulatud. Juhtivkomisjon ei toeta. Kuidas? Reglemendikomisjon.

Meil on senine praktika olnud selline, et kõik reglemendiga seonduvad muudatused on olnud reglemendi töögrupi enda pädevuses selliselt, et oleme aktsepteerinud teda kui juhtivkomisjoni. Ma pakkusin ka õiguskomisjonile kaasettekande võimalust, aga härra Anton ei soovi. Nii et praegu mul ei ole teisi komisjone pakkuda. Lepime sellega, et reglemendikomisjon, reglemendi töögrupp on ka juhtivkomisjoni rollis. Küll aga ei ole ma selle vastu, kui praegu mõni komisjon pakub ennast juhtivkomisjoniks ja avaldab oma kommentaarid. Keegi ei soovi?

Kolleegid, ma panen Valeri Koisi parandusettepaneku hääletusele. Kõik on mõistnud selle sisu ja on ära kuulanud reglemendi töögrupi kommentaarid. Reglemendi töögrupp ei toeta ettepanekut. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Valeri Koisi parandusettepaneku poolt? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 12 rahvasaadikut, vastu 25, 14 jäid erapooletuks. Valeri Koisi parandusettepanek ei leidnud toetust.

Härra Allik, minule ei ole laekunud rohkem parandusettepanekuid. Kui neid on, paneme hääletusele.

J. Allik

Tähendab, teised ma aktsepteerin, aga proua Hänni sõnastuse võib panna hääletusele ka alternatiivina. Ma ei oska hästi ise otsustada.

Juhataja

Katsume siis koos seda formuleerida, ma jään muidu üksi hätta. Täheandab, proua Hänni parandusettepanekud oleksid siis sellised.

J. Allik

Esimese ma aktsepteeriksin.

Juhataja

Ma küsin üle saadikute käest: kas keegi ei nõua hääletusele panekut? Loen selle ette. Ettepanek puudutab esimest punkti. Põhitekst on teil olemas projekti näol ja proua Hänni parandusettepanek oleks siis selline: tekst peab olema kätte jagatud hiljemalt istungi alguseks, millel eelnõu tuleb käsitlemisele. Autorid on seda aktsepteerinud. Kas mõni rahvasaadik nõuab selle hääletusele panekut? Ei nõua. Nii, sellega on esimene parandusettepanek aktsepteeritud ja muudatus viiakse sisse.

Võtke nüüd teine punkt. Proua Hänni ettepanek on sellises redaktsioonis: "... asub tööle ministrina, peatab ...". Võtke see koht, kus on sõnad "asub tööle". Põhitekst on teil ees. Härra Allik arvab, et proua Hänni ettepanek võiks olla alternatiiv. Mina ei vaidle vastu. Need on kaks varianti – põhitekst ja proua Hänni alternatiiv. Mina oletan seda, et kui Jaak Allik pakub seda alternatiivina, siis autorid ja ka reglemendi töögrupp komisjoni rollis jäävad oma teksti juurde. On nii? Kuidas me siis teeme? Konkursiga? Me võime nii teha.

Kolleegid, kas kõik mõistavad, kuidas me käsitleme selle probleemi lahendust? Tundub, et mõistavad. Teeme siis kiiresti konkurss-hääletamise. Arvesse lähevad ainult poolthääled. Kumb variant saab rohkem poolthääli, see jääbki projekti. On mõistetav? On mõistetav. Nii. Kõigepealt põhitekst. See on autorite tekst ja komisjon ise ka toetab seda. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on põhiteksti poolt? Palun hääletada. Igas voorus on üks hääl. Põhiteksti poolt on 34 saadikut.

Ja nüüd kolleeg proua Hänni parandusettepanek. Arvesse lähevad samuti poolthääled. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on Liia Hänni parandusettepaneku poolt? Selle ettepaneku poolt on 21 saadikut. Nii et jääb põhitekst.

Härra Allik, kas meil on veel mõni parandusettepanek? Ei ole. Panen otsuseprojekti tervikuna hääletusele, arvesse võttes parandusettepanekuid. Nüüd oleks vaja hoolt kanda, et kõik rahvasaadikud saali tuleksid. Nagu me kokku leppisime, on arutelu käigus läbiviidud kohaloleku kontroll kehtiv. Veenduge kõik, et olete registreerunud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu reglemendi muutmise kohta? Palun hääletada! Vaja on 52 häält. Selle ettepaneku poolt on 63 rahvasaadikut, vastu ei ole keegi, 2 jäid erapooletuks. Otsus on vastu võetud ja reglement muudetud.

Üks hetk! Lembit Annus.

L. Annus

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid? Ma väga vabandan, kuid mul oleks siiski tungiv palve, et me saaksime parandatud reglemendi trükitult endale edaspidiseks juhendumiseks. Kümnekond istungit tagasi ma juba tegin austatud spiikrile selle ettepaneku. Loodan, et see nüüd siiski realiseerub. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. See on tõesti nii. Tookord ma kohe ka reageerisin kolleeg Annuse palvele. Minu teada jagati reglement välja. Nüüd teeme sedasama, aga enne viime parandused sisse.

Kolleegid, juhtivkomisjonide esindajad! Minul olevate andmete järgi peab olema komisjonides menetluses kolm kiireloomulist küsimust. Kiireloomulised taotlused on laekunud, komisjonid ei ole veel ütelnud oma seisukohti. Kas ma eksin? Ma küsin kindluse mõttes üle. Ega härra Anton ei oska öelda täpsemalt, kuidas on lood õiguskomisjoniga? Kas seal on veel arutusel üks või kaks küsimust? Võib öelda kohapealt. Kui on nii, et ei ole veel valmis, siis pole vaja sõna võtta. Ei ole veel valmis? Selge. Kas riigikaitsekomisjoni esimees või keegi teine seal on saalis? Minu teada oli üks küsimus riigikaitsekomisjonis. Keegi ei lausu midagi. Ärge unustage, et me peame selle istungjärgu jooksul ikkagi päevakorra täiendamise küsimuse otsustama. Nii. (Hääl saalist.)

Eesti Vabariigi seaduse "Mõnede seadusandlike aktide kehtetuks tunnistamise kohta" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Kolleegid, asugem nüüd kinnitatud päevakorra juurde. Esimene punkt on läbi. Ja teine punkt käsitleb Eesti Vabariigi seaduse "Mõnede seadusandlike aktide kehtetuks tunnistamise kohta" eelnõu. Algab teine lugemine ning ma palun kõnetooli justiitsminister Märt Raski. Palun.

M. Rask

Austatud juhataja, lugupeetud saadikud! 23. oktoobril 1991 vastuvõetud kohtuniku staatuse seadus ja kohtute seadus on toonud endaga kaasa vajaduse tunnistada terve hulk varem kehtinud normatiivakte kehtetuks. Kahe lugemise vahel ei ole autorile mitte mingisuguseid täiendusettepanekuid selles osas laekunud. Niisiis oleks põhimõtteliselt võimalik täna otsus langetada. Sellega oleks kõik.

Juhataja

Suur tänu. Millised on küsimused ettekandjale? Küsimusi ei ole. Suur tänu, härra Rask.

M. Rask

Aitäh.

Juhataja

Ma paluksin kaasettekandeks kõnetooli õiguskomisjoni esimehe Tõnu Antoni.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjonile kui juhtivkomisjonile pole kahe lugemise vahel laekunud teilt märkusi ja ettepanekuid. Seetõttu saan ma täna teatavaks teha vaid õiguskomisjoni seisukoha toetada kõnealust seaduseelnõu ja teha ettepanek see teisel lugemisel vastu võtta. Täna teid.

Juhataja

Tundub, et härra Antonile küsimusi ei ole. Avan läbirääkimised. Tundub, et ei soovita arvamust avaldada. Kolleegid, kas võtame seaduse vastu teisel lugemisel? Nüüd tuleb küll läbi viia kohaloleku kontroll. Kohaloleku kontroll. Kohal on 69 rahvasaadikut, puudub 34.

Kuna ettekandjale küsimusi ei olnud, langeb ära ka lõppsõna vajadus ja ma panen seaduseelnõu tervikuna hääletusele. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi seadus mõnede seadusandlike aktide kehtetuks tunnistamise kohta? Palun hääletada! Vaja on 52 häält. Selle ettepaneku poolt on 62 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Seadus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi valimisseaduse eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Kolleegid, jätkame kinnitatud päevakorraga. 3. päevakorrapunkt: Eesti Vabariigi valimisseaduse eelnõu. Alustame esimest lugemist. Ettekande teeb meile kolleeg Illar Hallaste. Palun kõnetooli.

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Valimisseadusest on siin saalis juba mitmel korral juttu olnud. Kõigepealt siis, kui meile aasta tagasi jagati välja Peet Kase poolt ettevalmistatud valimisseaduse eelnõu, mis aga päevakorrast maha võeti. Ja oli juttu ka möödunud aasta juunis, kui kristlik-demokraatlik saadikurühm esitas valimisseaduse eelnõu, mis tugines sellele, et igal valijal on 2 häält. Kuna selle valimisseaduse eelnõuga seoses pandi hääletusele küsimus, millist valimissüsteemi eelistada valimisseaduse koostamisel, sai Ülemnõukogu liikmete enamuse toetuse valimissüsteem, mis tugineb avatud nimekirjade meetodile. Siis moodustati õiguskomisjonis tööühm, kes töötas selle meetodi alusel välja valimisseaduse eelnõu, mis on nüüd teie käes. Tahaksin seda lühidalt tutvustada.

Kõigepealt, mida peab teadma valija, kui ta selle süsteemi järgi valida läheb? Tal on vaja teada seda, et ta saab anda hääle ühele konkreetsele isikule, kelle nimi on valimissedelil, ning et see antud hääl mõjutab konkreetset isikut, seda, kas ta osutub valituks või mitte. Samuti mõjutab valija nimekirja, milles antud isik kandideerib.

Kandidaatide esitamine on jäetud suhteliselt vabaks. Kui varasemates eelnõudes oli sees põhimõtte, et kandidaate Riigikogu või mingi muu nimega parlamendi valimisteks seavad üles registreeritud erakonnad, siis nüüd on eelnõus sellest loobutud ja esitaja jäetud lahtiseks. See tähendab praktiliselt seda, et igaüks võib olla esitajaks, peasi et kandidaat nõustub antud nimekirjas kandideerima ja et tema esitaja maksab ära kautsjoni, mis on vaja selleks, et kandidaati esitada. Muid piiravaid tingimusi siin ei ole.

Nagu te näete §-st 6, on Eesti jagatud 12 valimisringkonnaks, kusjuures 4 neist ringkondadest on Tallinnas. Sellisel juhul, kui Eestis valitakse parlamenti 101 liiget, on ringkonnad keskmiselt 8-mandaadilised. Tõenäoline kõikumine on 6 ja 12 mandaadi vahel sõltuvalt sellest, kui palju valijaid elab ühes või teises piirkonnas. Ja lähtudes sellest, et valijate hulk võib muutuda aja jooksul, muutub ka mandaatide jaotus valimisringkondade vahel.

Kandidaadid seatakse selle valimisseaduse kohaselt üles kas sõltumatute kandidaatidena või mingi nimekirja koosseisus, kusjuures valimistel annab inimene hääle konkreetsele kandidaadile, mitte nimekirjale kui tervikule. Igas ringkonnas jagatakse valijate arv mandaatide arvuga ja saadakse lihtkvoot, mille alusel jaotatakse mandaadid ringkonnasiseselt. Sõltumatud saadikukandidaadid saavad mandaadi ainult siis, kui nad saavad täis lihtkvoodi, tähendab, koguvad nii palju hääli, kui palju on valimas käinute arv jagatuna mandaatide arvuga, nimekirjades kandideerinud kandidaatide hääled liidetakse kokku ühe nimekirja piires ja kui mitu korda saadud häälte arv ületab lihtkvoodi, nii mitu mandaati saab antud nimekiri antud valimisringkonnas. Avatud nimekirja meetod tähendab seda, et valijad saavad oma häältega mõjutada kandidaatide järjestust nimekirjas. See on erinevus suletud nimekirja meetodist, millele tugines osaliselt eelmine eelnõu möödunud aastal ja mis ei leidnud heakskiitu siin saalis. Avatud nimekiri tähendab seda, et kui Jaan on eespool kui Jüri ja Mari on kolmandal kohal, aga Mari saab kõige rohkem hääli, siis Mari tõuseb paratamatult nimekirjas esimeseks. Kui see Mari aga ei saa oma kvooti täis, siis liites kõik antud nimekirjas olevatele kandidaatidele antud hääled kokku, võib ta osutada valituks.

Mandaatide jagamise reeglit selgitab Peet Kase koostatud seletuskiri, näide valimisseaduse eelnõu juurde, kus ta kirjeldab, kuidas mandaate jaotatakse. Kuna territoriaalsetes valimisringkondades ei jaotata kõiki mandaate, sest toimub ikka mingi häälte hajumine, siis osa mandaate jagatakse kompensatsioonimandaatidena nendele nimekirjadele, mis said kas üle Eesti vähemalt 5% häältest või kolm mandaati lihtkvoodi alusel. Kompensatsioonimandaatide juures on tähtis juba üleriigiline suletud nimekiri, kus esimesteks asetatud kandidaadid saavad oma mandaadi. Need isikud, kes kandideerivad üleriigilises nimekirjas, peavad olema üles seatud ka territoriaalsetes valimisringkondades sama nimetusega nimekirjas. Ei ole võimalik, et mõni isik on ainult üleriigilises nimekirjas, aga kohapeal ei kandideeri, või et ta on ühe erakonna üleriigilises nimekirjas, aga kohapeal mingi teise erakonna nimekirjas. Need hääled, mida arvestatakse kompensatsioonimandaatide jagamisel, on kõik sama nimetusega nimekirjades kandideerinud isikutele territoriaalsetes ringkondades antud valimishääled.

Kompensatsioonimandaatide jaotamisel kasutatakse modifitseeritud jagajate meetodit. Kui see meetod on ise kõige enam kasutatav meetod valimistel, siis modifitseerimine toimub siin selle kaudu, et jagajad tõstetakse astmesse 0,9. Selline astmesse tõstmine annab teatud eelise – mitte küll väga suure, kuid siiski eelise nendele erakondadele või nimekirjadele, kes said suhteliselt suure hulga hääli. Kui näiteks kaks erakonda, kes said üle-eestiliselt 10% hääli, saavad kumbki näiteks 12 mandaati, siis üks 20% hääli kogunud nimekiri võib saada mitte 24 mandaati, nagu oleks erakonna summa, vaid juba 25 või 26 mandaati. Mandaatide arv sõltub veel teistest teguritest, näiteks sellest, kui suur osa mandaatidest jaotatakse üldse

kompensatsioonimandaatidena ja kui mitu erakonda osaleb nende jaotamisel. Seetõttu on raske ennustada, kas see on 25 või 26 mandaati. Veel suuremaks läheb vahe, kui kompensatsioonimandaate jaotatakse suhteliselt rohkem mandaatide arvust ja on tegemist suuremate protsentidega, näiteks mingi erakond kogub 40–50% häali.

See meetod peaks olema sobilik meie praeguses poliitilises olukorras. Ühelt poolt on küll puuduseks see, et parlamenti võib pääseda liiga palju sõltumatuid saadikuid, kes ei kuulu ühtegi erakonda, mis võib-olla teeb natuke tülikaks fraktsioonide moodustamise Riigikogus. Teistpidi aga on see meie praegune reaalsus, meie tänapäev, kus erakonnad ei ole jõudnud täielikult välja kujuneda ja kus on kindlasti olemas neid isikuid, kes tahaksid kandideerida, sõltumata mingist erakonnast või valimisliinist. See oleks selle valimissüsteemi iseloomustamiseks võib-olla kõik.

Ma tahaksin öelda veel tänusõnu nendele ekspertidele, kes töörühma koosseisus olles on väga tõhusalt aidanud kaasa selle eelnõu valmimisele, eriti just nendes punktides, mis puudutavad valimiste praktilist läbiviimist, valimiskomisjonide pädevust, nende moodustamise korda ja muud selletaolist, mis on seotud valimiste korraldamisega. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Tundub, et on mõned küsimused. Heino Kostabi.

H. Kostabi

Austatud härra spiiker, lugupeetud ettekandja ja kolleegid! Mul on üks küsimus. Kuidas saavad hääletada need Eesti Vabariigi hääleõiguslikud kodanikud, kes elavad Eesti Vabariigi territooriumil, kuid väljaspool majanduspiiri. Siin ma mõtlen Narva-tagust ala, samuti endist Petserimaad. Aitäh.

I. Hallaste

Valijate küsimus ei ole kõnealuses valimisseaduses lahendust leidnud. Tõenäoliselt on vaja vastavad sätted sisse kirjutada kas valimisseadusesse või selle rakendusotsusesse. Need isikud osalevad valimistel ja kantakse valijate nimekirjadesse. Petserimaa inimeste puhul toimub see valimisringkonnas nr. 11, mis hõlmab Põlva-, Valga- ja Võrumaad ja nad osalevad valimistel seal.

Need, kes elavad Eesti Vabariigi territooriumil, mis jääb ida poole meie majanduspiiri põhjas, osaleksid valimistel valimisringkonnas nr. 7 ja kantakse seal valijate nimekirjadesse. Nad tulevad hääletama Narva linna või on võimalik sõlmida kokkulepe Venemaaga, et viia valimised nendele isikutele läbi ida pool.

Kõne alla tuleks moodustada valimisjaoskond ka Petseris, mis kuuluks sellesesamasse valimisringkonda, kuhu kuulub Võrumaa. Ma usun, et see oleks lahendus. Kuidas seda valimisseaduses sõnastada või panna see rakendusotsusesse – see tuleb töö käigus otsustada ja lahendada. Kui teil on parandusettepanekuid, siis mul oleks heameel, kui te need esitaksite.

Juhataja

Suur tänu. Genik Israeljan.

G. Israeljan

Lugupeetud spiiker, lugupeetud ettekandja! Lugesin väga tähelepanelikult läbi projekti ja kuulasin tähelepanelikult teie selgitusi ning mul tekib mulje – see ei ole mõeldud käesoleva projekti autorite solvamisena, et te ei saa aru sellest põhimõttest, mille järgi valimised korraldada. Mul on üle kahekümne küsimuse. Püüan need lühidalt sõnastada, aga seadus peab olema täpselt mõistetav kõigile, kes seda loevad.

Esiteks. § 2 lõige 3. Teil on kirjas, et valimisõigusest jäävad ilma kodanikud, keda kohus on teovõimetuks tunnistanud. Aga millisena te näete selle kindlakstegemise mehhanismi? Oletame, et kohus tegi kindlaks, et ma olen hull, aga ma peidan selle dokumendi ära ja te ei tea, milline kohus sellise otsuse tegi ja mina lähen valima.

Teine küsimus. Milline on valimiskomisjoni, territoriaalse komisjoni, jaoskonnakomisjoni liikmete esitamise ja määramise mehhanism? Selle kohta ei ole midagi öeldud.

Edasi. Milline on kandidaadi esitamise mehhanism? Kus see peab aset leidma?

Edasi. Kas Riigikogu liikme kandidaat on seotud territooriumiga või võib igaüks sõita mis tahes valda, kus teda paremini tuntakse ja seal kandideerida, ehkki elab hoopis mujal?

§-s 23 te kirjutate, et kellelgi pole õigust takistada registreeritud saadikuid esinemast valimiseelsetel koosolekutel. Kus koosolekud läbi viiakse? Kas tänaval, väljakul või ettevõtetes nagu varem, või valijate klubides? See peab seaduses kirjas olema. Sõnagi pole öeldud massiteabevahenditest. Kuidas saab kandidaat neid kasutada? Peaks vähemalt viitama vastavale seadusele. Vabandage, et mul on nii palju küsimusi, aga neid jäi veel palju esitamata.

I. Hallaste

Ma jõudsin üles kirjutada kahjuks ainult kuus küsimust. Võimalik, et neid rohkem ei esitatudki ja ma hakkaksin algusest peale vastama. Kõigepealt § 2 lõike 3 kohta. Isikute kohta, kes on kohtuotsusega tunnistanud teovõimetuks, on nende alalises elukohas kohalikul omavalitsusel andmed kindlasti olemas, sest sellistele inimestele määratakse hooldaja jne. Kuna valijate nimekirjad tehakse vastavalt nende elukohtadele, siis on seda küsimust võimalik lahendada kohaliku omavalitsuse abiga.

Järgmine küsimus. Kuidas moodustatakse valimiskomisjonid? Selle kohta on olemas paragrahvid. § 10 räägib Eesti Vabariigi valimiskomisjoni moodustamisest, § 12 territoriaalkomisjonide moodustamisest ja § 14 jaoskonnakomisjonide moodustamisest. Kõigi nende paragrahvide teine lõige räägib sellest, kes esitab valimiskomisjonide koosseisu kandidaate või kes teeb ettepanekuid nende komisjonide koosseisu kohta. Eesti Vabariigi Valimiskomisjoni koosseisu kohta teevad ettepanekuid maakondade ja vabariiklike linnade volikogud. Ma usun, et see on väga selge määratlus. Tallinna linnas on ainult Tallinna volikogu ja ainult tema saab teha Tallinnas Tallinna poolt ettepanekuid vabariiklikule valimiskomisjonile. Samamoodi on kõigi maakondade volikogude ja teiste vabariiklike linnade volikogudega. Territoriaalkomisjoni isikulise koosseisu kohta võivad teha ettepanekuid kõik omavalitsusorganid. Selleks on olemas vallad, maakonnavalitsused, linnavalitsused. Kõik omavalitsusorganid võivad teha ettepanekuid, kuid selle komisjoni moodustab maakonna või vabariikliku linna volikogu. Tähendab, Tallinna linna valimiskomisjoni moodustab Tallinna Linnavolikogu, kusjuures ettepanekuid teeb siis linnavalitsus ja neid ettepanekuid võib tulla ka

sealsamas, Tallinna Linnavolikogus. Maakondade tasandil on võimalik saada veel ettepanekuid valdadelt.

Jaoskonnakomisjonide puhul on täpselt samamoodi. §-s 14 on selgelt loetletud, kes moodustab komisjone ja kes esitab kandidaate.

Siis kolmas küsimus. Kes üldse esitab kandidaadi, et inimene saaks kandideerida Riigikogusse. Kandidaadi esitajat ei ole märgitud. See tähendab, et igaüks võib esitada, üles seada kandidaate. Oluline, nagu ma enne oma ettekandes rõhutasin, on see, et esitav isik on nõus kandideerima vastavas nimekirjas ja et esitaja maksab sisse kautsjoni selle kohta, et ta on kandidaadi esitanud. Esitajaks võib olla erakond, valimisliit või mingi muu organisatsioon või lihtsalt sõber – see kõik on lubatav.

Kas kandidaat on seotud territooriumiga? Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõus on öeldud, et Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga, järelikult ei ole ta seotud ka territooriumiga ja sellest põhimõttest on lähtunudki valimisseaduse koostamisel.

Küsimus § 23 kohta. Kus tehakse valimiseelset agitatsiooni? § 23 lõige 2 ütleb, et ei tohi teha takistusi, kuid ei ole ka öeldud, et tuleb teha soodustusi. Igasuguse esinemise kohta, näiteks mingisuguses saalis, on kindlasti olemas oma kord, tähendab, tuleb saal üürida, maksta see kinni. Kui mõne asutusega on võimalik saavutada kokkulepe mingis saalis esinemiseks nii, et selle eest asutusele maksta ei ole vaja, siis see on juba kandidaadi enda või tema valimismeeskonna küsimus. Kui tahetakse teha valimiseelset agitatsiooni tänavatel, näiteks mingite miitingutega, siis ka nende läbiviimiseks on olemas oma selge kord, kuidas sellise ürituse jaoks luba küsida jne. Tallinnas kehtib minu teada juba ammu kord, et reklaamplakateid saab spetsiaalsetele alustele paigutada siis, kui selle eest linnavalitsusele teatud summa makstakse. Järelikult, kui on selline kord kehtestatud ja saadikukandidaat tahab teha valimiseelset agitatsiooni selle alusel, siis võib ta vastava summa maksmisel seda rahulikult teha. Teda ei tohi takistada. Ei saa ütelda, et ta näiteks kuulub sotsiaaldemokraatlikusse parteisse või kommunistlikusse parteisse ja põhimõtteliselt selliseid isikuid sinna välja panna ei tohi. See kehtib iga erakonna kohta.

Mis puutub massiteabevahenditesse, siis selline kord, kuidas hakkavad esinema kandidaadid näiteks televisioonis või raadios, kehtestatakse enne valimisi eraldi. Seda ei pea tegema seadusega. Kindlasti aitab siin tublisti kaasa ka ajakirjanduskomisjon, et see kord, mis kehtestatakse, oleks õiglane.

Juhataja

Suur tänu. Kolleegid, ma juhin tähelepanu sellele, et küsimiseks ja vastamiseks on mõlemale antud tegelikult 2 minutit. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleeg! Ma valin kaks küsimust paljudest võimalikest. Jutt on sellest, et eelnõus on välja pakutud erakondlik valimissüsteem. Kas sa ei näe ohtu selles, et pärast seda, kui võetakse vastu seadus erakondadest või parteidest, võib jääda järele ainult 2-3 parteid, kes Eestis selle mõõdu välja kannatavad ja seetõttu võib praegu väljapakutav valimisseadus, nagu ta on, vajada muutmist? Tähendab, küsimus on selline: kas ei peaks enne hoopis parteide seaduse vastu võtma?

Teine küsimus on § 6 kohta. Millega nimelt on põhjendatud, et need valimisringkonnad on just nii jagatud? Miks nad ei ole jagatud näiteks kas või seni tuntud endiste rajoonide, praeguste maakondade järgi? Kuidas Läänemaa mees hakkab Saaremaa mehi valima, kellest ta midagi ei tea? Täna.

I. Hallaste

Mis puudutab parteide seadust, siis loomulikult oleks seda ammu vaja olnud. Aga praegune eelnõu ei lähtugi registreeritud erakondadest. Kuna esitamisõigus on kõigil, siis järelikult parteide seaduse vastuvõtmine ei eeldaks valimisseaduse muutmist. Parteid ei looda vastavalt parteide seadusele.

Mis puudutab ringkondi, siis tõepoolest võib neid jagada erinevalt. Üks võimalus, omamoodi äärmus oleks see, et valimisringkonnad langeksid kokku praeguste maakondadega. Sellisel juhul oleks sõltumatuid saadikuid väga vähe, kuna kvoot tõuseb. Näiteks kahemandaadilises ringkonnas oleks saadikukandidaadil, kes ei kuulu nimekirja, vaja saada kätte pooled hääled, et osutada valituks. Ja teine äärmus oleks see, et teha tervest Eestimaast üks suur ringkond. Sellisel juhul poleks tarviski kompensatsioonimandaatide süsteemi. See toimkond või töörühm, kes valimisseaduse ettevalmistamisega tegeles, jõudis kokkuleppele, et meil võiks olla kompromiss kahe äärmuse vahel, kusjuures ka siin on võimalikud muudatused. Näiteks Jõgevamaa, mis on ajalooliselt olnud Põhja-Tartumaa, võiks tegelikult kuuluda Tartu linna ja Tartumaaga kokku. Ajalooliselt oleks nii kindlasti õigem, kuid teistpidi muutuks see ringkond ebaproportsionaalselt suureks, võrreldes teiste ringkondadega. Sellisel juhul tuleks ringkondade arvu vähendada mitte ainult kümneni või üheteistkümneni, vaid tuleks, et asi oleks proportsioonis, kaheksa peale tõmmata. Aga need parameetrid on põhimõtteliselt muudetavad. Mida suuremaks me teeme ringkonna, seda väiksemaks läheb kvoot, mistõttu ka sõltumatuid saadikuid tuleb rohkem, ja seda väiksem on see hulk mandaate, mis jaotatakse kompensatsioonimandaatideks. Ja vastupidi, mida rohkem on ringkondi, seega mida väiksemad nad on, seda rohkem mandaate läheb jaotamisele kompensatsioonimandaatidena.

Juhataja

Suur tänu. Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Võib-olla ma ei lugenud seaduseelnõu väga põhjalikult läbi, aga ma ei leidnud sealt vastust küsimusele, kes võib koostada vabariikliku valimisnimekirja. Ja kui seda pole seaduses öeldud, siis kas võib selle nimekirja koostada näiteks rühm sõltumatuid saadikuid või parteisid. Täna ajalehes on artikkel, kus räägitakse sellest, et Eesti Vene Demokraatliku Liikumist ei registreerita. Ilmselt sellepärast seda ei registreeritagi, et ta ei saaks esitada valimisnimekirja.

Ja teine küsimus. Te rääkisite oma vastuses Petserimaast. Aga Petserimaa kuulub seni Vene Föderatsiooni. Kas teie väide, et Petserimaal on vaja luua valimisringkonnad, ei tähenda ülesässitamist?

I. Hallaste

Ma alustaksin praegu lõpust. Petserimaal kindlasti omaette valimisringkonda ei looda, sest Petserimaa on selleks liiga väike, et seal võiks olla omaette valimisringkond. Küll aga võivad need Eesti Vabariigi kodanikud, kes elavad praegu Petserimaal ja Petseri linnas ning keda ei ole kuigi palju, olla lülitatud sellesse valimisringkonda, kuhu praegu kuuluksid käesoleva eelnõu järgi Põlva-, Valga- ja Võrumaa. See valijate hulka väga palju ei suurendaks, kuid annaks nendele Eesti Vabariigi kodanikele, kes seal elavad, võimaluse osaleda valimistel. Tulevikus, kui näiteks tekib Pihkvas või Petseris Eesti Vabariigi konsulaat, on põhimõtteliselt võimalik lähtuda sellest paragrahvist, mis räägib valimistel osalemisest läbi Eesti Vabariigi välisesindust. See on teine võimalik lahendus.

Mis puudutab üleriigilist nimekirja, seda, kes selle esitab, siis ma ütlen kolmandat korda, et nimekirjade esitajad ei ole reglementeeritud. See tähendab, nendeks võivad olla ka liikumised ja organisatsioonid, mis ei ole registreeritud. Ainuke tingimus on see, et kui see nimekirja nimetus langeb kokku mingi juba registreeritud partei või valimisliidu nimega, siis sellisel juhul peab see olema kinnitatud selle partei volitatud esindajate allkirjaga. Kui aga ei ole registreeritud näiteks Vene Demokraatlikku Liikumist, siis sellisel juhul võib niisuguse nime all välja tulla nimekiri ja ühtaegu tekkida oht, et ühe ja sama nime all võib tulla ka kolm erinevat nimekirja. Kuid siis sõltub asi juba sellest, kes esimesena nime esitas. Parteide ja valimisliitude registreerimine on oluline vaid nime kaitseks. Näiteks kui keegi tahab tulla välja Interrinde nime all, siis mitte keegi teine, kui niisugune liikumine näiteks on registreeritud, peale selle liikumise ametlike esindajate sellega välja tulla ei saa. Vastasel korral võiks tekkida olukord, kus mingisugune konkurent tuleb välja sama nimega, seab esimesel võimalikul päeval kiiresti üles sama nimetusega nimekirja ja sellega võtab ära võimaluse tõelisel Interrindel oma kandidaate üles seada.

Praegu on esitaja jäetud lahtiseks. See tähendab, et mingisuguse liikumise registreerimine Ülemnõukogu Presiidiumis ei mõjuta kandidaatide ülesseadmist. Oluline on see, et ülesseatavad kandidaadid kuuluksid valimisõiguslike isikute hulka ja et nende eest tasutakse kautsjon.

Juhataja

Suur tänu. Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud presiidium, lugupeetud härra Hallaste! Minus tekitas hämmeldust valimisringkondade kindlaksmääramine. Õelge palun, mis alusel on moodustatud 7. valimisringkond. See on Ida-Virumaa, Narva, Sillamäe ja Kohtla-Järve. Selle territooriumil elab 1990. aasta andmete kohaselt 222 644 elanikku. Ma ei tea öelda, kui palju on valijaid. Näiteks Harjumaal ja Raplamaal elab 147 000, Hiiumaal, Läänemaal ja Saaremaal ainult 85 607 elanikku. Järelkult võib minu arvates teha järelduse, et selle projekti autorid on juba enne põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse vastuvõtmist vähendanud poole võrra valijate arvu Ida-Virumaal ja Kirde-Eesti linnades. See ei ole korrektne, sest me ei tea veel, milline on tulevane kodakondsuse seadus ja kui palju on selle alusel valijaid.

Mulle näib, et see valimissüsteem, mille autorid on kinniste nimekirjade jms. alusel välja töötanud, on liiga keeruline. Ma olen alati olnud gorbatšovliku süsteemi vastu, mille kohaselt kandidaate esitavad parteid, liikumised, organisatsioonid jne. See süsteem ei ole end õigustanud. Kui teil on rahva silmis autoriteetne kristlike demokraatide, sotsiaaldemokraatide

jne. partei esindaja, miks siis ei võiks neid kandidaate avalikult üldises korras valimisringkondades üles seada ja lasta rahval otsustada, kes Riigikogusse pääsevad. Miks me selle asja nii keeruliseks teeme? Tänan.

I. Hallaste

Kõigepealt ma tahaksin kinnitada küsijale, et kui leidub häid kristlikke demokraate, siis nad esitatakse niikuinii. Aga tulles küsimuste juurde sisuliselt, siis ma arvan, et esimene etteheide ei olnud õigustatud. Valijate arvu ei ole vähendatud. See eelnõu ei lahenda küsimust, kes on valija. See lahendatakse eraldi. Ja mandaadid jaotatakse ringkondades, lähtudes valijate arvust. Tähendab, kui võetakse vastu otsus, et kõik elanikud on valijad, siis on 7. valimisringkond tõepoolest suurem ja tunduvalt suurem kui näiteks Hiiu-, Lääne- ja Saaremaa valimisringkond nr. 6. Kuid see erinevus mandaatide arvus ei ole nii suur, et ei võiks selliselt valimisi läbi viia. Tegelikult on Ida-Virumaa koos nende kolme linnaga ikkagi küllaltki terviklik tööstusrajoon ja sellisena võiks ta ka jääda. Kui otsustatakse nii, et valimisõigus on ainult nendel, kes on Eesti Vabariigi kodanikud vastavalt 1938. aasta kodakondsuse seadusele, siis sellisel juhul on seal vähem mandaate. Nii, kuidas see otsus tehakse, jaotatakse ka mandaadid. Seda teeb Eesti Vabariigi Valimiskomisjon 70 päeva enne valimisi. Nii on § 6 lõikes 3 selgelt öeldud.

Mis puutub väitesse, nagu oleks jaotamise süsteem keeruline, siis erinevate valimisseadustega kokkupuutununa pean ütleva, et ei ole keeruline. See on hästi lihtne süsteem. Valijal on vaja teada ainult seda, et tema annab hääle konkreetsele isikule ja et see hääl mõjutab ka sellesse nimekirja kuuluvate isikute võimalust saada valituks. Ja kõik.

Kui isik, kellele hääled anti, saab kvoodi täis, siis ta ongi valitud. Kui inimene annab oma hääle sõltumatule kandidaadile, see aga ei saa kvooti täis või siis kogub ülemääraselt palju hääli, siis hääled lähevad tõenäoliselt osaliselt raisku.

Juhataja

Suur tänu. Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Aitäh. Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud härra Hallaste! Milliste argumentide varal eelnõu autorid julgevad väita, et Eestimaa territoriaalsete iseärasuste ja sellest johtuvate elanikkonna põhimõtteliselt erinevate vajaduste esindamiseks kõrgemas esinduskogus piisab, kui valimised läbi viia just nimelt 12 ringkonnas ja just nimelt sellise territoriaalse jaotusega ringkondades?

Ja teine küsimus. Kust laest on võetud arv 101 Riigikogu suuruseks? Kas selle taga on mõni tõsisem argument kui lihtsalt arutlus sellest, kui palju meil Riigikogus peaks olema inimesi, et esindada eri sotsiaalsete rühmade erinevaid vajadusi ja huvisid, samuti eri piirkondade põhimõtteliselt erinevaid huvisid ning teisalt, et see kogu ei oleks mitte nii suur ega paneks liiga suurt koormat meie maksumaksjatele? Kaks küsimust. Aitäh.

I. Hallaste

See, et 101 saadikut võiksid Eesti parlamendile olla paras suurus, vaieldi läbi juba enne Ülemnõukogu valimisi. Mis puutub territoriaalsesse jaotamisse, siis ma usun, et on võimalik leida mingi teistsugune jaotumine valimisringkondadeks, mis oleks parem kui praegune. Kui

haldusreformi komisjonil on selle kohta ettepanekuid, siis oleksid need kindlasti teretulnud. Aga hea oleks, kui need ettepanekud oleksid ka põhjendatud. Tuleks argumenteerida, kas ringkondade arv peaks suurenema või vähenema ja kuidas see mõjutab sotsiaalseid huvisid ühiskonnas.

Juhataja

Suur tänu. Priidu Priks.

P. Priks

Härra spiiker, lugupeetud ettekandja! Kui ma õigesti aru saan, siis ühes valimisringkonnas on üks territoriaalkomisjon. Valimiste territoriaalkomisjoni tehnilise teenindamise tagab maakonna või vabariikliku linna valitsuse kantselei, nagu on öeldud §-s 12. Kui näiteks valimisringkonnas nr. 7 on neid neli tükki, kuidas nemad siis selle oma kohustusega hakkama saavad? Õiget peremeest järelikult ei ole. See oleks esimene küsimus.

Teine küsimus. Millisel põhimõttel ja kes järjestab kandidaadid nimekirjasiseselt?

Kolmas küsimus. Kuidas mahutatakse ära igale valimisedelile kogu see kirjeldatud info, mis on §-s 22, ja kui suur see valimisedel siis välja näeb, kas poole või terve ajalehe suurune? Aitäh.

I. Hallaste

Nii, ma hakkaksin algusest peale. Territoriaalkomisjonid moodustatakse vastavalt § 9 punktile 2 kõigis maakondades ja vabariiklikes linnades. See tähendab, et 7. valimisringkonnas on tegelikult neli territoriaalkomisjoni. Valimistulemused võtab kokku Eesti Vabariigi Valimiskomisjon vastavalt territoriaalkomisjonidelt laekunud protokollidele. Siit ka kandidaatide järjestamine nimekirjades. Esitusnimekirjas järjestab nimed esitaja. Näiteks kui sotsiaaldemokraatlik partei esitab oma nimekirja, siis partei otsustab, kuidas kandidaadid on seal järjestatud. Territoriaalses valimisringkonnas otsustab lõpptulemusena nimede järjestuse valija. Nimed paigutatakse ümber vastavalt saadud häälte arvule. Esimesena läheb selle kandidaadi nimi, kes sai kõige rohkem hääli, siis järgmine ja ülejäämine jne. Nii et esitusnimekirja järjestuse otsustab esitaja ja lõpptulemuse nimekirja järjestuse otsustab territoriaalses ringkonnas valija. Üleriigilise nimekirja otsustab esitaja ja selles järjekorras muudatusi ei tehta, kusjuures ma juhin tähelepanu sellele, et üleriigiline nimekiri valimisedelina üldse ei toimi. Seda välja ei jagata.

Ja üks küsimus oli veel. Vabandust! Valimisedeli suurus. Tõenäoliselt annab need andmed ära mahutada suurusel A4, võib-olla natuke suuremal formaadil. Näiteks kui ringkonna keskmine on 8 mandaati, siis on selge, et üks erakond ei sea seal üles kümmet isikut, ta seab üles ikka 8 isikut. Ja 8-kaupa neid järjestataksegi, kusjuures iga nime juures on registreerimisnumber ja nimekirja lõpus on üks ruuduke, kuhu inimene kirjutab sisse registreerimisnumbri, näidates sellega ära oma eelistuse. Tõenäoliselt mahub see kõik ära formaadile A4.

Juhataja

Suur tänu. Rein Veidemann.

R. Veidemann

Austatud spiiker, lugupeetud ettekandja! Mul on kolm küsimust. Esimene. Millisel õiguslikul alusel eristatakse erakonnad teistest organisatsioonidest? Teine. Mis alusel eeldab käesolev eelnõu, et valimisliitudesse astuvad vaid erakonnad? Ja kolmas. Miks te olete mitu korda rõhutanud selle tähtsust, et valija valib ühe isiku? Aga kui valija näiteks ei taha valida ühtegi isikut, vaid eelistab valida mingit erakonda, kuidas ta siis hääletab? Sellele küsimusele vastuse saamine on väga tähtis. Tänan.

I. Hallaste

Ma hakkaksin lõpust peale. Kui valija ei taha valida ühtegi isikut, kes on sedelil, siis ta ei saagi valida. Ta peab valima ühe konkreetse isiku, andes talle hääle. Ei ole võimalik, et ta ei taha ühtegi isikut valida. Siis ta ei anna kellelegi häält. Või kui ta tahab valida sealt 3 isikut, annab 3-le hääled. Mõlemal juhul on valimisedel kehtetu. Selle seaduse järgi tal erakonna valimise võimalust ei ole. Tal on võimalik valida ainult konkreetset isikut.

Millisel õiguslikul alusel eristatakse erakondi? Eestis on juba registreeritud erakonnad olemas. On terve hulk organisatsioone, mis on Ülemnõukogu Presiidiumis registreeritud erakondadena. Valimiste puhul erineb nende õiguslik staatus teiste organisatsioonide omast ainult selle poolest, et erakondade nimi on kaitstud. Näiteks keegi ei saa tulla välja Kristlik-Demokraatliku Liidu nimega, olemata ise Kristlik-Demokraatliku Liidu poolt volitatud esindaja. Sama kehtib Sotsiaaldemokraatliku Partei või mis tahes muu erakonna kohta. See on ainus asi, mis erakondasid eristab.

Küsite: mis alusel on valimisliitudes ainult erakonnad? Ei ole keelatud ka teistel olla. Seal on erakonnad, seal võivad olla ka muud organisatsioonid, näiteks naisliidud, naiste ühendused, võivad olla koertekasvatavate klubid, jahimeeste seltsid, kõik võivad olla. Aga valimisedelile kõiki ei kanta. Valimisedelile kantakse vaid registreeritud erakonnad valimisliidu nime all. Ainult nõutakse, et valimisliidu nimekirjad oleksid kinnitatud sellesse kuuluvate erakondade esimeeste allkirjadega. Kui on valimisliit, kuhu ei kuulu ühtegi erakonda, siis sellisel juhul on ta nagu suvaline organisatsioon.

Juhataja

Suur tänu. Jaan Lippmaa.

J. Lippmaa

Hea kolleeg, mul on hea küsimus, millele saab hästi lühidalt vastata. Mitu päeva peab olema valimiste väljakuulutamise ja valimiste vahel? Kus see kirjas on? § 31 lõige 3. Üksiku, sõltumatu Riigikogu asendusliikme koht, kellele see läheb? Kas see on ette arvatav? Kui ma nüüd õigesti aru saan, siis see koht peaks minema võrdlusarvude tabelis erakondade kõige suuremat võrdlusarvu omavale kandidaadile. Kui see nii on, siis on see asi ette arvatav.

Kas valimisliidud võivad olla ka regionaalsed? Ütleme, et me teeme Pärnus valimisliidu, mida vabariigi tasemel ei ole. Kuidas arvutatakse siis nende üksikute inimeste hääli vabariigi tasandil? Andmed kandidaatide kohta (§20 lõige 2) tuleb esitada Eesti Vabariigi Valimiskomisjonile, seega Tallinna ja § 21 lõige 3 ütleb, et kolm päeva tuleb oodata ja siis

parandused teha. Kas see tähendab, et kõik üle Eesti peavad kokku sõitma Tallinna ja ootama siin 3 päeva, et teada saada, kas parandus teha, ja neid siis teha?

Ja § 10 lõige 1. Kes moodustab esimese Riigikogu valimiskomisjoni? Siin ilmselt peaks olema üks redaktsiooniline täiendus. Või kuidas?

I. Hallaste

See valimisseaduse eelnõu eeldab ka rakendusotsust, kus on öeldud, et esimestel valimistel moodustab Eesti Vabariigi Valimiskomisjoni Ülemnõukogu.

Nii. Nüüd § 20 lg. 2 ja § 21 lg. 3 kohta. Tõepoolest, Eesti Vabariigi Valimiskomisjon registreerib kõik ülesseatud kandidaatide nimekirjad. Kui nimekirjades on mingid vead, siis teatatakse sellest ja need tuleb parandada 3 tööpäeva jooksul. See ei tähenda, nagu tuleks iga nimekirja esitajal Tallinnas kolm päeva oodata mingi vea tekkimist, vaid pärast vea avastamist tuleb see kolme tööpäeva jooksul kõrvaldada. Ja esitamine käib Tallinnas, praktiliselt on kogu esitamine ühte koondatud.

Mis puutub regionaalsesse valimisliitu, siis see on tõepoolest võimalik. Selline regionaalne valimisliit, näiteks Pärnus, võib esitada ka oma üleriigilise nimekirja. Aga kui sama nimetusega nimekirju teistes valimisringkondades ei ole, siis ei ole eriti tõenäoline, et see saaks 5% üle-eestilistest häältest. Oma ringkonnas, näiteks Pärnus, käitub see regionaalne nimekiri nagu iga teine nimekiri, tähendab, nimekirjasiseselt liidetakse kõikidele selles nimekirjas olevatele kandidaatidele antud hääled kokku ja kandidaadid reastatakse vastavalt saadud häälte arvule. Sõltumatu kandidaadi asendamise korral on tõepoolest kaks põhimõttelist võimalust: kas Riigikogus jääb koht tühjaks, see tähendab, et sõltumatute kandidaatide lahkumise korral mingisse ametisse, kas kohtuniku või riigikontrolöri või õiguskantsleri või riigivanema ametisse, ei tule kedagi asemele. Selle võrra väheneb Riigikogu koosseis. Niisugune on üks võimalus. Ja teine võimalus on see, et uus mandaat jagatakse nende erakondade vahel, kes said üle 5% häali.

Mis puutub sellesse, mitu päeva peab olema valimiste väljakuulutamise valimisteni, siis see peaks olema vähemalt 60 päeva. Võiks olla ka 70 päeva, sest mandaatide jaotus tehakse ära 70 päeva enne valimisi, aga põhimõtteliselt saab mandaadid jaotada ka enne valimiste väljakuulutamist.

Juhataja

Suur tänu. Andres Tarand.

A. Tarand

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! § 20 lõikes 3 ja mõnel pool mujal räägitakse isikutunnistusest. Ma tahaksin nüüd kontrolliva küsimuse esitada. Kas on silmas peetud nõndanimetatud Rumesseni passi ehk teisisõnu Eesti Vabariigi isikutunnistust või on see isikuttõendava dokumendi üldmõiste? Aitäh.

I. Hallaste

Ma ei saanud hästi aru neist vihjetest, mida te siin vahepeal kasutasite. Minu teada ei ole selliseid nimetusi, nagu te kasutasite, siia maani üheski seadusandlikus aktis olemas. Nii et siin on mõeldud isikuttõendavat dokumenti, mis eesti keeles tähendab isikutunnistust.

Juhataja

Suur tänu. Valeri Kois.

V. Kois

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul ka on kolm küsimust.

Esiteks, öelge palun, kas ma sain õigesti aru, et valimisliite võivad moodustada kõik. Näiteks kõik Eesti tuletõrjekomandod moodustavad valimisliidu.

Teiseks. Kas teile ei näi, et kui me anname kõigile ilma igasuguste piiranguteta õiguse olla üles seatud, siis näiteks kohvik "Pingviin" esitab oma kandidaadi ja hakkab tema abil valimiskampaania ajal oma toodangut reklaamima ja maksab selle eest väga vähe.

Ja kolmandaks. Öelge palun, miks pole selles seaduseelnõus punkti või paragrahvi, kus oleks juttu valimiskampaania finantseerimise korrast, mis läänemaailmas moodustab kogu selle asja tuumiku. Tänan.

I. Hallaste

Tõepoolest, praeguses seaduses ei ole reglementeeritud, kes võivad valimisliite moodustada ja teie tõstatatud küsimus on täiesti õigustatud. Kui kõik Eesti tuletõrjujad tahavad teha mingi tuletõrjute valimisliidu näiteks nimega "Punane Kukk", siis nad võivad seda rahulikult teha ja mitte miski neid ei takista.

Oluline on see, et nad maksaksid iga ülesseatud kandidaadi eest kautsjoni, mille suurus on pool Ülemnõukogu liikme palgast. Ja kui nad saavad oma protsendi täis, siis sellisel juhul kautsjon tagastatakse neile. Kui nad oma protsenti täis ei saa, siis läheb kautsjon riigituludesse. Oluline on ka, kas ollakse nõus kandideerima tuletõrjute nimekirjas. Mis puudutab "Pingviini", siis ka selle töötajad võivad üles seada oma kandidaadi. Kui näiteks Valeri Kois tahab ka kandideerida nimekirjas "Pingviin", siis keelatud see ei ole.

Valimiskampaania finantseerimise kohta oli ühes esialgses eelnõu variandis tõepoolest sees ka piirang, kui palju tohib üks erakond kulutada raha valimiskampaania korraldamiseks. Analüüsinud seda asja koos ekspertidega, leidsime, et see punkt kaotab mõtte, kuna neid kulutusi, eriti praeguses inflatsioonis, ei ole võimalik hinnata. Oletame, et mingile erakonnale on varutud valimiskampaania tarbeks kümme tonni paberit. Kas seda kümme tonni paberit, mida valimiskampaania jaoks kulutatakse, arvestatakse selles hinnas, millega see aasta tagasi varuti, s.o. 1200 rubla tonn, või selles hinnas, mis kehtib valimiste väljakuulutamise ajal, näiteks 12 000 rubla tonn? Valimiste päeval võib see maksta juba 20 000 rubla tonn. Hinnad on väga erinevad ja seetõttu on arvude sissepanemine enesepettus. Keegi ei ole võimeline kontrollima valimistel tegelikult kulutatud summat, samuti seda, kui palju on mõnda kandidaati finantseeritud kõrvalt, näiteks, kui Valeri Kois kandideerib "Pingviini" nimekirjas, kas siis arvestatakse kõikide jäätiste hind valimiskampaanias kulutatud summaks ja kas ta seetõttu

diskvalifitseeritakse või mitte? Siin tekib väga palju juriidilisi probleeme ja seetõttu pole mõtet finantseerimist seadusse sisse kirjutada.

Juhataja

Suur tänu. Ants Paju.

A. Paju

Austatud juhataja, lugupeetud kolleeg! Minu esimene küsimus on kaheosaline. § 20 lõige 5 räägib meile lahti kautsjoni mõiste. Aga palun mõtestage seda avaramalt. § 11 punkt 5 ütleb, et valimiskomisjon määrab vastavalt seadusele kindlaks kandidaadi esitamisel makstava kautsjoni suuruse. Vastavalt millisele seadusele? See oli esimese küsimuse teine pool.

Teine küsimus on asendusliikme määramise kohta. Minu loogika ei nopi kokku ühte asja: kas asendusliiget ei määratagi siis erakondade nimekirjade põhjal? § 31 lõige 3 räägib mingist võimalusest, kuid minule jääb see arusaamatuks.

Ja kolmas küsimus. Õelge palun teie kui poliitik, kuidas inimesele kogu see valimismehhanism mõistetavaks saab.

I. Hallaste

Ma hakkaksin kautsjonist peale. Kautsjon on Riigikogu liikme palk või pool sellest palgast iga kandidaadi kohta. Ms puudutab selle summa täpset kindlaksmääramist, siis selle teeb Eesti Vabariigi Valimiskomisjon. Tegelikult on ju nii, et palk muutub, hakkab nädalatega muutuma. Inflatsioon on väga kiire ja võidakse vastu võtta otsus, et Riigikogu liikmel on mitte kuu-, vaid nädalapalk vastavalt selle nädala Eesti keskmisele palgale. Siis tekib kindlasti küsimus, millisest päevast, millise päeva palgast asja arvestatakse. Et lõpetada igasugused vaidlused selle üle, ei peaks iga erakond küsima selgitusi Riigikogu raamatupidamisest. Selleks on vaja mingi organ, kes kautsjoni summa välja ütleb, teatades, et sel päeval oli palk selline ja pool palka on selline. Vastavalt §-le 11 ongi niisugune organ Eesti Vabariigi Valimiskomisjon.

Mis puutub asendusliikmesse, siis tema määratakse igal juhul mingist üleriigilisest nimekirjast. Tavaliselt on need erakondade või valimisliitude nimekirjad või kõik need, kes on saanud 5% täis. Kui kandidaat ei kuulunud mingisugusesse nimekirja, oli sõltumatu kandidaat või kuulus mingisse nimekirja, mis ei saanud osaleda kompensatsioonimandaatide jaotamises, siis peaks ta välja langema. Siis jaotatakse 5% piiri ületanud erakondade vahel üks lisamandaat. See on praegune kontseptsioon, millest on lähtunud. On püütud saavutada, et Riigikogu liikmete arv ei väheneks näiteks 80 või 70 peale, sest sellega tegelikult muutuks süsteem ise. Mõistlik on tagada, et Riigikogu võiks jääda enam-vähem 101-liikmeliseks. Kuid vahepeal võib tekkida olukord, kus ta on mõne liikme võrra väiksem, kui asendusliiget ei jõuta määrata.

Oli veel mingi küsimus? Arvata, et kõik valijad saavad valimissüsteemist ja valimismandaatide jaotamise mehhanismist aru valimiste päevaks, tähendab liiga palju tahta. Kui Ülemnõukogu valiti üksiku ülekantava hääle meetodil, siis mind huvitaks väga, kui suur protsent oli neid valijaid, kes täpselt teadsid, kuidas käib häälte ümberjaotamine ja koefitsientide arvutamine. Mul oleks väga huvitav teada, kui palju Ülemnõukogu liikmetest, kes siis valiti, täpselt seda mehhanismi pärast valimistulemuste selgumist ette kujutasid. Ma arvan, et mitte kõik ei pruukinud sellest aru saada, aga ikkagi osutusid valituks. Ka valijaid ei seganud hääletamast

see, et nad võib-olla ei teadnud, kuidas täpselt need koefitsiendid arvutatakse ja kuidas need korrutamised käivad. Oluline on inimesel teada, et ta annab hääle konkreetsele kandidaadile ja et see hääl mõjutab ka vastava nimetusega nimekirja.

Juhataja

Suur tänu. Tõnis Mets.

T. Mets

Lugupeetud ettekandja, mul on teile ainult üks küsimus ja see teatud määral haakub Juhan Telgmaa küsimusega, ainult on teises rakursis. Nimelt on viidud ühte ringkonda saared ja Läänemaa, kuna valimisseadus on koostatud ajal, mil ei olnud veel majanduskriisi. Kas nüüdses kriisiolukorras ei oleks otstarbekas teha Hiiumaast ja Saaremast iseseisvad valimisringkonnad, sest ma ei kujuta ette, mismoodi hakkaks tulevane kandidaat kurseerima saarte ja mandri vahel, eriti praeguses olukorras?

I. Hallaste

See, kuidas saadikukandidaadid teevad valimiskampaaniat, on rohkem kandidaatide endi mure. Kuid ma juhin tähelepanu teisele ohule, mis kaasneb teie poolt pakutud ettepaneku elluviimisel. Seal võib tekkida olukord, kus toimub selline häälte hajumine, et keegi ei saa vajalikku arvu hääli täis. Seal on ilmselt mitte üle kahe mandaadi. Ja sellisel juhul ei osutu mitte keegi valituks niisugusest ringkonnast, näiteks Hiiumaalt või Saaremaalt. Seal antud hääled lihtsalt liidetakse üleriigilistele häältele ja nii võib juhtuda, et Hiiumaalt ja Saaremaalt ei saa mitte keegi Riigikogusse. Kui nad ei ole üleriigilises nimekirjas, ei ole sealt pärit kandidaadid asetatud piisavalt kõrgele. Järelikult räägib teie ettepanek vastu nendest piirkondadest pärit kandidaatide endi huvidele. Et valituks osutuks üks Hiiumaa või Saaremaa mees, peab kvoot olema suhteliselt madalamal ja selletõttu peaks olema ka mandaate selles ringkonnas rohkem. Iseenesest juba niikuinii on 6. valimisringkond kõige väiksem Eestis. Seetõttu, et seal on elanikke kõige vähem.

Juhataja

Suur tänu. Ja nüüd juba teised küsimused. Valeri Kois, teine küsimus.

V. Kois

Aitäh. Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Kas teile ei näi, et kui me lubame igaühel, peaaegu igaühel üles seada oma kandidatuuri ja kui me ei kontrolli nende inimeste finantsallikaid, siis tekib Eestis väga kiiresti kaheparteiüsteem? Nendeks saavad Balti Ühispank ja Tartu Kommertspank.

Ja teiseks. Kuidas te kavatsete kontrollida valimiskampaania finantseerimist välismaalt, kui te ei kavatse selles seaduses midagi fikseerida?

I. Hallaste

Kui ka kirjutaksime seadusse sisse, et valimiskampaaniat ei tohi finantseerida ei Balti Ühispank ega Tartu Kommertspank, siis selle praktiline kontrollimine on minu meelest ikkagi võimatu.

Ma ei arva, et Eestimaal tekiks kaheparteisüsteem, kusjuures üks partei on ühe panga ja teine teise panga finantseerida. Mõeldes teie loogikaga edasi, võib tekkida olukord, kus Tartu Kommertspank näiteks ostab ära Balti Ühispanga. Kas siis tuleb üheparteisüsteem? Küllap see niimoodi ei ole. Eestis on rohkemgi pankasid ja nemad ei finantseeri valimiskampaaniat.

Juhataja

Suur tänu. Jaan Lippmaa, teine küsimus.

J. Lippmaa

Hea kolleeg, ma tahan täpsustada siiski ühte eelmist küsimust, sest vastuse tagumine ots jäi mulle ikkagi segaseks. Küsimus puudutab regionaalseid valimisliite. Ma püüan küsida näite varal. Oletame, et meie Pärnus teeme valimisliidu, kuhu kuuluvad ERSP, EKP ja Rahvarinne. Ütleme, et vabariiklikul tasemel sellist liitu ei ole, aga need erakonnad on olemas. Oletame, et meid saigi valitud: Tiit Madisson, Jaan Lippmaa ja Jüri Raidla. Nüüd ma küsin: kas nende poolt antud hääled lähevad vabariigi tasandil eraldi nende erakondade arvele? Ja kui selles valimisliidus on mõni, kes ei osutu valituks, kas tema läheb siis lisamandaatide jagamisel vabariikliku erakonna nimekirja selles võrdlustabelis? Seda tagumist otsa ma tahtsin just teada saada. Täna.

I. Hallaste

Selline võimalus on ainult ühel juhul, siis kui ERSP, EKP ja Rahvarinne, nagu te tõite näite, moodustavad üle-eestilise valimisliidu ja esinevad ka üleriigiliselt ühe nimekirjaga. Teine juht on selline, et nad ei kandideeri üldse kuskil mujal kui ainult Pärnus, niisiis valimisringkonnas nr. 12. Igal pool mujal loobuvad EKP, ERSP ja Rahvarinne kandideerimisest, kuid ainult ühes ringkonnas teevad nad ühe sellise valimisliidu. Kui on olemas eraldi ERSP, EKP ja Rahvarinde nimekiri, siis Pärnus ei ole samade nimetuste all võimalik liitu teha. Võib teha mingi muu valimisliidu, näiteks "Pärnu sõbrad", kuhu kuuluvad nii Madisson, Lippmaa kui ka Raidla. Kuid sellisel juhul ei ole neil asja ei ERSP, Rahvarinde ega EKP üleriigilisse nimekirja.

Juhataja

Suur tänu. Alar Maarend.

A. Maarend

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Kas valimisseadus ei peaks kindlaks määrama, mis hetkest hakkavad kehtima valitud liikmete volitused? Siin lõppsätetes on öeldud küll, et valimiskomisjon registreerib liikmed, aga millal hakkavad kehtima valituks osutunud liikmete volitused, õigused, kohustused?

I. Hallaste

Põhimõtteliselt on see põhiseaduse küsimus. Volitused peaksid hakkama kehtima valimistulemuste väljakuulutamise päevast.

Juhataja

Suur tänu, Illar Hallaste. Rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole. Enne kui me hakkame ära kuulama kaasettekannet, tahan ma Tõnu Antonile teatada, et kolleeg Genik Israeljan on teinud ühe ettepaneku, millega ma reglemendi järgi ei oska õieti midagi peale hakata. Nimelt, ta teeb ettepaneku arutelu katkestada ja anda eelnõu autoritele tagasi. On toodud ka motiivid selleks. Ainukene, kes saab sellelaadilise ettepaneku teha, on juhtivkomisjon ning ma annan selle üle härra Antonile. Kas see mõjutab komisjoni seisukohta või mitte, seda kuuleme lõpus. Palun kaasettekandeks kõnetooli õiguskomisjoni esimehe härra Tõnu Antoni.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu on vastu võtnud otsuse lõpetada Ülemnõukogu volitused ennetähtaegselt 1992. aastal. Selle otsuse realiseerimiseks peab Ülemnõukogu vastu võtma veel mõned aktid, sest vastasel korral pole võimalik võetud otsust ellu viia. Üks selline õigusakt, mida me vajame, on parlamendi valimisseadus. Selle küsimusega on õiguskomisjon tegelnud umbes aasta aega ja täna esitatud seaduseelnõu pärineb autorite kollektiivilt koosseisus Allik, Hallaste, Gunnar Jänes, Kask, Käbin, Mihkel Pilving, Erik-Juhan Truuväli ja Anton. Õiguskomisjon on tutvunud teile väljajagatud seaduseelnõuga ja on seisukohal, et seda eelnõu on võimalik toetada. Ja on vaja alustada arutelu Ülemnõukogus. Õiguskomisjonis toimunud arutelu baasil ma rõhutan teile mõtet, et käesolevat eelnõu on vaja vaid ühel korral, Riigikogu moodustamiseks ja kui Riigikogu peab seda seadust vastuvõetavaks, siis kasutatakse seda edaspidigi. Suur tänu.

Juhataja

Tundub, et küsimusi esitada ei soovita. Kas õiguskomisjon teeb ettepaneku esimene lugemine lõpetada? Kolleegid, kõik protseduurilised nõuded on selleks täidetud, et esimene lugemine lõpetada. Kas on teisi arvamusi või lõpetame? Esimene lugemine on lõppenud.

Eesti Vabariigi haridusseaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi haridusseaduse rakendamise kohta" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Kolleegid, jätkame päevakorraga. Jätkame Eesti Vabariigi haridusseaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi haridusseaduse rakendamise kohta" projekti arutamist. Alustame teist lugemist. Ma palun ettekandeks kõnetooli haridusministri asetäitja härra Lutsu.

K. Luts

Lugupeetud juhataja, lugupeetud rahvasaadikud! Kõigepealt ma tänan meie Ülemnõukogu, et haridusele jätkuvalt pööratakse tähelepanu. Esimese ja teise lugemise vahelisel ajal on haridusministeerium koos Ülemnõukogu komisjoniga mitmel korral arutanud vahepeal meile tehtud ettepanekuid. Neid ettepanekuid on tulnud haridusministeeriumile, aga eriti rohkesti komisjonile. Ja ma pean ütleva, et need ettepanekud on väga erineva sisuga. Suur hulk ettepanekuid toetab seadust, aga on ka väga palju ettepanekuid seaduse kallal veel tööd teha. Kuivõrd need ettepanekud on väga vastandliku sisuga, siis tundub haridusministeeriumile, et tööd seaduse kallal tuleks jätkata ja neid ettepanekuid paremini arvesse võtta. Mis ettepanekute

sisusse puutub, siis enamik ettepanekuid on kantud vaimust, et vana Eesti Vabariigi haridusseadustiku põhimõtteid tuleks rohkem arutada ja kasutada. Teine pool ettepanekuid on kantud aga niisugusest vaimust, et evolutsioonilisele arengule tuleb võimalikult vähem tähelepanu pöörata ja kasutada võimalikult rohkem revolutsioonilisi vahendeid, s.t. võimalikult rohkem lammutada ja võimalikult rohkem absoluutselt uut teha. Sellega on kõik.

Juhataja

Suur tänu. Kas on küsimusi ettekandjale? On. Alar Maarend.

A. Maarend

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Haridusseaduse eelnõu § 3 ütleb, et haridusasutused jagunevad põhiliselt riigi- ja munitsipaalharidusasutusteks. Ja § 7 ütleb, et munitsipaalharidusasutust tuleb finantseerida omavalitsusorganil. Milliseks jääb ikkagi riigi osa hariduse finantseerimisel? Kas algkoolid, keskkoolid, keskkoolid on riigikoolid või on kõik munitsipaalkoolid? Mis koolid jäävad riigikoolideks? Ja kas riigikoole kohustub riik finantseerima?

K. Luts

Põhimõtteliselt on nii, et kogu koolieelne kasvatus ja üldjuhul ka üldharidust andvad asutused kuuluvad munitsipaalvaldkonda. Kõrgkoolid, nendele lähedased rakenduskõrgkoolid ja pooled kutseharidusasutused kuuluvad riigile. Mis puudutab riigi ja munitsipaalvaldkonna vahekorda, siis seaduses on öeldud niimoodi, et haridustöötajad, olgu nad riigi -või munitsipaalasutustes, samastatakse. Mis puudutab nende asutuste finantseerimist, siis finantsmehhanismi tahetakse muuta nii, et tulevikus kavatakse hakata õpilast finantseerima riigiallikatest, kusjuures riik kannab vastutust ja finantseerib täielikult õpilase õpetamist kuni põhihariduse omandamiseni ehk teisiti öeldes 16. eluaasta lõpuni.

Juhataja

Suur tänu, härra Luts. Rohkem küsimusi ei ole. Kaasettekandeks palun kõnetooli teadus-, haridus- ja kultuurikomisjoni liikme proua Helgi Viirelaiu.

H. Viirelaiu

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Nagu eelkõneleja ütles, on ettepanekuid ja arvamusi haridusseaduse eelnõu kohta tulnud hulganisti. Neid on tulnud nii haridusasutustelt kui ka üksikisikutelt ja siinjuures tahaksin eriti tänada Ülemnõukogu saadikuid pr. Aaskivi, pr. Lauristini, hr. Allikut ja hr. Koha, kes on oma ettepanekud esitanud. Eelinformatsioon on niisugune, et on tulemas veel Tartu Riikliku Ülikooli seisukohad seaduseelnõu kohta. Kuna laekunud ettepanekud on tõepoolest sisuliselt mõneti üsna vastakad, siis teeb teadus-, haridus- ja kultuurikomisjon Ülemnõukogule ettepaneku praegu teine lugemine katkestada ja jätkata seda 66. istungjärgul.

Juhataja

Suur tänu. Alar Maarend tahab esitada oma teise küsimuse.

A. Maarend

Lugupeetud ettekandja! Kuidas komisjon arvab, kas põhiharidus, tähendab, kuni 16. eluaastani, peaks olema munitsipaalharidus või ikkagi riigiharidus? Kas meil peaks olema munitsipaalne haridussüsteem või riiklik haridussüsteem? Riiklik selles mõttes, et ta on riiklikult seaduse alusel paika pandud süsteem, mida finantseerib riik ülevalt alla. Nii et omavalitsused ei pea neid rahasid hakkama otsima, vaid riik finantseerib riigiharidust. Kuidas arvab komisjon?

H. Viirelaid

Siin on kahesuguseid seisukohti ja see küsimus ei ole meil lõpuni lahti vaieldud. Julgeksin aga arvata, et haridus peaks ikka jääma – see on minu isiklik seisukoht – munitsipaalvaldkonda. Mida lähemal on juhtimine ja finantseerimine, seda parem.

Juhataja

Suur tänu. Komisjoni ettepanek on arutelu katkestada ja jätkata 66. istungjärgul. Kas nii, Helgi Viirelaid?

H. Viirelaid

Jaa.

Juhataja

Suur tänu. Kohaloleku kontroll. Kohal on 63 rahvasaadikut, puudub 40.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et juhtivkomisjoni ettepanekul katkestada käesoleva päevakorrapunkti arutamine ja jätkata 66. istungjärgul? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 59 rahvasaadikut, vastu hääletanud ja erapooletuid saadikuid ei ole. Arutelu katkestatakse ja seda jätkatakse 66. istungjärgul.

Eesti Vabariigi eraõppeasutuste seaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi eraõppeasutuste seaduse rakendamise kohta" eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Kolleegid, jätkame kinnitatud päevakorraga. Alustame Eesti Vabariigi eraõppeasutuste seaduse eelnõu ja selle juurde käiva rakendusotsuse projekti esimest lugemist. Ma palun jälle kõnetooli haridusministri asetäitja härra Lutsu.

K. Luts

Lugupeetud juhataja, lugupeetud rahvasaadikud! Käesoleva seaduseelnõu esitamisega me astume Eesti tänases hariduspoliitikas printsiipiaalselt uue sammu selles suunas, et minna sõnadelt üle tegelike alternatiivsete võimaluste loomisele Eesti hariduselu korraldamisel. Kui 1927. aastal võeti Eestis vastu eraõppeasutuste seadus, siis peeti silmas samu eesmärke, mida

me tänagi peame. Ja ma tahaksin öelda, et kui 1938. aastal tehti muudatus eraõppeasutuste seaduses, siis nimetati see seadus ümber eraõppeasutuste toetuse seaduseks.

Käesoleva eelnõu esitamise mõte on ka selles, et anda võimalus luua rohkem niisuguseid haridusasutusi, mis paremini teeniksid rahvast, kohalikke huve ja Eestimaat arengut, ning ergutada neid eriõppeasutusi, mis juba on tekkinud. Eestis on teatavasti sisuliselt tekkinud eraülikool kõrgema kommertskooli näol, on tekkinud eragümnaasium Pärnus ja Bakalaureuse kool Tallinnas eraõppeasutusena. Kuid nad kõik on seaduslikult sätestamata ja nende areng on suuresti pidurdunud sellega, et ei ole päris selge, kuidas neid finantseeritakse. Loota ainult erakapitalile või organisatsioonide või seltside kapitalile ei oleks õige. Seepärast, lugupeetud rahvasaadikud, sätestab väljajagatud seaduseelnõu asja niimoodi, et riikliku hariduse mahus, põhihariduse mahus kuni 16. eluaastani kannab riik hariduse ja kooli tüübist olenemata igal juhul kulud, mis seisnevad selles, et õpetajad saavad palka riigi käest ja lastele on loodud hoopis paremad tingimused.

Teiseks me tahame teha selget vahet litsentsimajanduse ja õppeasutuse vahel. Siiani kehtivate seaduste kohaselt võib litsentse taotleda igaüks, ära öelda ei ole võimalik ja nii on tekkinud Eestis üle tuhande niisuguse õppepunkti, kus püütakse midagi õpetada, aga mille suhtes puudub selge garantii, et see õpetus on sihipärane ning toob inimesele tulu ja kasu. Nüüd on uue seadusega sätestatud või sätestamisel kord, et ainult need asutused, kus süstemaatiline õppetegevus toimub üle kuue kuu, on õppeasutused või koolid ning alluvad ka vastavalt eraõppeasutuste seadusele. Me loodame, lugupeetud rahvasaadikud, et selle seaduse arutamise käigus vallandub Eestimaal taas rahva hea tahe haridusest rohkem juttu teha, seda haridust sisuliselt väärtustada ja mitte ainult juttu teha, vaid oma originaalsete kavade kaudu ka püüda luua niisugune haridusasutuste võrk, mis meie vaimset taset kiiremini edasi viiks. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu, härra Luts. Tundub, et rahvasaadikutel küsimusi ei ole. Palun kaasettekandeks kõnetooli teadus-, haridus- ja kultuurikomisjoni esimehe härra Jaak Jõerüüdi.

J. Jõerüüt

Härra eesistuja, lugupeetud saadikud! Ma ei tahaks korrata neid sõnu ja mõtteid, mida ministri asetäitja siin juba ütles. Ma läheksin nüüd probleemide kallale.

Loomulikult oleme komisjonis enne teie ette tulekut seda seaduseelnõu arutanud ja just selle kandi pealt, kuidas, mis suunas ning millistes paragrahvides ja lõigetes tuleks parandusi teha. Üldjoontes tundus, et see seaduseelnõu võiks küllalt ruttu saada seaduseks, kuid väikesed parandamised on ometi vajalikud ja lahendada tuleks mõned põhimõttelised küsimused. Kui me nüüd läheme esimeselt lugemiselt teise lugemise poole, siis oleks väga meeldiv, kui need inimesed, kes siin saalis konkreetselt tunnevad selle seaduse vastu huvi, keskendaksid oma tähelepanu ennekõike mõnele kontseptuaalsele probleemile.

Me arutasime seadust mitmest aspektist ja õige põhjalikult haridusministeeriumi õigusnõuniku ehk nii-öelda peajuristi Mall Lennupiga. Me saame ise hakkama tehniliste apsidega. Küll aga on vaja laiemat mõttekäiku niisuguste kontseptuaalsete küsimuste puhul, mida alljärgnevalt lähemalt käsitlen.

Esiteks. Te mäletate, et meil on juba menetlusse tulnud ülikoolide seaduse eelnõu ja kui me hakkame käesolevat või ülikoolide seadust vastu võtma, tuleb meil lahendada küsimus, kas eraülikooli õiguste ja kohustuste reglementeerimine kuulub eraõppeasutuste seaduse või ülikoolide seaduse alla. Praegu on eraülikoolidesse puutuv ülikoolide seaduses, meie komisjonil on siin teine arvamus.

Kui te vaatate praegu seda eelnõu, siis tekivad teatud probleemid ka ettevõtlusega. Eraõppeasutuste seaduse eelnõu lähtub ennekõike omandist. Kõik muu haridusse puutuv laieneb ka paljudele teistele õigusaktidele. Eestis on ju otsad õige lahti nii omandiga kui ka ettevõtluse endaga, kui see puudutab tootmist. Rääkimata juba seda sorti ettevõtlusest, mis puudutab tootmisorganisatsioonidest erinevate organisatsioonide asutamist üksikisikute poolt.

Kuivõrd see kõik on küllaltki lahtine, siis on komisjoni arvates selles seaduseelnõus natuke liiga kohmakalt kirjeldatud neid asju, mis puudutavad asutamislubasid, koolitamislubasid ja registreerimist ehk eelnõu viiendat, kuuendat ja seitsmendat paragrahvi. Me teame, et see tuleb ümber teha, me oleme ministeeriumiga selles suhtes kokku leppinud, kuid väga meeldiv oleks ka saadikute nõuandeid kuulda. Samuti pörkame me mitmes seaduseelnõus niisugusele kontseptuaalsele või vähemalt õigusakti tasemel lahendamata küsimusele, mis on reorganiseerimine. See võib esimesel pilgul teile tunduda naiivne probleemitõstatatus. Me ometigi väidame, et siin on peidus terve kontseptsioon. Sest kui reorganiseerimine puudutab ühte väikest asutust, siis vaevalt et see huvitab Eesti üldsust. Kui aga reorganiseerimine ja sellest tulenev õigusjärglus puudutab näiteks ülikooli või muud õppeasutust, siis puudutab see meid ikkagi kõiki ja tervet riiki. Seegi asi tuleb lahendada.

Nagu ühe küsimuse kaudu välja tuli, on praktiliselt kõigi meie käes olevate haridust puudutavate eelnõude juures õige haraline üks koht. Nimelt, kui palju jaotub õigust ja vastutust riigi ja kohaliku omavalitsuse vahel? Ja konks on milles? Need, kes on Põhiseaduse Assamblees istunud, teavad väga hästi neid vaidlusi, teavad paremini, kui mina, kes ma seal ei istu, kuidas kohaliku omavalitsuse tasanditega lood praegu on. Vaat selle kännu taha oleme ka haridust puudutavate seaduseelnõudega alatasa pidama jäänud. Natukenegi mõtlev inimene saab aru, et niikaua, kui Eestis ei ole päris selge, mitu taset kohalikul omavalitsusel on, kes on kelle peal ja all, mis on kellegi õigused ja kohustused, on seda väga raske täpselt ka hariduse asjus välja kirjutada. Nii et siin on ka kontseptuaalne vaidlus peidus.

Kuid olgu nii- või naamoodi, lõppkokkuvõttes tahtsin komisjoni esindajana teie tähelepanu juhtida selle seaduse mõnedele probleemidele, mis meie arvates on kindlasti vaja lahendada. Kui kellelgi teisel torkab midagi muud silma, oleme väga tänulikud, võtame rõõmuga vastu nii tähelepanujuhtimised kui ka konkreetsed parandusettepanekud. Tahame selle seaduseelnõu kallal jätkata tööd täiesti normaalselt, kuivõrd nüüd on meil niisugune kolmene pakk juba olemas ja ühtlustamisi on võimalik teha. Komisjoni poolt teen ettepanku täna esimene lugemine läbi viia ja lõpetada.

Juhataja

Suur tänu. Tundub, et on üks küsimus. Priidu Priks.

P. Priks

Aitäh, härra spiiker! Lugupeetud ettekandja, § 8 lõikes 2 on öeldud, et eraõppeasutused, eraõppeasutuste õppetöö tase ja seal omandatud haridus peab vastama riigi standardile. Mind huvitab, kes paneb paika selle riigi standardi?

Ja edasi. § 16 lõike 1 järgi ma saan aru, et kogu seda asja ja taset kontrollivad haridusorganid. Kas siin ei tule nüüd mingit vastuolu sellest, et need haridusorganid ja kontrollorganid on ka ühe süsteemi järgi õpetatud. Oletame, et erakoolis keegi entusiast viib õppetööd läbi teiste meetoditega. Võib-olla tuleb nii välja, et Ameerika süsteemi järgi ei ole see mingi tase ja kõik on valesti tehtud. Kuidas selle asjaga on?

J. Jõerüüt

Aitäh. Küsimus tabas väga täpselt ühe olemasoleva naela pea pihta ja ma vastaksin nii. Selle § 8 lõike 2 suhtes on meil juba kokku lepitud haridusministeeriumi esindajaga, juristiga, et siin ilmselt mõeldakse riigi haridusstandardit, mis tuleneb sellest raamseadusest, aga igal juhul on selles lõikes mitu asja lahtised ja me juba tegime oma ettepaneku see täpsemini välja kirjutada. Siis me võime teisel lugemisel nagu selgemini sellest asjast rääkida ja vaielda.

Ja nüüd see vastuolu või oletatav vastuolu § 16 lõikes 1. Meil tekkis täpselt sama küsimus nende haridusorganite suhtes ja veel teisestki aspektist. Niikaua kuni ei ole välja kirjutatud, mida haridusorganid tegelikult tähendavad, võiksime öelda sedagi, nagu me arutelu käigus leidsime, et Ülemnõukogu teadus-, haridus- ja kultuurikomisjon on samuti haridusorgan. Ausalt öeldes ei pea me mingit tegevuse kontrollimist võimalikuks, ei soovita ega soovi seda. Kuid selle paragrahvi kaudu me puudutame ühte teist väga olulist küsimust. Kui § 16 lõiget 1 tähelepanelikult lugeda, siis tekib küsimus, mida on tarvis kontrollida. Me rääkisime ainult sellest, kes kontrollib, mitte sellest, mida kontrollitakse. Ja see tuleb kahtlemata seaduses selgemini lahendada. Selle üle mõeldakse meie palvel praegu ka ministeeriumis. Tähendab, kas me tahame kontrollida pedagoogide kvalifikatsiooni või me tahame kontrollida selle töö lõppresultaati, nii-öelda õpilaste taset, mis sealt välja tuleb. Komisjon on siia maani küll täiesti üksmeelselt seisukohal, et tuleks kontrollida lõppresultaati.

Juhataja

Suur tanu. Lembit Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mina ei saa kuidagi aru, mida tähendab § 13 lg. 1, kas siin on midagi keelega lahti või on nii keeruline mõiste antud, et tavalisel moel ei loe seda välja. Aitäh.

J. Jõerüüt

Vastan samuti heameelega. Komisjon kirjutas esialgsel arutamisel nii § 13 lg. 1 kui ka § 13 lg. 2 juurde kolm suurt küsimärki ja koos ministeeriumi nõunikuga me leidsime, et terve see paragrahv tuleb päris ilusti ümber teha.

Juhataja

Suur tänu, härra Jõerüüt. Rohkem küsimusi ei ole.

Kolleegid, kõik protseduurilised nõuded, et esimene lugemine lõpetada, on täidetud, mida ka juhtivkomisjon meil palus teha. Kas loeme esimese lugemise lõppenuks? Keegi ei vaidle vastu. Esimene lugemine lõpetatakse.

Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi välisinvesteeringuseaduses" eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Kolleegid, meil on jäänud ametliku tööpäeva lõpuni siiski veel aega, kuigi meie tänane päevaplaan on täidetud. Mul on ettepanek, et me võtaksime homsest päevakorrast ühe punkti, nimelt neljanda, mis käsitleb ühe seaduseelnõu esimest lugemist. Jutt on muudatuste tegemisest Eesti Vabariigi välisinvesteeringuseaduses. Ja meil on käepärast võtta ka ettekandja, Eesti Panga president härra Siim Kallas, kelle ma palun nüüd kõnetooli.

S. Kallas

Austatud Ülemnõukogu! Eesti Pank esitab teile läbivaatamiseks ettepaneku muudatuste tegemise kohta Eesti Vabariigi välisinvesteeringuseaduses. Ettepanek on tühistada § 10 lõikes 3 sõnad "Eesti Vabariigi Valitsuse või Eesti Panga nõukogu keeldumise korral litsentsi andmisest võib litsentsi taotleja sama tähtaja piires pöörduda kohtu poole". Me töötasime välja välisinvesteeringute tegemise korra ja jõudsime järeldusele, et investeeringu litsentsi taotleja võimalus pöörduda edasi kohtu poole on natuke nagu ebatavaline ja mõnes mõttes võib-olla väär. Kui tegemist on riigipangaga, siis see ongi viimane instants, kus niisuguseid küsimusi lahendada. Kui on kahtlus, et riigipank ei täida seda funktsiooni, siis mis tagab, et sedasama funktsiooni suudab kompetentselt täita kohus? Mujal maailmas on just riigipank see, kes niisugustes küsimustes viimase sõna ütleb.

Ma lisaksin kommentaariks järgmise näite. Välisinvesteeringute tegemise kord näeb ette, et see, kes nende tegemist taotleb, peab esitama oma aastaaruanded mitme viimase aasta kohta. Nende põhjal otsustatakse pankade tegevuse üle. Kui pankade tegevust analüüsitakse, siis otsustatakse nii nende tegevuse seaduslikkuse üle kui ka nende käitumise üle. Kui leitakse, et mõni pank ei ole hästi käitunud, siis võib see pangale tähendada ülemaailmset surmahoopi. Pankade usaldusväarsuse üle otsustamiseks on pankadel ka oma süsteemid, oma informatsiooniallikad. Näiteks kui Eesti Pank keeldub mingile välispangale andmast litsentsi sel põhjendusel, et see pank ei ole usaldusväärne, siis, ausalt öeldes, on kohtul raske hakata seda asja uuesti käsitlema, midagi tõestama ja uurima, kas see pank on usaldusväärne või mitte.

Seda kõike arvestades panebki Eesti Pank ette teha välisinvesteeringuseaduses muudatus.

Juhataja

Suur tänu. Tundub, et küsimusi panga presidendile ei ole. Ma tänan.

Kaasettekandeks palun kõnetooli eelarve-majanduskomisjoni esimehe Kalju Koha. (Hääled saalist.)

Uluots? Palun, härra Uluots.

Ü. Uluots

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud seadusandjad! Mul ei ole Siim Kallase jutule midagi erilist lisada. Tahtsin teie tähelepanu juhtida ainult ühele vasturääkivusele. Kõnealuse seaduse 9. paragrahvi 4. lõike 1. alapunktis on öeldud, et Eesti Pank võib keelduda litsentsi andmisest välisinvesteeri ja mitteusaldusväärse korral. Tähendab, kui pank on jõudnud arusaamisele, et investeerija ei ole usaldusväärne, siis ta võib keelduda litsentsi andmisest. Samal ajal aga on seaduse 10. paragrahvi 2. lõikes öeldud, et sellise keeldumise korral võib investeerija anda Eesti Panga kohtusse. Tähendab, siin on vasturääkivus ja eelarve-majanduskomisjon toetab Eesti Panga ettepanekut teha väike muudatus välisinvesteeringute seaduses.

Juhataja

Suur tänu. See tähendab, et komisjon toetab ka esimese lugemise lõpetamist.

Ü. Uluots

Jaa, toetab esimese lugemise lõpetamist.

Juhataja

Suur tänu. Tundub, et küsimusi ei ole ka härra Uluotsale.

Kolleegid, kas loeme esimese lugemise lõppenuks? Keegi ei vaidle vastu. Esimene lugemine on lõpetatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, me oleme täna ja terve istungjärgu jooksul väga konstruktiivselt, viljakalt töötanud, kuid siiski on meil jäänud mõned minutid ametliku tööpäeva lõpuni. Ma lihtsalt küsin, kas härra Tõnu Anton ei oleks valmis arvamust avaldama ühe neljapäevase päevakorrapunkti kohta? See käsitleb riiklike, riiklik-kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide vara taasriigistamise ja erastamise korra seaduse eelnõu. Kui juhtumisi ollakse valmis arvamust avaldama, oleks hea. Palun, härra Kaido Kama.

K. Kama

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma saan ainult omaenda arvamust avaldada, kuna ma pidin valmistama selle arvamuse seaduseelnõu kohta ette õiguskomisjoni jaoks. Õiguskomisjonil aga pidi see olema päevakorras alles sellel nädalal, nii et õiguskomisjon seda küsimust arutada ei ole jõudnud.

Nimetatud seaduseelnõu tuleneb otseselt omandireformi aluste seadusest ning puudutab paragrahvides 40 ja 42 käsitletud kooperatiivsete, riiklik-kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide vara taasriigistamise ja erastamise korda. Jutt on siis sellistest organisatsioonidest, nagu kolhoosid, KEK-i süsteem, ETKVL, ametiühingud jne. Kolhooside probleem lahendatakse põllumajandusreformi seaduses. Käesoleva seaduse mureks jäävad ainult kolhooside- või majanditevahelised ettevõtted. See tähendab siis kogu EKE süsteemi organisatsioone.

Seaduseelnõus on lahendatud küsimused, mis saab nimetatud organisatsioonidele kunagi tasuta üleantud riigivarast, mis juhtudel see taasriigistatakse või kuidas seda erastatakse. Jääb aga

lahendamata küsimus, mis saab ikkagi nende organisatsioonide ülejäänud varast, mida riik ei ole neile andnud. See tähendab, et valitsuse esitatud eelnõu täidab küll täpselt selle ülesande, mis on antud omandireformi aluste seaduses, kuid ei lahenda probleemi tervikuna. Selleks et EKE süsteem praegu korralikult reorganiseerida, ei piisa sellest, kui me teame ainult seda, kuidas käitub riik omaenda osaga EKE süsteemi varas. Sama puudutab ALMVÜ-d, ETKVL-i ja teisi. Minu isiklik arvamus on praegu küll niisugune, et kui me juba seadust hakkame ette valmistama, siis tuleks nende organisatsioonide reorganiseerimise ja nende vara õiguslike küsimuste probleem lahendada komplekselt. Täna tähelepanu eest.

Juhataja

Suur tänu. Kolleegid, kuna nüüd juhtus nii, et õiguskomisjon, ei ole küsimust siiski veel lõplikult selgitanud, tuleb minu meelest komisjoni arvamust kuulata veel ka neljapäeval. Eks ole? (Hääled saalist.)

Kolleegid, sellega oleme tänaseks planeeritud päevakorra ammendanud. Ma tahaksin siiski veel meenutada kahele juhtivkomisjonile, et me ootame pikisilmi teie seisukohta mõne kiireloomulise küsimuse päevakorda võtmiseks. Õiguskomisjonilt ja riigikaitsekomisjonilt ei ole veel arvamust laekunud.

Täna teid osavõtu eest. Head nägemist!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 64. ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG, 18. veebruar 1992

Juhataja (Ü. Nugis)

Tere hommikust, kolleegid! Asugem töökohtadele. Istungjärgu töö jätkub. Kontrollime kohalolekut. Kohaloleku kontroll. Kohal on 70 rahvasaadikut, puudub 33. Vähevõitu.

Kolleegid, vastavalt meie eelnevale kokkuleppele ja reglemendile antakse täna üle ka mõnede seadusandlike aktide eelnõud. Ja kõigepealt ma palun kõnetooli Põhiseaduse Assamblee juhataja härra Tõnu Antoni.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Vastavalt Ülemnõukogu 1991. aasta 3. septembri otsusele Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee tööülesannetest ja töökorraldusest esitab assamblee Ülemnõukogule Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu. Nimetatud otsuse 5. punkti alusel tuleks Ülemnõukogul otsustada eelnõu rahvahääletusele panek. Assamblee on otsustanud heaks kiita Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu ja esitada selle Eesti Vabariigi Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile rahvahääletusele panekuks. Kohal olnud 45 assamblee liikmest hääletas nimetatud otsuse poolt 32. Täna.

Juhataja

Täna juhatuse istungil võetakse vastu otsus, millal ja milliste saatedokumentidega me suuname selle täiskogu ette.

Ka vabariigi valitsus annab meile täna üle mõned seadusandlike aktide eelnõud. Palun, proua Krista Kilvet.

K. Kilvet

Lugupeetud juhatus, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Esitame teile kiireloomulise küsimusena kahe Eesti Vabariigi ministri kinnitamise küsimuse. Valitsus teeb ettepaneku nimetada Aavo Mölder Eesti Vabariigi põllumajandusministriks ning Merle Krigul Eesti Vabariigi ministriks. See on kiireloomuline küsimus. Merle Kriguli töövaldkond oleks rahvastik, migratsioon, rahvussuhted.

Juhataja

Suur tänu.

K. Kilvet

Eesti Vabariigi Valitsus võtab tagasi Ülemnõukogu otsuse projekti, mis käsitleb riikluse kindlustamise eesmärgil täiendavate meetmete rakendamist Eesti Vabariiki sisse- ja väljasõidul ning Eesti Vabariigis elamise ja töötamise korra tagamiseks. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Lugupeetud Ülemnõukogu, meile tundub, et juhtivkomisjoni kohustused kiireloomuliste küsimuste arutamisel, mis täna üle anti, peaks enda peale võtma juhatus. Jutt on uutest ministrikandidaatidest. Ettepanek oleks selline, et komisjonid täna oma töö ajal tutvuksid pakutavate ministrikandidaatidega. Minule on komisjonide esimeestelt juba laekunud esimesed ettepanekud, millal soovitakse tutvuda. Ma palun, et kõik komisjonid, kes tunnevad vajadust ja kohustust tutvuda nende ministrikandidaatidega, esitaksid mulle kirjalikud ettepanekud, et me saaksime korraliku graafiku välja töötada. Tõenäoliselt võtab juhatus kohe vastu otsuse toetada päevakorra täiendamist selle kiireloomulise küsimusega. Ilmselt toimub otsustamine homme. Ollakse nõus? Nii et palun tehke oma ettepanekud, teie ettepanekute põhjal me koostame graafiku. Nii hoiame aega kokku.

Päevakorravälised avaldused

Juhataja

Jätkame päevakorraga. Mul on alust arvata, et kõik kolleegid, kes soovivad kõnet pidada, teevad seda vaba mikrofoni raames. Katsume kinni pidada ajast. Mitte üle 5 minuti. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Pärast pühapäevastes eesti ajalehtedes minu poolt ETA korrespondentidele antud intervjuu avaldamist on tekkinud palju küsimusi. Tahaksin

asjaolusid selgitada. Nädal tagasi toimus Moskvas patriootlike jõudude kongress. Sellel loodi Venemaa Rahvuskogu, mis võttis vastu mitu dokumenti, millest ma loen ette mõned väljavõtted. "Poliitilised põhimõtted ja ülesanded:

1. Püüd poliitiliste vahenditega taastada ühtne ja suur Vene riik tema ajaloolistes piirides.
2. Vene NFSV tunnustamine Vene impeeriumi ja NSV Liidu õigusjärglaseks kõigi sellest tulenevate poliitiliste ja õiguslike tagajärgedega."

Ja veel üks moment:

"Esmane poliitiline ülesanne.

1. Seoses NSV Liidu likvideerimisega Vene NFSV ja teiste NSV Liitu kuulunud vabariikide vaheliste mittekonstitutsiooniliste lepingute katkestamine ...

4. Venemaaga taasühinemist taotlevate ja oma tahet kohalikel rahvahääletustel väljendanud rahvaste mõjus toetamine."

Te ilmselt teate, et sellel kongressil esines Venemaa asepresident Rutskoi ja et seal polnud ei kommuniste ega vene rahvusradikaale. Võiks öelda, et see oli Venemaa poliitilise spektri keskosa. Aga ometi avaldati sellised dokumendid ja deklareeriti selliseid põhimõtteid.

Edasi. Moskvas õnnestus mul kohtuda Venemaa parlamendi eri poliitiliste jõudude esindajatega. Mind tegi valvsaks, tõepoolest tegi valvsaks kõigi veendumus selles, et 3-4 kuu jooksul toimub Venemaal mäss. Tuleb mäss. Ma toonitan seda. Põhimõtteliselt on selles veendunud kõik, alates paremäärmuslastest ning lõpetades äärmiste vasakpoolsetega.

Ja nüüd me saime kätte valitsuse poolt esitatud kodakondsusdokumentide paketi. Tahan öelda, et valitsus on selles asjas käitunud pühamana Eesti Kongressist ja Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Parteist, isegi Rooma paavstist enesest.

Nüüd aga, austatud kolleegid, vastake mulle niisugusele küsimusele. Arvestades, et Venemaal arenevad praegu küllalt jõudsalt impeeriumimeelse psühholoogia ilmingud ja et Venemaa tõepoolest liigub mässu poole, öelge palun, lugupeetud härrased, kas neis tingimustes oleks Eesti riigi, eesti rahva huvides see, et siin on 40% rahvastikust, s.o. 600 000 inimest, kes ei ole Eesti Vabariigi kodanikud? Mõelge selle üle hästi järele, sest muidu võime supi kokku keeta. Kui kodakondsuse küsimus lahendada mitte tsiviliseeritud, vaid metslase kombel, siis tuleb pärast endil seda suppi helpida. Mõelge sellele, lugupeetud kolleegid. Tänan.

Juhataja

Suur tänu. Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Tahaksin teadvustada ühte probleemi, mis on seotud sellega, et meie kolleeg on esitatud valitsuse poolt ministrikandidaadiks ja me eile võtsime vastu seda lubava reglemendiparanduse. Ma tahaksin kõigi tähelepanu juhtida sellele, et see probleem ei tõusetuks meie tubli kolleegi saatust otsustava hääletamise ajal. Nimelt kehtib praegu kord, et

Ülemnõukogu kõik aktid, sealhulgas otsused, jõustuvad kümne päeva jooksul pärast nende avaldamist. Kuidas me sellest probleemist üle saame, sest eile me ei määranud kindlaks, millal meie otsus jõustub? Aitäh.

Juhataja

Õiguskomisjon peaks täna asjatundlikult seda arutama. Võib-olla tuleb vajaduse korral teha eile vastuvõetud otsuses täiendus kehtivuse kohta. Pavel Grigorjev.

P. Grigorjev

Lugupeetud härrad seadusandjad! Teist korda tuleb mul sellest kõnetoolist pöörata teie tähelepanu Eesti ja Balti elektriijaama näitel meie energeetika katastroofilisele olukorrale. Minu esinemiste vaheajal on olukord üksnes halvenenud energeetika allakäigu ükskõikse pealtvaatamise tõttu.

Ka käesoleval istungjärgul arutatakse eelnõud pingestavad veelgi enam olukorda Eesti nüüdisarengu ühe kõige keerulisema küsimuse ümber. Meie läbimõttlematud sammud on provotseerinud majanduslike otsesidemete katkemise Idaga, ent kindla suunitlusega ja meie mõistes võimsat tööstust pole võimalik ühe käeliigutusega ümber orienteerida, pealegi kui ollakse külmas ja näljas. Praegu maitseme oma ettevõtmiste kibedaid vilju. Mõned saadikud ütlevad mulle, et Kirde-Eesti elanikud peavad end ise hädast välja aitama. Meile olevat objektid üle antud ja nüüd olevat meil vaja vaadata, kuidas olukorrast välja tulla. Kui seda aga ei suudeta, siis head teed! Teine kallas ootab. Ja kas teate, see nõuanne võib mõjuda. Koostamisel on Pihkva gaasielektriijaama projekt ning ühel päeval ütleb see oblast ära meie ebastabiilse energeetika teenustest ning kohe lähevad meie soojusjõujaama parimad spetsialistid tolle elektriijaama ehitusele. Meie aga ajame edasi oma perspektiivitut poliitikat välismaalaste suhtes, kelleks muutuvad Eesti ja Balti elektriijaama spetsialistid.

SRÜ riikidest saabuvate trükiste hinna tõustes päästab ainult televisioon teabenäljast. Televiisorist aga näeme, et SRÜ riikidesse sõidavad üha sagedamini paljude riikide kõige erinevamate institutsioonide esindajad. Meie Ülemnõukogu ametlikud isikud aga ikka veel ootavad, millal järg nende kätte jõuab. Poleks nagu kuulnud, et meie lugupeetud juhataja oleks võtnud nõuks juhtida Itta suunduvat kõrgetasemelist delegatsiooni, lahendamaks meie ees seisvaid keerulisi SRÜ riikidega arendatavate suhete probleeme. Poliitikas aga vaakumit pole. Saavutamata oma kohta Lääne turul, kaotame üha rohkem oma positsioone Ida turul ning üha rohkem pöörame tähelepanu piiride kindlustamisele. Sealjuures kanname ka oma möödalaskmised Idas kehtestatud blokaadi arvele.

Te ainult vaadake läbilaskesüsteemi Sõpruse sillal! Mind koos Poola Vabariigi esindajaga – muuseas olid mõlemal diplomaatilised passid – tõsteti autost välja ja lasti jalgsi mööda Narva linna tänavaid kõmpida, demonstreerimaks Lääne ettevõtjatele meie piiriületamise süsteemi. Selliselt peletame viimasedki sõbrad oma majandusprobleemide lahendamisest eemale. Ma saan veel aru, kui vaenulikkust tekitab vene perekonnanimi. Selle omaniku jaoks võib tekitada massilise tööpuuduse, planeerimata seejuures abirahasid ja aidata kaasa energeetika, kergetööstuse ja ei tea veel mille lagunemisele, et ainult sundida välismaalasi emigreeruma. Ehkki on arusaamatu, kust siis vabariik hakkab makse saama. Aga mulle on täiesti arusaamatu see, kui vastumeelsus kõige vastu, mis tuleb Ida poolt, laieneb automaatselt Lääne diplomaadile, kui teda saadavad venelased.

Lugupeetud kolleegid, ma kulutasin palju aega ja olen sunnitud sügava murega presiidiumile üle andma Narva linna ametiühingukeskuse avalduse, milles juhitakse valitsuse ja Ülemnõukogu tähelepanu Eesti Vabariigi poliitilisele ja majanduslikule olukorrale. Tahaksin uskuda, et seekord suvatsevad Ülemnõukogu juhtkond, peaminister ja energeetikaminister Narva linna külastada ja arutavad kohapeal, rahvale silma vaadates, tekkinud probleeme. Tänan tähelepanu eest.

Juhataja

Suur tänu. Kolleeg Pavel Grigorjevi tehtud etteheited on suuresti õigustatud, sest tõepoolest on Ülemnõukogu juhataja poolt juhitava delegatsiooni volitused läbirääkimisteks Venemaaga veel jõus. Enn Leisson.

E. Leisson

Lugupeetud härra eesistuja, lugupeetud kolleegid! Mind tegi ärevaks ja sunnib sõna võtma kolleeg Lebedevi pöördumine meie poole Ülemnõukogu kõnetoolist. Ma tahaksin teiega jagada oma mõtteid ja kui teie, härra juhataja, peate seda vajalikuks, siis anda teile volitused teha Ülemnõukogu nimel Strasbourgis ka vastav avaldus. Vene impeeriumi taastamine – ma rõhutan: impeeriumi taastamine – on riigiõiguslik akt, mis vähemalt minu meelest on riigi siseasi.

Taastada monarhia või kehtestada mõni teine valitsemisvorm – see on tänapäeval referendumile või rahvaküsitluse teel võimalik. Kuid anda Vene impeeriumi järeltulija volitused üle Vene Föderatsioonile, praegu eksisteerivale riigile, oleks agressiivne akt iseseisvate riikide suhtes, kelle iseseisvust on rahvusvaheline üldsus tunnustanud. Niisugune samm oleks täiesti lubamatu, agressiivne, sõjakas ja praeguse rahvusvahelise kliimaga sobimatu. Palun selle üle härra juhatajal järele mõelda ja kasutada oma avalduse ametlikuks kinnituseks kolleeg Lebedevi sõnavõtu stenogrammi. Tänan.

Juhataja

Suur tänu. Teadmiseks niipalju, et mina olen praegu järjekorras 27-s, kes taotleb sõnavõttu. 10-minutiline sõnavõtt on mul ette valmistatud. Kui see peaks õnnestuma, siis ma kasutan seda võimalust ja võtan ka stenogrammi kaasa. Mart Madisson.

M. Madisson

Lugupeetud juhataja, head kolleegid! Mind ajendas sõna võtma raske olukord, mis tekkis seoses viimase bussipiletihindade tõusuga õppiva noorsoo, nimelt üliõpilaste, tehnikumide ja kutsekoolide õpilaste hulgas. Praegu nende hindade juures 30%-line hinnaalandus ei mõju ja on tekkinud niivõrd raske olukord, et kaugemate paikade õppurid võivad jääda kooli sõitmata. Nad peavad välja laduma oma raha saja rubla piires, mõni muidugi vähem, mõni rohkem, olenevalt kaugusest. Ja need on sellised summad, mida nad lihtsalt enam kokku ei aja. Mõnega vesteldes kuulsin, et seekord veel sõidetakse, järgmine kord ilmselt mitte. Nii sotsiaalstipendium kui ka abirahad katavad ju vaevalt ühe kuu sõidukulud. Sõitma aga peab iga nädal, sest toitlustusküsimused on nii raskesti lahendatavad, et noored peavad käima kodus toidu järel. Ma pöördun väga tungivalt meie valitsuse, tööministeeriumi poole, ka meie sotsiaalkomisjoni poole. See asi vajab väga kiiret lahendamist, sest minu arvates on see lähedal katastroofile, koolid võivad jääda seisma. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Kolleegid, kas loeme vaba mikrofoni sellega lõppenuks? Tänan. Mulle laekub praegu ettepanekuid, kuidas komisjonide tööaega planeerida. Ka fraktsioonid, kes soovivad ministrikandidaatidega kohtuda, tehku oma ettepanekud.

Eesti Vabariigi seaduse "Kohaliku omavalitsuse esinduskogude asendusvalimise edasilükkamise kohta 1992. aastal" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Ja nüüd, kolleegid, jätkame tööd vastavalt kinnitatud päevakorrale. Tänapäevakorra 1. punkt käsitleb kohaliku omavalitsuse esinduskogude asendusvalimise edasilükkamist 1992. aastal. Te mäletate, see oli kiireloomuline küsimus. Esimesel lugemisel oli põhjalik arutelu ja nüüd viime läbi teise lugemise. Ma palun kõnetooli presiidiumi nimel ettekande esitamiseks härra Tiit Käbini.

T. Käbin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Esimesel lugemisel me arutasime, miks on vaja asendusvalimised edasi lükata. Ma informeerisin ka sellest, et ühiselt õiguskomisjoniga otsustasime, et probleemi ei saa lahendada otsusega, vaid seadusega. Seetõttu ongi täna teine lugemine.

Teile esialgselt kättejagatud eelnõust jäi välja punkt 5. Võib-olla lisaksin mõned kommentaarid. Valimisseaduse § 11 lõige 2, millele siin on viidatud, näeb ette volikogude liikmete arvu. Seda teksti lugedes võib tõepoolest tekkida küsimus: miks siis volikogud ise seda asja ei lahenda, miks peab seda tegema Ülemnõukogu? Kui teksti tähelepanelikult lugeda, siis, jah, on öeldud, et volikogud määravad kindlaks liikmete arvu. Kui seaduseelnõu koostati, siis lähtusid tegijad sellest, et nimetatud paragrahvi rakendatakse iga kord enne uusi valimisi. Tähendab, selle paragrahvi mõtte järgi määrab volikogu enne valimisi kindlaks, kui palju saadikuid tuleb valida järgmisse koosseisu. Et aga sõnastus annab võimaluse asja natuke laiemalt tõlgendada, pöördusid kohalikud volikogud Ülemnõukogu Presiidiumi poole ja viimase poolt vastuvõetud aktis 1990. aastast ongi täpsustatud seda korda. Tähendab, mandaatide arvu vähendamine toimub Ülemnõukogu loal. Kui palju nüüd siis kuskil volikogu liikmete arv väiksemaks jääks? Maakondades on see keskel läbi üks, kaks. Kõige rohkem väheneb liikmete arv Harju maakonnas – kolme võrra. Meenutagem, et maakondades on volikogude liikmeid 30–50. Enamikus maakondades on ka mitmeid valdu, kus siis väheneks ühe või kahe saadiku võrra volikogu koosseis.

Niisugused on muutused. Ja ilmselt seda, miks asendusvalimisi ei ole vaja sel aastal läbi viia, ei tarvitse siin enam põhjendada. Ettepanek on seadus teisel lugemisel vastu võtta. Tänan.

Juhataja

Suur tänu. Tundub, et oli selge ettekanne, küsimusi ei ole. Ma tänan. Kas Tõnu Anton teeb kaasettekande või avaldab arvamuse kohapealt? Tõnu Anton teeb teatavaks õiguskomisjoni seisukoha.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjonile pole teilt laekunud märkusi ja ettepanekuid arutatava seaduseelnõu kohta. Õiguskomisjon toetab eelnõu ja teeb ettepaneku see teisel lugemisel vastu võtta. Tänan.

Juhataja

Suur tänu. Ma oletan, et ei soovita läbirääkimisi pidada. Ei soovita. Kohaloleku kontroll. Kohal on 77 rahvasaadikut, puudub 26. Kolleegid, kas võin panna seaduseelnõu tervikuna hääletusele? Võin.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et vastu võtta seadus kohaliku omavalitsuse esinduskogude asendusvalimise edasilükkumise kohta 1992. aastal? Palun hääletada! Vaja on 52 häält. Selle ettepaneku poolt on 61 rahvasaadikut, 1 rahvasaadik on vastu, 4 jäid erapooletuks. Seadus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi seaduse "Omandiõiguse täpsustamise kohta riiklike väikeettevõtete reorganiseerimisel majandusühinguteks" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Kolleegid, jätkame vastavalt kinnitatud päevakorrale. Teisipäevane teine päevakorrapunkt: Eesti Vabariigi seadus omandiõiguse täpsustamise kohta riiklike väikeettevõtete reorganiseerimisel majandusühinguteks. Alustame teist lugemist. Ma palun ettekandeks kõnetooli Eesti Vabariigi Riigivaraameti peadirektori härra Kamratovi. Kolleegid, ma nägin küll saalis hr. Kamratovit. Kalju Koha, kuidas on lood härra Kamratoviga? Ma nägin teda küll saalis.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Küsimus on meil teiseks lugemiseks päevakorda pandud ja eelarve-majanduskomisjonil on oma seisukoht, mille me ka välja ütleme. Aga selle kohta, mismoodi käitub valitsus, mul andmed puuduvad.

Juhataja

Kas teil on eelnevalt töökorras kokku lepitud, et valitsus ei tee ettekannet teiseks lugemiseks?

K. Koha

Kui nad loobuvad, siis eelarve-majanduskomisjon teeb oma ettekande.

Juhataja

Üks hetk! Loobuvad. Siis ma palun kõnetooli eelarve-majanduskomisjoni esimehe härra Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhatus, lugupeetud kolleegid! Teile on täna välja jagatud seaduseelnõu redaktsioonis, mis kõlab nii: Eesti Vabariigi seadus omandiõiguse täpsustamise kohta NSV Liidu Ministrite Nõukogu juhtimise, planeerimise ja majandusmehhanismi täiustamise komisjoni otsuse alusel asutatud ja tegutsevate väikeettevõtete reorganiseerimisel. Enne eelarve-majanduskomisjoni seisukohtade juurde minekut pisut ajalugu. Algselt räägiti seadusest omandiõiguse täpsustamise kohta riiklike väikeettevõtete reorganiseerimisel majandusühinguteks. See esitati Ülemnõukogule möödunud aasta 1. juunil kirjaga nr. 1 313. Eelarve-majanduskomisjon vaatas tookord esitatud seaduseelnõu läbi 7. augustil ja tegi otsuse, mille edastas ka valitsusele: täiendada seaduseelnõu Eesti Vabariigi Valitsuse 1991. aasta 7. juuni määruses nr. 102 sisalduvate normatiivsete sätetega, mis puudutavad üleviimise korda, seda, kuidas muuta riiklike väikeettevõtteid majandusühinguteks. 21. septembril tuli küll uus redaktsioon, kuid see ei vastanud komisjoni poolt püstitatud nõuetele. Me lugesime seda eelnõu koos teiega siin täiskogus 14. novembril 1991. Tookord esitas eelarve-majanduskomisjoni ettekande härra Veetõusme. Asi lõppes selliselt, et paluti pidada esimene lugemine lõpetatuks, kuid valitsusele teatati, et kui ta kahe nädala jooksul ei esita uut eelnõud eespool nimetatud tingimustel, teeb eelarve-majanduskomisjon ettepaneku tagastada arutatav eelnõu valitsusele.

12. detsembril saadeti majandusministeeriumist välja uus variant, mille pealkiri on siis selline, nagu eespool ütlesin: seadus omandiõiguse täpsustamise kohta NSV Liidu Ministrite Nõukogu juhtimise, planeerimise ja majandusmehhanismi täiustamise komisjoni otsuse alusel asutatud ja tegutsevate väikeettevõtete reorganiseerimisel. Selle eelnõu vaatas eelarve-majanduskomisjon läbi 17. detsembril ning otsustas suunata Ülemnõukogu esimehe kantseleisse juriidilisse ekspertiisi, paludes muu hulgas analüüsida vastavust omandireformi aluste seadusele. Tähtaeg oli 13. jaanuar. Ekspertkomisjoni vastus tuli 26. jaanuaril.

1992. aasta 11. veebruari töökoosolekul otsustas eelarve-majanduskomisjon ekspertkomisjoni seisukohti arvestades lükata arutatava eelnõu tagasi. Miks? Need eelnõud, ka uuendatud variant, lähtuvad sisuliselt tasuta erastamisest, riigi omanduses oleva vara tasuta andmisest füüsiliste isikute omandusse. Seega on vastuolu juba seaduse sisu ja pealkirja vahel. Komisjon ei toeta riigivara tasuta erastamist. Oleme seisukohal, et riiklike väikeettevõtete käsutusse nende asutamisel üleantud vara ja samuti juurde loodud vara on riigi omand, mille puhul omandiõiguse üleminek riigilt väikeettevõtte töötajatele, s.o. füüsilistele isikutele, peab toimuma üldistel alustel, müügivormis.

Vabariigi valitsuse poolt teiseks lugemiseks esitatud täiendatud seaduseelnõu pealkiri ja redaktsioon ei käsitle mitte üksnes riiklike väikeettevõtete omandiõiguse täpsustamist, vaid väikeettevõtete reorganiseerimist üldse. Kuid teatavasti on väikeettevõtted kooperatiivsed. Seega jääb selgusetuks seaduse peamine eesmärk. Eelarve-majanduskomisjon leiab, et probleemi lahendamiseks tuleb eelnevalt täita omandireformi aluste seaduse § 37 ja selle seaduse rakendusotsuse 6. punkti 8. alapunktis ettenähtud ülesanded. Tuleb ette valmistada rahvakapitali obligatsioonide tingimusi ning korda sätestav eelnõu, mis on senini veel tegemata. Lähtuvalt riiklike väikeettevõtete asutamise tingimustest tuleks nende käsutuses oleva vara erastamist korraldada erinevalt. Ettevõtete puhul, mille asutamisel ega hiljem pole riigivara üle antud ning mis on oma materiaalse baasi soetanud majandustegevuse tuludest, olles maksnud ettenähtud maksud, ei tekita vara töötajale tasuta üleandmine vastuväiteid. Riigivara baasil rajatud riiklike väikeettevõtete puhul oleks tulnud hinnata vara juurdekasvu ettevõtte tegevusaja jooksul, võrreldes seda ettevõttele üleantud riigivara väärtusega, millest lähtuvalt on võimalik vara müümise tingimusi diferentseerida. Eelnõu esimesel lugemisel komisjoni kaasettekandes

härä Veetõusme sellise ettepaneku autoritele ka tegi, kuid eelnõu uue redaktsiooni ettevalmistamisel seda arvestatud ei ole. Ei saa nõustuda, et riiklik väikeettevõte reorganiseeritakse töötajate initsiatiivil, jätmata riigile kui omanikule otsustusõigust.

Lõppkokkuvõttes teeb eelarve-majanduskomisjon ettepaneku käesolev eelnõu tagasi lükata. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Kolleegid, kas te soovite täpsustada asjaolusid? Eelarve-majanduskomisjoni seisukoht on väga karm. Tundub, et kõik on selge, Kalju Koha. Ma tänan.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 82 rahvasaadikut, puudub 21. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et aktsepteerida eelarve-majanduskomisjoni seisukohta: tagasi lükata valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu omandiõiguse täpsustamise kohta riiklike väikeettevõtete reorganiseerimisel majandusühinguteks? Argumendid olid toodud komisjoni esimehe ettekandes. Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 52 rahvasaadikut, 2 on vastu, 11 jäid erapooletuks. Seaduseelnõu antakse valitsusele tagasi.

Eesti Vabariigi kodanikukaitseaduse eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi kodanikukaitseaduse rakendamise kohta" eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Kolmas päevakorrapunkt, nagu te mäletate, läks esialgsest projektist välja ja võeti 66. istungjärgu päevakorda ning neljanda päevakorrapunkti arutasime läbi juba eile. Nüüd tuleb viies päevakorrapunkt, mis õigupoolest on siis kolmas. See käsitleb Eesti Vabariigi kodanikukaitseaduse eelnõu koos selle juurde käiva rakendusotsuse projektiga. Täna viiksime läbi esimese lugemise. Palun ettekandeks kõnetooli Eesti Riikliku Päästeameti peadirektori härä Ants Rõõbi.

A. Rõõp

Lugupeetud härä juhataja, lugupeetud saadikud! Eesti ei vaja siiani NSV Liidu Kaitseministeeriumi direktiivide ja määrustike järgi toimunud tsiviilkaitse süsteemi, kuna see ei ole suuteline tagama elanike ohutust ja nendele vajaduse korral abi andma. Käesoleva seaduseelnõu koostamisel lähtusime Eesti Vabariigi 1936. ja 1938. aasta õhukaitsealastest seadusandlikest aktidest. Samuti järgisime Genfi 1949. aasta konventsioonide tsiviilkaitse korraldamise aluseid määrava lisaprotokolli VI peatüki ja rahvusvaheliste õigusnormide nõudeid tsiviilelanikkonna kaitse korraldamisel rahu ja sõja ajal.

Tsiviilelanikkonna kaitse süsteem on vastava seadusega loodud eranditult kõigis riikides. Mida neutraalsem ja demilitariseeritum riik, seda enam pööratakse tähelepanu elanikkonna kaitsele. Enamikul juhtudest nimetatakse süsteemi tsiviilkaitseks, inglise keeles Civil Defence, rootsi keeles Civilt försvar jne. Nimetuse muutmisega tahtsime pöörata tähelepanu tõsistele sisulistele muudatustele, võrreldes siiani kehtinud põhimõtetega. Analoogia võib olla Soomes kasutatava nimetusega "väestõn suojeļu".

Tänapäeva tase tsiviilkaitstes on teistes riikides saavutatud samm-sammult mitmete eksirännakute hinnaga. Euroopa riikides võttis see aega 15–18 aastat. Meil nii palju aega ei ole. Analüüsides praegu aktsepteeritud seisukohti tsiviilkaitstesüsteemi ja päästetööde korraldamisel, näeme, et kõik Euroopa riigid on jõudnud praktiliselt ühesuguste põhimõtteni. Me ei kopeerinud oma seaduseelnõus ühtki riiki, küll aga oleme püüdnud vältida teiste vigu. Kõige lähedasem Eesti ühiskonnale ja võimalustele on Rootsi Kuningriigi tsiviilkaitse.

Milles seisneb põhiprobleem? Vabariigi elanikke ohustavad pidevalt ettevõtetes kasutatavad ja veonduses transporditavad mürgised, plahvatus- ja tuleohtlikud ained, naaberriikides asuvad aatomielektriijaamad, samuti mitmesugused loodusnähtused. Tugevatoimeliste mürkainetega toimub meil keskmiselt üks avarii kvartalis. Arvestades meie piiratud võimalusi vanade seadmete ja transpordivahendite uuendamisel, prognoosivad spetsialistid nende arvu edasist suurenemist. Tšernobõli avarii oli maailmapraktikas 154-s, mille puhul radioaktiivsed ained sattusid rahva hulka. Eestit ümbritsevad aatomielektriijaamad kõigist suundadest. Meil esinevad loodusnähtused ei vaja ilmselt kommentaare. Eesti asukoha tõttu ei saa välistada ka sõja korral tekkivate protsesside toimet vabariigi elanikele.

Loetletud põhjustest tingitud olukordi, mis ohustavad inimeste elu ja tervist või mille tulemusel tekivad inimeste ja ettevõtete tegevuse pikaajalised häired või keskkonna oluline reostus, nimetame käesoleva seaduse mõistes erakorralisteks olukordadeks. Loodav süsteem peab olema vastavuses erakorralise olukorra puhul esinevate sündmuste arenguga. Paljudel juhtudel on õnnetuse dünaamika väga kiire ning sama kiiresti tekib oht inimeste elule ja tervisele. Pealegi tekib oht tavaliselt ootamatult. Seepärast on hädavajalik, et ohustatud territooriumil viibivad inimesed saaksid ohust viivitamatult teada ja et kodanikukaitse organisatsioon oleks suuteline viivitamatult tegevusse astuma. Selleks peab süsteem kavakindlalt haarama kõigi asutuste, ettevõtete, organisatsioonide ja omavalitsuste tegevuse, samuti rahva enesekaitse.

Kõige kiiremini ohustavad inimeste elu ja tervist tugevatoimeliste mürkainete ja plahvatustega seotud avariid. Tahes-tahtmata on inimesed siis esimestel minutitel ohuga iseseisvalt silmitsi, millest tuleneb selliste ohtudega territooriumil elavate ja töötavate inimeste vastava ettevalmistuse vajadus, samuti enesekaitse tegevuskondade loomise vajadus. Maailmas rakendatakse kõikjal tuletõrjeüksuste võimaluste ja kohustuste laiendamist esmapäästetöödele, et nad saaksid pidevas valmisolekus olevate jõududena kohe asuda avarii likvideerimisele ja inimeste päästmisele kuni teiste jõudude saabumiseni. Nii ettevõtete kui haldusorgani tasandil tuleb eelkõige ära kasutada kõik olemasolevad võimalused, spetsialistid, avariiteenistused ja spetsialiseeritud ettevõtted, laiendades nende kohustusi antud paigas võimalike erakorraliste olukordade likvideerimisele ja luues jõudude ühtse süsteemi. Täiendavalt tuleb luua ainult need vajalikud jõud ja vahendid, mida ei ole olemas. Selline lähenemine võimaldab luua kodanikukaitse süsteemi minimaalsete kulutustega ja on maailmapraktikas üldkasutatav.

Õnnetus haarab alati mingi kindla paikkonna. Seetõttu on ka kodanikukaitse üles ehitatud territoriaalsel põhimõttel ning juhtimine pandud vastavate haldusüksuste juhtidele. Kodanikukaitse süsteem on vabariigi kõigi eluvaldkondade lahutamatu koostisosa. Selle laitmatuks funktsioneerimiseks nii rahu kui sõja ajal on vaja kõigis üksikasjus välja töötada organiseerimis- ja tegevuskava. Kaitsetegevuse ja vastutuse raskuspunkt peab olema seal, kus inimesed elavad ja töötavad – ettevõttes, asutuses, esmatasandi kohalikus omavalitsusüksuses. Süsteem peab toimima alt üles. Kõik kõrgemad tasandid abistavad vajaduse korral oma jõudude ja vahenditega madalamaid tasandeid.

Paralleelselt elanikkonna kaitsetegevusega tuleb luua kutseliste jõudude süsteem, mis on võimeline viivitamatult tegevusse astuma. Kutseliste jõudude ülesannete hulka tuleb arvata ka eriti spetsiifilised tööd, näiteks avastatud lõhkekehade kahjutukstegemine. Selliseid avastatakse Eesti territooriumil igal aastal 1500 kuni 2000, mõnel aastal isegi enam.

Arvestades loetletud asjaolusid, on eranditult kõigis riikides kodanikukaitse (või tsiviilkaitse) korraldamine tunnistanud riigi kohustuseks ja selle teostamine vastava seadusega pandud asjaomasele riiklikule keskasutusele. Kõigi kodanikukaitse süsteemis rakendatavate jõudude allutamine ühtsele keskasutusele pole otstarbekohane. Küll aga peab keskasutusel, käesoleval juhul Eesti Vabariigi Päästeametil, olema kõigi jõudude tegevuse koordineerimise funktsioon erakorralise olukorra puhul. Konkreetsete probleemide lahendamise kord on otstarbekas määrata vabariigi valitsuse määrustega.

Lõpetuseks tahan veel kord rõhutada kahte momenti. Esiteks: igal tasandil tuleb kodanikukaitse tegevuse korraldamisel, jõudude varustamisel ja loomisel lähtuda konkreetsetes paikkonnas esinevatest ohtudest ja nendest tingitud olukordades rakendamist vajavatest abinõudest. Teiseks: maksimaalselt on tarvis ära kasutada vabariigi majandus- ja juhtimisstruktuuris olevaid võimalusi, täiendavalt luua ainult tegelikult tarvilikku, tehes seda aste-astmelt, aga kindlasuunaliselt, et minimaalsete kulutustega jõuda võimalikult kiiresti vajalikule tasemele. Täna tähelepanu eest.

Juhataja

Suur tänu. Kolleegid, kas on küsimusi ettekandjale? On. Toomas Kork.

T. Kork

Lugupeetud spiiker, lugupeetud ettekandja! Mul on mõned küsimused ettekandjale. Esimene küsimus puudutab terminoloogiat ja selle kasutamist. Te olete kasutanud termineid "kodanikukaitse", "kodanikukaitsejõud", "kodanikukaitse süsteem", "enesekaitse tegevuskond", "kodanikukaitse tegevuskond", "rakendusfond" ja muid, millega me seni ei ole harjunud ega neid veel omaks võtnud. Kas te enne nende terminite sissetoomist konsulteerisite ka Eesti keeলেমেestega? Kui konsulteerisite, siis millised nende arvamused olid ja kas oli ka teisi pakkumisi?

Teine küsimus puudutab § 7 lõiget 1. Lause lõpus on sõnad "kasutades ühiskondlike organisatsioonide abi". Milliseid ühiskondlikke organisatsioone te silmas peate kodanikukaitse korraldamisel elamutes ja elamurajoonides?

Kolmas küsimus puudutab § 17 lõiget 1. Kas ei oleks parem sõnade "päästeteenistuse loob maavanem või linnapea" asemel öelda seda asja natuke täpsemalt. Võib-olla omavalitsuse juht algatab või annab korralduse päästeteenistuse loomiseks? Ma ei kujuta nagu hästi ette, et nimelt maavanem ise loob selle. Ta ikka teeb ühe organisatsiooni, võtab endale asetäitja või nõuniku või juhi, kes see looja on.

Neljas küsimus. § 17 lõikes 4 öeldakse, et territoriaalsed kodanikukaitse tegevuskonnad komplekteeritakse reservväelastest ja vajalikest spetsialistidest. Millise vae reservväelasi te silmas peate selle termini all? Aitäh.

A. Rööp

Kasutatud terminoloogia ei ole tõesti meile omane, sest see on Eesti Vabariigi õhukaitse seaduse terminoloogia. Me oleme lihtsalt selle unustanud. Kõik kasutatud terminid on kooskõlastatud Keele ja Kirjanduse Instituudi spetsialistidega, kes on need heaks kiitnud. Nii et need on vanad, unustatud terminid. Me oleme harjunud vene keelest otse tõlgitud terminitega. Nüüd võtsime eestikeelsed terminid tagasi.

Ühiskondlike organisatsioonide kasutamine on absoluutset heakskiitu leidnud lähenemine. Kõigis riikides on kodanikukaitse või tsiviilkaitse tegevusse kohe seadusega ettenähtud korras haaratud kõik sellised ühiskondlikud organisatsioonid nagu Kodukaitse, naisliidud, Punane Rist, isegi teenistuskoores kasvatajate klubid, langevarjuühingud jne. Ma usun, et me peame Eestis peale juba olemasolevate organisatsioonide püüdma luua ka vabatahtlikud tsiviilkaitseorganisatsioonid. Võtame kas või sellise näite. Kuni territooriumil, kus asub mingi elumaja, ei ole juhtunud õnnetust, ei suuda vist ükski statistika öelda, millises korteris on abitu vananimene, väikeste lastega ema või kes vajab kohe konkreetset abi. Niisugune kõige täpsem kontakt inimestega on võimalik ainult sellisel juhul, kui me suudame luua organisatsiooni, mis haarab kõigi elumajade esindajaid ja inimesi.

Mis puudutab päästeteenistuse loomist, siis on meie üldine põhimõte, mis jookseb läbi ka seaduseelnõust, niisugune, et kodanikukaitse tegevust ei saa lahutada meie igapäevastest tegevustest, meie elust, meie majandusest jne., sest kui me hakkame paralleelselt looma midagi, siis on see eelkõige seotud suurte kulutustega. Teiseks lähevad need asjad ikkagi lahku meie võimalustest ja vajadustest, nagu me oleme seda ka möödunud aastakümnete jooksul kogenud. Seepärast on vastutus pandud otseselt kohalike omavalitsusüksuste juhtide, sealhulgas maavanema peale. Loomulikult ei loo ta päästeteenistust ise, vaid tema juhtimisel ja korraldusel loob selle juba vastava maakonna päästeamet. Teatavasti on rohkem kui pooled maakonnad need juba loonud. Nimetusel ei ole tähtsust.

Reservväelaste osas me peame silmas seda, et suurte õnnetuste korral on väga oluline, et abiandjad oleksid enamikus väljaõpetatud spetsialistid. Ja need spetsialistid tulevad praegu loodavatest Eesti päästeväeosadest, päästekompaniidest ja päästerügemendist. Kui need noored mehed on seal saanud korraliku päästealase ettevalmistuse, oleks loogiline ja loomulik, et nad võetaks hiljem ka oma elukohas vastavalt arvele. Õnnetuse korral saab neid kasutada ikkagi ainult siis, kui eelnevalt on paika pandud nende inimeste kokkukutsumise süsteem, muretsatud vastav varustus jne. Ühesõnaga, vaja on luua territoriaalsed päästejõud.

Juhataja

Suur tänu. Jüri Liim.

J. Liim

Tänan, härra spiiker! Lugupeetud ettekandja, te rääkisite ohtudest, mis on meile kõik mõistetav. Te rääkisite ka arvukatest leitud lõhkekehadedest, mida tehakse iga aasta kahjutuks. Üle Eesti on tunduvalt suuremaid ohtusid. Võtame kas või Tallinna. Harkus näiteks on mereväe lõhkeainete suurlaod, Viimsis mereväe küttehoidlad, kus on ligemale 30 000 tonni mitut sorti benssiini ja diislikütust. Lõhkekehasid remonditakse miinisadamas. Minu arvates pühitakse avarii korral minema Õismäe, Merivälja, Pirita, Kalamaja jne. Mida olete teinud ja saate teha selliste ohtude likvideerimiseks? Aitäh.

A. Rööp

Sellised ohuallikad loomulikult tuleks Eestimaalt eemaldada, sest kuni nad siin on, säilib ka oht. Ka päästeteenistuse kontseptsioonis, mille vabariigi valitsus kinnitas 4. detsembri määrusega, on täpsemalt loetletud kõik need ohud. Räägitakse avariidest sõjaväeosades, ladudes ja baasides, ka nendest, mis on seotud sabotaaži ja terroriaktidega. Päästeamet saab luua loomulikult ainult need jõud, mis inimesi sellise õnnetuse korral päästavad. Päästeameti väga tähtis ülesanne on kõigi ohu- ja riskifaktorite arvelevõtmine ja igas piirkonnas, igal territooriumil vastavate jõudude süsteemi loomine. Aga selle ohu ärastamine ilmselt ei ole päästeametile jõukohane.

Juhataja

Suur tänu. Ain Tähiste.

A. Tähiste

Aitäh. Lugupeetud juhataja, austatud ettekandja! Ma esitan teile keskkonnakomisjoni nimel mõned küsimused. Esimene oleks selline. Mille baasil ikkagi moodustatakse päästeteenistus, konkreetselt tema üksused? Te rääkisite struktuurist, aga kas konkreetsed üksused üldse moodustatakse ja mille baasil, jääb seni selgusetuks. Ja kui päästeteenistusel on konkreetne seos tuletõrjega, kuidas siis päästeteenistuse seadus ja tuletõrjeseadus koos toimivad?

Teine küsimus. Milline on eriolukorra ja ohuseisukorra erinevus? Kes kuulutab välja eriolukorra? Kas sellel eriolukorral on seost erakorralise olukorra mõistega Eesti Vabariigi uue põhiseaduse eelnõu kontekstis?

Ja teise küsimuse tahaksin kohe esitada ka kaasettekandjale härra Antonile. Ma edastan selle ja loodan, et ta ka vastab. Aitäh.

A. Rööp

Kas ma tohin alustada teisest küsimusest?

A. Tähiste

Võib küll, jah.

A. Rööp

Erakorraline olukord käesoleva seaduse mõistes on defineeritud §-s 3 ja muidugi on ta lahti kirjutatud päästeteenistuse kontseptsioonist lähtudes. Erakorralist olukorda sellises mõistes, nagu te esitasite küsimuse, ei kuulutata välja, vaid rahvusvaheliselt räägitakse kriisiolukorrast. See aga eesti keeles hästi ei kõla ning Keele ja Kirjanduse Instituut ka oli selle vastu, et me niisugust terminit kasutaksime. Tähendab, erakorralise olukorra all me mõistame olukordi, ükskõik, millest need ei oleks ka põhjustatud, mille puhul on ohustatud inimese elu või tervis, tekivad inimeste ja ettevõtete tegevuses pikaajalised häired, keskkonna reostus. Ohuolukord aga on juba juriidiline mõiste. Kui erakorralises olukorras tekib vajadus piirata inimeste tegutsemisvabadust, kehtestada nende suhtes mingisugust erirežiimi või evakueerida neid, piirata territooriumile sissepääsu või sealt väljapääsu, siis kuulutab selle välja omavalitsusüksuse kodanikukaitse juht, kusjuures on seatud piirid. Kehtestajast kõrgemalseisva kodanikukaitse juht peab selle § 25 p. 3 kohaselt kinnitama 72 tunni jooksul. See tähendab, et

ta võib omavalitsusüksuse kodanikukaitse juhi otsuse kohe ka tühistada. Nii et vaja on 72 tundi, et selles olukorras selgusele jõuda, kas kohalikud meetmed on olnud õigustatud või üle pakutud. Ja kui ohuseisukord on kehtestatud vabariigi tasandil, siis sama paragrahvi punkt 4 ütleb, et Ülemnõukogu peab selle kinnitama 7 päeva jooksul, aga ta võib selle kohe ka kehtetuks muuta.

Nüüd esimese küsimuse kohta. Tuletõrjet kasutatakse alati. Kõik riigid on selleni jõudnud ja meilgi pole mõtet hakata siin eksirännakuid tegema. Hoida vastaval territooriumil pidevas, ööpäevases valmisolekus päästejõudusid oleks väga kulukas ettevõtmine. Ja kuna tuletõrje on üks pidevas valmisolekus olevatest jõududest, siis püütakse just temale anda need täiendavad ülesanded. Tuletõrjujad saavad ju võimalikult rohkem kohe ära teha ja loomulikult võimalikult kiiresti õnnetuskohale jõuda. Vahepeal saab kõik teised jõud viia kõrgendatud valmisolekusse ja sinna kohale viia.

Sama küsimus on sisuliselt ka kõigi teiste meie ühiskonnas olevate jõudude rakendamisega. Kui me teeksime kõike paralleelselt, ei kannataks meie rahakott seda välja. Paljude riikide praktika on näidanud just seda, et kõigile olemasolevatele jõududele, olgu need siis meditsiini-, gaasiavarii-, elektriavarii- või kommunaalteenistused, täiendavate ülesannete andmine koos täiendava varustuse ja täiendava väljaõppega annab väga suurt efekti ja on majanduslikult absoluutselt õigustatud. Ka meie peaksime ilmselt seda teed minema. Paralleelselt oleks võib-olla vaja luua päästekompaniid ja päästerügement, kellele anda juba sellised ülesanded, mis ei ole iga päev tegutsevatele avariiteenistustele jõukohased. Sinna juurde käivad päris kindlasti ka looduskaitseküsimused. Vastava varustuse korral on õigustatud, et nad igasuguste suuremate avariide puhul, mis on seotud looduskeskkonna reostamisega, võtaksid selle asja põhiosas oma õlule. Igas vallas ja maakonnas otsustatakse, milliseid jõudusid igal konkreetsel juhul on mõistlik kasutada.

Juhataja

Suur tänu. Johannes Kass.

J. Kass

Austatud ettekandja! Mul on teile kolm küsimust. Alustaksin §-st 20, mis räägib Eesti Vabariigi Riikliku Päästeameti korraldusest ja koordineerimisest. Mulle tundub, et siin on natuke liiga vähe tema ülesannete hulka pandud. Kas te ei leia, et siia peaks kuuluma üks selline punkt, mis kõlaks järgmiselt: "Töötab välja ja määrab ohtlike veoste marsruudid ning veoste tingimused Eesti Vabariigis." See oleks esimene küsimus.

Teine küsimus on § 34 p. 3 kohta, kus räägitakse juhust, kui kodanikukaitse rakenduskonna liige või keegi teine saab surma teenistusülesannete täitmisel. Mul on selline küsimus: kas rakenduskonna liige, kodanikukaitse rakenduskonna liige kuulub päästeteenistuse liikmete hulka? Kaitseteenistuse seaduses öeldakse, et kaitsejõududes teenides surma saamise korral on need asjad hoopis teistsugused, toetus ei määrata pensioniseadusega, vaid 10 aasta keskmise palga summast.

Kolmas küsimus. See puudutab varustamise korda, s.o. § 37. Siin on väga rangelt ja täpselt öeldud, et ettevõtted soetavad vajaliku varustuse enda ja enesekaitse tegevkondate tarbeks omal kulul. Kas siia ei ole juba programmeeritud sisse, et selle all hakkab kannatama kodanikukaitse, sest tegemist on suurte lisakulutustega? Kuidas on see Euroopa praktikas? Kas

sinna on kaasatud ka vastavate päästeteenistuste või muud sääraseid fondid? Või tehakse ka seal kõike ettevõtte oma kulul? Tänan.

A. Rööp

Mis puudutab ohtlike veoseid, siis seaduse raames ei ole kõike lahti kirjutatud nii täpselt, kui see on Eesti Vabariigi Päästeameti põhimääruses. Aga ohtlike veoste korraldamise kohta tuleks ilmselt vastu võtta eraldi seadus. Kui vaadata, mida on tehtud teistes riikides, kas või Rootsis, siis seal on loodud ohtlike veoste ohutuks korraldamiseks omaette amet. Kuna see hõlmab mitte ainult kodanikukaitset, vaid üldse transpordisüsteemi ja transpordikorraldust, siis ilmselt oleks meie arvates õige, kui asja reguleeriks omaette seadus, mis paneks paika nii meie kui ka veondusettevõtete ülesanded ja kohustused. Üldiselt on nii, et kulud kannab see, kes vastavaid ülesandeid täidab. Käesoleval juhul me rääkisime ettevõtetest. Jutt on ettevõtte või asutuse töötajaskonna kaitsest, mida tehakse omal kulul. Ma ei oska tuua ühtegi näidet, kus see oleks teisiti. Mõistagi ei ole ettevõtte tasandil kõne all spetsiifiline päästetehnika, nagu see oleks maakonna või päästeüksuste tasandil.

See, millele te viitasite kaitseseaduse poole pealt, puudutab päästeüksuste, päästeväeosade probleeme. Loomulikult peame rakendama ka kohapealseid jõude, sest kuidas me ka ei püüaks, isegi väga kõrges valmisolekus olev tuletõrje jõuab kohale siiski kuskil 10, 15, 20 minuti pärast. Nende minutite jooksul on inimesed ohuolukorras tahes-tahtmata üksi. Ja on vaja, et me saaksime ise esimesel hetkel võimalikult rohkem ära teha ja et inimesed vähem kannataksid või üldse ei kannataks.

Mis puudutab pensioniseadust, siis see küsimus oli arutusel valitsuse tasandil. Meie soovitusel peeti õigustatuks, et asi oleks lahendatud pensioniseaduses, nagu igale tsiviilinimesele ette nähtud on. Meil ei ole midagi selle vastu, kui see oleks paremini sätestatud sellisel tasandil, nagu te mainisite.

Juhataja

Suur tänu. Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud härra Rööp, mul on küsimus § 20 kohta, mis puudutab päästeteenistuse ametit. Kas teile ei näi, et seal puudub üks punkt. Kui on kaotatud nn. impeeriumiautasud "Uppujate päästmise eest", "Vapruse eest tulekahjul" jne., siis meil tegelikult ei olegi enam mingisuguseid autasusid. Seepärast tuleb ilmselt lisada punkt 7, kus oleks kirjas, et päästeteenistuse amet autasustab neid, kes on silma paistnud inimeste päästmisel uppumissurmast, tulekahjude ja loodusõnnetuste ajal. Kas te peate seda õiglaseks? Tänan.

A. Rööp

Ma tahaksin väita, et kõigepealt tuleks need päästeteenistuse jõud luua. Kui rahvas on juba näinud, et süsteem funktsioneerib, alles siis võiks tagasi pöörduda autasustamise juurde. Praegu ma nagu ei näe veel selleks vajadust. Ma ei vaidle vastu, kui lugupeetud Ülemnõukogu võtab sellise punkti siia sisse.

Juhataja

Suur tänu. Priidu Priks.

P. Priks

Lugupeetud härra Rööp! Mul oleks küsimus otsuse projekti kohta, mis on lisatud seadusele. 2. punktis on öeldud: alates seaduse jõustumise päevast kaotavad Eesti Vabariigi territooriumil kehtivuse kõik NSV Liidu tsiviilkaitset käsitlevad seadusandlikud aktid. Kas te arvate, et see lause on üldse vajalik? Ja kui ta on vajalik, siis mul on kahtlus nimelt selles, et tuleb jälle selline moment, et Ülemnõukogu otsusega me tahame tunnistada kehtivuse kaotanuks kõik seadusandlikud aktid, mis enne kehtisid Eesti territooriumil. See läheb lahku meie praktikast. Me tegelikult ju nii ei tee, et tunnistame otsusega kehtetuks seadusi. Kas see lause on üldse vajalik?

A. Rööp

See, millest juhendus tsiviilkaitse, oli sisuliselt ju sõjaväemäärustike kohaldamine tsiviilelanikkonna suhtes, sest kõik need juhendid kujutasid endast ainult veidi muudetud sõjaväemäärustikke. Nende järgi edasi tegutseda ei ole siiski vist õige. Kas te ei nõustuks, et need viited, mida seaduseelnõus küllalt tihti on, pandaks paika valitsuse määrustega, sest sedamööda, kuidas süsteem edasi areneb, on vaja määrustikke küllaltki tihti täpsustada. Seda näitab tõesti ka kõigi riikide praktika, et peaaegu igal aastal neid täiendatakse ja täpsustatakse. Teisiti oleks edasiliikumine võimatu.

Juhataja

Suur tänu. Uno Ugandi.

U. Ugandi

Austatud spiiker, lugupeetud ettekandja! 4. paragrahvi 1. lõike viimases lauses öeldakse, et koostada tuleb tegutsemiskavad kõigi võimalike erakorraliste olukordade puhuks. Tahan küsida kolmanda alalõigu kohta, mis nõuab: säilitada inimeste vaimne vastupanuvõime. Mis selle all on mõeldud, kas on mingi konkreetne plaan, kuidas seda säilitada? Kui vaadata meid ümbritsevat elu, siis näeme, et inimeste psüühikat oleks võimalik hoida, kuid seda siiski ei tehta. Kuidas on mõeldud siin?

A. Rööp

See on küllaltki laiaulatuslik tegevus, mille selgitamiseks ma viitan jälle teistele. Vabandage, et teen seda liiga palju, kuid Eestis ei ole asjakohast informatsiooni seni küllaldaselt levitatud. Rahulikumalt ja kindlameelsemalt tegutseb kõigepealt see inimene, kes midagi oskab ja teab. Seepärast tuleb tegelda sellega, mida võiks nimetada inimeste normaalseks väljaõppeks. Mitte sellisel kujul, nagu me siia maani seda tegime. Peaasi oli, et see 20 tundi oleks kuskil päevikus kirjas. Õpetamine peab olema eluline. Tuleb näidata, et kui inimese elu- või töökohas on konkreetsed ohud, kuidas siis käivitub tegevus, kuidas ta saab sellest teada, mida tema ise peab tegema ja mida tema kõrval tehakse. Teine suund on inimeste pidev informeerimine kõigi informatsioonivahendite kaudu, et kõik oleksid olukorrast kohe operatiivselt ja väga täpselt teadlikud. Ennetada tuleb kõik meie süsteemi teatud salastatuse tõttu tekkida võivad kuulujutud.

Niisugused on lühidalt kaks põhiprobleemi, millega tuleb väga tõsiselt tegelda. Ma usun, et meil ei ole vaja teha eraldi ametit, nagu on rootslastel. Neil on loodud psühholoogilise kaitse teenistus, mis pidevalt töötab. Küsimus aga on siiski väga tõsine.

Juhataja

Suur tänu, Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud ettekandja! Mul on niisugune küsimus. Kas sellele seaduseelnõule on tehtud ekspertiisi vastavalt omandiseadusele, kohaliku omavalitsuse seadusele ja nii edasi. Mõtlen nii tsiviilõiguslikku kui ka majanduslikku ekspertiisi. Mõningaid paragrahve lugedes tekkis mul kahtlus, kas eelnõu on nende seadustega kooskõlas. Aitäh.

A. Rööp

Eelnõu on kõik need ekspertiisid väga põhjalikult läbi käinud. Härra Sulev Mäeltsemees oli üks inimene, kes nendes küsimustes meile väga palju nõu ja abi andis. Võib-olla peate silmas seda, et niikaua, kui see seaduseelnõu valitsuses oli, on ehk midagi muutunud. Selle koha pealt ma ei oska midagi väga kindlalt väita. Võib-olla on tõesti mingeid uusi vaateid tekkinud.

Juhataja

Suur tänu. Jaan Lippmaa.

J. Lippmaa

Härra spiiker, lugupeetud ettekandja! Poolteist aastat tagasi ma töötasin härrade Heina ja Kimbergiga nende probleemide kallal ja me leidsime üsna teineteist mõistva suhtumise asjasse. Nüüd pean oma meelehärmiks tunnistama, et minu silma järgi on see seaduseelnõu üsna tasakaalust väljas, avaldades survet tavalist päästeväljaõpet mitte saanud elanikkonnale. Võtame § 10 p. 1 lg. 1. "Kõik ettevõtte töötajad ning 16-aastased ja vanemad õpilased, kes ei ole vabastatud kodanikukaitse osalemisest, moodustavad ettevõtte kodanikukaitse rakenduskonna." Maakeeles lahtiräägitult tähendab see, et te tahate arvele võtta kõik üle 16 aasta vanused Eesti elanikud ja siis peavad nad mingil moel taotlema oma vabastamist kodanikukaitse osalemisest. See on natuke mõistusevastane. Minu arust on siin kas sõnastus halb või on tõesti mõeldud allutada elanikkond totaalselt päästeametile. Niisiis küsimus: kas on tegemist redaktsioonilise apstuga või on tõesti nii mõeldud?

Asja teine pool on see, et seaduseelnõu ei kajasta üldse päästeväeosade struktuuri ja kodanikukaitse ülesandeid. Me oleme härrade Kimbergi ja Heinaga mitu korda lahti rääkinud päästeväeosade tähtsuse, nende paiknemise vabariigi jagamisel regioonideks, selle, kus päästeväeosad näiteks ammoniaagiavariides tegutsevad. See on ainult üks näide. Võimatu on kõikidele ettevõtetele muretseda selliseid seadmeid ja kaitsevahendeid, et ettevõtted või lihtsalt tsiviilisikud suudaksid tegutseda ammoniaagikeskkonnas. Aga see pool, nimelt päästeväeosade osatähtsus, on eelnõus üldse kajastamata. Miks see on välja jäänud ja kas selleks tuleb siis uus seaduseelnõu, mis reglementeerib nende tööd. Või kuidas sellest aru saada? See on teine küsimus.

A. Rööp

Päästeamet ei taha endale allutada mingit ettevõtete töötajaskonda. Küsimus seisneb selles, mida ma püüdsin väljendada ka oma ettekandes, et lähtudes rangelt konkreetsest paigast, võimalikest ohtudest, teie näite puhul ammoniaagiavariist, siis, kui antud ettevõtte, asutus või elumaja on territooriumil, kus ta võib selle ammoniaagipilve alla jääda, tuleb teha seal ka vastavad ettevalmistused. Ükskõik kui hästi me ka looksime Eesti päästeteenistuse, ei saa väita, et see oleks kohe esimesel minutil valmis asuma tegevusse. Seepärast tekib teatud moment, kus esialgu on vaja inimestel oskuslikult ja hästi korraldatud käitumist. Ja kedagi ei võeta arvele, vaid jutt, nagu siin on ka öeldud, on nende inimeste vastavast ettevalmistamisest, sealjuures mitte ühe nõõri järgi kõigile Eestimaa inimestele. Kui on oht, siis järelikult peab selle ärahoidmiseks olema ka vastav ettevalmistus. Ja aitavad nad oma kollektiivis ainult neid, kes seda oma tervise või vanuse tõttu tõepoolest vajavad. Inimestele ei saa jõuga panna ühiskondlikke ülesandeid.

Samal ajal, härra Lippmaa, ma pean ütleva ja ma usun, te olete minuga nõus, et praegu on Eesti ühiskonna kõige suurem puudus vabatahtlikkuse puudumine sisuliselt kõikides meie tegudes. Me suutsime oma kolleegidele Rootsist, Soomest, Taanist jt. riikidest väga suure vaevaga selgeks teha, kuidas see üldse saab võimalik olla, et Eestis inimesed ise ei suru valitsusele ja kohalikele omavalitsustele peale, et elu ohutu oleks. Nendele on see arusaamatu. Ja tõesti see, millele te praegusel juhul viitasite, on ju kombinatsioon Eesti Vabariigi kodanikukaitseadusest ja Genfi 1949. aasta konventsioonist inimõiguste kohta. Seadus ei ole vastuolus inimõiguste deklaratsiooniga.

Päästeväeosad on siin sees. Kui me räägime päästeteenistusest, on nad sees, aga nende struktuur ei ole enam seaduse rida. Siin on ka öeldud, et need asjad pannakse paika valitsuse määrusega. Võib-olla on teil teine arvamus, aga siiani on aktsepteeritud, et see pannakse paika valitsuse määrusega.

Juhataja

Ma tänan, härra Rööp, ettekande eest. Rahvasaadikutel rohkem küsimusi ei ole. Tänan. Riigikaitsekomisjoni nimel esitab kaasettekande härra Jüri Pöld.

J. Pöld

Austatud härra juhataja, härra esimees, lugupeetud kolleegid! Ma ei hakkaks pikemalt rääkima seaduseelnõu sisust endast. Minu arvates tegi härra Rööp väga asjaliku ja korrektse ettekande ning vastas ka kõikidele küsimustele. Riigikaitsekomisjon arutas vastavalt õiguskomisjoni ettepanekule seaduseelnõu läinud teisipäeval, 11. veebruaril ja kolmapäeval, 12. veebruaril.

Härra Rööp mainis siin väga õigesti, et mujal maailmas ei saada meist aru. Me oleme 50 aasta jooksul nii läbi imunud ja kohanenud mõttega, et keegi tuleb ja teeb meie eest midagi ära. Samamoodi võib käsitleda ka kodanikukaitset. Mingisuguse päästeameti või kodanikukaitse ameti loomist mõistetakse nii, et loodusõnnetuse, tulekahju või avari puhul tuleb keegi meid päästma. Loomulikult on selleks ka eriüksused, mis härra Rööbi sõnul ei leia käsitlemist käesolevas seaduses, kuid ma leian – ja see on minu arvates ka riigikaitsekomisjoni teiste liikmete seisukoht –, et niisugustes olukordades reageerimine on siiski eeskätt iga inimese, iga kodaniku kohus.

Härra Koha juhtis siin tähelepanu ühele sättele, mis näeb ette, et ettevõtte juht peab kehtestama või jaotama kohustused. Võib-olla peaks seda tegema hoopis ettevõtte omanik? Võib täiesti nõus olla, kuid ma arvan, et ettevõtte tegevust juhib ja suunab hädaolukorras siiski selle juht. Omanik ei pruugi asuda üldse Eesti Vabariigi territooriumil ega asjaga vahetult seotud olla.

Nüüd härra Tähiste küsimustest. Ma ei näe, kas härra Tähiste on saalis, aga ma sain aru, et need olid ka keskkonnakomisjoni küsimused. Mida tähendavad mõisted "eriolukord" ja "ohuseisukord"? Erinevus olevat Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu §-ga 129 võrreldes. Ma ei leidnud praegu arutatavast seaduseelnõust mõistet "eriolukord". § 3 sõnastab erakorralise olukorra mõiste ja § 25 ohuseisukorra mõiste. Ma loodan, et härra Tähiste suudab nendest tekstidest ise välja lugeda, mida üks või teine asi tähendab. Ma ei ole kahjuks Põhiseaduse Assamblee liige, mistõttu ei oska öelda, kuidas on sõnastatud § 129. Jään selles osas vastuse lihtsalt võlgu ja loodan, et härra Tähiste saab vastuse Põhiseaduse Assamblee liikmetelt. Terve hulk esitatud küsimusi oli üles kerkinud lihtsalt seetõttu, et paljud kolleegid ei võtnud eelnõu arutamises osa. Riigikaitsekomisjoni need liikmed, kes arutelust osa võtsid, said oma ettepanekutele härra Rööbilt korrektse vastuse. Nii et riigikaitsekomisjon leiab, et käesoleva seaduseelnõu esimese lugemise võiks täna lõpetada. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu, härra Pöld.

Kolleegid, kõik protseduurilised nõuded on selleks täidetud, et lõpetada seaduseelnõu esimene lugemine. (Hää! saalist.) Ei ole kuulda vastuväiteid.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 79 rahvasaadikut, puudub 24.

Kolleegid, kas me võime lugeda esimese lugemise lõppenuks? Ei ole vastuväiteid? Ei ole. Esimene lugemine lõpetatakse.

Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Meil oli juba eelnevalt planeeritud, et täna, teisipäeval oleks otstarbekas arutada veel ühte neljapäevaks planeeritud küsimust. Inimesed on selleks valmis, ootavad ammu saalis. Jutt on 3. päevakorrapunktist. Tegemist on mitme seaduseelnõuga ja sinna juurde käiva rakendusotsuse projektiga. See kõik on kontekstis maamaksu seadusega. Leidsite? Me viiksime täna läbi esimese lugemise. Palun ettekandeks kõnetooli rahandusministri esimese asetäitja härra Enn Roose.

E. Roose

Lugupeetud spiiker, lugupeetud Ülemnõukogu saadikud! Valitsus esitab teile läbivaatamiseks Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu. Maamaks on ette nähtud teie poolt vastuvõetud ja kehtivas Eesti Vabariigi maksukorralduse seaduses.

Maamaks on üks tähtsamaid makse Eesti maksusüsteemis ja võrdub oma regulatiivselt tähtsuselt tulumaksu ja käibemaksuga. Kuigi ta nii palju sisse ei too kui viimati nimetatud maksud.

Valitsus esitab teile 4 dokumenti seaduseelnõude tasemel: maamaksu seaduse eelnõu, muudatus taluseaduses, muudatus üksikisiku tulumaksu seaduses ja muudatus ettevõtte tulumaksu seaduses. Need muudatused on tehtud selleks, et kooskõlastada ja tasakaalustada nimetatud teisi seadusi kehtestatava maamaksu seadusega. Need ettepanekud on tehtud niimoodi, et üldine maksukoormus seoses maamaksu kehtestamisega Eestis ei muutuks.

Valitsus volitas mind teile ette kandma maamaksu seaduse eelnõuga seostuvad küsimused. Samas oli ette nähtud, et härra Aasmäe on kaasettekandja ja esitab teile maa hindamise põhimõtted. Neid on vaja, kuni maa ei ole veel tsiviilkäibes ja seda tuleb hinnata mingitel muudel alustel kui ostu-müügitehingute taseme alusel. See käib eeskätt põllumajandusmaa, metsamaa ja asulate maa kohta. Kuid arvestades seda, et Ülemnõukogu 1991. aasta 19. detsembri otsuse 3. punkti 3. alapunkti alusel on tehtud valitsusele ülesandeks esitada maa hindamise seadus eraldi eelnõuna ja pealegi viibib härra Aasmäe komandeeringus, on võimalik siiski käsitleda maamaksu seadust eraldi dokumendina, teades, et maa hindamise seadus on tulemas.

Maamaksu seaduse eelnõu on lühike dokument. Ta on ainult 3 leheküljel, kuid sisaldab terve hulga olulisi sotsiaal-majandusliku regulatsiooni elemente.

Esiteks. Kui hakata peale seaduseelnõu teksti esimestest paragrahvidest, siis kõige suuremaks vaidlust tekitavaks asjaoluks kogu selle seaduse väljatöötamise juures oli maamaksu soodustuste andmine. Täheandab, väga paljud nõupidamistest osavõtjad taotlesid seda, et maamaksust oleks vabastatud terve hulk spetsiifilisi maakasutajaid. Näiteks eelarvelised asutused. Kuid valitsus võimaldab maksuvabastuse siiski ainult väga piiratud nomenklatuurile, tähendab, riigi- ja munitsipaalmaadele, kus majandustegevus on seadusega keelatud ja riigi reservmaadele, mis ei ole kasutuses. Milles on selle põhjus? Põhjus on kahesugune. Praegu on ajalooliselt kujunenud välja nii, et väga paljudel eelarvelistel, sealhulgas riigieelarvelistel asutustel on küllalt suuri maaeraldise, mida nad tegelikult kasutanud ei ole ja mille kasutamine ilmselt ka tulevikus on ebaefektiivne. Kui me anname neile maamaksu vabastuse, siis kujuneb nii, et suured maaeraldised ei ole ka tulevikus Eesti Vabariigi huvides normaalselt kasutatavad.

Teiseks. Kui sellise maksusoodustuse olukorras tahetakse luua uusi eelarvelisi asutusi, näiteks koole, haiglaid või riigiasutusi, siis, arvestades maamaksu laekumist ka kohalikele omavalitsustele, mis moodustab nende tuludest siiski märkimisväärse summa, ei ole kohalikud omavalitsused huvitatud nendele eelarvelistele asutustele maa eraldamisest ning viimased jäävad üldjuhul maaeraldisest ilma. Seda mõtet väljendasid meie nõupidamisel maakondade, linnade ja valdade liitude esindajad.

Nüüd teine küsimus, mis puudutab maksumäärasid. Seda käsitleb § 3. Siin on aastaseks maksumääraks võetud 1% maa väärtusest ja eeldatakse seda, et maa väärtus kujuneb põhiliselt tsiviilkäibes, tähendab, ostu-müügitehingute tulemusena. Seni, kuni tsiviilkäivet ei ole, määratakse maa väärtus tema majandusliku hindamise kaudu. Vaat, seesama seaduseelnõu, millele ma viitasin ühe teie 19. detsembri otsuse alusel, peakski andma selle maa esialgse hindamise alused.

Praegu võime eristada kolme maaliiki. On põllumajandusmaa, metsamajandusmaa ja asulate maa. Põhimõte on selles, et põllumajandusliku maa puhul toimub tema väärtuse hindamine maa hindamise kaudu. Selle aluseks on taimekasvatusest saadud tulu sellise taimekasvatuse struktuuri järgi, mis on praegu Eestis kujunenud. Jutt on tulust või täpsemalt öeldes kasumist pärast kõikide maksude tasumist. Sama asi on ka metsamaadega. Ka metsamaadel on erinevad metsa kasvutingimused, sealt saadakse erinevat tulu ja selle järgi hinnatakse või määratakse metsamaa väärtus. Asulate maade puhul on aluseks kulutused, mis asulates on tehtud tehnovõrkudele, kommunikatsioonile, kogu infrastruktuurile, arvestades ka transpordikulusid. Maa valdaja või omanik võib neid ka kokku hoida ja sellest tingituna tekivad stardimomendil tsooniti eri asulates nõndanimetatud diferentseeritud maksumäärad. Aga nagu ma ütlesin, esitatakse maa hindamise alused eraldi seaduseelnõuna.

Nüüd vaatleme § 4, mis on väga tugeva regulatsiooniga ja puudutab maamaksu laekumist. Siin on sisse viidud kaks erinevat põhimõtet. Kõigepealt see, et põllumajanduslikus kasutuses olevalt maalt laekuv maks läheb spetsiaalsesse maakapitali fondi ja seda kasutatakse diferentsiaalrendi tasakaalustamiseks. Tähendab, seda maksu kasutatakse nende maade omanike subsideerimiseks, kes toodavad samu põllumajandussaadusi suhteliselt kehvema boniteediga maal.

Ja teiseks. Laekuv maamaks puudutab ka metsamaid ja teine osa maamaksust laekub kohaliku omavalitsuse ja riigieelarvesse, kummassegi pool. Selle maamaksu suurus, mis laekub kohalike omavalitsuste eelarvetesse ja riigieelarvesse, on kokku 400-500 miljonit rubla. Et seda laekumist kompenseerida, teeb valitsus ettepaneku vähendada ettevõtte tulumaksu määrasid, tähendab, kehtestada ainult üks määr – 15% – ja praegused diferentseeritud määrad – 23% ja 30% – üldse ära kaotada. Õnneks oli maamaksu laekumine just sellistes piirides, et me ei pruukinud selle muudatusega tõsta ettevõtte tulumaksu protsenti 15%-lt kõrgemale.

Järgmine probleem puudutab § 8, mis on väga tihedas seoses taluseadusega. Te teate, et taluseaduse § 30 lõike 2 alusel on praegu talud vabastatud kõikidest maksudest. Ettepanek on situatsiooni siiski diferentseerida. Üldine nõue oleks selline, et kõik talud maksavad maamaksu võrdselt teistega, aga nendele taludele, kes harivad maad ja saavad sealt saaki, makstakse maamaks tagasi. Tähendab, regulatsioonimomendi sissetoomine on tingitud sellest, et Eestis võib lähemal ajal tekkida ja on juba tekkinud terve hulk talusid, kes kasutavad taluseadusega antud õigust makse mitte maksta ja samal ajal ei kavatsugi maad harida.

Nüüd järgmine moment. Ja seda põhimõtet kajastab teine seaduseelnõu muudatuste tegemise kohta Eesti NSV taluseaduses. Siin on konkretiseeritud talude vabastamist ainult tulumaksust ja kohalike omavalitsuste poolt kehtestatud maksudest. Praegune redaktsioon täpsustab seda, mis maksudest realselt on võimalik talusid vabastada.

Järgmine seaduseelnõu käsitleb muudatuste tegemist üksikisiku tulumaksu seaduses. Siin on pandud ette muuta § 1 lõiget 3, täiendada seda punktiga 3, mille kohaselt maksumaksja poolt tasutud maamaks ei kuulu tulumaksuga maksustamisele, ta läheb maksubaasist maha. Milles on probleem? Muidugi peaksid üksikisikud, kellel on maavaldusi, maksma maamaksu ja meie kalkulatsiooni alusel kujuneks selleks 82 miljonit rubla. See summa on kogu üksikisiku tulumaksu laekumisest niivõrd väike osa – kuskil 2% –, et me ei suutnud ühtegi üksikisiku tulumaksu määra või muud maksubaasi vähendada teisiti kui ainult sel teel, et need tulud ei lähe maksustamisele. Ilmselt peab tekkima uus tasakaal kogu Eesti maksukoormuse suhtes nii, et kui statistika andmetel suureneb maksukoormus näiteks 50 miljoni rubla võrra, siis tuleb hakata vähendama teisi makse. Selleks aga on vaja koguda statistilisi andmeid. Praegu on

hädaoht selles, et seoses ajutise tööpuudusega ja tootmise vähendamisega maksukoormus üldse veel tugevalt langeb nagu rahvuslik koguproduktki.

Ja viimane seaduseelnõu käsitleb muudatuste tegemist Eesti Vabariigi ettevõtte tulumaksu seaduses. Siin on viidud sisse üks maksumäär – 15%.

Nüüd ma pean teile ette kandma, et kõik need muudatused on välja töötatud eelmise aasta suvest alates ja kooskõlastatud 1991. aasta 17. septembril maakondade, linnade ja valdade liidu, tootjate liidu ja spetsiaalselt taluseaduse muudatuse osas ka taluliidu esindajatega. Mõistagi on eelnõud kooskõlastatud ka kõikide ministeeriumide ja riiklike ametitega. Maamaksu seaduse rakendamise tähtaeg võiks olla kaks-kolm kuud pärast teie poolt seaduse vastuvõtmist. Tähendab, esimene reaalne tähtaeg on 1. juuli 1992. Kui maaseaduse arutamine venib pikale, siis me lükkame maamaksu võtmise edasi vähemalt 1. jaanuarini 1993. Te muidugi teate, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium säilitas endised NSV Liidu maamaksud ja hoonemaksud kuni 1991. aasta lõpuni. Tähendab, praegu ei kehti enam ühtegi maamaksu ega ka hoonemaksu. Järelikult on tekkinud kõnealuse maksu osas teatud vaheaeg ja selle vaheaja lühendamine sõltub teie otsustavusest. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Küsimused härra Roosele. Lembit Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Ma tahaksin küsida maamaksu seaduse eelnõu § 8 kohta. Siin on öeldud, mis tingimusel maamaks tagastatakse, s.o. talu peab andma toodangut. Kuid põllumajanduses on tihtipeale selline olukord, et majandis või talus tuleb vihma või rahet, mille tõttu võib terve saaks suuresti kannatada. Rahehood ei käi alati üle kogu Eestimaa. Kas ei peaks olema üks punkt siin seaduses, mis näeks ette anda maksusoodustusi näiteks loodusõnnetustest tingitud saagikuse languse puhul. Selline õigus võiks olla omavalitsusel, kes moodustab vastava komisjoni ja asjad üle vaatab. Aitäh.

E. Roose

Härra Arro, teie ettepanek on väga asjalik. Ma arvan, et me vaatame selle läbi koos eelarve-majanduskomisjoniga. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Tõnis Mets.

T. Mets

Lugupeetud eesistuja ja lugupeetud härra Roose! Praeguse korra järgi maksavad maamaksu ka riiklikud asutused. Ma peatuksin konkreetselt posti- ja sideasutustel. Nood asuvad kas linnades või teistes asulates, kus maamaks on eriti kõrge. See kunstlikult kehtestatud riigiasutuse maamaks on viinud näiteks selleni, et Eesti Post on juba rahalistes raskustes, mis omakorda ahelreaktsioonina toob kaasa teenuste hindade tõusu. Selle tulemusena kannatame me kõik. Ütelge, härra Roose, kas riigiasutuste maavalduse maksustamisele ei peaks lähenema diferentseeritult ja kaotama maamaksu sellisel juhul, kui hoonealune pind võrdubki asutuse

kogu maavaldusega? See oleks aktuaalne ja eriti just teatud spetsiifiliste asutuste puhul. Miks peame kunstlikult tõstma maksu, kui lõppkokkuvõttes kõik ise selle all kannatame?

E. Roose

Lugupeetud härra Mets! Maamaksu võib võtta ainult Ülemnõukogu seaduse alusel. Praegu ei kehti maamaksu võtmiseks ükski seadus. Järelikult ei saa rääkida sellest, et võetakse maamaksu. Kui seda tehakse, on see seadusvastane. See on esimene vastus teie küsimuse esimesele poolele.

Teine asi on see, et maksuvabastuse loogikal ma peatusin, kuid seda võib veel kord arutada Ülemnõukogu eelarve-majanduskomisjonis, kui me vaatame läbi ettepanekuid selle seaduseelnõu teksti muutmiseks. Üldiselt aga satub teie ettepanek vastuollu nende põhimõtetega ja nende hädaohtudega, millest ma siin põhiettekandes rääkisin. Tekib väga palju võimalusi spekuloida ja slikerdada. Kõigil riigiasutustel ja eelarvelistel asutustel, kes peavad praeguse versiooni järgi maksma maamaksu, peab olema riigieelarvest või kohaliku omavalitsuse eelarvest ette nähtud vastavad kulutused või katted selle maamaksu maksmiseks. Nii, nagu nad praegu maksavad sotsiaalmaksu ja ravikindlustuse maksu. See küsimus võiks analoogselt esile tulla nende teiste maksude juures. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Koit Raud.

K. Raud

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Minu huvi on seotud maa väärtuse määramisega. Kas te oskate näiteks öelda, mis kombel määrata maa väärtust ja kuidas maksustada maad, mis asub elektrijaamade tuhaväljade all (19 ruutkilomeetrit) või põlevkivikeemia kombinaadi tuhamägede all?

Teiseks. Mismoodi määrata maa väärtust näiteks nendel suvilakruntidel, millest üks asub kuskil Alutaguse metsade vahel soo servas ja teine Peipsi rannal väga õrna loodusega kohas liivaluidete peal, maal, millel sisuliselt mingit tarbimisväärtust ei ole, aga millel on väga kõrge puhkemajanduslik väärtus?

Ja kolmandaks. Kuidas te näete välisriikide kasutuses olevate maade maksustamise võimalusi ja kuidas määrata välisriikide kasutuses oleva maa väärtust. Võtame näiteks Tapa sõjaväeosade alla jääva maa või Ämari lennuvälja. Aitäh.

E. Roose

Lugupeetud saadik härra Raud! Mina ei loe ennast maa hindamise spetsialistiks ja kõik minu vastused teile oleksid vaid puhas spekulatsioon. Ma arvan, et te võiksite need küsimused esitada siis, kui valitsus esitab maa hindamise seaduse eelnõu. Need küsimused ei ole ühe lihtsa vastusega ammendatavad. See on väga keeruline meetodika, kuidas maa algväärtuse hindamine toimub. Seal võetakse arvesse maa praegust seisukorda (jutt oli tuhaväljadest), seda, milleks ta üldse kasutatav on, kas ta läheb põllumajandusmaa või asulate maa alla. Nii on ka prügimägedega linnade lähedal või nende territooriumidel. Suvilakruntide puhul tuleb kindlasti arvestada nende looduslikku paiknevust, seda, kas suvila on mere ääres või tõesti Alutaguse

metsades, samuti kulutusi, mis on seotud nende suvilakruntide kasutamisega, sealhulgas transpordiga, nagu te mainisite. Need põhimõtted on kindlalt selles metoodikas sees. Sellepärast ma võin vastata, et olen seda metoodikat lugenud.

Mis puutub välisriikide kasutuses olevate maa-alade hindamisse, siis see toimub täpselt samadel alustel. Kui välisriikide ettevõtete või muude esinduste käes on põllumajanduslik maa, siis põllumajandusliku maa hindamiseks on täpselt sama metoodika nagu kõikide muude maade puhul. Metoodika ei erine ka metsamaa ja asulate maa hindamisel. Kõik need infrastruktuurid, kommunikatsioonid ja tehtud investeeringud mõjutavad just asulate maa väärtust. See käib ka sõjaväe kasutuses olevate asulamaade kohta. Ja on täiesti selge, et kui ei ole Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahelist lepingut Vene sõjaväeosade kasutuses olevate maade kasutamise kohta, siis muutub maamaksu võtmine muidugi küsitavaks. Enne tuleb sõlmida kokkulepped, aga see on teiste organite ülesanne. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Juhatause poolt on teile selline ettepanek, et me praegu jätaksime küsimustele vastamise pooleli ja jätkaksime homme kohe istungi alguses. Me paneme kõik küsimuste esitajad kirja. Marju Lauristin juba tegi seda. Midagi pole parata, sest praegu tuleb Kaitsenõukogu istung kohe otsa.

E. Roose

Lugupeetud härra spiiker! Kas ma võiksin paluda lükata edasi küsimuste esitamine ja esimese lugemise lõpetamine neljapäevahommikuse istungi algusse, kui Ülemnõukogu soostub. Asi on selles, et homseks on mul planeeritud komandering, piletid on ostetud ja kohtumised kokku lepitud.

Juhataja

Nüüd ma pean Reinsoniga nõu pidama, sest sellisel juhul on tegemist katkestamisega. Jüri Reinson.

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, aga äkki on härra Roosel võimalik lõpetada küsimustele vastamine ja kaasettekanne jätta homme hommikuks.

Juhataja

Üks variant on praegu jätkata kuni 12.15-ni. Kui selle ajaga jõuame, siis ei ole veel katki midagi. Kuigi ma ütlen, et Kaitsenõukogu istung tuleb praegu kohe otsa. Kui aga läheb üle 12.15, siis tuleb meil tööpäeva pikendada ja see eeldab kvalifitseeritud häälteenamust. Töötame praegu 12.15-ni ja siis peame nõu. Ants Käärma.

A. Käärma

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Miks peab maa saaja maksma ühe aasta maamaksu ette? Kui inimene omandab maa näiteks septembris või oktoobris, siis tulu sellest maast saab ta 12 kuud hiljem.

Teiseks. Miks Järvamaa talunik, kes alustab talupidamist, peab maksma Hiiumaa samasugusele talunikule talu loomiseks juurde? Kas see ei oleks õigem, et nad mõlemad oleksid maamaksust vabastatud? Näiteks ühe aasta jooksul. Ja veel. Kas ei peaks siin seaduses olema üks päänik sees? Näiteks võiks anda maksusoodustusi eriti kõrge kultuuriga või silmapaistva kultuuriga maakasutajale. Aitäh.

E. Roose

Teie esimene küsimus, härra Käärma. Miks peab tasuma maamaksu ette? Ei, maamaksu ei pea ette tasuma, maamaks tasutakse kohe, kui maa eraldatakse ja kasutusse antakse. Kas seal üldse midagi tehakse või mitte, see ei ole maamaksu küsimus. Maad eraldatakse ka ettevõtetele. Nende ehitustsükkel aga on mõnikord küllalt pikk. Maamaks stimuleerib ehitustsükli ja maa kasutusele võtmise lühendamist. Kui on maksuvabad augud, siis see ei stimuleeri ka maad selleks otstarbeks kasutama, milleks ta üldse omandati. See on kõnealuse maksuseaduse üks ideoloogilisi aluseid.

Miks peab Järvamaa talupoeg maksma Hiiumaa talupojale oma maamaksuga osa raha? Küsimus ei ole Hiiumaa talupojast ja Järvamaa talupojast, vaid küsimus on selles, et Järvamaal on parema boniteediga maa, kus saadakse suuremat tulu. Hiiumaal aga on kehvema boniteediga maa, kus ei saa nii palju vilja või teisi põllukultuure kasvatada. Kuna Eesti riigile on siiski vaja, et ka Hiiumaa annaks põllumajandussaadusi, siis kasutatakse üle terve maailma levinud diferentsiaalrendi meetodit, s.o. võetakse kõigilt maamaksu ja saadud summadest ergutatakse nende maade harijaid, kus tahetakse põllumajandustootmist arendada, sõltumata sellest, kas maa on seal natuke kehvem või mitte.

Kas ei võiks anda maksusoodustusi sõltuvalt maa kasutamise kultuurist? Nagu ma aru saan, tahate te, et premeeritaks neid talupidajaid, kes on teistele eeskujuks. Seda on võimalik teha eelarveliste vahendite arvelt, mis tuleb hoopis odavam. Maamaks laekub kohaliku omavalitsuse eelarvesse ja sealt võib eraldada osa summasid kõrge kultuuriga talumeeste premeerimiseks. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Ivar Raig.

I. Raig

Tänan, härra spiiker. Küsimus tekkis seoses härra Roose ettekandes kõlanud mõttega siduda maamaksu suurus ettevõtte tulumaksuga ja üldse tulumaksuga. See on väga progressiivne mõte ja mul on heameel, et see eelnõusse sisse on võetud, kuid kas härra Roose näeb võimalust seada näiteks talunikele sisse regresseeruv side tulumaksu ja maamaksu vahel? Tulumaks võiks minna miinimumini, et stimuleerida ettevõtlust. Kas sellise mehhanismi sissekonstrueerimine käesolevasse seadusesse oleks mõttekas?

E. Roose

Lugupeetud härra Raig! Kui te esitate vastava ettepaneku, siis on mõeldav, et tehakse vastav muudatus. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Liia Hänni.

L. Hänni

Lugupeetud juhataja, austatud ettekandja! Kas maksumäär 1% on siia seadusesse sisse kirjutatud mingi sügavama põhjendusega, et just selline maksumäär tagab optimaalse maakasutuse? Kas see ei võiks olla näiteks 0,5% või 2%?

E. Roose

Vastan väga lühidalt, proua Hänni. Maksumäär 1% on tulnud analüüsi alusel teiste maade maamaksu ja kapitalimaksu seadustest. Üldjuhul on seal maksumäärad ühest kuni kahe protsendini. Meil ei ole sellist arvutust, et 1% on parem kui 0,5% või 1,5%, aga sellest tulenev maamaks on tasakaalustatud ettevõtte tulumaksu koormuse vähendamisega. Tähelepanuväärne on, et põhimõtteliselt võib võtta erinevad protsendimäärad ja midagi ei muutu. Regulatsioonimoment on peaaegu üks, sest maksumäär on tõesti väga väike. Seetõttu on 1% rohkem valitud asja lihtsuse huvides, sest seda on väga kerge arutada. See aitaks ka ettevõtte tulumaksu üle viia 15%-lise ühtse maksumäära peale. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu. Loodetavasti on viimane küsimus Uno Antonilt.

U. Anton

Lugupeetud ettekandja! Suur tänu kõigepealt sellise uudse konstruktiivse lähenemise eest, mis on ilmselt ainuvõimalik, kui me ka põllumajanduses tahame üle minna tõelisele turumajandusele. Aga küsimus on: kuidas praeguse inflatsiooni tingimustes siduda maa hinda ja maamaksu määra, kas sellele on ka mõeldud ja mis aja seisu orienteeruvalt kajastavad meile esitatud tabelites toodud hinnad?

E. Roose

Lugupeetud härra Anton, inflatsiooniga on seotud protsentuaalne maksumäär. Kui me suudame anda maa tsiviilkäibesse, seal probleemi muidugi ei teki. Probleem tekib siis, kui me peame startima ja kõik sõltub stardimomendist. Need andmed, mis on teile esitatud, näitavad eelmise aasta oktoobri- ja novembrikuu rubla ostujõu seisuga. Aga see ei pane kahtluse alla seda ühte protsenti. Põhiliselt peab asja lahendamaks maa hindamise seadus, mille valitsus peab teile läbivaatamiseks esitama. Võimalik, et seal tuleb üle minna maa maksustamisele või alghinna määramisele mitte enam rublades, vaid mingis muus rahas. Aitäh.

Juhataja

Suur tänu, härra Roose. Kui nüüd homme peaks esimene lugemine lõppema, millesse ma usun, siis teine lugemine on tõenäoliselt järgmisel nädalal. Suur tänu, härra Roose.

E. Roose

Aitäh.

Juhataja

Kolleegid, meil on siis kokku lepitud, et homme me alustame kohe selle teema jätkamisega ja kuulame ära Jüri Reinsoni kaasettekande.

Head nägemist!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 64. ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG, 19. veebruar 1992

Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu esimese lugemise jätkamine

Juhataja (V. Andrejev)

Palun asuda oma töökohtadele! Me alustame oma tööpäeva ja palun teha kohaloleku kontroll. Kohal on 66 rahvasaadikut, puudub 37.

Lugupeetud Ülemnõukogu, asume päevakorra juurde. Jätkame 3. punkti arutamist. Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu kohta teeb kaasettekande Ülemnõukogu eelarve-majanduskomisjoni liige Jüri Reinson. Palun.

J. Reinson

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kahtlemata on maa kui meie kõige olulisema rikkuse kasutamise maksustamine tähtis samm meie varade otstarbeka ja efektiivse rakendamise tagamiseks. Eelarve-majanduskomisjonis meile esitatud seaduseelnõu arutamisel esitati autoritele mitmeid küsimusi ja võeti seisukohti, mille lahendamine võimaldab eelnõu enne selle teist lugemist oluliselt parandada. Samuti ma arvan, et seaduseelnõu autorid arvestavad neile saalist esitatud küsimusi seaduseelnõu edasisel täiustamisel. Komisjonis leidis enam toetust nõue maksumäära suurendamiseks ja sanktsioonide rakendamiseks, kui maad kasutatakse mittesihipäraselt ja ebamajanduslikult ning põllumaa jäetakse sööti. Sellist nõuet toetasid komisjoni liikmed härrad Uluots, Mölder ja Kois ning proua Sergij. Ka peeti vajalikuks maaomandi kompenseerimise mehhanismi kohest väljatöötamist ja maa väärtuse hindamise seaduse olemasolu. Nagu eile ettekandest kuulsime, on valitsus langetanudki otsuse selle seaduse väljatöötamiseks ja Ülemnõukogule esitamiseks.

Esitatud kujul sisaldab seaduseelnõu küsitavusi ja poolikult toimivaid sätteid. Nii ütleb § 5 lõige 1, et juriidilised isikud arvutavad maamaksu suuruse ise, lähtudes käesolevast seadusest. Tekib küsimus, kes sel juhul määrab maa väärtuse, sest § 3 lõige 2 jätab selle küsimuse lahendamata.

Maamaksu maksmise kohustuse tekkimist käsitlev § 6 peaks ilmselt arvestama põllumajanduskõlvikute kasutamise erisust. Samuti § 8 lõige 1, mis lubab taludele tagastada keskmise maamaksu tingimusel, et haritava maa saagikus vastab maa viljakusele. Paraku on niimoodi, et maaviljakus jääb maaviljakuseks ka siis, kui tegemist on loodusõnnetuse, ikalduse või muu sellesarnasega. Ilmselt oleks vaja sätestada selles seaduses ka maksusoodustuste

võimalus. Eelarve-majanduskomisjon on seisukohal, et Eesti Vabariigi maamaksu seaduse eelnõu esimene lugemine on võimalik lõpetada. Komisjoni märkusi ja küsimustest tulenevaid selgitusi arvestades ning selgusetuid sätteid täpsustades võime jõuda selleni, et esitada teisele lugemisele rahuldav seaduseelnõu. Tänan.

Juhataja

Suur tänu, Jüri Reinson. On küsimusi. Ants Käärma.

A. Käärma

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Minu küsimused tulenevad sellest, et ma eile härra Roose käest vastuseid ei saanud, kuna ta rääkis mööda. Kõigepealt selline küsimus. Mida arvab või teab komisjon väitest, et sõjaväebaaside all oleva maa eest võetakse renti või maksu. Kui suur see on ja kas ikka võetakse?

Teiseks. Kuidas suhtub komisjon selliste soodustuste andmisse, mis oleksid kehtestatud eriti kõrge kvaliteedilise põllumajandusliku maa heatasemelise kasutamise või eeskujuliku heakorra eest, et ergutada näidistulemuste saavutamist?

Ja mida arvab komisjon sellest, et Järvamaa talupoeg ikkagi peab maksma kohe maamaksu, sest temale seda ei tagastata, kui ta saavutab isegi oma normatiivse saagikuse või normatiivse tulemi sellel maal? Ja tema peab maksma. Hiiumaa mehed ei pea maksma.

Kas ei peaks kõik alustajad olema võrdses seisus? Nii Järvamaa kui ka Hiiumaa meestele tuleks tagastada makstud summa täies ulatuses, kui nad on oma töö teinud. Kas see ei peaks toimuma vähemalt üks aasta pärast alustamist, aga mitte kohe? Aitäh.

J. Reinson

Lugupeetud härra Käärma, komisjonis ei arutatud võõrriigi sõjaväe käsutuses oleva maa renti ja sellega seotud küsimusi. Need lihtsalt ei kerkinud üles. Me ei tea, kas nende eest võetakse renti või ei võeta. Aga ma luban, et me selgitame selle välja seaduseelnõu teise lugemise ajaks.

Mis puudutab soodustusi efektiivse maakasutuse ja maaviljeluse kõrge kultuuri eest, siis komisjon ei ole ka seda küsimust arutanud. Aga isiklikult ma olen täiesti seda meelt, et niisuguseid soodustusi tuleb anda.

Järvamaa talupoegade kohene maksustamine maamaksuga, vaatamata taluseaduse sätetele, tuleneb praegu meile esitatud seaduseelnõu seletuskirjas olevast ekslikust seisukohast, et taluseaduses on sätestatud maksusoodustused. Kui nii oleks, siis oleks seaduseelnõu omal kohal. Et aga taluseaduses on juttu maksuvabastustest, siis on eelnõu seisukoht vastuoluline ja see tuleb seaduse edasisel täiustamisel ära muuta.

Juhataja

Suur tänu. Palun, Heldur Peterson.

H. Peterson

Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Mul on kolm küsimust. Esiteks. Kas saab maamaksust ehk teisisõnu maakapitali maksust tõeliselt rääkida enne, kui ei ole vastu võetud maa hindamise süsteemi ja veel ei ole maa hinda?

Teiseks. Kas seaduseelnõus on küllaldaselt arvestatud väga hea põllumaa ja keskkonna vastupanuvõime seost? Näiteks Ida-Virumaal on boniteedi järgi väga hea põllumaa, kuid seal on ka paepealsed alad ning keskkond ei lubaks hästi intensiivselt maad viljelda.

Ja kolmandaks. Kas on küllaldaselt kaitstud näiteks Tallinnas Nõmmel või Tartumaal Elvas elavad inimesed, kelle aia territooriumil on palju männimetsa, mille eest tuleb maksta kõrget hinda, kuid seda metsa ei ole neil võimalik maha võtta ja otsest tulu saada? Tõsi, mets annab hapnikku ja parandab keskkonda terves selles piirkonnas elavatel inimestel.

J. Reinson

Lugupeetud härra Peterson! Ma jagan täielikult teie seisukohta selles osas. Juba enne esimesele lugemisele asumist ütlesin, et Ülemnõukogu on vähemalt rumalas seisukorras, kui ta peaks kehtestama selle ühe protsendi, teadmata kui suur on sada protsenti. Järgnevat protsessi ma kujutangi ette sellisena, et lõpetanud esimese lugemise, ootame ära meile esitatava maa väärtuse seaduse eelnõu ja edasi läheme juba õiges järjekorras: enne maa väärtus, siis maamaks.

Mis puudutab Virumaa maid, nende boniteeti ja keskkonnataluvust, siis ma ei ole kindel, et põllumajandusliku maa kasutamise intensiivsus Virumaal ja Virumaa keskkond on üksüheselt seotud. Virumaal ilmselt on tegureid, mis palju tugevamalt mõjutavad keskkonda kui põllumajandust.

Mis puudutab kodanike isiklike maavaldusi asulates, kui nende kruntidel on metsa, mida, nagu te väitsite, inimene ei saa kasutada majanduslikuks otstarbeks, siis see ja paljud muud niisugused küsimused tuleb lahendada selle seaduse rakendusotsuse ja teiste täpsustavate juhendmaterjalidega. Seadusesse ei õnnestu vist neid kõiki asju sisse kirjutada.

Juhataja

Täna. Palun, Ants Paju.

A. Paju

Austatud juhataja, lugupeetud ettekandja! Ma süvendaksin kolleeg Petersoni poolt esitatud teist küsimust ja nimelt nii. Kui me võtame ette § 1, siis mulle tundub, et see maamaksu seaduse ideoloogia on looduskaitse seisukohalt üpris vaenulik. Asi on selles, et me oleme aluseks võtnud maa kui tootmisvahendi, aga maal on hoopis enam funktsioone. Tahaksin kuulda teie seisukohta. Kas ma olen eksinud või te toetate mind?

J. Reinson

Härra Paju, ma toetan teie mõtet ja tahan juhtida tähelepanu sellele, et mitte ainult seadust ei ole otstarbekas lugeda, vaid ka selle seadusega kaasas käivaid seletuskirju ja materjale. Ma usun, et me kõik saime koos selle seaduseelnõuga meile esitatud maa väärtuse hindamise juhendid, kus räägitakse ka looduskaitsereservi järgivast maakasutusest. Selgituste järgi ei kavatseta maksustada igasugust maad ühtemoodi, aga seaduses on see praegu tõesti lahtine.

Sellepärast ma ütlen, et kõiki neid saalis tekkinud küsimusi ja ebaselgusi saab lahendada enne seaduseelnõu teisele lugemisele esitamist ja hakata teise lugemise käigus arvestama saalist tulevaid parandusettepanekuid. Ilmselt see ongi meie töö.

Juhataja

Suur tänu. Palun, Ivar Raig.

I. Raig

Täna. Härra Reinson, eile ma esitasin härra Roosele küsimuse, mille ma täna tahaksin esitada ka eelarve-majanduskomisjonile. Kas eelarve-majanduskomisjon on valmis töötama välja sellist mehhanismi täienduseks esitatud seaduseelnõule, mis näeb ette maakasutaja tulumaksu järkjärgulise vähendamise ning maamaksu suurendamise? Kui komisjoni esindaja leiab, et selline mehhanism on võimalik, siis palun nimetada ka inimesed, kellega komisjonis võiks selles küsimuses kontakti võtta. Täna.

J. Reinson

Lugupeetud härra Raig! Kõigepealt ma juhiksin tähelepanu sellele, et koos selle seaduseelnõuga esitas Eesti Vabariigi Valitsus meile seaduseelnõu muudatuste tegemise kohta üksikisiku tulumaksu seaduses ja ettevõtte tulumaksu seaduses. Nii et juba selle seaduseelnõu esitamisega on käivitatud protsess, millest te räägite, ja ma arvan küll, et seda on võimalik süvendada ja liikumine toimub õiges suunas. Eelarve-majanduskomisjonis on määratud selle seaduseelnõuga tegelema mind, nii et kontakteeruda võib järelikult minuga.

Juhataja (M. Lauristin)

Aitäh. Palun, härra Grigorjev.

P. Grigorjev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Meil on väga palju aianduskrunte. Kas maa kasutamise rendimaks hakkab erinema maamaksust või on see tulevikus üks ja seesama? Osa elanikke ei saa ju võimalust maad osta ning hakkab seda rentima. Palun seda selgitada. Täna.

J. Reinson

Lugupeetud härra Grigorjev! Esiteks oleks ilmselt kõige otstarbekam juhendada seaduseelnõu 2. paragrahvist, mis ütleb: kuni maa kasutamine jätkub kasutusõiguse alusel, maksab maamaksu maa kasutaja. Kui maa omanik hakkab maksma maamaksu, siis, lähtudes Eesti Vabariigi maareformi seadusest, hakkab ta maa kasutajalt võtma renti, mis võib selle seaduse järgi ületada maamaksu 20% ehk 1,2 korda.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Kass.

J. Kass

Austatud ettekandja! Mul on väga kurb kuulda, et teie komisjonis ei tõstatatud küsimust, mis on seotud endise Nõukogude Liidu väeosade maakasutuse maksustamisega. Siin on praegu sätestatud, et see kehtestatakse erilepingutega. Ma olen surmkindel, et nad sellest erilepingust ei ole üldse huvitatud. Teiseks, te ei teadnud, kas nad maksavad maamaksu või mitte. Võin öelda, et ei maksa. Ei maksa nad ka kommunaalteenuste eest või kui mõni kohalikule omavalitsusele maksabki, siis mitte kindlasti õigete tariifide alusel. Sest peeti ju väga suureks huviks seda, et sõjaline eelarve oleks Nõukogude Liidul minimaalne. See kõik on tollest printsüübist tingitud. Mida arvab teie komisjon sellest, et me peame endise N. Liidu väeosadele maa kasutamise eest ühepoolselt siiski kehtestama maamaksu ja seda keskmise asulatariifi alusel? See stimuleeriks erilepingu sõlmimist või vägede väljaviimist. Tänan.

J. Reinson

Lugupeetud härra Kass! Ma ei saa komisjoni nimel teie küsimusele vastata, sest komisjon tõepoolest seda asja ei arutanud. Kui ma väljendan isiklikku seisukohta, siis olen ma nõus, et Eesti Vabariik, mille kõrgeim seadusandlik kogu istub siin saalis, on kahtlemata osaline selles, et neid makse, rente ja lepinguid ei ole. Kokkulepped on vaja sõlmida ja kui neid ei sõlmita, siis on kahtlemata Eesti Vabariigil õigus oma maa üle ise otsustada.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Maarend.

A. Maarend

Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud härra Reinson! Kas komisjon on arutanud seda, et maamaks laekuks 100%-liselt kohaliku omavalitsusüksuse eelarvesse? Temal on ju palju ära teha maa väärtuse kasvuks ennekõike linnades ja teistes asulates. Siis oleks tema huvi tunduvalt suurem. Kas on seda küsimust arutatud? Riikliku regionaalpoliitika raames võib ka teiste vahendite arvelt toimuda see vahendite ümberjagamine, mida siin § 4 lõpus on mainitud. Tänan.

J. Reinson

Lugupeetud härra Maarend! Komisjon ei ole seda küsimust tõstatanud ja lähtus ilmselt sellest samast jaotusest, kus nähakse ette maamaksust laekuvate tulude ümberjaotamine, nendesamade tulude arvel talunikele maksu tagastamine ja muu sellesarnane. Võib-olla tõesti leiab Ülemnõukogu eelarves teised võimalused nende kulude katmiseks, kuid see on iseasi. See on Ülemnõukogu rida, nagu ma ette kujutan.

Juhataja

Aitäh, härra Reinson. Rohkem küsimusi ei ole.

J. Reinson

Tänan.

Juhataja

Kas juhtivkomisjonil oli ettepanek? Jah, lõpetada esimene lugemine. Oleme ära kuulanud ettekande, kaasettekande, vastused küsimustele. Juhtivkomisjon teeb ettepaneku esimene lugemine lõpetada. Teisi ettepanekuid ei ole. Eelnõu esimene lugemine on lõppenud.

Eesti Vabariigi seaduse "Eesti NSV kriminaalkodeksi uue redaktsiooni – kriminaalkodeksi kehtestamise kohta" eelnõu, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Kriminaalkodeksi ellurakendamise kohta" eelnõu ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksis" eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, asume nüüd meie tänase päevakorra esimese küsimuse arutamisele. See on Eesti Vabariigi kriminaalkodeksi eelnõu, Eesti NSV kriminaalkodeksi muutmist käsitleva seaduse eelnõu, Eesti Vabariigi seaduse "Eesti NSV kriminaalkodeksi uue redaktsiooni kehtestamise ja ellurakendamise kohta" eelnõu, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Kriminaalkodeksi ellurakendamise kohta" projekti ja Eesti Vabariigi seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksis" eelnõu esimene lugemine. Ettekandja on justiitsminister härra Märt Rask. Palun, härra Rask.

M. Rask

Austatud proua juhataja, lugupeetud saadikud! Tegemist on väga mahukate seaduseelnõudega ja selle Ülemnõukogu koosseisu ette jõudva koodeksiga. Vajadus kriminaalkodeksi ja kogu kriminaalseadusandluse muutmiseks on olnud päevakorras pikemat aega, kuid eriti aktuaalseks muutus see küsimus pärast 20. augustit 1991. Ei saa öelda, et nendele probleemidele pole vabariigi juristide hulgas tähelepanu pööratud, kuid kõik arutelud on viinud selleni, et me vajame põhimõtteliselt uuendatud koodeksit. Kuid samaaegselt ei saa me automaatselt maha kirjutada mitte ühegi teise riigi kriminaalseadusest meile vajalikke sätteid ja põhimõtteliselt ei saa me ka omaks võtta meie seadust rakendavatele riigiorganitele ja ametnikele tundmatut süsteemi. Uut kriminaalseadust on võimalik põhimõtteliselt rakendada kolmel viisil.

Üks tee oleks jõustada kriminaalseadus, mis kehtis Eesti Vabariigis kuni 1940. aastani. Tõdegem, et ühiskondlikud suhted ja kriminaalõiguslik situatsioon on niivõrd muutunud, et poleemika sellel teemal ilmselt on viljatu.

Teine variant. Omariikliku kriminaalseaduse saamiseks tuleks arenenud Euroopa riikide praktikast arvestades välja töötada täielikult uus kriminaalkodeks ja kehtestada see koos kogu juristide täieliku ümberõppega. See on vaevaline ja pikaajaline protsess, mis iseenesest peab varem või hiljem niikuinii toimuma.

Kolmas variant on võtta praegu kehtiv kriminaalseadus põhjaliku revideerimise alla ja eelkõige sellest aspektist, mis puudutab meie riiklikku staatust, meie omandisuhteid ja väärtushinnangute orientatsiooni muutumist. See on tee, mis teile täna laudadele on välja pakutud, s.o. muuta kehtivas kriminaalseaduses üksnes see osa, mis kiiresti muutmist vajab, ja rakendada kogu ajupotentsiaal uue kriminaalkodeksi väljatöötamisele, millele kulub vähemalt neli-viis aastat.

Naaberriik Soome on senini läbi ajanud kriminaalseadusega, milles on tublisti Tsaari-Venemaa nuhtlusseadustiku sugemeid, ja seda ühiskonna arengu eri etappidel kogu aeg täiustanud. Uue kriminaalkodeksi tegemisega on meie hõimurahvas olnud seotud kümmekond aastat ja nad arvavad, et see ei ole ikka veel valmis. Ma ei näe lihtsustatud lähenemisvariante sellise seadusandluse muutmiseks ja kiireks ümbertegemiseks, mille taga on konkreetset inimesed, nende saatus. Seetõttu ma pean ainuõigeks lahendusvariandiks meil kehtiva kriminaalseaduse remonti, kui nii võib öelda, ja sellesse vajalike paranduste sisseviimist. Niipalju üldisest kontseptuaalsest lähenemisnurgast.

Tegemist ei ole mitte üksnes kriminaalkodeksi eelnõuga, vaid ka sellega seonduvate seaduseelnõudega. Need on seadus kriminaalkodeksi muutmise kohta, otsus sellesama kodeksi rakendamise kohta ja lisaks sellele kriminaalseaduse muutmisele kaasnev otsus kriminaalprotsessi kodeksi muutmise kohta. Ma palun lugupeetud saadikutele suhtuda sellesse eelnõude paketti mitte kui eraldi seadustesse, vaid seda tulebki mõista nii, et ühte muutes tuleb paratamatult läbi näha kõik seadusandluses toimuvad muudatused ja rakendusprotsessid.

Kriminaalkodeksi uue redaktsiooni kehtestamisega tuleb põhimõtteliselt läbi vaadata suur osa seni kriminaalkohtu poolt tehtud kohtulahendeid. See on mahukas töö ja sellele tuleb läheneda väga läbimõeldult. Selleks on pakutud teile välja ka variant, mille kohaselt tuleb moodustada vastavad komisjonid, mida juba protsessuaalses korras peaks juhtima ja kureerima prokuratuur. Kohtulahendeid aga saab läbi vaadatud üksnes kohtus, mitte nii, nagu oli seni 50 aasta jooksul kehtinud praktika, kus karistuste vähendamise või ümberkvalifitseerimise vaatasid läbi kas siis amnestiakomisjonid või mingid muud organid. Rakendusotsus peab põhimõtteliselt sätestama suunad ja sihid tulevikuks ja panema kohustused valitsusele.

Kriminaalprotsessi kodeksi muudatuste eelnõu ei kätke endas põhimõttelisi protsessitoimingute muutmise ja teile esitatud paragrahvide loetelud tulenevad kriminaalkodeksi muudatustest, mis on teie ette pandud. Jutt on eelkõige muidugi nende riigiorganite pädevuse kaotamisest, mida meil enam ei ole. Nii oli senises kriminaalprotsessi kodeksis ette nähtud uurimisalluvus ka KGB üksustele. Praeguses seaduses ilmselt ei vaja põhjendamist, miks sinna säärast volitust tarvis ei ole.

Rääkides põhieelnõust, s.o. kriminaalkodeksist, tahaksin ma rõhutada mõne sõnaga selle väljatöötamise käiku. Ettekandja arvates olid selle projekti väljatöötajad oma eriala hästi tundvad, kõrgesti kvalifitseeritud spetsialistid Ülemkohtust, siseministeeriumist ja prokuratuurist ning kogu selle projekti üks tahke on selle praktiline külg ja praktiline vajadus õigusemõistmist saada mingisuguse konkreetse rajajooneni. Sellest tulenevalt on läbi kogu eelnõu pakutud teile välja päris mitmeid alternatiive. Üks alternatiivide grupp seondub surmanuhtlusega. Nii valitsus kui ka teised seda eelnõu kooskõlastanud riigi ametkonnad leidsid, et surmanuhtluse küsimus on rohkem sotsiaalpoliitiline kui õiguslik küsimus. Ja kui te vaatate eelnõus neid paragrahve, kuhu on kirjutatud surmanuhtluse allesjätmise või kaotamise alternatiivid, siis see alternatiiv jookseb läbi teksti, selle kohta tuleb teha üks otsustus. Tekstis on veel alternatiive, mille suhtes kindel, üheselt määratlev seisukoht praktikutele ja teoretikutele puudub. Paljuski on need alternatiivid lahendatavad mõlematpidi. Nende alternatiivide kaudu peab selgeks saama, millist kriminaalkodeksit või kriminaalseadustikku Eesti Vabariik tulevikus tegelikult vajab.

Tooksin näiteks ainult ühe, ilmselt teie tähelepanu juba köitnud alternatiivi. See on alternatiiv spekulatsiooni kui kuriteo kehtetuks tunnistamise kohta. Esimesel pilgul võib see tunduda täiesti absurdse naljana, kuid ma olen kohustatud teile selgitama, et spekulatsiooni

kuriteokoosseis praktikas ei toimi. Ja siin redaktsiooni muutmisega mitte midagi ei saavuta. Probleem on ikkagi selles, et meil puudub baasseadusandlus kauplemise kohta. Meil puuduvad nii-öelda mängureeglid ausa äri ja ausa kaubanduse kohta. Kriminaalkoodeks ei ole see seadus, millega on võimalik paika panna majandus.

Ma kujutan ette, et kahe lugemise vahel seisab ees mahukas töö selle näite ja paljude teiste alternatiivide läbivaidlemisel. Usun, et otsus selle seadusandluse paketi rakendamise kohta täieneb päris mitme punktiga, milles Ülemnõukogu teeb valitsusele kohustuseks välja töötada üks või teine seaduseelnõu. Tahaksin rõhutada veel kriminaalkoodeksi tekstis või teisisõnu põhieelnõus seda osa, mis puudutab kriminaalkuritegude koosseisu sanktsioone. Senine karistuspoliitika oli suunatud sellele, et riigi huvid oleksid esmatähtsalt kaitstud. Praeguse teksti järgi, mis teile on esitatud, on esikohale tõstetud inimene, tema elu ja temaga seonduvad hüved. Teises järjekorras tulevad riigi ja ühiskonna huvid, varavastased kuriteod ja siis juba vastavalt kuritegude raskusastme skaalale on kavandatud teised sanktsioonid.

Olen veendunud, et õigusriigile ja kodanikukesksele ühiskonnale üleminek toimub ka kriminaalseaduse kaudu ja seetõttu ei saa me üle tähtsustada esimesel pilgul inimsuhetest võib-olla palju tähtsamatena näivaid riiklikke suhteid. Kui me unustame selle juures ära inimese, siis ei tekigi riiki, mille liikmed me oleme.

Olulise momendina tuleks karistuste juures rõhutada ka seda, et järele on jäänud kolm põhikaristust, mida meie praegusaja reaalses tingimustes on võimalik täita. On võimalik täita vabadusekaotust, on võimalik täita aresti ja on võimalik täita rahatrahvi. Senised karistused – paranduslik töö, vabadusekaotus tingimisi koos kohustusliku tööerakendamisega ja terve hulk muid karistusi – olid tegelikult moraalset laadi, nagu sõjaväelise auastme või vanemlike õiguste äravõtminegi. Need on praegusest karistuspoliitikast välja jäetud. Põhjendus on selles, et mida konkreetsem ja täpsem on karistuspoliitika, mida selgemini inimesed kujutavad ette erinevaid võimalikke karistusi, seda suurem on ka nende üldpreventiivne mõju. Pealegi me oleme olukorras, kus näiteks vabadusekaotust tingimisi koos kohustusliku tööerakendamisega lihtsalt ei ole võimalik täita, sest nn. vabakaiguvange ei ole võimalik tööle rakendada tingimustes, kus meid kummitab tööpuudus. Karistus ei pea olema kellelegi eelis.

Karistuste juures on suurt tähelepanu pööratud sellele, et vabastada kohus ettekirjutatud raamidest. Vabadusekaotuslike karistuste puhul on samast põhimõttest lähtudes paljude kriminaalkuritegude puhul ära jäetud sanktsiooni alammäärad. Rahatrahvi ja aresti puhul on sätestatud maksimaalmäärad, jättes konkreetse kohtu otsustada, millise karistuse ta määrab, lähtudes kriminaalasja erioludest ja kohtualuse isiksusest. Esimesel pilgul võib tunduda see liialt paljude küsimuste andmisena kohtu otsustada, kuid see oleks samm edasi meie kohtute iseseisvuse kindlustamisel ja me muutuksime veidigi mõistetavamaks kogu ülejäänud tsiviliseeritud maailmale.

Tahaksin veel rõhutada seda, et tegemist on teemaga, mida Tartu Ülikoolis on üliõpilastele läbi aegade õpetatud 600-tunnise programmi järgi ja tänane põgus ettekanne ei suuda mitte mingil juhul haarata kõiki probleeme. Eelnõu on kooskõlastatud põhimõtteliselt kõigi ametkondadega ja mitte ükski ametkond ei vaidlustanud kriminaalseadustiku, kriminaalkoodeksi sellise uuendamise õigsust. Samal ajal oli eelnõu selle väljatöötamise ajal saadetud arvamuse andmiseks paljudele kriminaalõiguse spetsialistidele. Teiste hulgas on selle eelnõu kohta andnud arvamuse dotsent Paltser, kauaaegne Tartu Ülikooli kriminaalõiguse õppejõud. Eelnõu väljastati ka professor Rebasele, kuid temalt arvamust laekunud ei ole.

Ma arvan, et selle eelnõude paketiga seisab ees sisutihe töö ja me saame ühiste jõududega üle sellest ummikseisust, kuhu kogu kriminaalseadust rakendav aparaat tänaseks on jõudnud. Aitäh.

Juhataja (M. Lauristin)

Täna väga, härra Rask. Kas on küsimusi? Palun, härra Uluots.

Ü. Uluots

Lugupeetud härra minister! Te ütlesite, et eelnõu on kooskõlastatud paljude ametkondade ja instantsidega. Kas te olete kooskõlastanud selle ka Eesti Pangaga? Ma lasin silmad üle käia valuutaoperatsioone puudutavast osast. On ette teada, et krooni käibele tulekuga kaob valuuta tsiviilkäibest ja selle kasutamine peaks olema kriminaalselt karistatav. Tähendab, kellelgi ei keelata kodus hoida valuutat, kuid tsiviilkäibeseda lasta ei tohi. Siin see aga ei kajastu. Kas see tähendab, et kui kroon lastakse käibele, tuleb meil kriminaalkoodeks ümber teha?

M. Rask

Küsimus on mõisteta. Mis puutub Eesti Pangaga kooskõlastamisse, siis seda on tehtud. Teiseks on probleem raharingluses ja üldse majandussuhetes. See on ka üks põhjus, miks me peame minema seda teed, nagu teile praegu on välja pakutud. Ma näen lähiaegadel ette sellesama kriminaalkoodeksi, mida me praegu arutame, etapiviisilist täiendamist vastavalt sellele, kuidas muutuvad meie sotsiaalsed suhted, kuidas muutub meie ühiskond tervikuna, sealhulgas majandus. Ja andke andeks, mina isiklikult praegu ei oska kriminaliseerida neid suhteid, mida meil majanduses praegu välja kujunenud ei ole. Ja kui me näeme karistusseadustikku ikkagi mingite teiste aktidega reguleeritud suhete kaitsesena, siis peavad olema need valuuta hoidmise ja vahetamise momendid kõik reguleeritud vastavate normatiivaktidega ja alles nende normatiivaktide rikkumise tulemusena saab kaasneda kriminaalvastutus. Ma pean silmas seda, et kui Eesti Pangal ja üldse finantsringkondadel on täpselt teada see, millised rikkumised hakkavad esinema seoses Eesti krooni käibele tulekuga, siis ei ole ju mingisugust raskust seda praegu siin fikseerida.

Juhataja

Aitäh. Palun, Tõnis Mets.

T. Mets

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud justiitsminister! Mind huvitaks üks küsimus. Nimelt on viimasel ajal kuritegevus väga järsult kasvanud ja kuritegudega kaasnenud ka kehavigastusi. Siin nähakse ette, et üli raske kehavigastuse tahtliku tekitamise eest karistatakse vabadusekaotusega ainult kuni 6 aastani. Kuid kas seoses sellega, et inimesele tekitab kehavigastus, mis võttis kuni 25-30% tema töövõimest, saab kurjategijalt seaduse alusel välja nõuda kompensatsiooni tervise rikkumise eest või tehakse seda kohtuliku menetluse teel? Kannataja jääb ju invaliidiks. Kas selle maksab kinni kehavigastuse tekitaja või tuleb see sotsiaalkuludest?

M. Rask

Härra Mets pidas silmas § 107 – üliraske kehavigastuse tahtlik tekitamine. Ma juba rõhutasin, et projekti on püütud muuta võimalikult isikukeskseks ja ütleksin, et vabadusekaotuslikud karistused on läbi projekti paika pandud ja moodustavad terve süsteemi. Üks tuleneb teisest. Kas seda on vähe või palju, jõuame ilmselt veel palju arutada. Mis puudutab aga terviserikkega seotud kehavigastusest tingitud töövõime kaotust, siis selleks on praegu olemas mehhanism. Kui süüdi olev isik kannab vastutust kriminaalkorras, siis ta on kohustatud hüvitama kõik selle kriminaalkuriteoga tekitatud kahju, mille hulka kuulub ka selle inimese aineiline kindlustamine.

Juhataja

Aitäh. Palun, Ants Paju.

A. Paju

Austatud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mina kui diletant jurisprudentsis küsin küll väga naiivselt, aga tahaksin siiski selgitust saada. Te ütlesite, et kogu see koodeks on kujundatud inimesekeskseks. Kui lugeda kolmandat peatükki, siis tekib minul niisugune tunne, et koodeks on inimesekeskne kuriteo sooritaja, mitte aga kannataja suhtes. Või olen ma valesti aru saanud?

M. Rask

Nii päris ei ole. Ma rõhutasin inimesekeskst, võrdlemaks eelnõu Eesti NSV kriminaalkoodeksiga. Jah, hästi lihtsalt öeldes tähendab see, et kõige karmimad karistused on ette nähtud nende kuritegude eest, mis puudutavad inimese elu, tervist, tema hüvesid. Tähendab, riik karistab kõige karmimalt just neid, kes panevad käe inimese külge, mitte vastupidi. Härra Paju väitis, et selle inimesekeskseusega püütakse rõhutada kurjategijasse liberaalsemat suhtumist. Kaugeltki mitte, see on hoopis vastupidi.

Juhataja

Aitäh. Palun, Anatoli Novohatski.

A. Novohatski

Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus, millele te ehk polegi valmis vastama, kuid tahaksin selle siiski esitada. Tänaseks on kujunenud olukord, et need, kes tahavad röövvida, vara riisuda ning muid õigusvastaseid tegusid toime panna, on hambuni relvastatud. Neil on automaadid, kärbikjahipüssid, gaasiballoonid, püstolid, gaasipüstolid jne. Praeguseks on täiesti selge, et õiguskaitseorganid, sealhulgas politsei, pole suutelised kodanike turvalisust tagama. Kuidas te arvate, kas niisuguses olukorras ei peaks laiendama kodanike õigust enesekaitsele, nagu seda on tehtud Leedus? Meile on teada ka sellekohane USA seadusandlus, kuigi leian, et see on juba äärmine näide. Keelates ausatel inimestel relva kanda, teeme nad seaduse ees vastutavaks ebaseadusliku relvahoidmise eest. Teisalt ei suuda me täiel määral kaitsta nende õigusi, samal ajal kui kuritegelikud elemendid – toonitan seda veel kord – on hambuni relvastatud. Midagi tuleks siin muuta. Milline on teie seisukoht? Täna.

M. Rask

Kuigi küsimus ei seonu arutusel oleva seaduseelnõu paketiga, on probleem täiesti mõistetav. Ma olen sügavalt veendunud, et probleem vajab kiiret lahendamist. Inimese, kodaniku

vabaduse hulka kuulub ka õigus ennast kaitsta. Selle, milliste vahenditega saab isik ennast kaitsta, peab kindlaks määrama riik. Arvan, et lihtsalt relvade väljajagamisega me saavutame tulemuse, mis meid mitte kedagi ei rahulda. Kuid selle probleemi seadusandliku reguleerimise täpse normatiivse määratlemise juurde tuleb valitsus lähipäevil. Aga ma tahan öelda, et probleem ei ole üheselt ja kiiresti lahendatav.

Juhataja

Aitäh. Rohkem küsimusi ei ole. Tänan, härra Rask. Õiguskomisjoni poolt teeb kaasettekande härra Ahti Kõo. Palun.

A. Kõo

Austanud juhataja, lugupeetud kolleegid! Õiguskomisjon, olles saanud täna käsitletavate seaduste eelnõud ja otsuseprojekti, seadis endele ülesandeks teha selgeks, kui võrd vajalik ja kui võrd võimalik on ennekõike kriminaalkodeksi uue redaktsiooni kehtestamine ja sellega kaasnevate eelnõude vastuvõtmine. Kuna seaduseelnõuga kaasa antud seletuskirjas on üsna ühemõtteliselt ja selgelt rõhutatud selle praktilist väärtust ja praktilist vajadust, siis pidas ka õiguskomisjon üheks oma ülesandeks saada vastus küsimusele, kui vajalik see ikkagi on ja kas seda on võimalik praktikas rakendada. Minu ülesanne oli seda selgitada ja ma analüüsisin kriminaalkodeksi uue redaktsiooni teksti koos nendega, kes tegelevad igapäevase õigusemõistmisega. Õige mitmel koosistumisel olid kohtunikud, prokuratuuritöötajad, politseitöötajad ja me püüdsime nendele küsimustele sellisel tasandil vastust saada. Pärast arutasime neid probleeme õiguskomisjonis.

Praegu võib öelda, et praktikud ei tunne mitte ainult vajadust, vaid lausa hädavajadust kriminaalkodeksi järele, mis oleks kooskõlas meie tänase riikliku korraldusega ja arusaamisega kuritegevusest ning karistusest. Ja mitte ainult õigusemõistjaile, vaid isegi neile, kelle tegusid kaalutakse, ei ole tänane kriminaalkodeks vastuvõetav. Näiteks, praktikas on üsna levinud, et kohtualune väidab kohtus ennast küll süüdi olevat mingites tegudes, aga mitte mingil juhul sel määral, et teda võidakse kriminaalkorras karistada; tema arvates pole selle kohta kriminaalseadustki. Iseenesest muidugi võib selle üle vaielda, aga põhimõtteliselt ei ole praegune Eesti NSV kriminaalkodeks ka praktikas vastuvõetav ei karistuspoliitika ega ka nende koosseisude seisukohalt, mis seal on ja mille eesmärk on nii või teisiti ikkagi nõukogude võimu kindlustamine.

Teine küsimus seondub esimesega. Kui uut koodeksit on vaja, siis kas on ka võimalik praegu leida väljapääsu olukorrast niimoodi, nagu ettekandja nimetas – remontides tänast kriminaalkodeksit? Siin tuleb öelda, et kui meil oleks kas või silmapiirilgi välja pakkuda uut alustel koostatud kriminaalseadustik, kriminaalkodeksi eelnõu, siis küllap võiks mõelda selle vastuvõtmisele. Aga nagu ütles ettekandja, ei saa enne, kui meie ühiskondlikud suhted ei ole enam-vähemgi välja kujunenud, kui ei ole lahendatud probleemid, mis seonduvad märksõnadega "turumajandus", "omandireform", "kaitsejõud", "kodakondsus", rääkida Eesti Vabariigi kriminaalkodeksist. Eks sellele vihjaski lugupeetud härra Ülo Uluotsa küsimus, milles ta täiesti põhjendatult tundis muret vastutuse pärast Eesti krooniga tekkivate probleemide puhul. On ju selge, et kuni me ei tea, kuidas valuutaga arveldamised, valuutaoperatsioonid reguleeritakse, seni me ei saa ka kehtestada vastutust. Ja nii on kõigi probleemidega. Õiguskomisjon leidis, et praegu ei saa me vahevariandina pakkuda välja mingit muud võimalust, kui ikkagi nõustuda kriminaalkodeksi redigeeritud variandiga. Samas peab ütleva, et redigeeritud on ju seda siiski praeguste võimaluste piires. Vajadused on loomulikult

suuremad. Tuleb endale teadvustada, et kriminaalkoodeksi redigeeritud variant, kui see vastu võetakse, on alusdokument, milles võib takistusteta teha muudatusi, täiendusi ja parandusi vastavalt vajadusele. See kujuneb üsna tõhusaks eeltöök tõealise kriminaalkoodeksi koostamisele.

Kriminaalkoodeksi uue redaktsiooni ajutisus määrab ka tema tuleviku. Seetõttu leidsime õiguskomisjonis peetud arutelul ühiselt vajaliku olevat ära märkida, et tuleks luua nõuetekohane töörühm, kelle põhiülesanne oleks uue kriminaalkoodeksi väljatöötamine. Ühtlasi tuleb luua sellele töörühmale vajalikud töötingimused. Siis võiksime loota, et saame niisuguse kriminaalkoodeksi, mis ühele riigile sobib. Kokkuvõttes tahan öelda: õiguskomisjon leidis üksmeelselt, et vajadus kriminaalkoodeksi uue redaktsiooni järele on ilmne. Õiguskomisjon toetab seaduseelnõu esimese lugemise läbiviimist.

Mis puudutab kriminaalkoodeksi eelnõuga koos käsitletud teisi dokumente, siis õiguskomisjon on põhiliselt samadel seisukohtadel, nagu kuulsime ettekandest. Peame vajalikuks Eesti NSV kriminaalkoodeksi uue redaktsiooni kehtestamist ja ellurakendamist käsitleva seaduseelnõu ja seaduse "Muudatuste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksis" eelnõu esimese lugemise läbiviimist. Mis puudutab otsuse "Kriminaalkoodeksi ellurakendamise kohta" projekti, siis sellest ja selle vajadusest oli üsna pikalt juttu ettekandes. Õiguskomisjon nõustub autorite väitega, et selles sisalduvad sätted ei vaja seadusena vormistamist. Need saab kehtestada Ülemnõukogu otsusega. Küll aga tuleb selles otsuseprojektis teha muudatused tähtaegade osas, millest mõned on juba möödas, ning lisada täiendavad sätted, reguleerimaks järelevalvekomisjonide pädevust ja töökorda. Kuna otsus ei vaja mitut lugemist, siis peaks otsuse vastuvõtmine toimuma pärast seda, kui täiskogu on võtnud seisukoha seaduseelnõude suhtes.

Lugupeetud kolleegid, lõpuks on mul teile palve püüda reglemendis ettenähtud tähtaja jooksul leida aega ka kriminaalkoodeksi jaoks. Nii või teisiti on sellega tegemist kõigil. Kui mitte muud, siis tuleks kujundada oma seisukoht vähemalt variantide suhtes, mis eelnõus olemas on. Aga muidugi on teretulnud kõik täiendused, parandused ja ettepanekud. Täna.

Juhataja

Aitäh, härra Kõo. Tundub, et küsimusi ei ole. Me oleme ära kuulanud ettekande, kaasettekande ja vastused küsimustele. Juhtivkomisjoni ettepanek on esimene lugemine lõpetada. Teisi ettepanekuid ei ole. Esimene lugemine on lõppenud.

Mõne Eesti Vabariigi ministri ametisse määramisest

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, valitsus esitas meile kiireloomulisena mõne ministri ametisse määramise eelnõud. Vahepeal on toimunud töö komisjonides, kes on tutvunud kandidaatidega ja juhatusel on ettepanek võtta see küsimus meie tänase istungi päevakorda.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 81 saadikut, puudub 22. Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et võtta tänase istungi päevakorda küsimus mõne Eesti Vabariigi ministri ametisse

määramisest? Palun hääletada! Küsimuse päevakorda võtmist pooldab 65 saadikut, vastu ei ole keegi, 2 jäid erapooletuks. Küsimus on päevakorda võetud.

Me korraldaksime arutelu nii, et me kuulaksime ära valitsusjuhi ettekande, ta vastaks küsimustele ja siis kuulaksime ära komisjonide seisukohad. Kui on vaja, siis viibivad saalis ka kandidaadid. Ka nemad saavad vastata saadikute küsimustele. Kas härra Juntil on protseduuri kohta teine ettepanek? Palun.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Mul ei ole teist ettepanekut, mul on küsimus. Kas Ülemnõukogu on lahendanud meie reglemendi üleeilse muudatuse jõustumise probleemi? Minu teada mitte.

Jutt on parandusest, mis lubab Ülemnõukogu liikmel töötada ka valitsuse liikmena. Küsimus on selles, et otsus, mille me vastu võtsime, peab ka jõustuma. Me ei märkinud seal jõustumise aega. Ma ei tahaks, et me jätaksime reglementi juriidiliselt ebakorreksete käikudega sätte.

Juhataja

Aitäh, härra Junti. Kohe me peame sel teemal nõu. Juhatus arutas eile seda asja ja võttis seisukoha. Mina kahjuks ei viibinud juhatuse istungil. Härra Andrejev kohe valgustab mind.

Niisiis asuti eile juhatuse istungil seisukohale, et reglemendikomisjon peaks täna esitama vastava täienduse, kuid ta ei ole seda teinud. Ma ei näe saalis härra Allikut ega härra Kaske ja härra Menšikov üksinda ei ole ilmselt ka võtnud seda koormat oma õlule. Nii et reglemendikomisjon täiendust teinud ei ole ja otsused jõustuvad endiselt kümne päeva jooksul. Järelikult härra Möldril tuleb vastavalt kümme päeva oodata selle küsimuse lahendamisega, kui me ei saa enne teha täiendust puudutavat otsust. Kuid ilmselt ei takista see meil täna küsimust arutamast. Palun, härra Junti.

A. Junti

Ma tahan lihtsalt täpsustada, et küsimus ei ole selles, millal härra Mölder saab ministrina tööle hakata, vaid selles, millal meie saame hakata vastavat otsustust tegema. Juriidilist täpsust järgides saame meie otsustust hakata tegema siis, kui kõnealune õigusakt on jõustunud. Aitäh.

Juhataja

Niipalju kui mina mõistan juhatuse seisukohta, on asi veidi teisiti, kuna meil ei ole praegu seadust, mis keelaks saadikul asuda töötama ministrina. Küsimus on selles, kuidas ta saab ühitada oma saadikuks olemist ja ministriks olemist.

A. Junti

Valitsuses olemist seadus keelab praegu.

Juhataja

Palun, härra Hallaste.

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Kui me lähtume sellest loogikast, mida austatud keskfraktsiooni esindaja siin välja tõi, siis ka Ülemnõukogu otsus Aavo Möldri nimetamise kohta jõustub 10 päeva pärast avaldamist, sest otsuseprojektis ei ole kuskil öeldud seda, et ta jõustub vastuvõtmise hetkest. Järelikult kõik on kõige paremas korras, kui me täna selle otsuse teeme. Üks otsus jõustub natuke varem kui teine. See otsus peatamise kohta natukene enne kui otsus ministriks kinnitamise kohta. Igal juhul me lähtume ühest ja samast loogikast, kui me räägime otsustest, sellistest korraldavatest otsustest. Aitäh.

Juhataja

Kas ma tohiksin paluda ka õiguskomisjoni esimehe konsultatsiooni? Milles seisneb praegu kehtiva valitsust puudutava seaduse vastuolu meie praeguse tegevusega, kuni pole jõustunud reglemendi parandus?

T. Anton

Lugupeetud juhataja! Õiguskomisjon ei ole seda probleemi arutanud, mistõttu ma õiguskomisjoni seisukohta väljendada ei saa. Isiklikult mulle tundub, et probleem pole niivõrd juriidiline kui poliitiline. Oma poliitilisi tõekspidamisi me saame väljendada hääletamise teel.

Juhataja

Ma loen sellest välja, et härra Anton ei näe juriidilist vastuolu meie tegevuses.

T. Anton

Juriidiline vastuolu on olemas, kuid võrreldes poliitilise probleemiga, on see tühine.

Juhataja

Palun, härra Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Arvo Junti osutas täiesti õigustatult puudusele meie reglemendis ja eilse arutelu käigus juhatuses oli kõne all väga lihtne väljapääs. Tähendab, kuni me oma reglementi korrastame, seni voolab hulk vett merre. Aga et asi kohe käima võiks minna, siis on kõige lihtsam, kui härra Mölder täna ministriks nimetatakse ja ta annab avalduse peatada oma saadikuvolitused kohe praegu, sellest hetkest.

Juhataja

Nii. Kas härra Junti on rahul sellise lahendusega? Me ei kuule praegu teid. Mikrofon ei tööta.

A. Junti

Küsimus ei ole, lugupeetud juhataja, minu rahulolust, küsimus on juriidilisest korrektsusest. Härra Telgmaa pakutud variant on minu arvates juriidiliselt korrektne.

Juhataja

Tänan. Kas härra Korgil on veel midagi lisada selle protseduuri kohta? Ei ole. On ikkagi? Palun, härra Kork.

J. Kork

Lugupeetud juhataja, võib-olla ma saaksin selgitust, kas siis täna või natuke hiljem, ühe probleemi kohta. Kui me kinnitasime valitsuse eesotsas Edgar Savisaarega, siis härra Savisaar läks peaministri kabinetti varem, kui otsuse langetamisest oleks möödunud 10 päeva, ja sama tegi Tiit Vähi. Kui nüüd tõmmata analoogia sellega, võib-olla keegi mulle selgitaks, kas peame tühistama need kinnitamisest või mida me peame tegema? Võib-olla härra Junti selgitab? Minu täiesti kindlatel andmetel läks nii Savisaar kui ka Vähi peaministri kabinetti varem, kui oleks möödunud 10 päeva meie otsusest. Aitäh.

Juhataja

Aitäh, härra Kork, aga meil ei ole praegu seda küsimust päevakorras.

Niisiis, me oleme lahendanud reglemendi täiendusega tekkinud probleemi ja ma palun härra Vähit ettekandele. See on teie valida, kummast ministrikandidaadist te alustate. Palun.

T. Vähi

Austatud asespiikrid, austatud Ülemnõukogu! Eesti Vabariigi Valitsus esitab Ülemnõukogule kinnitamiseks põllumajandusministri kandidaadi härra Aavo Möldri. Aavo Möldri kandidatuuri juurde jäämiseks oli meil palju põhjendusi. Esiteks rääkisime läbi meid toetavate fraktsioonidega, samuti paljude põllumeeste esindajatega, kaasa arvatud Põllumeeste Keskliit, kusjuures me oleme arvamisel, et praegusel etapil oleks kõige kasulikum just Aavo Möldri kandidatuur. Esiteks, ta on töötanud põllumajanduses, on tuttav põllumajandusprobleemidega. Teiseks, ta on töötanud Ülemnõukogus põllumajandusprobleemide kallal, talle ei ole võõrad põllumajanduse reformi küsimused, mis on praegu käsil ja samuti ei ole talle võõrad need probleemid, mis on tarvis lahendada seoses seadusloomega, seoses maareformiga ja seoses põllumajanduse üleminekuga turumajanduse tingimustesse. Mul on kõik Aavo Möldri kohta. Ma pöördusin Ülemnõukogu poole sooviga, et te toetaksite seda kandidatuuri, sest kevad on varsti käes ja põllumajandus on üks nendest aladest, kus on tarvis kohe otsustamisi. Kui me kuni külvini ja ka pärast seda veel arutame kandidaate, siis ma kardan, et meie järgmine talv läheb väga raskeks.

Juhataja

Aitäh. Tundub, et härra Vähile ei soovita küsimusi selle kandidatuuri kohta esitada. Aitäh, härra Vähi.

Nagu me kokku leppisime, kuulame kõigepealt ära komisjonide arvamused. Maaelukomisjoni nimel kõneleb härra Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid, lubage olla äärmiselt napisõnaline. Ma kinnitan siin, et maaelukomisjon toetab Aavo Möldri nimetamist põllumajandusministri ametikohale ja ei soovi seda väidet rohkem kommenteerida, sest tegemist on inimesega, kes kaks aastat on meiega ühes saalis istunud ja niigi kõigile küllalt tuttav.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ka meie oma eisel koosolekul kaalusime seda küsimust. Raske südamega oleme nõus ära laskma härra Möldrit ministriks. Aitäh.

Juhataja

Kas ka saadikufraktsioonid arutasid härra Möldri kandidatuuri?

Kas soovib mõni saadikufraktsioon või veel mõni komisjon avaldada oma seisukohta? Härra Uluots, palun.

Ü. Uluots

Sõltumatud demokraadid kaotavad ühe hääle seoses Aavo Möldri minekuga ministriks, kuid ta on nii hea mees, et me oleme nõus seda tegema.

Juhataja

Palun, härra Sirendi (Maaliit).

A. Sirendi

Ka Maaliidu fraktsioon toetab härra Möldrit täiesti kindlalt. Tänan.

Juhataja

Tänan. Kas soovitakse esitada küsimusi ka ministrikandidaadile? Siiski soovitakse. Palun, härra Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Eile juhatuses arutati seda küsimust. Leiti, et küsimused on pööratud ainult peaministrile, aga kandidaatide küsitlemist protseduur ette ei näe. Eile sain ma juhatuses küll nii aru.

Juhataja

Protseduur ka ei keela nende esitamist. Tegemist on reglementeerimata protseduuriga. Nii et ma arvan, et kui on tungiv vajadus siiski esitada küsimusi, siis seda võib teha. Juhatuse ei soovita esitada küsimusi seepärast, et valitsuse teiste liikmete kinnitamine ei näinud ette küsimusi

ministrikandidaatidele. Juhatus leidis, et ei ole võib-olla õige hiljem esitatud kandidaate seada teise olukorda. Kuidas saadikud seda küsimust näevad, kas soovitakse ikkagi küsimusi esitada või me võtame kuulda juhatuse nõu? Võtame kuulda juhatuse nõu, arvatakse. Kas härrad Lippmaa, Zõbin ja Kass on ka valmis võtma kuulda juhatuse nõu? On. Palun võtke siis maha oma küsimused ja vabastame härra Möldri sellest protseduurist. Aitäh.

Kas me võime asuda hääletama? Kohaloleku kontrolli soovitakse? Kõik ei olnud saalis, kui me tegime eelmise. Palun. Ja on saabunud kirjalik palve saadikurühmalt "Isamaa Ühendus", kes palub enne hääletamist vaheaega 10 minutiks. Enne mõlemat hääletamist. Palun. Vaheaeg 10 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Jätkame härra Möldri põllumajandusministriks nimetamise protseduuri. Palun, kas "Isamaa Ühendus" tahab oma nõupidamise tulemustest teatada saalile? Ei soovi. Ei ole vajadust.

Palun, asume siis hääletama. Kohaloleku kontroll. Kohal on 88 saadikut. Palun, kes on selle poolt, et nimetada Aavo Mölder Eesti Vabariigi põllumajandusministriks? Hääletamine on salajane. Vaja on 42 häält. Lihthäälteenamus. Selle poolt on 71 saadikut, 1 on vastu, 10 jäid erapooletuks. Härra Mölder on nimetatud Eesti Vabariigi põllumajandusministriks. (Aplaus.)

Palun, härra Vähi.

T. Vähi

Väga austatud Ülemnõukogu! Lubage esitada proua Merle Krigul Eesti Vabariigi ministriks. Ma tahaksin kommentaarina lisada, et ma mitte mingil juhul ei nõustu sellega, et see peaks olema rahvussuhete minister. Kõige vähem ma tahaksin ütelda, et see peaks olema minister, kes tegeleb kahe kogukonna või rahvusvaheliste konfliktide lahendamisega. Ma arvan, et minister sellel ametikohal peaks tegelema rahvastikuprobleemidega, seda nii eesti rahva kui ka venekeelse elanikkonna seisukohast lähtudes, nii, nagu ka meie valitsus lahendab küsimusi komplekselt. Ei ole tarvis Eestimaal kahte valitsust, kellest üks tegeleb ühe kogukonna probleemidega, teine aga teise kogukonna probleemidega. Ma tunnen, et see valitsus ja valitsuse ministrid peavad tegelema suure vastutustundega kõikide Eestimaal elavate inimeste probleemidega. Ma usun, et selle ministri tööülesandeks saavad rahvastikuprobleemid, migratsiooni uurimine, keeleprobleemid, sissesõitnute küsimuste lahendamine, samuti koostöö vastavate rahvusvaheliste organisatsioonidega. Ma kujutan ette, et väga tähtis on garanteerida Eestis inimõigused.

Juhataja

Täna väga. Tundub, et on küsimusi. Palun, härra Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud härra peaminister! Minu mäletamist mööda pakkus meie kolleeg Sergei Sovetnikov samuti kandidaadi sellele ametikohale – meie kolleegi Enn Leissoni. Kas olete arutanud ka tema kandidatuuri? Tänan.

T. Vähi

Minu kohtumisel saadikufraktsioonidega vestlesime ka ministrikandidaatidest, kuid ma küll ei võtnud härra Leissoni pakkumist Eesti Vabariigi ministriks saadikufraktsiooni ametliku ettepanekuna. Ma pöördusin saadikufraktsioonide poole, et kui neil on konkreetseid ettepanekuid, siis palun esitada. Jutt Leissonist võiks olla kui variant. Kui see oleks ettepanek olnud, siis oleksime pidanud sellel küsimusel tunduvalt põhjalikumalt peatuma, kandidatuuri läbi arutama. Ma olen lugenud, õigemini kuulnud, et härra Leissoni kandidatuur on olnud osa rahvasaadikute poolt päevakorras. Ma olen kaalunud variante, kas härra Leisson või proua Krigul, kuid ma jääksin siiski proua Kriguli kandidatuuri esitamise juurde.

Juhataja

Tänan. Palun, härra Lippmaa.

J. Lippmaa

Lugupeetud peaminister! Minule oli üllatuslik selline Ülemnõukogu juhatuse soovitus, sest aeg on läinud kiiresti ja seda küsimust, mida ma tahaksin esitada kõikidele tulevastele ministrikandidaatidele, tollal, kui me kinnitasime ülejäänud kabineti, lihtsalt ei eksisteerinud. Ja nüüd ma pean siis teie kaudu esitama selle küsimuse. Eesti Kongressi istungjärgul sõna võttes teie, härra Eesti Vabariigi peaminister, nimetasite suures indulgentsi teenimise tuhinas Eesti Kongressi seaduskoguks. Mina tahaksin teada: kas te oskate öelda, kuidas proua Merle Krigul arvab, mitu seadusandlikku kogu või seaduskogu on praegusel ajal Eesti Vabariigis?

T. Vähi

Ma võib-olla vastaksin kõigepealt kommentaarina, et ma olen nimetanud Eesti Kongressi Eesti kodanike poolt valitud esinduskoguks. Ja seda tuleks siis vaadata tõesti ka vastavast stenogrammist järele. Tähendab, mul on ka tekst olemas, kusjuures ma väga tähelepanelikult vaatasin, kelleks ma seda kogu nimetan. Ma nimetasin seda esinduskoguks ja usun, et Eesti Kongress esinduskogu ka on.

Juhataja

Aitäh. Näib, et sõnasoovijaid või õigemini küsimuste esitajaid praegu rohkem ei ole. Tänan, härra Vähi. Tänan. Nüüd ma paluksin komisjonidel, kes on tutvunud proua Kriguli kandidatuuriga, öelda oma seisukoht. Rahvussuhete komisjon, palun. Härra Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Meie komisjonil oli istung koos meie fraktsioonide esindajatega. Otsuse kohta võtab sõna härra Andrejev.

Juhataja

Aitäh. Palun, proua Sööt.

L. Sööt (Hainsalu)

Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu sotsiaalkomisjon sai eile tund aega kohtuda proua ministrikandidaadiga ja me otsustasime pooldada proua Merle Kriguli kandidatuuri. Hääletamisel selgus, et vastu ei olnud ühtki häält.

Juhataja

Täna. Palun, härra Andrejev.

V. Andrejev

Lugupeetud kolleegid! Eesti Vabariigi Ülemnõukogu rahvussuhete komisjoni istungil 18. veebruaril arutati Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud proua Merle Kriguli kandidatuuri Eesti Vabariigi ministri ametikohale ja leiti: esiteks – pidada ebaeetiliseks valitsuse poolt proua Merle Krigulile nimetatud ametikoha pakkumist seoses tema ebapiisava kompetentsusega nimetatud valdkondades. Vaatamata valitsuse taotlusele täiendada oma koosseisu õrnema soo esindajaga, ei saa komisjon kõnesoleva kandidatuuri puhul seda kavatsust toetada. Samas soovivad komisjoni ja saadikurühmade liikmed proua Merle Krigulile siiralt edu edaspidises töös temale tunduvalt sobivamas valdkonnas.

Teiseks. Juhime valitsuse tähelepanu vajadusele järgida väljakujunenud traditsiooni isikuid puudutavates küsimustes. Need tuleb eelnevalt kooskõlastada Ülemnõukogu juhtivkomisjonidega.

Ja kolmandaks. Peame vajalikuks jätkata valitsusjuhiga konsultatsioone valitsusprogrammi elluviimiseks rahvuspoliitika valdkonnas ja valitsuse täiendamiseks. Täna tähelepanu eest.

Juhataja

Aitäh. Tundub, et komisjonidel rohkem arvamusi ei ole. Palun nüüd saadikurühmadel arvamust avaldada. Härra Laar – "Isamaa Ühendus".

M. Laar

Saadikurühm "Isamaa Ühendus" kohtus proua Merle Kriguliga ning ei toeta teda mitte ainult seepärast, et tegemist on veetleva naisterahvaga, kes kahtlemata kaunistaks Eesti Vabariigi Valitsust, vaid eeskätt just seepärast, et tegemist on inimesega, kes selle koha täitmiseks sobib ja seal igati hakkama saab. Aitäh.

Juhataja

Täna. Palun, härra Sirendi – Maaliit.

A. Sirendi

Austatud kolleegid, ka Maaliit sai tänu "Isamaa Ühendusele" võimaluse vaheajal seda küsimust arutada ja me toetasime seda kandidatuuri väga üksmeelselt. Arvame, et ta oma sallivuse ja

paljude muude iseloomuomaduste tõttu on väga sobiv praegusel suhteliselt keerulisel ajal neid ülesandeid täitma, mis talle pannakse. Tänan.

Juhataja

Aitäh. Rohkem komisjonidel ja saadikurühmadel soovi seisukohta avaldada ei ole. Võime asuda küsimuse otsustamisele hääletamise teel. Lihthäälteenamus. Vaja on vähemalt 42 häält. Hääletamine on salajane. Palun! Kes on selle poolt, et nimetada proua Merle Krigul Eesti Vabariigi ministriks? Selle poolt on 39 saadikut, 27 on vastu, 11 on erapooletud. See otsus ei leidnud toetust.

Eesti Vabariigi seaduse "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta" eelnõu teine lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, asume nüüd meie päevakorras järgmise küsimuse juurde ja selleks on Eesti Vabariigi seaduse "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise lihtsustatud korrast" eelnõu teine lugemine. Saadikutele on jagatud teiseks lugemiseks ettevalmistatud uus tekst. Ma palun, härra Rask.

M. Rask

Austatud eesistuja, lugupeetavad saadikud! Probleem kohtuvälistest repressioonidest ja rehabiliteerimisest ei ole kaugeltki ainult õiguslik, vaid sellel on sügavad eetilised tagamaad. Senini kehtis kohtuväliselt represseeritud isikute rehabiliteerimise kord, mis oli Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 19. veebruari seadlusega paika pandud. See seadlus ei lahendanud nimetatud isikute rehabiliteerimise tegelikke probleeme. Seadluses nähti ette, et iga alusetult süüdimõistetud või kohtuväliselt represseeritud peab esitama avalduse. Avaldused vaatas läbi Ülemkohus alusetult süüdimõistetute osas või siis prokuratuur kohtuväliselt represseeritute osas. Samas kehtestati põhjendamatud piirangud, mis välistasid rehabiliteerimise mõningates kuritegudes, millel oli ilmne poliitiline aktsent. Need olid diversioon, spionaaž, terroristlik akt. Tegude kvalifitseerimine nende kuritegude järgi on paljudele meist teada. Ja samuti ei andnud see seadus poliitilist hinnangut alusetult represseeritud isikute tegudele, mis olid tegelikult nende represseerimise aluseks. Selle tulemusena hakkas rehabiliteerimine venima. Tekkis aastane järjekord. Pealegi pidasid represseeritud endale alandavaks minna rehabiliteerimist paluma.

Seoses omandireformi aluste seaduse vastuvõtmisega pidas Ülemnõukogu vajalikuks välja töötada rehabiliteerimise lihtsustatud kord, mis leidis oma seadusandliku kajastuse omandireformi aluste seaduse § 17 lõikes 7. Ülemnõukogu õiguskomisjonis vaadati probleemi laiemalt. On vaja põhjalikult muuta rehabiliteerimise korda ning luua nimelt selle poliitiline alus. Konsultatsioonide ja pingsa töö tulemusena on ju teile kätte jagatud sisuliselt uus eelnõu. See põhineb seisukohal, et alusetult represseeritud olid kas riikliku omavoli ohvrid või võitlesid aktiivselt Eesti Vabariigi iseseisvuse eest ja Eesti rahvale tehtud ülekohtu vastu. Need seisukohad on eelnõus sõnaselgelt esile toodud ja neist tuleneb rehabiliteerimise korra muutmine. Vastavalt sellele näeb eelnõu ette, et tunnistatakse õigustühiseks kõik Nõukogude repressiivorganite otsused, millega on kohtuväliselt represseeritud Eesti Vabariigi kodanikke,

olenemata represseerimise otsuse tegemise kohast. Samuti tunnistatakse õigustühiseks otsused, millega kohtuväliselt represseeriti isikuid Eesti territooriumil ja väljaspool Eesti territooriumi toimepandud tegude eest. Rehabiliiteerituks tunnistatakse isikud, kes olid represseeritud mõningate Vene Föderatsiooni kriminaalkodeksi paragrahvide järgi. Eeskätt on see kriminaalkodeksi § 58, mille kohaselt oli põhiline poliitiline motiiv. Põhiliselt sellel motiivil on süüdi mõistetud isikud, kes tegelikult võitlesid Eesti Vabariigi iseseisvuse eest ja Eesti rahvale tehtud ülekohtu vastu. Samaaegselt nähakse ette, et Ülemkohtul on õigus rehabiliiteerida ajavahemikus 16. juuni 1940 kuni 20. august 1991 süüdimõistetud isikud, kui tõendatakse, et süüdimõistmise aluseks olnud teod olid toime pandud võitluses Eesti Vabariigi iseseisvuse eest või Eesti rahvale tehtud ülekohtu vastu.

Siin tõusetub probleem, mille lahendamisega eri riikides ei ole minu meelest ühtemoodi hakkama saadud, ja soovime või ei soovi, me peame leidma mehhanismi, mis ei laseks säärase seaduse alusel rehabiliiteerimisprotsessi tulla nende isikute süütegusid, kes on toime pannud inimsusevastaseid ja genotsiidi mõiste alla mahtuvaid kuritegusid ning kes on tapnud või piinanud sõjavange. Õigusliku aluse säärase piiritluse tegemiseks annab meile Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 1991. aasta 26. septembri otsus, mille kohaselt Eesti Vabariik ühines mitme rahvusvahelise aktiga. Eelnõu kohaselt on igal kodanikeühendusel, kohalikul omavalitsusel ning riigiorganil õigus esitada Ülemkohtule taotlus tunnistada vastav isik rehabiliiteerimisele mittekuuluvaks. Ülemkohus vaatab neid kriminaalasju läbi avalikul kohtuistungil, millest võivad osa võtta asja algataja, organisatsioon või üksikisik või nende esindajad, samuti süüdimõistetud või tema õigusjärglased või ka nende esindajad. Ülalmainitud piirang kehtib ka sel juhul, kui Ülemkohus vaatab rehabiliiteerimise küsimuse läbi süüdimõistetud enda taotlusel (eelnõu § 5).

Tähtsa momendina tuleb alla kriipsutada, et seaduseelnõus nähakse ette kuulutada vara konfiskeerimine seadusvastaseks, olenemata sellest, kas isik kuulub rehabiliiteerimisele või mitte. Vara konfiskeerimine kui õiguslik lahend on nii või teisiti õigustühine. Siin tõusetub kohe probleem sellest, kas isik, kes tegelikult ei kuulu rehabiliiteerimisele, peab tagasi saama vara, mis temalt oli ära võetud konfiskeerimise teel. Vastus on üheselt eitav, sest meie eesmärk on jõuda restitutsioonide kaudu konkreetsetes asjades vara tegelike omanikeni.

Tahaksin rõhutada veel seda, et praegune praktika, mis puudutab rehabiliiteerimisprotsessi, ilmselt peab jätkuma nende avalduste läbivaatamise kaudu, mis on laekunud Ülemkohtule. Viimane peab tegema juba tulenevalt kehtestatavast lihtsustatud korrast oma lahendid, andma oma seisukohad ja ülejäänud protsess peaks olema lahendatav selle eelnõu alusel, mis teile vastuvõtmiseks on esitatud. See oleks lühidalt kõik.

Juhataja

Aitäh, härra Rask. Palun, kas on küsimusi? Palun, härra Kass.

J. Kass

Lugupeetud ettekandja, kuidas mõjutab praegune seadus, kui see on vastu võetud, N. Liidus nõndanimetatud sõjaväeliste kuritegude eest süüdimõistetud Eesti kodanikke, kes on praegu seal vangis? Kas see seadus kuidagi mõjutab nende saatust?

M. Rask

Tähendab, siin on vahet tehtud kahe ajajärgu vahel. Üks etapp puudutab otseseid massirepressioone, kuid põhimõtteliselt jääb ikkagi kehtima ka konkreetsete kriminaalasjade Ülemkohtus läbivaatamise individuaalne kord. See tähendab, et eristame kahte perioodi. Üks on see, mil Eesti NSV territooriumil kehtis Vene NFSV kriminaalkodeks ja teine algas siis, kui kehtestati Eesti NSV kriminaalkodeks. Teise perioodi kuuluvad asjad tuleb kõik Ülemkohtus läbi vaadata konkreetsete kriminaalasjade läbivaatamise korras. Ja ilmselt lähevad sinna alla ka kõik need kohtulahendid, mis on tehtud väljaspool Eesti NSV-d või Eesti Vabariiki sellel ajal, kui kehtisid NSV Liidu kriminaalseadusandluse alused, millest tulenesid juba otseselt kõikide liiduvabariikide kriminaalkodeksid. Konkreetne Eestist pärit sõjaväelane on süüdi mõistetud ikkagi selle seaduse alusel.

Juhataja

Aitäh. Lugupeetud saadikud, meil on praegu juba võimalus teha vaheaeg, aga ma usun, et te olete nõus veel ära kuulama härra Lebedevi küsimuse. Siis jõuab härra Rask oma tööga lõpule. Palun, härra Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja, härra minister! Palun vabandust, kui te sellest, mida ma küsin, juba rääkisite ja nüüd tuleb teil korrata. Kas sõjatribunalide otsused, millega sõja ajal mõisteti inimesi süüdi natsismile kaasaitamise või karistusoperatsioonides osalemise eest, kuuluvad nüüd kohtuväliste hulka või ei kuulu? Kas sõjatribunal on kohtuorgan või kohtuväline instants? Kuidas seda tõlgendatakse?

M. Rask

Sõjatribunal, kui ta tegutses kohtuna, on kohtuorgan. Me saame rääkida kohtuvälistest repressioonidest ja repressioonidest, mis olid toime pandud sel ajal tegutsenud kohtuorganite poolt. Sõjatribunal on kohus.

Juhataja

Aitäh, härra Rask. Tundub, et küsimused on ammendatud. Lugupeetud saadikud, nüüd me läheme 20 minutiks vaheajale. Me koguneme siia saali 20 minuti pärast, et jätkata sama küsimuse arutamist ja kaasettekande ärakuulamist.

V a h e a e g

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Saalis on 72 saadikut, puudub 31. Meil jäi pooleli päevakorraküsimus kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise lihtsustatud korras. Nüüd kuulame ära kaasettekanded. Õiguskomisjoni poolt esitab selle härra Kaido Kama. Palun.

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu! Küsimus, mida me praegu arutame, on Ülemnõukogu vana võlg nende isikute ees, keda see otsus puudutab. Meil tuleb langetada väga tähtis poliitiline otsus. Mul on väga hea meel, et praeguseks on tulnud saadikuid saali natuke rohkem, kui neid oli siin enne vaheaega, kui põhiettekannet pidas justiitsminister härra Rask.

Tuletan veel kord mõne sõnaga probleemi olemuse meelde. Rehabilitatsioon käis meil siiaani üksikisikute soovivalduse alusel, nende toimikuid läbi vaadates. See protseduur võttis väga palju aega. Pealegi on see protsess seoses KGB varade ülevõtmisega sügavalt saadik praktiliselt peatunud. Alates septembrist ei ole Ülemkohus minu teada saanud langetada ühtegi rehabilitatsioonimeetust, kuna enne KGB-s olnud toimikud ei ole neile kättesaadavad. Ja see on poliitiliselt väga terav küsimus, sest olukorras, kus me seadusega rehabilitatsioonimeetuste kategooria inimesi ilma nende toimikuid üksikisikute läbi vaatamata, võivad nende inimeste hulka sattuda mõned tegelikud sõjakurjategijad. See võib meile teha ka rahvusvahelist kahju, arvestades Leedu kogemusi, arvestades Iisraeli riigi käitumist ja muud säärase. Sellest vastuolust saab välja tulla nii, et me mainitud kategooria inimesi seaduse alusel küll rehabilitatsioonimeetuste, aga jätame n.-õ. edasikaebamise võimaluse. Konkreetsete isikute suhtes on võimalik pöörduda Ülemkohtu poole taotlusega, et Ülemkohus tunnustaks selle isiku suhtes rehabilitatsioonimeetuste kehtetuks. Või nagu siin on öeldud: Ülemkohus loeb ta rehabilitatsioonimeetuste mittekuuluvaks. See on siis n.-õ. tagurpidikäik. Niisugune lähenemine lahendab ka nende isikute probleemi, kes siiaani on teadlikult keeldunud esitamast avaldusi rehabilitatsioonimeetuste kohta. Neid inimesi on üsna palju, kes ütlevad, et nemad ei ole kunagi milleski süüdi olnud ja neil pole vaja hakata kellelki kunagi taotlema süütuse tunnustamist.

Isikud on jagatud kahte rühma sõltuvalt repressioonimeetuste viisist. Ühed on need, kes on kohtuväliselt repressioonimeetustetud nn. troikade poolt. Nende repressioonimeetuste loetakse õigustühiseks ja neile antakse kõik rehabilitatsioonimeetustega võrdsed õigused. Teine rühm on kohtulikult süüdimõistetud inimesed. Siin on antud ammendav loetelu tol ajal Eestis kehtinud Vene NFSV kriminaalkoodeksi paragrahvidest. Neist kõige kurikuulsam on § 58, mille alusel on kinni pandud 90% vastutusele võetud inimesi. Oli ka muid nn. poliitilisi kuritegusid käsitlevaid paragrahve, mille alusel inimesi süüdi mõisteti. Seejuures on jäetud Ülemkohtule võimalus ka edaspidi isikuid üksikisikute läbivaatamise korras rehabilitatsioonimeetustetada, juhul kui nad ei käi selle rehabilitatsioonimeetusteseaduse alla. Kui nad on kinni mõistetud mingite teiste paragrahvide alusel, on Ülemkohtul võimalus ka nende isikute suhtes langetada rehabilitatsioonimeetustesotsust. Nimetatud eelnõuga on nüüdseks nähtud päris palju vaeva, selle kallal töötas töögrupp koosseisus justiitsminister hr. Rask, hr. Silvet justiitsministereiumist, Ülemkohtu esimees hr. Kirikal ja Ülemnõukogu liikmed hr. Hallaste ja teie ees kõneleja. Selle töö tulemus on praegu teie ees laudadel. Eelnõu on heaks kiitnud õiguskomisjon. Õiguskomisjon näeks heameelega, et see seadus täna teisel lugemisel vastu võetaks. Täna tähelepanu eest.

Juhataja

Aitäh. Tundub, et küsimusi ei ole. Meil on päevakorras teinegi kaasettekanne. Ajutise omandi- ja maareformi komisjoni nimel esitab selle härra Hallaste. Palun.

I. Hallaste

Austatud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Ma tahaksin meenutada natuke selle seaduseelnõu ajalugu. Selle väljatöötamise ajendiks oli omandireformi aluste seadus. Valitsus esitas eelnõu 19. novembril. Põhjus, miks ta jäi nii pikalt venima, oli selles, et vaja oli leida juriidiliselt enam-vähem korrektne lahendus, et välistada võimalikke rahvusvahelisi rünnakuid,

millest rääkis ka härra Kama. Nüüd on lahendus leitud ja see on §-s 3, kus antakse Ülemkohtule õigus tunnistada rehabiliteerimisele mittekuuluvaks need isikud, kes on süüdi genotsiidis või muudes inimsusevastastes kuritegudes. Inimsusevastased kuriteod on aegumatud ja seetõttu ei ole siin nende protsesside algatamise tähtaega. Kuid loodetavasti ei ole nende inimeste arv suur. Palju suurem on nende arv, kes on kohtuväliselt represseeritud või ebaõiglaselt süüdi mõistetud Vene NFSV kriminaalkoodeksi poliitiliste paragrahvide järgi ja kelle suhtes tehtud ülekohus ja riiklik omavoli tuleks meil praegu heastada.

Mul on endal kahju, et me ei saanud seda seadust vastu võtta möödunud aasta lõpus ja et selle koostamine on liiga pikale veninud. Kuid asi on selles, et juriidiliselt hea lahenduse leidmine ei olnud sugugi lihtne. Praegune lahendus rahuldab ka ajutist omandi- ja maareformi komisjoni. Need põhimõtted, mis siin sees on, hääletati komisjoni koosolekul läbi juba enne selle seaduse esimest lugemist ja nüüd on asi korrektsemalt vormistatud. Komisjon leiab, et seaduseelnõu on vastuvõtmiseks küps ja poliitiliseltki me ei saa sellega enam venitada. Ma ei taha hakata üle kordama seda, mida ütlesid põhiettekandja lugupeetud minister härra Rask ja õiguskomisjoni poolt Kaido Kama. Ma nõustun kõige eelöelduga. Nii et kutsun üles seadust vastu võtma. Aitäh.

Juhataja

Tundub, et küsimusi ei ole. Avan läbirääkimised. Palun, härra Laar.

M. Laar

Ma tahaksin kõigepealt avaldada oma rõõmu, et see seaduseelnõu täna meil laudade peal on, kuna tegemist on probleemiga, mille lahendamine on veninud õige pikaks. Ja ühelt poolt on see praegu saanud õiguslikult õige läbitöötatud kuju ja teiselt poolt – ma tahaksin seda rõhutada – on tegemist siiski sügavalt eetilise probleemiga. Selle otsuse vastuvõtmisega astume tõesti sügavalt eetilise sammu, tunnustades neid isikuid, kes on läbi aegade võidelnud Eesti iseseisvuse eest ja Eesti rahvale tehtud ülekohtu vastu, nagu selles seaduseelnõus ka kirjas on. Nii et ma toetan igati selle eelnõu vastuvõtmist ning kutsun kõiki üles selle poolt hääletama. Aitäh.

Juhataja

Tänan. Tundub, et rohkem sõnasoovijaid ei ole. Ja me võime asuda teisel lugemisel eelnõu vastuvõtmisele, nagu soovitasid ettekandja ja kaasettekandjad. Palun, kohaloleku kontroll. Kohal on 72 saadikut, puudub 31.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi seadus "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta"? Vaja on 52 häält. Poolt on 58 saadikut, vastu ei ole keegi, keegi ei jäänud ka erapooletuks. Seadus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi seaduse "Muudatustest Eesti Vabariigi politseiseaduses" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta" eelnõu teise lugemise jätkamine

Juhataja

Liigume oma päevakorraga edasi ning asume arutama meie tänases päevakorras punkti 3, jätkates seaduse "Muudatustest Eesti Vabariigi politseiseaduses" eelnõu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta" projekti" teist lugemist. Teile on laiali jagatud praegu arutusele tulev tekst ja ma paluksin uuesti kõnetooli ettekandja härra Hillar Elleri.

Enne kui härra Eller asub jätkama, ma küsiksin, miks on siia teksti juurde kirjutatud, et esitab Ülemnõukogu liige Hillar Eller. Meil oli juba sellest juttu, et kõik seda laadi tekstid tulevad läbi juhtivkomisjoni. Kas ma saaksin kõigepealt selgitust selle kohta?

H. Eller

Minu ettekande tekstis on öeldud, et juhtivkomisjon pidas koos riigikaitsekomisjoniga eile aru ja kõik tekstis olevad küsimused on aktsepteeritud õiguskomisjoni protokolliga, mida võib kinnitada ka Tõnu Anton.

Juhataja

Nii et õiguskomisjon on selle teksti n.-ö. kaasesitaja. Härra Anton, on see nii? Härra Anton kinnitab, et see on nii.

Ma paluksin edaspidi siiski kõik sellised asjad vormistada kirjalikult, et meil ei tekiks asjatult arusaamatusi. Palun, härra Eller.

H. Eller

Lugupeetud kolleegid! Esmalt ma tahaksin tänada neid Ülemnõukogu liikmeid, kes viimase paari nädala jooksul on mind käesoleva seaduseelnõu ja otsuseprojekti viimistlemisel abistanud kas siis hea nõu või kriitikaga.

Pärast möödunud kolmapäeval Ülemnõukogus toimunud arutelu esitati kolm kirjalikku ettepanekut otsuseprojekti täiendamiseks ja parandamiseks. Projekti autorina nõustusin ma riigikaitsekomisjoni ja saadik Kaido Kama ettepanekuga jätta otsuseprojekti teisest punktist välja sõnad, mis käsitlesid tipp-poliitikute füüsilise jõukaitse allutamist julgeolekupolitseile.

Edasi. Nagu Liia Hänni taotles ka Jüri Põld otsuseprojekti 7. punktis viimase sõna "esildusel" asendamist sõnaga "ettepanekul". Mõistagi on selline lahendus õigem. Samuti on nõustunud härra Põllu ettepanekuga jätta 8. punktist välja sõna "ajutine". Niisiis sealt, kus räägitakse ajutisest põhimäärusest. See on tõesti üleliigne, sest sama küsimuse avab ammendavalt otsuseprojekti 1. punkt.

Arvestamata jäi Kaido Kama teine ettepanek, mille kohaselt julgeolekuteenistuse põhimääruse ja struktuuri peaks kinnitama Ülemnõukogu. Niisuguse ettepanekuga ei saanud me nõustuda, kuna vastuluureteenistuse põhimäärus ja struktuur on igas riigis ülimalt salajased dokumendid, mis avavad selle teenistuse tegevuse peasuunad ning inimeste ja tehniliste vahendite kasutamise. Ometi ei jää Ülemnõukogu otsustamisest kõrvale, sest need küsimused peab läbi vaatama Ülemnõukogu kontrollkomisjon.

Eile toimunud õiguskomisjoni ja riigikaitsekomisjoni ühisistungil juhtis saadik Jüri Liim tähelepanu otsuseprojekti 5. punkti veidi ebaõnnestunud sõnastusele, kus julgeolekuteenistuse

ametnikel keelatakse osaleda ka ühiskondlike liikumiste tegevuses. Tõepoolest, mõeldud on ikkagi poliitilisi liikumisi, mitte aga üldse liikumisi. See parandus on sisse viidud ka teile väljajagatud teksti.

Samuti nõustusin ma justiitsminister Märt Raski ettepanekuga muuta 1. punkti sõnastust selliselt, nagu see on teile täna välja jagatud.

Tulles uuesti nädal tagasi toimunud arutelu juurde, pean tunnustama, et mõistan tookord kõlanud kahtlusi ja ettevaatlikke kõhklusid. Oletuste kohaselt kujuneski põhiküsimuseks probleem, kellele hakkab loodav julgeolekuteenistus alluma. Nagu te teate, on minu ja ekspertide arvamus, et ta peaks alluma Kaitsenõukogule. Möödunud kolmapäeval öeldi siin saalis, et Kaitsenõukogu enda õiguslik seisund on ebaselge. Samuti väideti, et Kaitsenõukogu on pidevalt laiendanud seda sfääri, milleks ta loodi, ning öeldi isegi nii, et julgeolekuteenistuse allutamine Kaitsenõukogule tähendab Kaitsenõukogu kui riigiõigusliku institutsiooni põlistamist.

Lugupeetud kolleegid, nüüd ma tahaksin küll täie tõsidusega öelda, et julgeolekuteenistuse allutamine Kaitsenõukogule ei põlista enam mitte midagi. Ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu võttis mullu 3. septembril valitsuse ettepanekul ja meie riigikaitsekomisjoni toetusel vastu otsuse, kus on öeldud: "Eesti Vabariigi kaitsejõudude üldjuhtimist teostab kuni Eesti Vabariigi põhiseaduse jõustumiseni Eesti Vabariigi Kaitsenõukogu koosseisus: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees, juhataja ja valitsuse esimees." Tsitaadi lõpp.

Niisiis ei võtnud Kaitsenõukogu endale neid volitusi, vaid need andis Kaitsenõukogule Ülemnõukogu, andsime meie, kes me täna siin saalis istume. Ja kui me koos ekspertidega hakkasime poolteist kuud hiljem koostama otsuseprojekti ja seaduseelnõu julgeolekuteenistuse moodustamise kohta, siis lähtusime lõpuks sellest samast Ülemnõukogu 3. septembri otsusest, millega kaitsejõudude üldjuhtimine anti kuni põhiseaduse jõustumiseni Kaitsenõukogule.

Kui Eesti Vabariigil oleks rahvusliku julgeoleku kontseptsioon, leiaksite te sellest dokumendist nii need lõigud, mis kõnelevad riigi kaitsmisest välise ohu eest ehk kaitsejõududest, kui ka need sätted, kus on juttu riigi sisemise julgeoleku tagamisest ehk julgeolekuteenistusest. Meie mõte oli tegelikult väga lihtne. Kui kaitsevõimude üldjuhtimisega peab tegelema Kaitsenõukogu, siis on loogiline, et ka julgeolekuteenistus tegutseks Kaitsenõukogu alluvuses.

Samas ei välista me, et niisugune allumine võib olla ajutine. Just seetõttu ongi otsuseprojekti 1. punktis sõnad: "... mis ajaliselt piiritlevad julgeolekuteenistuse kohta ühiskonnas." Projektis on kirjas: "Eesti Vabariigi põhiseaduse jõustumiseni ja põhiseaduslike riigigorganite loomiseni moodustada riigi julgeoleku tagamiseks ..."

Meie arvates on selline täpsustus põhimõttelist laadi. Nii ei sätesta käesolev otsus julgeolekuteenistuse kohta lõplikult, vaid jätab võimaluse lõpliku otsustuse langetamiseks pärast põhiseaduse ja loodetavasti ka julgeolekuseaduse juurdumist. Ma kordan oma nädal tagasi öeldud mõtet, et julgeolekuteenistus peab tagama stabiilse ühiskonna ja olema selleks ka ise stabiilne. See on paratamatus, et meie täitevvõim ei ole lähitulevikus stabiilsuse kandja. Ning vaid ühele võimule allutatud julgeolekuteenistus ei tohi muutuda ebastabiilsuse, hirmu ja ebakindluse allikaks. Järelikult tuleb leida Eesti praeguses sisepoliitilises olukorras vastav lahendus.

Loomulikult ei saa lahendus olla meelevaldne ning see ei tohi ühiskonda ilma jätta vajalikest garantiidest, mis välistaksid julgeolekuteenistuse kontrollimatu tegevuse. Just seda ülesannet peab täitma Ülemnõukogu kontrollkomisjon, kelle ülesanne on kontrollida julgeolekuteenistuse tegevuse seaduslikkust. Ma tahaksin kangesti loota, et kontrollkomisjonil tekivad julgeolekuteenistusega sedavõrd asjalikud suhted, et kui keegi salateenistuse ametnikest kahtleb talle antud ülesannete seaduslikkuses, siis pöördub ta nõu saamiseks just kontrollkomisjoni poole. Olulise garantii julgeolekuteenistuse kindlates raamides hoidmiseks annab otsuseprojekti punkt 9.3, kus öeldakse, et valitsusel tuleb esitada operatiivjälitusorganite tegevust sätestava seaduse eelnõu. Sellest peab saama dokument, mis määratleb ammendavalt, millal ja kelle suhtes võivad julgeolekuteenistuse ja ka politseiteenistuse ametnikud midagi kasutada.

Nagu ma juba nädal tagasi ütlesin, toetasid sellist lahendust 7. veebruaril kõik Kaitsenõukogu liikmed. Arnold Rüütel ja Tiit Vähi teatasid, et nad ei pea õigeks julgeolekupolitsei ja julgeolekuteenistuse allumist ainult täidesaatvale või ainult seadusandlikule võimule. Samal arvamusel on justiitsminister Märt Rask. Ka siseminister Robert Näska peab õigeks politseiameti kaitsepolitsei likvideerimist ning Kaitsenõukogu alluvuses tegutseva julgeolekuteenistuse loomist.

Tahaksin teiega jagada mõtteid, mis sisalduvad politseiakadeemia rektori, õigusteaduse doktori Eduard Raska kirjalikus arvamuses. Härra Raska on veendunud, et teenistus, mis tegutseb avalikkuse ja riigi koordinaalsete kontrolliorganite eest varjatud meetoditega ning valdab informatsiooni, mida on võimalik ära kasutada šantaažiks, ei tohiks kujuneva riikluse tingimustes alluda ainult ja täielikult täitevvõimule, samuti mitte viimase mingile allstruktuurile, ministrile või ministeeriumile. Nii ongi doktor Raska arvates vägagi mõistlik ja vastuvõetav lahendus, mille järgi julgeolekuteenistus allub (ma tsiteerin): "... riigiehituslikult omapärasele polüfunktsionaalsele institutsioonile, Kaitsenõukogule, mis on ühelt poolt kollegiaalne, teiselt poolt aga ühendab endas kõrgeimal tasemel riigi seadusandlikku ja täidesaatvat võimu. Otsuste vastuvõtmine konsensusel põhinevatel kaitsenõukogus tagatiseks subjektiivsetest huvidest lähtuvate otsustuste vastu." Tsitaadi lõpp.

Lugupeetud kolleegid, ma palun teil hääletamise teel toetada esitatud seaduseelnõu ja otsuseprojekti Kaitsenõukogule allutatud julgeolekuteenistuse moodustamise kohta. Mõelgem sealjuures ka sellele, et vaatamata Eesti Vabariigi taasiseseisvumisele, ei saa me ometi väita, nagu me teaksime, mis meie riigi territooriumil toimub. Iga riigi esmane kohus on kaitsta ennast ja oma rahvast. Minu sügava veendumuse kohaselt oleme julgeolekuteenistuse moodustamisega juba hiljaks jäänud, aga mitte veel lootusetult hiljaks jäänud. Täna teid.

Juhataja

Aitäh. On ka küsimusi. Palun, härra Kama.

K. Kama

Mul on küsimus punkti 8 kohta, kus ma tegin ettepaneku, et julgeolekuteenistuse põhimäärus kinnitatakse Ülemnõukogus. Minu teada tehti sedasama Leedus, kus vastava ametkonna põhimäärus kinnitati just parlamendis. Ja ma arvan, et ka meil oleks õige nii teha.

H. Eller

Ma käsitlesin oma ettekandes ka ekspertide arvamust, mitte üksinda oma arvamust ja meie seisukoht oli siiski selline, et me tõepoolest ei taha midagi varjata Ülemnõukogu eest, aga meil ei ole kombeks kinniseid istungeid pidada. Need küsimused on meie arvates siiski niisugused, mis peaksid olema väiksema ringi inimeste otsustada. Me saame põhimäärust puudutavaid ettepanekuid edastada ja üldse julgeolekuteenistuse probleeme analüüsida kontrollkomisjoni kaudu.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Aksinin.

N. Aksinin

Lugupeetud ettekandja! Mina hääletan selle seaduse poolt. Ent ma tahaksin öelda veel järgmist. Te mõistate suurepäraselt, et saladus on suhteline asi. Seda enam, kui see saladus on teada grupile inimestele või kollektiivsele organile, milleks on teie jutu järgi Kaitsenõukogu. Mulle näib, et selles teenistuses jagatakse kõik blokkideks. Üks informatsiooniblokk tehakse teatavaks teatud isikute ringile, teine blokk veel kitsamale ringile ning kolmas ja tähtsaim blokk ning ülddoktriin peab olema allutatud ühele inimesele, s.o. kas Eesti Vabariigi presidendile või Ülemnõukogu esimehele. Mida te sellest arvate?

H. Eller

Lugupeetud härra Aksinin! Tõepoolest, praeguses situatsioonis on julgeolekuteenistuse allutamine Kaitsenõukogule hädavajalik. Uue konstitutsiooni eelnõu kohaselt hakkab riigikaitse küsimustega tegelema vabariigi president ja ta võib endale muidugi kollegiaalselt nõuandvaid organeid moodustada. Nii et see küsimus leiab lahenduse. Aga ma olen ka kindlalt veendunud selles, et peaminister kui täitevvõimu esindaja peab samuti saama riigis toimuvast informatsiooni ja käesoleval juhul me lahendamegi asja nii, et kolm isikut saavad esmast informatsiooni ja nad võivad teha otsustusi.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja, ettekandja! Ma loodan, et keegi kõnelejatest täpsustab, millised on põhiseaduse eelnõus riigipea funktsioonid. Aga minu küsimus on selline. Kaitsenõukogu me lõime juba mõni aeg tagasi. Ma paluksin täpsustada, õigemini meile meelde tuletada, millised olid Kaitsenõukogu funktsioonid selle loomisel.

H. Eller

Kaitsenõukogu funktsioonid on pandud kirja Ülemnõukogu 3. septembri otsuses. Ma veel kord tsiteerin. Ma ei vahenda teile kõiki neid punkte. Teises punktis on antud tema funktsioonid. Ma loen ette ka esimese punkti.

"Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab:

1. Taasluua Eesti Vabariigi kaitsejõud, mis komplekteeritakse üldise kaitseteenistuse kohustuse alusel.

2. Eesti Vabariigi kaitsejõudude üldjuhtimist teostab kuni Eesti Vabariigi põhiseaduse jõustumiseni Eesti Vabariigi Kaitsenõukogu koosseisus: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees, juhataja ja valitsuse esimees."

Kolmas punkt on korraldavalt laadi.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Kass.

J. Kass

Lugupeetud ettekandja! Teatavasti vastutab Eesti Vabariigi Valitsus kui täitevvõim kontrolli eest territooriumi üle. Tähendab, julgeoleku eest, mille üks tõhus vahend on ka julgeolekuteenistuse moodustamine. Mis te arvate, kas valitsus saab seda ülesannet täita 100%-liselt, kui see organ ei allu talle 100%-liselt, vaid tema alluvus on hajutatud? Minu teada alluvuse hajutamisega hajub ka vastutus. Kas siiski ei oleks parem, kui see organ alluks otse valitsusele?

Teine küsimus on järgmine. Praegu seadus ei sätesta, kes võivad olla julgeolekuteenistuse ametnikud. Minu meelest oleks selle sätestamine väga tähtis, sest vastasel juhul võime panna aluse sellisele teenistusele, kuhu satuvad ebasoovitavad isikud. Tänan.

H. Eller

Minu ettekande sisust tuli välja vastus teie küsimusele. Kaitsenõukogu ühendab endas nii täidesaatva võimu tippjuhti kui ka seadusandliku võimu tippjuhti ja nad mõlemad vastutavad Eesti Vabariigi territooriumil toimuva eest. Ja praeguses situatsioonis on see minu arvates õige lahendus.

Teises küsimuses toimus meil diskussioon pärast õiguskomisjoni ja riigikaitsekomisjoni ühist istungit ja ma püüdsin selgitada lahendust sellisena, et meil on praegu ettevalmistamisel riigiteenistujate seadus, millega määratakse kindlaks riigiteenistusest osavõtu kord ja tingimused ning mille alusel on võimalik lahendada ka need probleemid, mida teie tõstatasite. Samuti ma tean, et Põhiseaduse Assamblees on menetluses rakenduseseaduse peatükk 16, milles samuti püütakse sellele küsimusele lahendus leida. Seetõttu ei pea ma õigeks koormata käesolevat otsuseprojekti ja seaduseelnõu sellega, mida te välja pakute.

Juhataja

Tänan. Palun, härra Lippmaa.

J. Lippmaa

Hea kolleeg, mul on kaks küsimust. Sellesamas Ülemnõukogu otsuses, kus oli juttu kaitsejõudude moodustamisest, on teises punktis öeldud: Eesti Vabariigi kaitsejõudude üldjuhtimist teostab kuni Eesti Vabariigi põhiseaduse jõustumiseni Eesti Vabariigi

Kaitsenõukogu. See on ainuke dokument, millega sisuliselt on Kaitsenõukogu moodustatud. Kui me võtame põhiseaduse vastu rahvahääletusel, siis järgmisel päeval pärast rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamist ei ole julgeolekuteenistusel enam juhti, ta on ilma peata. Mis saab edasi? See on esimene küsimus.

Ja teine küsimus. Ühes vastuses te väitsite, et põhiseaduse eelnõus on ette nähtud panna julgeolekuküsimustega tegelemine presidendile või riigivanemale. Meie eilsel ühisistungil väitis proua Liia Hänni vastupidist, öeldes, et põhiseaduse eelnõus ei ole presidendile selliseid õigusi antud. Ma paluksin lugeda ette see punkt põhiseaduse eelnõust, mille alusel te väidate, et see õigus on presidendile antud. Teie ja proua Liia Hänni olete mõlemad Põhiseaduse Assamblee liikmed, kuid teie seisukohad on vastuolus. Aitäh.

H. Eller

Aitäh. Esimesele küsimusele vastates ütlesin teile nii, et põhiseaduse rakenduseadusega määratakse kindlaks, millised riiklikud institutsioonid hakkavad tegutsema ja mis ajal. Ja seetõttu me ka kirjutasime otsuseprojekti esimese punkti lahti minu arust väga selgelt: Eesti Vabariigi põhiseaduse jõustumiseni ja põhiseaduslike riigorganite loomiseni moodustada riigi julgeoleku tagamiseks julgeolekuteenistus. Meie riigis ei teki pärast põhiseaduse vastuvõtmist vaakumit, rakenduseadusega lahendatakse need probleemid, mis ajani ühe või teise riigiorгани senikehtinud volitused kehtivad. Järelikult on ka teie mainitud asjad lahendatavad.

Teises küsimuses, palun vabandust, ma praegu ei saa teile tsiteerida, sest põhiseaduse eelnõu ei ole mul kaasas. Kui on võimalik, ma tulen pärast pulti ja loen teile selle ette.

Juhataja

Härra Eller, ma võin teile anda konstitutsiooni eelnõu.

H. Eller

Nii tänases ettekandes kui ka eelnevates ettekannetes ma olen toonitanud, et sisemise julgeoleku tagamise küsimused on riigi terviklikkuse ja riigikaitse üldküsimuste üks osa. Ja seetõttu ma olen viidanud põhiseaduse eelnõu paragrahvile, milles räägitakse riigikaitse kõrgeimast juhust. Härra Lippmaale ma võin seda pärast tsiteerida, et otsimisega mitte raisata saali aega.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Junti. Teine küsimus.

A. Junti

Täna. Me kuulsime siin Ülemnõukogus 3. septembri otsusest Kaitsenõukogu funktsioonide kohta. Aga teatavasti on Kaitsenõukogu loodud varem kui 3. septembril. Ma paluksin tsiteerida seda ammust otsust, et oleks selge, millistes ülesannetes Kaitsenõukogu üldse loodi. Aitäh.

H. Eller

Hea küll. Ma loen ette teile kõik kolm dokumenti, mis käsitlevad Kaitsenõukogu loomist. Viimane dokumentidest, mille ma ette lugesin, on see organ, mis praegu tegutseb – Eesti

Vabariigi Kaitsenõukogu. Eelnevad otsused räägivad Erakorralisest Kaitsenõukogust, mis kutsutakse ellu sel juhul, kui riigis kehtib erakorraline olukord.

Mullu jaanuaris seoses Nõukogude Liidu agressiooniga Baltikumis ning riigipöördehuga otsustas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium:

"1. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi kokkukutsumise takistatuse korral lähevad presiidiumi volitused üle Eesti Vabariigi Erakorralisele Kaitsenõukogule koosseisus: Arnold Rüütel – esimees, Edgar Savisaar ja Ülo Nugis.

2. Vajaduse korral on Kaitsenõukogu liikmel õigus nimetada enda asendajad ja esindajad."

See presiidiumi otsustus võeti vastu erakorralise olukorra puhul.

Teiseks, 19. augustil võttis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu vastu otsuse erakorraliste volituste andmisest Eesti Vabariigi Erakorralisele Kaitsenõukogule. Ma loen teksti:

"Seoses 1991. aasta 19. augustil Nõukogude Liidus toimunud riigipöördega ja sellest tuleneva ohuga Eesti Vabariigi seaduslikule riigivõimule otsustab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu:

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu tegevuse tõkestatuse korral anda Eesti Vabariigi riigivõimu volitused Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse taastamiseni Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1991. aasta 13. jaanuari otsusega moodustatud Eesti Vabariigi Erakorralisele Kaitsenõukogule."

Riigipöördekatse on möödas, erakorraline olukord ei kehti, Eesti iseseisvus on taastatud ja otsus Erakorralise Kaitsenõukogu moodustamise kohta on oma mõtte ammendanud. Aga 3. septembril moodustati alaline Kaitsenõukogu, mitte erakorraline. Need on hoopis erinevad asjad ja neid ei maksaks praeguses situatsioonis segi ajada.

Juhataja

Täna. Rohkem küsimusi ei ole. Nagu me kuulsime ettekandjalt, on küsimust arutanud õiguskomisjon ja riigikaitsekomisjon. Ma palun kaasettekannet esitama härra Antoni. Tahaksin eelnevalt ka teada, kas ka riigikaitsekomisjonilt on kaasettekanne. Mul puudub informatsioon selle kohta. Kas on, härra Põld? Hästi.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Eile, 18. veebruaril arutati õiguskomisjoni ja riigikaitsekomisjoni ühisel istungil veel kord kolleeg Hillar Elleri poolt esitatud otsuseprojekti julgeolekuteenistuse moodustamise kohta ja sellele lisatud seaduseelnõu. Õiguskomisjoni kohalolnud seitsmest liikmest neli toetas arutatavat otsuseprojekti ja seaduseelnõu, kaks olid vastu ja üks jäi erapooletuks. Eri arvamused tulenevad kahest erinevast kontseptsioonist. Häälteenamusega toetati julgeolekuteenistuse allutamist Kaitsenõukogule ja edaspidi, kui peaks kehtestatama Ülemnõukogule üleantud põhiseaduse eelnõu, presidendile. Vastuhääled tulenesid põhiseaduse eelnõust, mis peab Kaitsenõukogu üksnes abiorganiks ja ei näe ette julgeolekuteenistuse allutamist presidendile.

Esitatud märkustest ja ettepanekutest arvestati kolleeg Tupi ja osaliselt kolleegide Põllu ja Kama ettepanekuid. Ei arvestatud kolleeg Põllu ettepanekut, et võitlus rahvusvahelise kuritegevuse ja korrupsiooniga ei peaks olema üks julgeolekuteenistuse ülesandeid. Ei arvestatud ka kolleeg Põllu teist ettepanekut, milles seati kahtluse alla julgeolekuteenistuse ametnikele ka juurdlusorganite töötajate volituste andmine. Arvestamata jäi ka kolleeg Kama teine ettepanek, mis seisnes selles, et julgeolekuteenistuse põhimääruse peaks kinnitama mitte Kaitsenõukogu, vaid Ülemnõukogu.

Kokkuvõtteks. Õiguskomisjon toetab häälteenamusega arutatavat otsuseprojekti ja seaduseelnõu. Ülemnõukogu liikmeil tuleks hääletamisel otsustada, millist riigi ülesehitamise kontseptsiooni toetada. Tänan.

Juhataja

Aitäh, härra Anton. Palun riigikaitsekomisjoni poolt kaasettekande esitamiseks kõnetooli härra Põllu.

J. Põld

Austatud proua juhataja, austatud kolleegid! Nagu härra Anton oma kaasettekandes juba mainis, pidasime eile ühiskoosoleku. Riigikaitsekomisjonist oli kohal 7 liiget. Tõepoolest, ka mina pean tunnustama, et põhiline probleem, mille üle arutelu ja vaidlus käis, oligi nimelt selles, kellele loodav julgeolekuteenistus allutada. Arutelu objektiks ei olnud sugugi küsimus julgeolekuteenistuse loomisest. Ilmselt nii riigikaitsekomisjoni kui ka õiguskomisjoni liikmed on vähemasti selles ühel meelel, et niisugune teenistus omariikluse tugevdamiseks ja tagamiseks tuleb luua.

Millised olid hääletusmotivatsioonid, selle kohta ei ole mul voli midagi öelda, see on iga saadiku enda asi, kuid ma tahaksin lihtsalt juhtida tähelepanu mõningatele asjaoludele. Nimelt sellele, et ei siseminister härra Närska ega ka justiitsminister härra Rask ei pidanud vajalikuks praegu allutada loodavat julgeolekuteenistust otse vabariigi valitsusele või siseministrile. Nad pidasid õigemaks allutada see vähemasti ajutiselt kollegiaalsele organile. Milliseks kujuneb julgeolekuteenistus pärast põhiseaduse vastuvõtmist, on juba tulevase Riigikogu küsimus, kuid ma isiklikult arvan, et presidendi juurde julgeolekunõukogu või kaitsenõukogu moodustamine on hädavajalik. Selle koosseisu on ilmtingimata vaja arvata kaitseminister, siseminister, kaitseväge juhataja ja julgeolekuteenistuse peadirektor. Riigikaitsekomisjoni hääled jagunesid järgmiselt: härra Elleri otsuseprojekti poolt kolm häält, vastu kolm häält ja erapooletuid üks. Aitäh.

Juhataja

Aitäh. Härra Eller soovib vastata viimasele küsimusele. Palun, härra Eller.

H. Eller

Põhiseaduse eelnõu kümnendas peatükis "Riigikaitse" kõlavad 127. paragrahvi kaks esimest lõiget nii: "Riigikaitse kõrgeimaks juhiks on vabariigi president. Vabariigi presidendi juures on nõuandvaks organiks Riigikaitse Nõukogu, kelle koosseisu ja ülesanded sätestab seadus." Aitäh.

Juhataja

Täna. Avan läbirääkimised. Palun, proua Hänni.

L. Hänni

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mind tõid teie ette siin avaldatud mõtted ja seisukohad, mille järgi valmiv põhiseaduse eelnõu juba praegu hakkab kujundama meie poliitilist praktikat ja ilmselt seetõttu on vaja ka selgitust, milline siis täpselt on meie riigiõiguslik kontseptsioon, millele tugineb praegune põhiseaduse eelnõu. §-s 4 on kirja pandud põhimõte, mille kohaselt Eesti Vabariigis peab Riigikogu, vabariigi presidendi, vabariigi valitsuse ja kohtute tegevus olema korraldatud võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel. Sellest kontseptsioonist lähtudes on põhiseaduses täpselt fikseeritud seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu, samuti riigipea pädevus. Ka on püütud järgida teesi, et võimud on lahutatud, see tähendab, et iga võim lahendab tema pädevusse kuuluvaid küsimusi iseseisvalt.

Riigi poliitikat viib ellu vabariigi valitsus, kes hoolitseb seaduste täitmise eest ja kes loob ka vastavad ministriumid haldusalade korraldamiseks. Järelikult riigi täitevvõim tegutseb ainult ministriumide kaudu.

Siin viidati vabariigi presidendi pädevusele. Tõepoolest, ta on põhiseaduse järgi riigikaitse kõrgeim juht ja selle sisu avab täpsemalt riigikaitset käsitlev peatükk, see on kümnes peatükk, kus on ka täpsemad viited, kuidas on üles ehitatud Eesti Vabariigi riigikaitse ja riigikaitse korraldus. Nimelt on öeldud, et riigikaitse kõrgeimaks juhiks on vabariigi president ja tema juures on nõuandvaks organiks Riigikaitse Nõukogu. Järelikult ei ole Riigikaitse Nõukogu riiklik institutsioon, tal on vabariigi presidendi jaoks ainult nõuandev roll. Samuti on öeldud, et kaitseväge ja riigikaitse organisatsioon juhivad rahu ajal kaitseväge juhataja ja sõjaseisukorra ajal kaitseväge ülemjuhataja.

See peatükk ei räägi sisemisest riiklikust julgeolekust ja selle kindlustamisest. Järelikult on see jäetud täidesaatva võimu pädevusse ja selle korraldada. Praegu ongi meil vaja lahendada küsimus, kas selle aja jooksul, mis meil on jäänud põhiseaduse vastuvõtmiseni, on vajalik hakata kehtestama teistsugust korda, arendada meie riikliku julgeoleku süsteemi välja teises suunas, kui seda näeb ette Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu kontseptsioon. Meil oleks võimalik praegu alustada kaitseteenistuse ja julgeolekuteenistuse rajamist ka juba olemasoleva seadusandluse baasil, sest annab ju politseiseadus selge aluse kaitsepolitsei loomiseks. Kõige suuremaid küsimärke tekitabki meile väljajagatud eelnõu 1. punkt, mis ütleb, et kaitsepolitsei asemele luuakse julgeolekuteenistus.

Võib aru saada viidetest poliitilisele ebastabiilsusele, kuid meil on vaja selgelt endale aru anda, kas on piisavalt põhjendatav hakata oma riiklikke institutsioone rajama ainult sellest põhimõttest lähtudes, et me üksteist ei usalda. Ma arvan, et me peaksime oma riigi siiski üles ehitama selgele kontseptuaalsele alusele. Aitäh.

Juhataja

Täna. Palun, härra Kass.

J. Kass

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Eesti Vabariigi julgeolekuteenistusel on täita äärmiselt suur roll Eesti Vabariigi kaitsmisel ja elanike turvalisuse tagamisel. Seega on juba tema loomise esimesel etapil väga tähtis kindlaks määrata, milline on tema alus ehk isikkoosseis ja seda eriti ametnike osas. Ma ei saa olla rahul kolleeg Hillar Elleri rahustusega, et seda määratakse hilisema Eesti Vabariigi seadusega riigiametnike kohta. See seadus on alles loomisjärgus ja milline see tuleb ning millal vastu võetakse, me ei tea. Kuid Eesti Vabariigi julgeolekuteenistust on vaja hakata looma juba täna. Seega ma teen ettepaneku võtta vastu lisapunkt, mis kõlab järgmiselt: Eesti Vabariigi julgeolekuteenistuse ametnikeks võivad olla ainult Eesti Vabariigi kodanikud, kes teenistusse asudes annavad süümevande, et nad pole võidelnud Eesti Vabariigi vastu. See ettepanek annab võimaluse kaasata isikuid, kes on teeninud spetsialistidena vastavates NSV Liidu organites, kuid keelab neil olla otsustavatel kohtadel, kui nad pole näiteks Eesti Vabariigi kodanikud. Samas ei keela see ju teenistusse võtmast Eesti Vabariigi kodanikke, kes on saanud kogemusi vastavates NSV Liidu struktuurides, kuid pole kasutanud oma kogemusi võitluseks Eesti Vabariigi vastu. Pole ka sugugi välistatud, et KGB-s teenides võideldi hoopis tema vastu ja Eesti Vabariigi poolt.

Ma palun saadikuid hääletada selle punkti poolt, sest kui sama eesmärki teeniv seadus, mida ma eespool mainisin, ükskord valmib, on võib-olla hilja. Kuid kahtlemata on tal see halb mõju, et selle alusel võidakse hakata uuesti isikkoosseisu muutma. Selle all kannatab tegevusvõime, kui mitte rohkem öelda. Tänan tähelepanu eest.

Juhataja

Tänan. Palun, härra Uluots.

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleegid! Mul ei olnud üldse plaanis täna sõna võtta, aga kolleegid Hänni ja Kass sundisid mind siia tulema. Esiteks Liia Hänni argumentatsioonist. Tähendab, ma olen vana jahimees, lapsest saadik ja ma tean, et seda põtra ega karu ei saa jagada, mis on alles metsas. Põhiseadus on vastu võtmata ja kas ta üldse vastu võetakse, see on rahva otsustada. Nii et apelleerida seaduse vastuvõtmisel praegu metsas oleva karu naha peale ilmselt ei ole kohane meie kõrgele kogule. Me peame arvestama tänast situatsiooni kuni uue põhiseaduse vastuvõtmiseni, aga ma kordan: seda, milliseks põhiseadus kujuneb, otsustab rahvas. Proua Hänni, ma pean teist väga lugu, ma kiitsin teid hiljaaegu isegi ajakirjanduses, kuid käesoleval juhul te läksite vale teed mööda.

Ja nüüd, härra Kass, ma pöördun teie poole. Kui näiteks meie luuretalitus tahab värvata USA asepresidenti, siis teie argumentatsiooni järgi me seda teha ei saa. Luuretalitlusel peavad olema suuremad volitused. Ei ole tähtis, mis värvi on kass, peasi, et ta hiiri püüab. Ma olen rääkinud.

Juhataja

Aitäh, härra Uluots. Palun, härra Käbin.

T. Käbin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Ma alustan samast, millest rääkis härra Uluots, nimelt sellest, et põhiseadus ei ole veel vastu võetud. Eelnõu on küll Ülemnõukogule üle antud, aga siin saalis ei ole ju sellest täiel häälel kõneldud ja juba

tõlgendame ühte redaktsiooni erinevalt, millest võib teha vähemalt ühe järelduse: julgeolekuküsimused ei ole põhiseaduse eelnõus leidnud vajalikku käsitlemist.

Ja teine asi. Põhiseaduse rakendamise seadus peab kajastama ka julgeolekuteenistuse korralduse ja alluvuse küsimusi. Aga see ei ole takistuseks, et täna ei saaks eelnõu vastu võtta. Paika ei pea väited, nagu saaks julgeolekuteenistuse luua olemasoleva seadusandluse, näiteks politseiseaduse baasil. Tuletaksin meelde, mis ajal me politseiseaduse vastu võtsime. Siis ei olnud veel Eesti Vabariik iseseisev. Viited nendele seadustele ja vajadusele nendest kinni hoida minu arvates ei kõlba. Me peame lähtuma tänapäeva reaalsusest ja sellest, mis ootab meid edaspidi. Ja kõnelda sellest, et võimude lahususe printsiibist tuleneb põhimõte, nagu peaks julgeolekuteenistus tingimata olema ühe võimu, niisiis täitevvõimu alluvuses, ei ole samuti veenev, sest koondades niisuguse teenistuse ühe inimese kätte, tekib ühiskonnale liialt suur oht.

Ma ei tahaks pikemalt peatuda sellel poleemikal, õigemini skolastikal, mis läks lahti Erakorralise Kaitsenõukogu ja Kaitsenõukogu ümber. Need on täiesti erineva nimetusega ja järelikult ka erinevad institutsioonid. Kui Kaitsenõukogu moodustati, tehti talle ülesandeks kaitseväge üldjuhtimine kuni põhiseaduse vastuvõtmiseni. Samuti võib anda talle täiendava ülesande kuni põhiseaduse jõustumiseni ja siin ei ole mingeid vastuolusid kehtivate seadustega.

Ma vabandan, veel tahaksin ühe ebatäpsuse selgeks rääkida. Kolleeg Kama väitis, et Leedus on julgeolekuteenistuse põhimääruse kinnitanud parlament. Ei ole, parlament kinnitas ihukaitse põhimääruse. Ja minu meelest ei ole ka mingit vajadust, et meil peaks seda tegema Ülemnõukogu. Veelgi tarbetum oleks, et ta peaks hakkama julgeolekuteenistuse struktuuri kinnitama. See hõlmab ju ka abitööjõudu. Ilmselt tuleks see jätta ikkagi Kaitsenõukogu pädevusse. Kui me tõesti soovime, et sellise tähtsa organi üle, nagu seda on julgeolekuteenistus, oleks siiski tippjuhtide kollektiivne kontroll ning ta ei oleks ühe mehe tööriist, siis ma kutsun teid hääletama selle eelnõu poolt.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Tamme.

R. Tamme

Proua juhataja, lugupeetud kolleegid! Mul tekkis neid küllalt tuliseid sõnavõtte kuulates tahtmine teile meelde tuletada, et termin "kaitsenõukogu" tekkis meil ju eelmise aasta jaanuaris, kui olid küllalt ärevad ajad ja võis vajadus tekkida erakorralise ajutise struktuuri järele. See oli jaanuaris. Suve teisel poolel käsitlesime me siin saalis Kaitsenõukogu staatust uuesti, kui lõpuks oli meile kõigile selgeks saanud, et tuleb taastada kaitsejõud. Siis nägime seda asja veidi teises värvingus ja andsime Kaitsenõukogule volituse juhtida kaitsejõudude taastamist kuni põhiseaduse vastuvõtmiseni. Tähendab, ta on ikkagi ajutine struktuur. Kui nüüd on põhjalikult läbitöötatud eelnõu staadiumis põhiseadus ja see läheb rahvahääletusele, siis tuleb meil ikkagi tõeks võtta, et see läbitöötamine on andnud niisuguse tulemuse, mille kohaselt tulevikus, pärast põhiseaduse vastuvõtmist ja kehtima hakkamist nähakse Kaitsenõukogu kolmandal kujul, nõuandva organina. Ma teen sellest ainsa võimaliku järelduse, et sellist struktuuri nagu julgeolekuteenistus ei saa nõuandva organi alluvusse siduda. Teiseks ei ole meil õige ajutistest struktuuridest, mis on ellu kutsutud ühe või teise mööduva nähtuse tõttu, välja kujundada alalisi riigiõiguslikke struktuure. Sellega me kõigutame süsteemi, mida me nimetame riigiõiguslike struktuuride omavaheliseks tasakaaluks. Seepärast ma arvan, et meil tuleks hääletada selle

otsuseprojekti vastu. Kõigele lisaks veel seetõttu, et 1. ja 6. paragrahvi järgi viiakse nii julgeolekuteenistuse allumine kui ka kontroll tema üle ühe ja sama struktuuri kätte. Tänan.

Juhataja

Aitäh. Palun, proua Hänni.

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid, ma tahaksin õiendada ühte asja, mis kerkis üles seoses härra Uluotsa sõnavõtuga. Nimelt just härra Eller viitas oma ettekandes kõigepealt põhiseaduse eelnõu paragrahvile, mille kohaselt Eesti Vabariigi president on Eesti riigikaitse kõrgeim juht. Oma kontseptsiooni põhjendamisel toetus ta eelnõule, sest pidas vajalikuks selgitada, milline on see riigiõiguslik kontseptsioon, mis on kirjas eelnõus. Muidugi ei saa selles olla veel täiesti kindel, sest meil on erinevad prognoosid põhiseaduse saatuse kohta. Kuid igal juhul tuleks meil praeguse eelnõu arutamisel silmas pidada meie riigi arengut tervikuna ja mitte niivõrd lähtuda poliitilisest hetkeolukorrast. Aitäh.

Juhataja

Tänan. Palun, härra Paju.

A. Paju

Austatud juhataja, lugupeetavad kolleegid! Kuulates täna neid värvikaid ütlemisi, sõandan ma välja tuua kaks momenti. Esiteks, kui me otsuseprojekti paragrahviga 1 määrame kindlaks ajavahemiku, mille jooksul peaks julgeolekuteenistus moodustatud olema, siis see on asja üks külg. Kuid teisalt tekitasid need vaidlused minus mõningaid kõhklusid. Juhtivkomisjonide juhid kinnitasid, et nendel komisjonides ei olnud üksmeelt. Siit tekib ridamisi küsimusi. Esiteks: kas käesoleva dokumendi loogika on hõre? Teiseks: kas selle dokumendiga loodava teenistuse loogika on hõre? Kolmandaks: on siis põhiseaduses lahtikirjutatu loogiliselt hõre? Või oleme koguni võimetud määratlema, mis me eelmisest ühiskonnast tulles endale pärandiks oleme saanud? Või ei kujuta me endale ette, millised on iseseisva riigi funktsioonid omariikluse tugevdamisel ja kindlustamisel? Seepärast ma julgeksin toetada härra Tamme öeldut. Võib-olla peaksime enne põhiseaduse paika panema, kontseptuaalse aluse selgeks rääkima ja alles siis kujundama julgeolekuteenistuse loomise loogika. Aitäh.

Juhataja

Kas härra Pajul on ettepanek ka kirjalikult esitada? Palun, härra Kork.

T. Kork

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Üks selle seaduseelnõu põhjal moodustatava organi tegevuse olulisi alasid on vastuluure. Ma ütlen täie vastutustundega, et vastuluure loomisega Eesti Vabariigis on venitatud pikka aega ja et seda on tehtud kuritegelikult. See on läinud tõesti kuritegelikuks, eriti pärast seda, kui KGB tegevuse lõpetamise teatamisest ja tema ametlike struktuuride põranda alla viimisest on möödunud juba 4 kuud. Ja pärast seda kõike räägime täna siin saalis ikka veel, kas meil on tarvis julgeolekuteenistust luua või ei ole. Ma ei saa aru, millest need asjad ja jutud tulenevad. Ma olen kindel, et kui vabariigi juhtkond tahab seista hea Eesti

kaitsevõime eest, siis tuleb tal see organ niikuinii moodustada. Kui me täna ei otsusta, siis tuleb seda teha ebaseaduslikult, sest kõik piirid on ületatud.

Mis puudutab seda, kellele peaks loodav organ alluma, siis see, et ta allub kolmemehelisele Kaitsenõukogule, ei ole sugugi kõige parem variant, kuid tänases olukorras ei ole ka paremat varianti. Seda valitsusele allutada ei ole võimalik peamiselt sel põhjusel, et situatsioon on ebastabiilne. Stabiilsust rajava organisatsiooni allutamine ebastabiilsele valitsusele ilmselt toob endaga kaasa rohkem pahandusi kui head. Meil on teada Leedu näited. Täna räägiti neist ka siin. Leedus tegutseb mitu sellist organisatsiooni, vähemasti 4. Peaministri vahetamise järel põletas see organisatsioon dokumente, hakkas saama uusi korraldusi, nuhkima eelmise peaministri järele jne. Niisugust asja meil ei ole tarvis ja sellepärast on parem variant allutada ta kolmeisikulisele Kaitsenõukogule. Ma kutsun hääletama meie esitatud eelnõu poolt. Meil on vaja ikkagi kindlustada Eesti Vabariigi kaitset, mitte sellest ainult rääkida.

Juhataja

Täna. Palun, härra Järlik.

R. Järlik

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma kuulasin Ants Paju, kes ütles, et võib-olla peaksime selle teenistusega ootama kuni põhiseaduse vastuvõtmiseni. Niimoodi edasi arutledes jõuaksime mõttele, et võiks oodata, kuni see põhiseadus on ennast sisse töötnud, s.t. kuni on valitud õige mitu Riigikogu koosseisu. Ma ei tea, kas selleks kulub 10 või 15 aastat, kuid selleks ajaks on Eesti nii tihedalt täis igasuguseid salateenistusi, mis ei ole Eesti Vabariigi omad, et meil ei ole mõtet enam mingit salateenistust luua. Ma ei jaga Hillar Elleri optimismi, kes ütles, et me ei ole lootusetult hiljaks jäänud. Me oleme juba üsna lootusetult hiljaks jäänud. Ja praegu on viimane aeg see salateenistus luua. Ja arutus selle üle, kuivõrd ta vastab põhiseadusele, mis praegu on olemas alles eelnõu kujul ja ei ole isegi veel rahvahääletuseni jõudnud, on küll täiesti asjatu. Kui see põhiseadus koos rakendusotsusega ükskord vastu võetakse, siis nähakse seal ette ka selle teenistuse allutamine niisugusele struktuurile, mis vastaks põhiseaduse vaimule. Praegu mõelda, kuidas ta sellesse raami istuks, ei tasu. Kuigi seda teenistust on hädasti vaja, kardan mina küll, et tänases saalis see vajalikku hulka poolthääli ei saa ja sellest on ääretult kahju.

Juhataja

Täna. Sõnavõtusoovid on ammendunud. Ma tahaksin teiega nõu pidada.

Härra Paju kirjutab järgmiselt: "Teen ettepaneku otsuseprojekti "Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta" arutamine katkestada ja otsuseprojekti loogikale tuginedes luua julgeolekuteenistus põhiseaduse vastuvõtmise järel." Kas ollakse nõus, kui me paneme selle ettepaneku praegu kõigepealt hääletusele, sest selle järel me juba näeme, missugune on Ülemnõukogu tahe selle eelnõuga tegelda. Kui see ettepanek ei leia toetust, siis hääletame sõnavõttude lõpetamist, seejärel parandusettepanekuid jne. Palun kõiki saadikuid saali, sest kõik hääletused tulevad üksteise järel.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 75 saadikut, puudub 28.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et katkestada käesoleva küsimuse arutamine, jätkates selle käsitlemist pärast põhiseaduse vastuvõtmist? Poolt on 13 saadikut, vastu 45, 5 jäid erapooletuks. Ettepanek ei leidnud toetust.

Järgmisena panen hääletusele sõnavõtude lõpetamise. Kes on selle poolt, et sõnavõttud käesolevas päevakorrapunktis lõpetada? Selle poolt on 51 saadikut, 1 on vastu, 10 jäid erapooletuks. Sõnavõttud on lõpetatud.

Järgnevalt asume parandusettepanekuid läbi arutama. Ettekandja ja komisjonid ei toetanud kahte härra Põllu ettepanekut. Kas härra Põld nõuab oma ettepanekute eraldi läbihääletamist? Härra Põld ei nõua.

Samuti ei leidnud toetust komisjonile esitatud härra Kama ettepanek, mis nägi ette, et vastav kord võetakse vastu Ülemnõukogus. Kas härra Kama nõuab läbihääletamist? Ei nõua.

Kirjalik parandusettepanek on tulnud härra Kassilt, mida ta kaitses ka oma kõnes. Ta paneb ette lisada otsusesse punkt, mille kohaselt julgeolekuteenistuse ametnikeks võivad olla ainult Eesti Vabariigi kodanikud, kes teenistusse astudes annavad süümevande, et nad pole võidelnud Eesti Vabariigi vastu. Kas härra Kass soovib selle ettepaneku hääletamist? Soovib. Kas ettepaneku sisu on kõigile arusaadav? On.

Palun, kes on härra Kassi ettepaneku poolt? Selle ettepaneku poolt on 24 saadikut, 25 on vastu, 8 jäid erapooletuks. Ettepanek ei leidnud toetust.

Panen hääletusele eelnõu tervikuna, kusjuures tuletan meelde, et meil on kaks eelnõu: otsuseprojekt ja seaduseelnõu. Härra Eller soovib enne lõpphääletust lõppsõna. Palun, härra Eller.

H. Eller

Lugupeetud kolleegid! Ma tänan teid selle tähelepanu eest, et täna arutati saalis väga põhjalikult need küsimused läbi. Lõpetuseks ma tahaksin soostuda täielikult Rein Järliku sõnadega, et me oleme lootusetult hiljaks jäänud. Ma võin seda täie vastutustundega öelda, sest ma töötan sellesamas KGB varade ülevõtmise komisjonis ja tema tegevuse kontrollimise komisjonis. Ehkki saalis on vähe rahvast, peame täna otsuse langetame, et need inimesed, kes peavad meie riikliku julgeoleku tagama, saaksid edasi töötada. Aitäh.

Juhataja

Täna. Panen mõlemad eelnõud järgemööda hääletusele. Kõigepealt otsuse projekt ja seejärel politseiseaduse muutmise eelnõu.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi Julgeolekuteenistuse moodustamise kohta? Vaja on 52 häält. Selle poolt on 51 saadikut, 6 on vastu, 4 on erapooletud. Otsus jäi vastu võtmata. Seega ei ole meil ka tarvidust praegu asuda seaduse hääletamisele. Kas härra Kass soovib sõna võtta protseduuri kohta? Palun.

J. Kass

Meil on vastu võetud reglement, mis sätestab, et kui mõni saadik on lahkunud oma saadikukohalt teisele ametikohale, näiteks täna Aavo Mölder, siis muutub ka kvoorum. Kuidas on meil üldse praegu kvoorumiga? Kas see mitte ei ole juba 51?

Juhataja

Härra Kass, me arutasime seda küsimust just enne härra Möldri nimetamist. Ja seoses sellega, et reglemendi täiendus jõustub 10 päeva jooksul, tuleb see küsimus eraldi lahendada. Ma võin teile öelda, et meil on vastav eelnõu olemas, on olemas härra Möldri ettepanek peatada tema saadikuks olemine ning sellega seoses on ka eelnõu kvoorumu muutmise kohta. Aga enne, kui me pole seda vastu võtnud, me ei saa seda teha, sest reglemendi parandus ei ole veel sellisena jõustunud. Palun, härra Eller.

H. Eller

Lugupeetud spiiker! Ma palun vabandust oma harimatuse pärast, kuid minu meelest võiks seaduseelnõu ja otsuseprojekti uuesti hääletusele panna. Seda on ennegi tehtud, kui saalis on olnud nii vähe rahvast nagu täna.

Juhataja

Juhtivkomisjoni ettepanekul.

H. Eller

Täna.

Juhataja

Vaatame nüüd meie päevakorda. Meil on järgmise punktina kirjas põllumajanduse omandireformi seaduse eelnõu teise lugemise jätkamine, kuid seoses sellega, et meil on tõesti jäänud nii vähe aega, avaldas maaelukomisjoni esimees härra Telgmaa soovi täna seda mitte alustada, vaid minna homme sellega edasi pärast kodakondsuse arutamist. Sellega seoses palub põllumajanduskomisjon pikendada ka reformi projekti puudutavate ettepanekute esitamise aega täna kella 4-ni.

Täna on meil viienda punktina märgitud Ülemnõukogu juhatuse arupärimine Ülemnõukogu saadikute töötingimuste kohta Toompea lossis. See oli arutusel ka juhatuses. Palun, härra Jõerüüt.

J. Jõerüüt

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud saadikud! Ma annan teile edasi juhatuse eilse otsuse. See on väga lühike ja sisaldab sellise sõnumi. Kuna koos riigikantselei töötajatega on ruumid üle vaadatud, harutatakse kõige suuremad sõlmed lahti. Paar umbsõlme veel jääb, kuid neid on võimalik töö korras edasi harutada. Et mitte teha mõttetuid otsuseid ja lihtsalt formaalselt siin aega kulutada, siis, lähtudes ühest tuntud romaanikangelase ütlusest ("Härrased, jää on hakanud liikuma!"), jätame selle asja juhatuse palvel ka täna pooleli ja lükkame lõppotsuse langetamise edasi märtsikuusse. Täna.

Juhataja

Härra Jõerüüt teeb ettepaneku selle päevakorrapunkti arutamine praegu katkestada, jättes selle lõpetamise märtsikuu ühele sobivale istungjärgule. Palun, kes on sellise lahenduse poolt? Selle poolt on 33 saadikut, vastu ei ole keegi, 1 jäi erapooletuks. Selle küsimuse arutamine katkestatakse.

Kas me saame oma allesjäänud nappi aega kasutada paari arvamuse ära kuulamiseks, juhul kui arvamuse avaldajad on selleks valmis? Härra Tupp on soovinud avaldada arvamust tuletõrjeseaduse kohta. Kas härra Tupp või riigikaitsekomisjon on valmis seda arvamust esitama? Kas riigikaitsekomisjoni esindaja on valmis esinema? Tundub, et ei ole.

Siis on meil veel pooleli härra Kama poolt juba esitatud isikliku arvamuse jätkuna õiguskomisjoni arvamuse ära kuulamine kooperatiivsete, riiklik-kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide vara taasriigistamise ning erastamise korra kohta. Kas komisjon on seda arutanud? (Hääl saalist.) Ikka veel ei ole. Alles täna arutab. Nii et ka seda me praegu ära kuulata ei saa.

Järelikult ei ole neil võimalik napi aja jooksul päevakorra küsimusi arutada. Me lõpetame sellega tänase istungi. Aitäh. Homseni.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 64. ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG, 20. veebruar 1992

Juhataja (Marju Lauristin)

Lugupeetud Ülemnõukogu! Alustame 64. istungjärgu viimast istungit. Kuna meil on täna arutusel kaks väga kaalukat küsimust, nimelt kodakondsus ja põllumajanduse omandireform, siis mul on väga hea meel, et te olete kõik aktiivselt töö juures. Palun, kohaloleku kontroll. Kohal on 84 saadikut, puudub 19.

Minule saabunud informatsiooni järgi peaks õiguskomisjonil olema valminud kiireloomuline eelnõu. Kas härra Anton on valmis seda esitama?

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu kantselei soovil arutas eile õiguskomisjon probleeme, mis on seotud meie poolt tehtud reglemendi muudatuse ja meie kolleegi Aavo Möldri nimetamisega põllumajandusministriks. Eile vastuvõetud reglemendi muudatuse põhjal on meil tekkinud uus olukord, kus Aavo Möldrit ei loeta Ülemnõukogu koosseisu kuuluvaks. Sellega seoses on õiguskomisjoni arvates muutunud Ülemnõukogu arvuline koosseis. Õiguskomisjon on seisukohal, et me peaksime täna kiireloomulise küsimusena otsustama selle, et Ülemnõukogu koosseis tuleks lugeda 102-liikmeliseks. Niisuguse otsustuse mõte seisneb selles, et need hääletusnõuded, mis on fikseeritud meie reglemendis, arvatatakse Ülemnõukogu uuest arvulisest koosseisust lähtudes. Õiguskomisjon teeb ettepaneku reglemendi § 15 alusel

võtta kiireloomulisena päevakorda Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu koosseisu kohta. Selles otsuses oleks kaks punkti. Neist esimeses tunnistab Ülemnõukogu oma koosseisu 102-liikmeliseks ja teises otsustab, et otsus hakkab kehtima vastuvõtmise päevast. Täna teid.

Juhataja

Kas eelnõu on küps esitamiseks? Täna väga. Me saame võtta selle küsimuse arutusele niipea, kui meile eelnõu on laiali jagatud. Siis saame otsustada. Esialgu aga jäävad kõik numbrid samaks, tähendab, ka nõutav häälte arv, 52 häält ja 42 häält, jääb samaks.

Kodakondsuse seaduse rakendamise kohta

Juhataja

Asume nüüd meie päevakorra järgi arutama Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekti, mis puudutab kodakondsust. Meile oli esitatud algselt projekt Eesti Vabariigi kodanikest ja välismaalastest ja projekt kodakondsuse seaduse rakendamisest. Ettekande esitab härra Rask. Palun.

Üks hetk! Palun, härra Lebedev, protseduuri kohta.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Saime just äsja uue projekti selles küsimuses. Kas ei saaks nüüd muuta küsimuste järjekorda ja arutada seda küsimust hiljem, et oleks võimalik uue variandiga tutvuda? Täna.

Juhataja

Härra Uluots, protseduuri kohta.

Ü. Uluots

Lugupeetud spiiker, me võtsime kunagi vastu otsuse, et valitsus peab ette valmistama kodakondsuse seaduse rakendamise otsuse. See on fikseeritud meie otsuses. Nüüd on aga meieni jõudnud teine otsus. Millest on tekkinud see vahe?

Juhataja

Härra Uluots, sellele küsimusele on kompetentne vastama ainult eelnõu esitaja justiitsminister härra Rask, mitte Ülemnõukogu juhataja. Nii et minu arvates saame vastused nii härra Lebedevi kui ka härra Uluotsa küsimusele ettekandest.

Ü. Uluots

Ma näen siin seda, et käesoleval juhul on see Ülemnõukogu otsuse rikkumine.

Juhataja

Ma arvan ikkagi, et selles suhtes annab kompetentse vastuse justiitsminister. Palun, härra Rask.

M. Rask

Austatud proua juhataja, lugupeetud saadikud! Arutusele tulev otsus kodakondsuse seaduse rakendamise kohta tugineb õiguslikult Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 1991. aasta 20. augusti otsusele Eesti riiklikust iseseisvusest ja Ülemnõukogu 1991. aasta 6. novembri otsusele Eesti Vabariigi kodakondsuse kohta. Vabariigi valitsus oli Ülemnõukogule arutamiseks esitanud kaks otsuseprojekti, millest üks käsitles kodakondsuse seaduse rakendamist ja teine Eesti Vabariigi kodanike ja välismaalaste staatust. Koostöös õiguskomisjoni ja kodakondsuskomisjoni liikmetega on tänaseks välja töötatud kodakondsuse seaduse rakendusakti tekst, õigemini selle uus redaktsioon, mis põhimõtteliselt hõlmab valitsuse poolt esitatud mõlema projekti neid põhiseisukohti, mis on vajalikud kodakondsuse probleemi lahendamiseks Eesti Vabariigis. Seetõttu võtab valitsus tagasi otsuseprojekti Eesti Vabariigi kodanikest ja välismaalastest ning palub Ülemnõukogu arutada teile kätte jagatud otsuseprojekti kodakondsuse seaduse rakendamise kohta. Ja mul on palve teha tekstis üks väike muudatus, nimelt punktis 12, kus tuleks asendada sõna "valuutas" sõnaga "rahas".

Ülemnõukogu 1991. aasta 6. novembri otsusega oli langetatud poliitiline otsus, mille järgi peeti vajalikuks rakendada Eesti Vabariigi 1938. aasta kodakondsuse seadust. Selline ülesanne seadis valitsuse kui rakendusakti väljatöötaja ette konkreetsed õiguslikud piirid. Eelkõige väljendusid need selles, et 1938. aasta kodakondsuse seaduses ei ole võimalik teha sisulisi muudatusi, mis tooksid endaga kaasa õiguslikke tagajärgi. Rakendusaktiga ei ole võimalik muuta õigusnormi. See on põhiline õiguslik vundament, millele on rajatud kogu täna arutusel olev otsuseprojekt.

Teise õigusliku põhiseisukohana tuleb käsitleda fakti, et 11. aprillil 1938 vastuvõetud kodakondsuse seadus toimus Eestis 16. juunini 1940. Seetõttu on õiguslikult põhjendatud Eesti Vabariigi 1938. aasta kodakondsuse seaduse rakendamine just 16. juunil 1940 kehtinud redaktsioonis, see tähendab koos 11. detsembril 1939 väljakuulutatud kodakondsuse seaduse muutmise seadusega ja ilma hilisemate kodakondsuse seaduses tehtud parandusteta.

Kolmas õiguslik põhiseisukoht on see, et arutusel olev otsus peab 1938. aasta kodakondsuse seadust tõlgendama vastavalt nendele reaalsele ühiskondlik-poliitilistele oludele, milles Eesti Vabariik praegusel ajal asub. See rakendus- ehk tõlgendusotsus peab muutma 1938. aasta kodakondsuse seaduse realselt täidetavaks. Otsuseprojekti ei ole käsitletud kodakondsuse seaduse neid paragrahve, mis on rakendatavad ilma tõlgenduseta. Samal ajal on otsuse projekti lõppu lisatud 15., 16. ja 17. punkt, mis küll ei reguleeri kodakondsuse seaduse rakendamist, aga on vajalikud kodakondsuse probleemi terviklikuks lahendamiseks Eestis.

Rakendatava kodakondsuse seaduse õiguslik vundament on sätestatud selle seaduse §-s 1, mille kohaselt Eesti kodanikuks saadakse sündimisega või hilisema seadusliku toiminguga. Nii on ka teie ees oleva rakendusakti projekti 2. punktis märgitud nende isikute loetelu, kes on Eesti kodanikud enne käesoleva otsuse vastuvõtmist. Määratlus on ammendav ning loetelu muutmiseks või täiendamiseks puudub juriidiline alus.

Lahtimõtestamist vajab kodakondsuse seaduse tekstis esinev mõiste "välismaalased". Kodakondsus tähendab eelkõige suhet isiku ja konkreetse riigi vahel. Eesti riigil on oma kodanikud ja kõik ülejäänud on Eesti riigi seisukohalt, Eesti riigi kodakondsuse seisukohalt

välismaalased. Seetõttu on rakendusakti punktis 3 toodud juriidiline legaaldefiniitsioon, mille järgi isikud, kes on Eesti riigi suhtes välismaalased, jagunevad teiste riikide kodanikeks ja kodakondsuseta isikuteks. Vastavalt kodakondsuse seaduse § 1 lg. 2 ei saa Eesti kodanik olla samaaegselt mõne teise riigi kodakondsuses. Kuna aga aastatel 1940–1992 on paljud Eesti sünnijärgsed kodanikud kas sunnitud või tahtlikult omandanud mõne teise riigi kodakondsuse, on hädavajalik rakendada § 1 lg. 2 nõuet naturalisatsiooni korras omandatava kodakondsuse kohta, alates käesoleva otsuse vastuvõtmisest, mis on sätestatud arutatava rakendusakti punktis 4.

Eesti Vabariigi Valitsus pöördus Ülemnõukogu 1991. aasta 6. novembri otsuse täitmise käigus kõigi Eesti poliitiliste parteide ja liikumiste poole, et need ütleksid oma seisukoha, millisest ajast tuleks hakata arvestama kodakondsuse seaduse § 6 p. 2 sätestatud Eestis alaliselt elamise aega. Austatud Ülemnõukogu liikmed, teie ees on punktis 5 kogu spekter nendest arvamustest ja valitsuse seisukohast. Nendest lähtudes tuleb Ülemnõukogul kui seadusandjal valida alternatiivide hulgast üks, mida valitsus on kohustatud täitma.

Rakendusakti projekti p. 6 põhineb ideel, mille kohaselt Eestis alaliselt elavad isikud, kes registreeruvad kodakondsuse taotlejatena enne Eesti Kongressi valimisi, määratlesid end Eesti kodanikena juba tollases poliitilises olukorras. Ning nende suhtes on põhjendamatu rakendada kolmeaastast naturalisatsiooniperioodi. Küll aga kehtiksid nende isikute kohta § 6 p. 1 ja 3 sätestatud nõuded. See tähendab, et isik peab olema 18 aastat vana ja ta peab tundma eesti keelt. Tõlgendamist vajab § 6 p. 3 sätestatud eesti keele tundmine. Rakendusakti p. 7 kohaselt kuulub keeletundmise nõuete kehtestamine Ülemnõukogu kompetentsi, tähendab, seda tehakse seadusega.

Kodakondsuse seaduse § 7 p. 2 vajab kaasajastamist. Seetõttu on rakendusakti projekti p. 8 toodud ammendav loetelu riigiorganitest ja asutustest ning ühiskondlikest organisatsioonidest, kellel on õigus taotleda naturalisatsiooni lihtsustatud korras. Sellise taotluse aluseks saab olla üksnes isiku avaldus. Rakendusakti p. 9 käsitleb kodakondsuseta isikutele lihtsustatud naturalisatsiooni korras kodakondsuse andmist, mis peaks seonduma p. 5 tehtava otsustusega.

Otsuseprojektis nähakse ette, et ei rakendata § 4 p. 1 ja 2, § 17 lg. 1 ning § 23, kuna see tooks kaasa kas topeltkodakondsuse või naturalisatsiooni puhul isiku vaba tahte arvestamata jätmise. Kodakondsuse seaduse § 11 rakendamisel tuleb mõista, et seaduses loetletud isikuandmed ei ole piisavad. Ja teiseks ei ole kõiki seaduses loetletud andmeid isik võimeline tänapäeva tingimustes ise esitama. Seetõttu tuleks valitsusele anda õigus täiendavate andmete kogumiseks, et nüüdistasemel koostada kodanike ja rahvastiku registrit. On mõistetav, et kodakondsuse seaduse § 14 lg. 1 rakendamisega on praegu mõningaid raskusi ning seetõttu tuleks naturalisatsioonimaksu tasumist võimaldada selles rahas, mis Eesti Vabariigis kehtib tasumise hetkel.

Sellega oleks, lugupeetud saadikud, Ülemnõukoguni toodud arutatava otsuseprojekti põhiseisukohad ning jääb vaid lisada, et kodanikuks olemine on eelkõige riigi ees kohustuste kandmine, mitte õiguste kasutamine. Vastavalt reglemendile ei ole projekti autoril arutelu käigus enam õigust projekti täiendada, kuid ma teeksin siiski ettepaneku teie käes olevat projekti täiendada viimase punktiga, mille kohaselt kodakondsuse seadus jõustuks koos selle otsuse jõustumisega samast päevast, kui ta vastu võetakse. Aitäh.

Juhataja

Aitäh, härra Rask. On väga palju küsimusi. Palun, härra Lebedev.

V. Lebedev

Palun härra ministrilt vabandust. Proua Lauristin, ma protesteerin, üks kord te juba nurjasite juhataja toolil istudes kodakondsusküsimuse arutamise. Nüüd rikute jälle reglementi. Isegi spiikri kohal ei tohi te reglementi rikkuda.

Ma motiveerin oma protesti. Härra ettekandja ütles, et valitsus võtab tagasi kaks projekti ja esitab uue projekti. Järelikult pidime me hääletama uue projekti päevakorda võtmise poolt. Seda esiteks

Teiseks. Kui me võtsime vastu kodakondsuse seadust, siis määrasime otsusega kindlaks, et valitsus peab välja töötama kodakondsuse seaduse rakenduseaduse. Nüüd on meil otsus. See tähendab ka reglemendi rikkumist.

Ja kolmandaks. Mitte ükski otsus ei saa tühistada seaduse paragrahve. Tegelikult te rikute praegu kogu reglementi. Ma palun härra ministrilt vabandust.

Juhataja

Härra Lebedev! Mis puutub teie pretensiooni, et on rikutud reglementi käesoleva päevakorraküsimuse arutamisel, siis see ei vasta tõele. Esitaja võib esitatud eelnõu iga hetk tagasi võtta. Valitsus võttis tagasi ühe esitatud eelnõu, kuid ei võtnud tagasi teist esitatud eelnõu. Samuti on esitajal võimalik enne arutamist koos juhtivkomisjoniga eelnõu täpsustada, mida on ka tehtud. Täna selle istungi alguseks, nagu ka reglemendi parandus ette näeb, oli see täpsustatud tekst teile jagatud. Reglementi on selles punktis täielikult järgitud. Lükkan teie protesti tagasi.

Mis puudutab seda, kas tegemist on otsuse või seadusega, siis meil on olnud ka enne selliseid pretsedente, et dokumendi juriidiline staatus määratakse kindlaks enne vastuvõtmist. See on juriidiline küsimus ja seepärast on siin justiitsministeerium ja õiguskomisjon kõige pädevamad eksperdid ning just nende ettepanekul ongi dokumendi staatus selline. Ja meil on võimalik seda veel ka hääletamisel otsustada, aga praegu me kuulame ettekannet, me ei otsusta veel mitte midagi. Palun, härra Israeljan.

G. Israeljan

Lugupeetud Marju Lauristin! Meid ei veennud teie sõnad selle kohta, et te ei ole midagi rikkunud. Te rikkusite Ülemnõukogu reglementi. Dokumendi tagasivõtmisel ei pea meie midagi tegema, aga kui esitatakse uus dokument, siis me peame selle hääletusele panema. Meil on praegu kolm dokumenti. Üks on tagasi võetud, aga kaks on meil laual. Tegelikult on see alternatiiv. Me peame selgusele jõudma, kumba me arutama hakkame. Härra minister juba ütles, et me hakkame arutama teist dokumenti. Ja ma nõuan vastust, miks valitsus ei ole täitnud Ülemnõukogu novembri otsust seaduseelnõu, mitte aga otsuseprojekti ettevalmistamise kohta. Praegune otsus, mida pakutakse teisena, tühistab, peatab või muudab kodakondsuse seaduse paragrahve 1, 2, 3, 4, 5, 6 ja 7.

Juhataja

Palun, härra Rask.

M. Rask

Ma peatusin ettekandes sellel probleemil ja ei ole mõtet teha saladust sellest, et 6. novembril 1991 vastuvõetud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus räägib eelnõust. See on terminoloogia küsimus, kas rääkida projektist või eelnõust, aga põhimõtteliselt me jõudsime õiguskomisjoniga ühisele seisukohale, et sellesama 1991. aasta 6. novembri otsuse punkt 1, pidades vajalikuks rakendada Eesti Vabariigi 1938. aasta kodakondsuse seadust, annab ühtlasi imperatiivse käsu rakendada seda seadust. Õiguslikult on põhjendamatu viia sellesse seadusse sisse uusi sätteid või hakata seda teise aktiga muutma. Mis puudutab teatud sätete tegevuse peatamist, siis see on igas olukorras seadusandja õigus. Täheandab, kui sätet ei ole võimalik rakendada, ei ole võimalik täita, siis peab seadusandja otsustama, kas asendada see uue sättega, mis tähendaks kodakondsuse seaduse väljatöötamist ja oleks vastuolus 1991. aasta 6. novembri otsusega, või peatada konkreetse sätte toime, mis ei ole kaasaja tingimustes realiseeritav. Sellest loogikast on lähtunud otsuseprojekti koostamisel.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Allik.

J. Allik

Lugupeetud härra minister! Mul on terve hulk küsimusi. Kõigepealt tahaksin kahetsusega öelda, et nii hiline projekti kättemandmine raskendab oluliselt tööd. Oleks võinud olla vähemalt kaks tundi aega.

Nüüd aga asja sisust. Me kehtestame kahekordse kodakondsuse isikute suhtes, kes vahepeal 50 aasta jooksul on võtnud teise kodakondsuse ja elavad väljaspool Eestit. Põhimõtteliselt on see täiesti mõistlik ja ma toetan seda, kuid siit tekib hulk küsimusi. Nende hulgas on ilmselt tuhandeid inimesi, kes on ümber rahvastunud ja kes võib-olla ei saa teadagi sellest, et neil on nüüd Eesti Vabariigi kodakondsus meie otsuse alusel endiselt olemas. Kas ei oleks mõistlik määrata mingi tähtaeg, mille jooksul need inimesed teatavad oma soovist Eesti Vabariigi kodakondsust säilitada? Vastasel korral ei saa Eesti Vabariik kunagi teada, kui palju on tal kodanikke. See on punkt üks.

Teine küsimus. Võrreldes eelmise projektiga, millega me saime töötada põhjalikumalt, on tekkinud mitmeid muutusi, üks, nagu ma aru saan, on selline, et uue projekti järgi tekivad erinevate õigustega Eesti Vabariigi kodanikud. Need, kes naturalisatsiooni korras saavad kodakondsuse, ei või teise riigi kodanikud olla, aga need, kes on sünnijärgsed, võivad uue projekti järgi igal ajal võtta endale Ameerika, Venemaa või Rootsi kodakondsuse. Kas see on põhjendatud? Miks see paragrahv on muudetud? See tekitab minus kõige suurema arusaamatuse. Ma pean silmas esimese projekti § 1 oma sõnastuses, mis on nüüd § 4. Siin on väga oluline vastuolu või muutus.

Järgmine küsimus. Välja on jäetud esimese projekti § 3, mis väga elegantselt sätestab naisliini. Nüüd on naisliin täiesti välja jäetud. Pole arvestatud seda muudatust, mille tegi Eesti Kongress ja mille Eesti Vabariigi riigipea eksiilis sätestas. Täheandab, praeguse projekti järgi välismaalasega abielus oleva naiskodaniku lapsed Eesti Vabariigi kodakondsust ei saa. Kui ma eksin, juhtige tähelepanu, millise lõike järgi nad seda saavad.

Edasi. Järgmine küsimus. Kas endise N. Liidu kodaniku laps, kui ta on Eesti Vabariigis sündinud, aga tema vanematel Eesti kodakondsust ei ole, loetakse kodakondsuseta isiku lapseks ja ta saab Eesti Vabariigi kodakondsuse vastavalt kodakondsuse seaduse § 1 lg. 3 punktile 6? Kui teda ei loeta kodakondsuseta isiku lapseks, siis millisele kodakondsusele see laps sünnijärgselt üldse võib pretendeerida?

Ja viimane küsimus. Kas te kommenteeriksite teie poolt esitatud kodakondsuse seaduse rakendamise otsuse projekti vastavust Eesti–Vene lepingule?

M. Rask

Kahekordse kodakondsuse probleemistik. See on sündinud fakt, et 50 aasta jooksul on väga paljud inimesed väljaspool Eestit vastavalt 1933. aasta kodakondsuse seadusele omandanud kahekordse kodakondsuse, seda paljudel juhtudel endalegi teadmata. Meil puudub reaalne võimalus nende kodakondsuse kindlaksmääramiseks. Kui me aga samal ajal lähtume põhimõttest, et kodakondsuse seadus tuleb jõustada sellisel kujul, nagu ta on esitatud, siis edaspidi ei tohiks Eestis enam kahekordset kodakondsust olla. Sellest tulenevalt on punktis A sätestatud naturalisatsiooni korras kodakondsuse omandamine pärast käesoleva otsuse vastuvõtmist. Probleem tekib muidugi ajavahemikuga alates 16. juunist 1940 kuni käesoleva otsuse vastuvõtmiseni. Ma arvan, et kodakondsust ei saa kaotada automaatselt. Sellist korda ei olnud ette nähtud ka 1938. aasta seaduses. Kodakondsusest loobumine peaks olema ikkagi vaba tahte avaldus.

Naisliin ei ole 1938. aasta kodakondsuses sätestatud, kodakondsus saadakse isaliinipidi ja me lähtusime põhimõttest, et 1938. aasta kodakondsuse seadus tuleks jõustada selles redaktsioonis, milles ta kehtis 16. juunil 1940. Seega tuleb arvesse ainult üks parandus, mis tehti 11. detsembril 1939. Selletõttu ei saa me otsusega muuta seadust, kuigi täiesti ajakohane ja mõistetav oleks kodakondsuse saamine nii isa- kui emaliinipidi.

Eesti–Vene leping annab võimaluse kodakondsuse küsimusi lahendada rahvusliku õiguse kaudu ja viimane projekt, mille Venemaa esitas kodakondsuse küsimuste lahendamiseks, annab paindliku võimaluse lahendada küsimused läbirääkimiste korras. Kumbki riik võib oma suveräänset õigust kasutades rahvusliku õiguse kaudu kindlaks määrata ka kodakondsuse andmise korra.

Juhataja

Aitäh. Palun, Liia Hänni.

L. Hänni

Lugupeetud juhataja, ettekandja! Punkti 17 lõikes 4 nähakse ette tähtaeg üks kuu, mille jooksul tuleb koostada Eesti Vabariigi kodanike register. Kas see punkt on sisse kirjutatud selge arusaamisega, et selline tähtaeg on tõepoolest reaalne?

M. Rask

Selle üle võib vaielda, kas üks kuu või kaks kuud on reaalne, aga lihtsalt, kui Ülemnõukogu niimoodi otsustab, siis valitsus on kohustatud maksimaalse kiirusega kõik need probleemid lahendama. Me konsulteerisime neid küsimusi eri ametkondade juhtidega. Ma pean silmas

statistikaametit, passibürood ja siseminister härra Närskat. See tähtaeg on äärmiselt pingeline, kuid hea tahte puhul siiski täidetav.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Kass.

J. Kass

Lugupeetud ettekandja! Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduses kasutatakse mõistet "Eesti". Näiteks Eestis sündinud või Eestis elanud vähemalt 10 aastat. Siit ka minu küsimus. Kas sõna "Eesti" kasutatakse kodakondsuse seaduses riikluse mõistena, s.o. Eesti Vabariigi tähenduses, või on see üldtähenduslik, territoriaalne mõiste. See on minu meelest väga oluline vahe. Väga paljud saadikud tõlgendavad teda üldmõistena, mitte riikliku mõistena. See on esimene küsimus.

Ja teine küsimus. Miks on praegusest eelnõust välja jäetud p. 5 olev alternatiiv, mis kõlab: alalise elamisloa saamisest Eesti Vabariigi Immigratsiooniameti poolt? See on enamikus demokraatlikes riikides omaks võetud praktika ja niisiis minu arvates kõige korrektsem ja kõige vähem rünnatav nende riikide poolt. Nagu me teame, on rahvusvaheliselt juba kõlama hakanud hoiatus: ärge diskrimineerige Eestis elavaid venelasi kodakondsuse seadustega. Sellisel juhul saame kohe vastata küsimusega: aga kuidas te ise välismaalasi kodanikeks võtate? Miks on see praktika siit ära kadunud?

M. Rask

Õiguslikus mõttes käsitleb dekreediga antud Eesti Vabariigi kodakondsuse seadus Eestit riigina. Kodakondsus on siiski isiku ja riigi vaheline suhe ja siin ei saa rääkida riigi ühest komponendist, territooriumist.

Teine küsimus alternatiivi kohta. Seaduse jõustamist ja põhimõtteliselt kodakondsuse sätestamist ei ole minu arvates õige seostada konkreetse ametkonna tegevusega, sest praeguses situatsioonis on väga tähtis kindlaks määrata üks punkt, millest edasi minna. Ka kujutan ette, et see alternatiiv võib olla täna siin arutelu objektiks.

Juhataja

Aitäh. Palun, Jüri Liim.

J. Liim

Tänap. Eelmises projektis, mis esitati neile 10. veebruaril, oli 5. punkti all terve hulk Eestis elamise aega käsitlevaid alternatiive. Viies alternatiiv nägi ette, et Eestis alalise elamise aega hakatakse arvestama sõjalise okupatsiooni lõppemisest, seega võõrvägede lahkumisest alates. Mis põhjusel see alternatiiv ära kadus?

Ja teine küsimus. See on rohkem uudishimu pärast. Punkti 16 alapunkti 2 kohaselt ei võeta kodakondsusse astumise sooviavaldusi vastu isikutelt, kes on olnud NSV Liidu Riikliku Julgeoleku Komitee koosseisulised töötajad. Olen nõus selle punktiga, aga kuidas te loodate

need salastatud ja nüüdseks ilmselt teatud ülesannetega peitu pugunud isikud kindlaks teha? Kas suudate välistada võimalust, et nad ei saa kodakondsust?

M. Rask

Esimene küsimus. Alternatiiv sõjalise okupatsiooni lõppemisest. Õiguslikult on seda konkreetset aega äärmiselt raske määrata. Kui esialgselt oli see alternatiiv 5. punktis sees, siis pärast pikki diskussioone õiguskomisjonis ja kodakondsuskomisjonis otsustati sellest loobuda. Me ei saa ju praegu teada, millal okupatsioon tegelikult lõpeb. See pannakse paika rahvusvaheliselt, kuid õiguslik vaidlus võib kesta tervete konverentside kaupa. Me vajame tunduvalt konkreetsemaid tähtaegu.

Teine küsimus puudutas punkti 16 alapunkti 2. Seda tuleb vaadata kontekstis kodakondsuse seaduse §-ga 11. Selle rakendamise osas on teile välja pakutud variant, mille järgi Eesti Vabariigi Valitsusel on õigus nõuda lisaandmeid. Kui kodakondsusse astumise sooviavaldusi ei võeta vastu nendelt ja nendelt isikutelt, tähendab see, et ei käivitata naturalisatsiooniprotsessi ja avaldused jäävad käiku andmata. Keegi ei keela avaldusi esitamast, kuid valitsusel sisuliselt lasub kohustus kontrollida kõiki asjaolusid, mis on sätestatud kodakondsuse seaduse §-s 11. Ma pean silmas kas või teateid karistatuse kohta (see on § 11 alapunkt 10) ja paljusid sääraseid andmeid, mida isik ise ei ole võimeline esitama. Ma jagan Jüri Liimi muret selle probleemi tegeliku lahendamise komplitseerituse pärast, kuid sammuke sinna poole on tehtud. Täpsemini ja paremini kahjuks ei oska selles punktis öelda.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Ristkok.

A. Ristkok

Aitäh, proua juhataja! Lugupeetud minister! Mul oleks kaks küsimust. Esimene on natuke sarnane proua Hänni küsimusega ja puudutab otsuseprojekti punkti 16 alapunkti 2, milles sätestatakse, et Eesti kodakondsusse astumise sooviavaldusi ei võeta isikutelt, kes on olnud N. Liidu repressiivorganite koosseisulised töötajad. Ülemnõukogule teadaoleva informatsiooni järgi ei ole meil praegu andmeid selle kohta, kes need on. Kuidas on võimalik selle punkti täitmist tagada säärasel juhul, kui pole seda informatsiooni?

Ja teine küsimus on mul teile kui õigusala asjatundjale. See puudutab Eesti Vabariigi 1938. aasta kodakondsuse seaduse § 1 ja käesoleva otsuseprojekti p. 2. Seaduse § 1 ütleb, et Eesti kodanikuks saadakse sündimisega, edasi läheb välistav tingimus või jne. Ma väidaksin, et kõik poolteist miljonit Eestis elavat inimest on sündinud. Selle sätte järgi tuleks lugeda, et nad kõik on automaatselt Eesti kodanikud. Ühesõnaga, see säte väidab, et kõik kus tahes sündinud inimesed on Eesti kodanikud. Mingit täpsustavat tingimust see säte ei anna. Kui see nii jääb, siis see läheb vastuollu kõigi ülejäänud sätetega, mis seavad piiravaid tingimusi. Sellega on kahe paragrahvi vahel vastuolu olemas, aga kuidas sellest üle saada? Kuidas seda tõlgendada võiks? Või mida selle parandamiseks teha saaks?

M. Rask

Mis puudutab otsuseprojekti punkti 16 alapunkti 2, siis ma härra Liimile vastates põhimõtteliselt rõhutasin probleemi keerukust ja selle punkti reaalse täitmise raskust. Ma

kordan, et see peab siiski toimuma kooskõlas kodakondsuse seaduse § 11 täitmisega ja seetõttu ongi vaja siia sisse tuua põhimõtte, mille järgi valitsusel on võimalik hankida kodakondsust taotleva isiku kohta lisaandmeid peale nende andmete, mis on märgitud kodakondsuse seaduse §-s 11. Ma tean, et mitme päeva jooksul on siin saalis olnud arutusel probleemid, mis on seotud KGB likvideerimisega ja me oleme sellises seisus, nagu me oleme. See lihtsalt on samm sinnapoole, et midagi selgeks teha.

Mis puudutab kodakondsuse seaduse § 1 ja otsuseprojekti punkti 2, siis vastuolu ma siin ei näe. Sündimine on fakt, mille õiguslik sisu tuleb alles siis, kui sünnitakse. Tähendab, isaliinipidi peab ta olema sündinud Eesti Vabariigi kodaniku lapsena. Kodakondsuse seaduse §-s 3 on seda selgelt öeldud. Sündimine kui bioloogiline fakt, anatoomiline fakt iseenesest kodakondsust kaasa ei too.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud härra Rask! Mul on neli küsimust.

Esiteks. Miks me rakendame kodakondsuse seaduse 1940., mitte aga 1938. aasta redaktsioonis? Kui võimalik, siis loetlege palun need muudatused, mis nende kahe aasta jooksul selles seaduses tehti.

Teiseks. Kuidas mõista meie otsuseprojekti 2. punkti: "Eesti Vabariigi kodanikud on isikud, kes said Eesti kodanikuks sündimisega"? Kas sünni faktiga või sünnikoha järgi?

Kolmandaks. Kas võib pidada 30, 35 või enam aastat Eestis elanud kodakondsuseta isikuid, apatriide, välismaalasteks, nagu on öeldud käesoleva otsuse 3. punktis?

Ja viimane küsimus. Kuidas saab kodakondsuse seadust muutmata anda Eesti Vabariigi Valitsusele õiguse kehtestada täiendavate isikuandmete esitamise kord ja nõuda nende esitamist? See puudutab käesoleva otsuseprojekti 11. punkti. Tänan.

M. Rask

Esimene probleem. Miks mitte 1938. aasta, vaid 1940. aasta redaktsioon? Eesti riik on taastatud õigusliku järjepidevuse alusel ja üheks kandvaks ideeks, õiguslikuks ideeks sealjuures on olnud see, et kõrgeima võimu kandjaks on rahvas oma hääleõiguslike kodanike kaudu. Sellest samast põhimõttest lähtudes on teile jagatud projektis võetud aluseks see hetk, mil Eesti riigi põhiseaduslike riigiorganite tegevus katkes. Põhimõtteliselt on see pöördepunkt, millest edasi kuni 20. augustini 1991 sisuliselt oli Eesti põhiseaduslike riigiorganite tegevus takistatud. See on kriteerium, millest me ei saa üle ega ümber ja seetõttu me soovime jõustada 1938. aasta kodakondsuse seaduse just õigusliku järjepidevuse põhimõtet järgides.

Mis puudutab 1939. aastal tehtud muudatusi, siis §-st 2 jäeti välja naturalisatsioon ning kehtetuks tunnistati § 4 punkt 7 ja neljas peatükk. Need muudatused tegi ja kuulutas välja vabariigi president Konstantin Päts. Ja sellest samast õigusliku järjepidevuse põhimõttest lähtudes ei pidanud me võimalikuks arvesse võtta järgnenud parandusi, kuna nende arvestamise

või mitteamvestamise käigus tekib ridamisi õiguslikke probleeme sellesama probleemi pinnal, mille tõstatas siin saalis härra Allik. Alates 16. juunist 1940 ei olnud enam võimalik kontrollida Eesti riigi kodakondsuse probleemide arengut. Rakendusotsuse projekti punkti 2 kohta ma juba vastasin, aga ma võin korrata, et sündimine iseenesest ei anna kodakondsust. See saadakse vastavalt 1938. aasta kodakondsuse seaduse paragrahvidele 3, 4 ja 5, mis on ka otsuseprojekti punktis 2 sätestatud.

Kes on välismaalane? Ma rõhutan veel kord, et kodakondsus on riigi ja isiku vaheline suhe. Siin ei ole mõisteid "välismaalane", "turist" või midagi muud. Välismaalased jagunevad Eesti riigi seisukohalt teiste riikide kodanikeks või kodakondsuseta isikuteks. Andke andeks, kui seletus ei olnud piisav, kuid paremini ma lihtsalt ei oska.

Punkti 11 mõtte, nagu ma siin päris mitu korda olen öelnud, on ikkagi selles, et nüüdistingimustes me lihtsalt ei ole suutelised rakendama kodakondsuse seaduse § 11 sellisel kujul, nagu ta on esitatud. Teated varalise seisundi ja karistatavuse kohta peab kodanik ise esitama. Üks oluline asi, mida § 11 ei sätesta, kuid mis on äärmiselt vajalik elanikkonna registri, kodanike registri loomiseks – see on isiku sünnikoht, mis on ka praeguse passisüsteemi alusandmetes. 1938. aasta kodakondsuse seadus aga seda ei nõua, seetõttu on rakendusotsuse p. 11 sätestatud sellisel kujul, nagu ta teie ees on.

Juhataja

Aitäh. Palun, proua Sergij.

K. Sergij

Lugupeetud härra minister! Öelge palun, kas valitsus on analüüsinud käesoleva otsuse tagajärgi ja soovitatud alternatiive? Või ei vastuta valitsus tagajärgede eest?

Teine küsimus. Kui suureks kujuneb mittekodanike arv Eestis ja kas see aitab stabiliseerida Eesti demokraatlikku ja majanduslikku arengut?

Ja kolmas küsimus. Kas need isikud, kes on elanud Eestis 20–40 aastat ja tahavad saada Eesti riigi kodanikuks, ei ole siis naturalisatsiooniprotsessi läbi teinud?

M. Rask

Tähendab, millised on tagajärjed? Kõigepealt ma tahaksin veel kord rõhutada, et teie ette pandud p. 5 ei ole valitsuse poliitiline seisukoht, vaid valitsus on andnud teie otsustada kõik need eri poliitiliste parteide, fraktsioonide ja liikumiste ettepanekud, mis siin saalis tuleb selgeks vaielda. Siin tehtud otsust peab valitsus kohustuslikus korras täitma. Millised on tagajärjed? Kui te peate silmas neid tagajärgi, mis puudutavad riigiteenistuses olevaid isikuid, kes ei peaks pärast selle otsuse vastuvõtmist kohe saama Eesti kodakondsust, siis ma rõhutaksin, et selle otsuse vastuvõtmine ei too mitte kellegi suhtes õiguslikke tagajärgi ei töö-ega ametisuhetes. See on eraldi probleem ja see tuleb lahendada riigiteenistuja seadusega. Kehtivas tööseadusandluses puudub säte, mille järgi saaks isikut töölt vallaandada sellepärast, et ta ei ole Eesti riigi kodanik. Siin tuleks näha valitsuse arvates ette paindlik kord, kuidas need probleemid lahendada ja on päris selge, et isik, kes vastab Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse 6. paragrahvile, peab tundma eesti keelt, on vähemalt 18-aastane ja peab olema teatud

aja alaliselt elanud Eestis. Neid inimesi on. Ja ma kujutan ette, et riigiteenistuse seadus annab sellele probleemile lahenduse.

Antagu mulle andeks, aga ma ei mõista päris täpselt, miks on kodakondsuse küsimus nii teravalt ülepolitiiseeritud. Sest kui me vaatame mis tahes riigi põhiseadust, siis kodanike ja mittekodanike õigused põhimõtteliselt kattuvad. Jah, praegu väljatöötatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu diferentseerib kodanikke ja mittekodanikke. Kuid oma ettekandes ma rõhutasin, et kodanikuks olemine toob endaga eelkõige kaasa kohustused ja alles teises järjekorras õigused. Raske on prognoosida, kas sellise otsuse vastuvõtmine stabiliseerib ühiskonda või suurendab pingeid, aga juristina pean ütleva, et selle probleemi lahenduse taga seisab kogu riigi areng. Teisiti lihtsalt ei saa enam edasi minna.

Mis puudutab pikaajalist Eesti elamist, siis kui see inimene soovib oma saatust siduda Eesti Vabariigiga, on tal võimalus oma vaba tahte alusel kõik selleks teha, et saada Eesti Vabariigi kodanikuks. Viimased konsultatsioonid siin asuvate välisriikide suursaadikutega on mind veennud, et 3-aastane naturalisatsiooniaeg on nüüdisühiskonnas väikeriigi kohta lausa liberaalne.

Juhataja

Täna väga. Palun, härra Kalda.

H. Kalda

Austatud juhataja, lugupeetud minister! Oma ettekandes te ütlesite, et paljud Eesti Vabariigi kodanikud on ajavahemikus 1940–1992 tahtlikult või tahtmatult saanud mõne teise riigi kodanikuks. Kas te nimetaksite riike, kus saadakse tahtmatult riigi kodanikuks? Aitäh.

M. Rask

Pidasin silmas seda, et Eesti Vabariigi kodaniku lapsena sündinu on 1938. aasta seaduse § 3 järgi Eesti kodanik. Eestist lahkunud Eesti Vabariigi kodanike lapsed on samuti Eesti Vabariigi kodanikud, kuigi hiljem on võetud mingi tahtliku tegevusega hoopis teise riigi kodakondsus. Tähendab, nad ise tihtipeale ei teagi, et neil on tegelikult Eesti Vabariigi kodakondsus.

Juhataja

Aitäh. Palun, Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Minu teada on riikidevahelistel lepingutel prioriteet riigi seaduste suhtes. Kui see on nii, kas siis käesolev seadus vastab Vene Föderatsiooniga sõlmitud lepingule? See on esimene küsimus.

Teine küsimus. Valitsuse esitatud otsus seab ebavõrdsesse seisundisse töötud ja kurjategijad. Kurjategijad on ühiskonna produkt. Kuhu neil siis minna, kas kuule lennata või, kui nad on siin sündinud ja elanud? Ja mida peab tegema inimene, kes on töötu ja ei saa oma tuluallikaid nimetada, mis praegu ei ole sugugi erakordne juhtum? Kas see on humaanne? Aga peamine on

esimene küsimus. See otsus, mis laiendab 1938. aasta seaduse toimet praegustele Eesti kodanikele, tuleb anda rahvusvahelisse ekspertiisi.

M. Rask

Ma põgusalt peatusin juba sellel probleemistikul, mis puudutab Vene–Eesti lepingut, kuna härra Allik küsis samuti selle kohta. Ms olen sügavalt veendunud, et Vene–Eesti lepingus on olemas paindlik variant, mille järgi mõlemad riigid saavad lahendada oma kodakondsuse rahvusliku õiguse alusel. Siin püütakse prioriteedina välja tuua rahvusvahelist lepet, mida selles lepingus sisuliselt ei ole, et suruda peale mingi teine variant. Vastuolu arutatava otsuseprojekti ja selle lepingu vahel minu arvates ei ole.

Mis puudutab kurjategijaid ja ilma alalise sissetulekuta isikuid, siis kõik kurjategijad või teisisõnu süüdimõistetud isikud, kellel on Eesti kodakondsus, on tõesti meie riigi päris omand ja neid mitte kuhugi saata ei ole tarvis. Küll aga käib see nende isikute kohta, kellel Eesti kodakondsus puudub. Kas Eesti riigil on vaja võtta mõne teise riigi kodanikku või kodakondsuseta isikut naturalisatsiooni korras oma riigi kodanikuks, kui me ette teame, et ta on korduvalt toime pannud kas raskeid isikuvastaseid või muid kuritegusid? Mis puutub töötusse, siis ka temal on alaline sissetulek: töötü abiraha. Ilma alalise sissetulekuta isikute all tuleb mõista neid, keda lähiminevikus nimetati hulkuriteks. Vaatamata sellele, kas ilma alalise sissetulekuta inimene on kodanik või kas kurjategija on kodanik või mitte, jääb riigi ülesandeks hoolitseda ka nende eest. Kodakondsusel selles küsimuses erilist tähtsust ei ole.

Juhataja

Aitäh. Palun härra Grigorjev.

P. Grigorjev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra minister! Ma ei saanudki vastust saadikute küsimusele, kas saavad kodakondsuse isikud, kes elavad territooriumil, mis praegu ei kuulu Eesti koosseisu ja kas nad võivad taotleda kahekordset kodakondsust?

Ja teine küsimus. Kas teie arvates võivad välismaalased pärast käesoleva otsuse vastuvõtmist täita saadikukohustusi kõigil omavalitsuse tasanditel? Tänan vastuse eest.

M. Rask

Ma kahtlen, kas ma sain esimesest küsimusest õigesti aru. Kui tohib, paluksin korrata esimest küsimust.

P. Grigorjev

Kas kodakondsust võivad taotleda isikud, kes elavad territooriumil, mis praegu ei kuulu Eesti koosseisu, aga enne 1940. aastat elasid Eesti alal? Kas nad võivad taotleda kahekordset kodakondsust nagu eestlased Rootsis või Kanadas? Mulle isiklikult on palju selliseid küsimusi esitatud.

M. Rask

1938. aasta kodakondsuse seaduse kohaselt on alaliselt Eestis elamine kodakondsuse saamise esimene tingimus ja kahekordse kodakondsuse see seadus välistab. See tähendab, et taotlemise aluseks on terve juriidiliste faktide kogum, mis on seaduses kirjas. Üks nendest on Eestis alaliselt elamine.

Mis puudutab kohaliku omavalitsuse võimuorganite tööst osavõttu, siis see sätestatakse põhiseaduses. Ja niipalju, kui mina tean, on praeguse põhiseaduse eelnõu kohaselt kohalike omavalitsuste valimistest ja nende tööst võimalik osa võtta ka kodakondsuseta isikutel.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Ugandi.

U. Ugandi

Austatud spiiker, lugupeetud minister! Mul on küsimus 16. punkti 2. alapunkti kohta. On öeldud niimoodi: "Eesti kodakondsusse astumise sooviavaldusi ei võeta isikutelt, kes on olnud Nõukogude Liidu repressiivorganite töötajad." Kas miilitsatöötajad on repressiivorganite töötajad? Miks ma küsin? Sest väga kõrge aukraadiga miilitsatöötajad on väitnud, et nad on eluaeg olnud repressiivorgani töötajad. Ja teiseks, ka meie kolleegide hulgas ei ole ühtset seisukohta. Osa ütleb, et miilits on repressiivorgan, osa väidab, et ei ole. Paluksin natuke selgitust. Tänan.

M. Rask

Ma mõistan seda muret, mis tekib punkti 16 alapunkti 2 rakendamisel. Selle taga on pikk õiguslik vaidlus ja siin on kaks võimalust. Tähendab, praegune kollektiivne mõistus ei olnud võimeline seda teisiti fikseerima. On võimalus see punkt sisse jätta praeguses sõnastuses või ta hoopis välja jätta. Meil puudub repressiiv- ja luureorganite mõiste. Kui me võtame riigiõigusliku tähenduse, siis igasugune riigiorgan, mis tegeleb karistamisega, s.t. represseerimisega, on repressiivorgan. Kui igasugune karistus on repressioon, siis selle kaudu jõuame välja ka halduskaristuseni, haldustrahvi rakendanud riigiorganite töötajateni. See on üks äärmus. Teine äärmus on see, kuhu meie tähelepanu on senini pöördunud. Jutt on kõrgematest võimustruktuuridest ja nendest organitest, mis töötasid Eesti NSV ajal meie tahtest sõltumata. Tähendab, määratlus on ebatäpne, ma tunnistan seda. Kuid praegusel hetkel kollektiivse mõttetöö tulemusena paremat määratlust ei ole välja pakutud.

Juhataja

Aitäh. Palun, Sergei Petinov.

S. Petinov

Lugupeetud ettekandja! Mul on teile kolm küsimust selle dokumendi kohta. 2. punktis te viitate §-le 3, mis määrab kodanikuks saamise sünni järgi enne otsuse vastuvõtmist. Tahan täpsustada, kas Eestis sündinud inimesed on kodanikud, sest peale § 3 on veel muutmata § 1, mis kinnitab, et Eesti kodanikuks saadakse sündimisega. Seoses sellega palun täpsustada, kas § 1 kehtib Eestis sündinud isikute suhtes, olenemata mingitest eeltingimustest. See on esimene küsimus.

Teine küsimus on võib-olla mõnevõrra naiivne, aga mind üllatab 12. punkt, kus te lubate tasuta naturalisatsioonimaksu Eestis kehtivas valuutas. Aga millises valuutas siis normaalses riigis veel saab tasuta? Mitte üheski normaalses riigis pole teist valuutat käibel. Ainult meie harimatus kuningriigis käibivad teised valuutad.

Ja viimane, kolmas küsimus. Kas teile ei näi, et 16. punktis, kus te fikseerite isikud, kel pole legaalselt püsivat sissetulekut, tuleb nende hulka arvata ka lapsepuhkusel olevad emad. Neil pole legaalselt sissetulekut, nagu see puudub ka ülalpeetavatel ja invaliididel. Kuidas te seda seletate? Mis inimeste kategooriad need on, kel pole legaalseid sissetulekuid? Täna.

M. Rask

Eestis sündimine ei ole ainus kodakondsuse saamise alus. Täheleb, Eesti kodanikud on need isikud, kes on sündinud Eesti kodanike järeltulijatena.

Valuuta. Siin on silmas peetud seda, et mitte kirja panna konkreetset summat rublades, dollarites või mingites muudes rahaühikutes. Sel hetkel, mil tuleb maksta naturalisatsioonimaksu, võib meil olla juba kroon, aga võib olla ka rubla või mingi muu raha. Siin peab rakendusotsus olema paindlik. Mis puudutab küsija muret, et ainult meil on selline olukord, kus maksavad kõik välisriikide rahad, aga oma raha puudub, siis seda muret ma jagan täielikult.

Mis puudutab alalise sissetulekuta, legaalse sissetulekuta isikuid, siis selles loetelus, mis esitati – invaliidid, üksikemad, pensionärid –, on kõigil legaalne sissetulekuallikas. Pensionäril on pension, üksikemal toetus või alimendid või mis tahes muu sissetuleku liik. Täheleb, ei maksa mõista legaalse sissetuleku all üksnes töötasu. Igasugune seaduspärane legaalne sissetulek – olgu see või oma abimajapidamisest – on arvestatav.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Aksinin.

N. Aksinin

Lugupeetud spiiker! Kõigepealt paar sõna teile meelespidamiseks. Ma võtsin tõsiselt teie ütlust, et te annate minu eidele kodakondsuse, aga mulle mitte. Ma rääkisin talle sellest.

Aga nüüd küsimus ettekandjale. Täiesti selgesti võib täheldada käesoleva konflikti kaht poolt ja see on erakordne juhtum. Konflikti ühe poole moodustab teiste rahvuste, niinimetatud mittepõhirahvuste väljatõrjumine Eesti territooriumilt. Ja teine tendents on lahendada see probleem tsiviliseeritud meetoditega. See iseenesest on muidugi alandav. Kas teile ei näi, et see osa, kelle te kavatsete Eesti territooriumilt välja tõrjuda, kapseldub ja võivad tekkida sellised tingimused, et ta muutub Venemaa kolooniaks kõigi sellest tulenevate rahvusvaheliste õigustega. Ja need suhted kahe poole vahel jäävadki keeruliseks. Mis te selle kohta võite öelda?

M. Rask

Härra Aksininile ma püüaksin rõhutada, et kodanikuks olemine ei ole eestlaseks, venelaseks, lätlaseks või mingist muust rahvusest isikuks olemine. Kodakondsus ei ole võrdsustatav rahvusega, kodakondsus on riigile omane tunnus ja kodanikuks võib olla iga isik, olenemata

rahvusest, rassist või soost. Tal on suhe riigiga ja see on kodakondsuse suhe. Tähendab, ma ei pea õigeks panna mingisugust rõhku rahvusele ega tõmmata mingisugust rahvuse piiri, vaid küsimus on ikkagi selles, kes on kodanik ja kes mitte. Rahvusel ei ole selle probleemi lahendamise seisukohalt sisulist tähtsust.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Grigorjev. Teine küsimus.

P. Grigorjev

Kahjuks ei saanud ma vastust esimesele küsimusele. Härra ministrit kuulates jääb mulje, et kõik on kõige paremas korras. Aga õelge konkreetselt, kas saavad kodakondsuse need isikud, kes elavad territooriumil, mis praegu ei kuulu Eestile, või loobute te ametlikult taotlustest taastada 1940. aasta piirid. Aga kui nad seal elavad, kas nad siis võivad taotleda kahekordset kodakondsust? Kas küsimus on selge? Te ei vastanud sellele küsimusele.

M. Rask

Ma ei tea, kas mina ei saa küsijast aru või küsija ei saa minust aru, aga saadikutele on kätte jagatud 1938. aasta kodakondsuse seadus. Kas ma pean hakkama seda nüüd ümber jutustama? Ma ütlesin, et 1938. aasta seadus näeb kindla kriteeriumina ette Eestis elamise.

Juhataja

Vabandust, kas ma tohin korraks selgitada. Ma saan aru, et praegu on tekkinud valesti mõistmine. Härra Grigorjevi küsimus käib nende alade kohta, mis olid Eesti Vabariigi alad, aga praegu ei ole Eesti jurisdiktsiooni all?

M. Rask

Sel juhul ei saanud mina temast aru.

Juhataja

Küsimus on sellest, kas nendel aladel sündinud ja elanud inimestel, kes elavad territooriumil, mis ei ole praegu Eesti jurisdiktsiooni all, on samad õigused kui teistel Eesti Vabariigi sünnijärgsetel kodanikel.

M. Rask

See minu arust isegi ei seondu riigipiiri küsimusega. Kui me võtame kätte 1938. aasta seaduse, siis ma ei näe takistust, et Eesti kodakondsusega isikute järglased võiksid saada kodakondsuse ka nendel aladel.

Juhataja

Palun, proua Sergij. Teine küsimus.

K. Sergij

Lugupeetud härra minister! Te ütlesite, et Lääne spetsialistid kiidavad heaks kolmeaastase paiksustsensuse kodakondsuse saamiseks. Ka mina toetan seda paiksustsensust. Ma olen nõus 1938. aasta kodakondsuse seadusega, aga mulle näib, et te pole informeerinud Lääne spetsialistide sellest, et kõikvõimalike poliitiliste ja ajalooliste sündmuste tagajärjel on Eesti elanikkonnast 40 protsenti venekeelsed elanikud ja teie poolt pakutava otsuse tulemusena ei saa 30–35 protsenti venekeelsest elanikkonnast kodakondsust. Selle tagajärjel tõrjutakse nad kõrvale valimistest ja Kirde-Eesti elanikkonnast moodustavad tulevikus 80 protsenti Vene Föderatsiooni kodanikud.

M. Rask

Aitäh. Ma viitaksin siin kõigepealt Inglise suursaadikule, kelle arvamus ka ajalehes ilmus. Ei ole õige, et saadikuid ei ole informeeritud meie tegelikust olukorrast, sellest, kui mitu protsenti meil elab teiste riikide kodanikke, mitte ainult venekeelseid. Minu teada on suursaadikutel päris hea ettekujutus meie kodakondsuse probleemidest. Probleemistik, mis seondub 40 protsenti siin olevate teiste riikide kodanikega, peab leidma paindliku lahenduse riikidevaheliste läbirääkimiste tulemusena. Põhimõtteliselt ma ei oska praegu öelda, kuidas need inimesed määratlevad ennast, kas Eesti, Vene, Ukraina või mõne teise riigi kodanikena või kas tuleb SRÜ kodakondsus. Siin ei saa olla kategooriline. Ma kujutan ette, et meil jätkub lojaalsust ja mõistmist, et need probleemid rahulikult lahti rääkida.

Juhataja

Aitäh. Härra Lebedev, teine küsimus.

V. Lebedev

Proua Lauristin, te rikute jälle reglementi. Ma esitan küsimuse, aga eelmine sõnavõtt oli protest spiikri tegevuse kohta. Need on erinevad asjad, proua Lauristin, uurige tähelepanelikult reglementi. Mul on esimene küsimus härra ministrile. Heas teatris kutsutakse pärast head etendust alati autor välja. Seepärast on mul palve teatada nimeliselt, kes valmistab ette selle otsuse. Kui härra minister ei ole valmis praegu seda nimekirja esitama, siis võin ma päeva lõpuni oodata. Tänan.

M. Rask

Kas ma sain õigesti aru, et ma pean üles lugema nende isikute nimed, kes seda projekti ette valmistasid?

V. Lebedev

Jah.

M. Rask

Kas härra Lebedev annab mulle selleks sega? Ma pean konsulteerima vist kõigi saadikutega, kes siin saalis asuvad, sest see probleem on minu arust päevakorras täpselt nii kaua, kui vana on Ülemnõukogu. Igauks on oma sõnakese siin kaasa öelnud. See on probleemi üks külg. Teiseks. See konkreetne projekt on valminud nende materjalide alusel, mis olid siin

Ülemnõukogu kodakondsuskomisjonis. See tähendab, et nimekirja saab koostada ja härra Lebedevile üle anda, viitmata saali aega.

Juhataja

Aitäh, härra Rask, sellega on küsimused ammendunud. Ma palun kaasettekandeks kõnetooli härra Tõnu Antoni.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Vastavalt Ülemnõukogu 11. veebruari otsusele suunati valitsuse poolt esitatud otsuseprojektid "Kodakondsuse seaduse rakendamisest" ning "Kodanikest ja välismaalastest" õiguskomisjoni kui juhtivkomisjoni. Komisjon arutas neid küsimusi kahel istungil koos kodakondsuse töögrupi ja valitsuse esindajatega. Kooskõlastatult justiitsminister Märt Raskiga otsustati hõlmata projekt "Kodanikest ja välismaalastest" projektiga "Kodakondsuse seaduse rakendamisest". Teile esitatud otsuseprojekt "Kodakondsuse seaduse rakendamisest" on õiguskomisjoni ja kodakondsuse töögrupi uus redaktsioon, mis on valminud koostöös justiitsministriiga.

Õiguskomisjon toetab teie ees olevat projekti ja leiab, et on vajalik ja võimalik asuda otsustama. Kodanikkonna määramisest ja arvelevõtmisest sõltub Eesti poliitilise arengu tempo, võimalus viia läbi põhiseaduse referendum ja Riigikogu valimised. Ei ole mingit kahtlust selles, et Riigikogul on võimalik ja vajalikki lahendada kodakondsuse küsimused lõplikult. Tänan.

Juhataja

Aitäh, härra Anton. Tundub, et küsimusi ei ole. Härra Petinov, palun.

S. Petinov

Lugupeetud härra Anton! Mul on ainult üks küsimus.

Kuna komisjon peab võimalikuks see dokument vastu võtta, kas siis teie arvates poleks vajalik võtta ühtlasi vastu ka dokument, mis reguleerib võõramaalaste suhteid Eesti riigiga. Siis tekib ju terve elanike kategooria, kel pole Eesti riigi vastu mingeid kohustusi ega õigusi. Kas teie arvates ei peaks samal ajal esitama arutamiseks dokumendi, mis reguleerib suhteid selle kodanikekategooriaga? Tänan.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Mida suurema koormuse te soovite anda teie ees olevale kodakondsuse seaduse rakendamist käsitlevale otsuseprojektile, seda vähem on tõenäoline, et see otsuseprojekt kiiresti või üldse vastu võetakse. Ma rõhutan veel kord, et Eesti poliitilise arengu tempo sõltub sellest, millal me suudame vastu võtta kodakondsuse seaduse rakendamise otsuse, sest ainult sellel alusel on võimalik korraldada põhiseaduse referendum ja Riigikogu valimised. Ma soovin veel kord rõhutada, eriti vastuseks küsimusele, mis esitati, põhimõtet, et kodakondsuse ja välismaalaste õigusliku seisundi küsimused on võimalik lõplikult lahendada Riigikogus. Mis puudutab välismaalaste õiguslikku seisundit, siis on see kindlasti ka selline küsimus, mille lahendamiseks tuleb sõlmida rahvusvahelisi leppeid.

Juhataja

Aitäh. Rohkem küsimusi ei ole. Härra Anton, vahepeal on siia jõudnud täiendus- ja parandusettepanekud. Ma annaksin need üle, kuna meie reglemendi järgi peab juhtivkomisjon neid enne nägema. Avan läbirääkimised. Palun, härra Leisson.

E. Leisson

Lugupeetud proua juhataja, lugupeetud kolleegid! Eile tutvustati Euroopa Nõukogu peasekretäri Eesti Vabariigi ees seisvate ülesannetega, poliitiliste otsustustega, sealhulgas kodakondsuse seaduse kavandatud rakendamise kohta. Kuna sellel teemal me oleme aru pidanud juba enam kui poolteist aastat, siis ma tahaksin veel mõningaid mõtteid avaldada, mis peaksid tulema kasuks meie riigi ja demokraatia arengule.

Esiteks. Tuleb arvestada reaalsel olukorda. Tõnu Anton toonitas, et Eesti poliitiline arengutempo sõltub sellest, kui kiirelt me langetame selle otsuse. Ma ei saa sellega nõustuda. Ma tahaksin öelda, et sõltub sellest, millise kvaliteediga otsuse me vastu võtame. Kiirus on peamine kriteerium kirpude püüdmissel. Kodakondsus pole meie praeguses olukorras juriidiline probleem, see tuleb lahendada poliitilise otsustuse korras ja ausalt. Nii on öelnud Eesti Vabariigi eksiilvalitsuse peaminister presidendi ülesannetes härra Mark. Sellest lähtuvalt valmistasin ma ette kodakondsuse seaduse rakendusotsuse alternatiivse projekti, mis on ka tõlgitud, paljundatud ja jagatakse teile proua juhataja korraldusel kätte tema äranägemist mööda.

Juhataja

Härra Leisson, meie projektide üleandmise kord on veidi teistsugune. Seda tehakse istungi alguses, see on võimalik alles esmaspäeval.

E. Leisson

Ma ei mõista sellist lähenemist. Niisiis pakun ma välja 6 punktist koosneva otsuse, mille sisu seisneb järgmises.

Lugeda õigustühiseks NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 7. septembrist 1940 "NSV Liidu kodakondsuse omandamise korra kohta Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi kodanike poolt" (NSV Liidu Ülemnõukogu Teataja 1940, nr. 31) selle vastuvõtmise hetkest Eesti Vabariigi jurisdiktsiooni all oleval territooriumil.

Teiseks. Rakendada Eesti Vabariigi 1933. aasta 1. juulist jõustunud kodakondsuse seadus 1940. aasta 16. juunil kehtinud redaktsioonis täies ulatuses.

Kolmandaks. Taastada Eesti Vabariigi kodakondsus vaba tahte avalduse alusel isikuil, kes said Eesti Vabariigi kodanikuks sündimisega vastavalt kodakondsuse seadusele või omandasid selleks õiguse enne käesoleva otsuse vastuvõtmist.

Neljandaks. Kodakondsuse seaduse § 14 lg. 1 rakendamisel lubada tasuda naturalisatsioonimaksu 1940. aastal kehtinud vahekorras: 1 kroon võrdub 1 rubla 25 kopikat.

Viiendaks. Kodakondsuse seaduse §-s 23 loetletud isikute suhtes kohaldada amnestiat armuandmise korras ajavahemikus 17. juunist 1940 kuni 20. augustini 1991.

Ja viimane punkt. Kodakondsuse seaduse §-s 26 nimetatud meetmetele lisaks moodustada Eesti Vabariigi Valitsuse töögrupp kodakondsuse seaduse parandamiseks ja juriidilise terminoloogia ajakohastamiseks ning esitamiseks Eesti Vabariigi Riigikogule.

Selles ongi kogu eelnõu. Ja te kahtlemata mõistsite ka selle ideestikku: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ei ole Eesti Vabariigi põhiseaduslik organ, tal ei ole legitiimsust ümber teha või muuta Eesti Vabariigi seadusi, aga tal on kohustus taasjõustada võimaluste piires Eesti Vabariigi seadusi. Sellise õnnistuse andis sellele projektile kaasa Eesti Vabariigi aegne Tartu Ülikooli riigiõiguse õppejõud Edgar Talvik. Tänan teid tähelepanu eest.

Juhataja

Aitäh, härra Leisson. Härra Leisson, kas ma tohiksin küsida teilt, kas te olete nõus sellega, et neid momente teie eelnõust, mis lisanduvad arutusel olevale, käsitletak praegu arutelu käigus parandusettepanekutena, mitte alternatiivse eelnõuna? See on protseduuriküsimus ja tõesti meie protseduur näeb ette, et terviklik eelnõu antakse üle istungjärgu alguses, nagu meil on reglemendis ette nähtud.

E. Leisson

Olen nõus, et neid ettepanekuid täna käsitletakse sõnavõttudes. Esitan otsuseprojekti uuesti esmaspäeva hommikul. Tänan!

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Israeljan.

Vabandust, esmaspäeval on riigipüha, nii et teisipäeval.

G. Israeljan

Lugupeetud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu! Täna me hakkasime arutama väga tõsist küsimust. Täna on välja kujunenud selline olukord, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu on tühistanud Eesti Vabariigi kodakondsuse. Möödunud aasta detsembris tühistasid Venemaa, Ukraina ja Valgevene presidendid lepingu NSV Liidu loomise kohta ja me osutusime tegelikult kõik apatriidideks, kodakondsuseta isikuteks. Pole riiki, kelle alamateks meid praegu peetak.

Tõsi, Liidu õigusjärglaseks kodakondsuse asjus on Vene Föderatsioon, kusjuures see puudutab ka kõiki Balti vabariikides elavaid inimesi. Seepärast ei saa apatriidid olla välismaalased, nad muutuvad nendeks sel juhul, kui nad saavad Vene kodakondsuse. Siis on nad välismaalased. Ja seoses sellega tekib mul küsimus 3. punkti kohta, sest isikuteks, keda kodakondsuse seaduse kohaselt käsitletakse välismaalastena, on Eestis elavad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud. Kui osa elanikest saavad Vene Föderatsiooni kodakondsuse, siis muutuvad nad tõepoolest välismaalasteks ja nad ei hakka paluma kodakondsust, sest kodakondsuse seadus keelab ära kahekordse kodakondsuse. Aga kui inimesed on kodakondsuseta – meil on lugu just selline, siis tuleb küsimus kuidagi lahendada teisiti. Ja seoses sellega tahaksin öelda, et meie valitsus toimis ebaausalt. Ta andis meile 1938. aasta

kodakondsuse seaduse teksti, aga see on ju ebaeetiline. Kordan, et see on ebaaus. Protesteerin selle vastu, sest otsuseprojekti alus lähtub 1940. aasta seaduse tekstist. Miks meile seda teksti ei antud? Seal on ju muudatusi.

Hiljuti lõppes Eesti Kongressi 7. istungjärk, kus Ülemnõukogu nimetati rumalaks ja ebaseaduslikuks võimuks. Kongress esitas meile teatavasti ultimaatumi võtta 24. veebruariks seadus vastu. Ilmselt sellepärast ei taha siin saalis mitte keegi, asespiiker kaasa arvatud, kuulda protestisõnu möödunud aasta 6. novembril vastuvõetud Ülemnõukogu otsuse rikkumise pärast. Reglementi rikkudes tehakse ettepanek muuta otsusega kodakondsuse seadust, selle 7. paragrahvi. Kui lähtuda Eesti Komitee loogikast, siis tehakse meile ettepanek võtta vastu kodakondsuse seadus, aga Eesti Komitee arvates me oleme ebaseaduslik võim ja kas see seadus on siis kehtiv, kui me selle vastu võtame?

Nagu näete, on tekkinud unikaalne olukord. Pakutud dokumendid viivad meid tagasi aastatesse 1938-1940, aga reaalselt elu silmas pidades peaksime pöörama tähelepanu sellele, et praegune olukord sarnaneb 1918. aastal toimunuga, kui demokraatliku Eesti Vabariigi Maakogu võttis vastu 1918. aasta 20. novembri otsuse kodakondsuse kohta. Selles on selgeks tehtud endise Vene riigi kodanike saatus ja sellega seotud küsimused. Selle dokumendiga nüüd tutvudes näeme, kui võrd targemad olid Maakogu saadikud peaaegu kolmveerand sajandit tagasi, kui nad selle otsuse vastu võtsid.

Tahan teile, lugupeetud kolleegid, öelda, et käesoleva otsuse vastuvõtmine jätab kodakondsusest ilma peaaegu pool miljonit Eesti elanikku, kel juba oli kodakondsus, ja tegelikult on meil tegemist sellise seaduse eelnõuga, millel on tagasiulatuv jõud. See tähendab kõigi juriidiliste normide jämedat rikkumist ja mind üllatab, miks härra justiitsminister ei saa sellest aru või teeb näo, et ei saa aru. See seaduseelnõu jätab kindlalt kodakondsusest ilma isikud, keda seni peeti kodanikeks Eestis ning kes täiel määral kasutasid kõiki neid õigusi ja privileege, mida näeb ette kodakondsuse seadus.

Küsimuse teine pool. Keel ja selle kasutamine. Paljud inimesed, kes said kodanikuks sündimisega, see tähendab eesti rahvusest isikud, ei oska eesti keelt, aga neile ei laiene eesti keele oskuse nõue. Siin me näeme suure hulga Eesti elanike tõsist diskrimineerimist rassilise tunnusemärgi alusel, mis tähendab ka inimõigusi käsitlevate rahvusvaheliste aktide jämedat rikkumist, millega Eesti Vabariik on ühinenud.

Eesti Vabariigil kui suveräänsel riigil on kahtlemata õigus kehtestada mis tahes normatiivid kodakondsuse ja naturalisatsiooni valdkonnas. Aga see seadus ei tohi piirata nende inimeste õigusi, kes asusid Eestisse elama enne seda, kui Eesti iseseisvaks sai. Nad olid seaduskuulekad kodanikud ja ei osanud ette näha neid asjaolusid, mis praegu muudavad nende juriidilise staatuse. Oleks inimlikum ja demokraatlikum ning juriidiliselt õigem, kui seadusel ei oleks tagasiulatuvat mõju ja see võtaks arvesse erinevusi Eesti alaliste elanike ja nende vahel, kes tahavad Eesti Vabariiki elama tulla pärast kodakondsuse seaduse vastuvõtmist. Paljud kodakondsuse seaduses ja selle rakendusotsuse projektides esitatavad tingimused on vastuolus CSCE dokumendiga, inimõiguste ülddeklaratsiooniga ning rahvusvahelise kodanike- ja poliitiliste õiguste lepinguga. Ühinenud CSCE-ga, kohustus Eesti järgima selles lepingus mainitud inimõiguste norme. Seepärast peavad kodakondsusega seotud dokumendid vastama nendele nõuetele.

Kutsun Ülemnõukogu ja kõiki oma kolleege üles täitma kohustusi, mida Eesti kui CSCE liikmesriik on endale võtnud ja võtma vastu sellise seaduse, mis oleks õiglane ja ei

diskrimineeriks tohutu suurt osa Eesti Vabariigi elanikkonnast – peaaegu 500 000 inimest. Täna tähelepanu eest.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Kuznetsov.

V. Kuznetsov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Teatavasti on Eesti praegu valmis Euroopa Nõukogusse astuma. Üks selle tingimusi on esiteks inimõiguste järgimine ja teiseks vähemusrahvuste õiguste järgimine. Kahjuks ei kannata esitatud otsuseprojekt Euroopa seisukohtadest lähtudes mitte mingisugust kriitikat, sest see rikub mitmeid inimõiguste ülddeklaratsiooni ja muude rahvusvaheliste õigusaktidega kinnistatud inimõigusi. Toon vaid mõne näite selle kohta.

Esiteks. Inimese õigus kodakondsusele. Inimõiguste ülddeklaratsiooni 15. artiklis on öeldud, et igal inimesel on õigus kodakondsusele. Arutatav otsuseprojekt jätab suure osa Eesti elanikkonnast ilma isegi võimalusest kodakondsus saada: see on seotud paiksustsensusega, 1940. aasta teguriga ja keelebarjääriga.

Teiseks rikutakse valimisõigust. Et naturalisatsiooniprotsess on ajaliselt pikaks venitatud, jäävad paljud vabariigi elanikud ilma õigusest osaleda Riigikogu valimistel, rääkimata juba sellest, et ise sinna kandideerida. Kinnitamaks, et selline oht on olemas, viitan ühe saadiku sõnadele, kes vastuseks saalist esitatud küsimusele, miks valimisringkond Kirde-Eestis on peaaegu et kõige suurem elanike arvu poolest, ütles hetkegi mõtlemata, et põhjuseks on see, et seal on vähem kodanikke. Sellega on kõik öeldud.

Ja kolmandaks rikutakse õigust omandile. Ma mainisin ainult kolme tegurit, aga isegi neist piisab täielikult selleks, et halvendada suhteid nii Läänega kui ka kogu ülejäänud maailmaga. Selle otsuse vastuvõtmine võib destabiliseerida ühiskonda, selle asemel et lahendada majandusprobleeme, mida meil on ülikülluses. Tuleb pidevalt lahendada sotsiaalseid ja muid konflikte, määrates mässulistesse rajoonidesse uusi kindralkubernere või taas laiali saates kohalikke nõukogusid.

Ühiskonnas saab stabiilsuse saavutada ainult demokraatlike meetodite abil. Kuna kodakondsuse seadus on üks selliseid vahendeid, siis teen ettepaneku võtta tagasi otsuseprojekt sellisena, nagu ta meile esitatud on, sest see ei vasta tsiviliseeritud õigusriigi põhimõtetele.

Ja lõpuks. Lugupeetud juhataja tuletas meile hiljuti meelde, et esmaspäeval on meil riigipüha – Eesti Vabariigi iseseisvuse päev. Selle pidupäeva eelõhtul pöördun taas nende poole, kellest oleneb selle otsuse tegemine, ettepanekuga vabastada uurimisisolaatorist Sergei Krõlov, Kizimov ja Belov, sest nende edasine vahi all hoidmine hakkab sarnanema tavalise kättemaksuaktina. Täna tähelepanu eest.

Juhataja

Aitäh. Palun, Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud kolleegid! Eile me kohtusime Euroopa Nõukogu peasekretäri proua Catherine Lalumiere'iga. Pressikonverentsil ta ütles, et saab nüüd aru, mida tähendab see, kui riigis elab 40 protsenti teisest rahvusest elanikke. Ta ütles, et ehkki paljud venelased on tulnud Eestisse okupantidena, on nad siiski inimesed ja on vaja tagada neile inimõigused vastavalt inimõiguste ülddeklaratsiooni §-le 15, kus on öeldud, et igal inimesel on õigus kodakondsusele. Esmajärjekorras tuleb neile tagada õigus kodakondsusele.

Hiljuti käis meie parlamendidelegatsioon eesotsas proua Marju Lauristiniga Strasbourg'is Euroopa Nõukogu istungil. Avameelselt öeldes ma lootsin, et meie parlamendiliikmete osavõtt Euroopa Nõukogu tööst tuleb kasuks 1938. aasta kodakondsuse seaduse rakendusotsuse arutamisel. Olin kindel, et 1938. aasta seadust leevendatakse, kuid seni on kõik vastupidi läinud. Kas meil tasub siis välismaal ringi sõita, kui sellest ei ole mingit kasu, vaid pigem kahju. Võib nõustuda käesoleva projekti 6. punktiga – mitte rakendada kodakondsuse seaduse § 6 punkti 2 nende isikute suhtes, kes registreerisid end Eesti kodakondsuse taotlejatena enne Eesti Kongressi valimisi. Nendele inimestele lubati kaks aastat tagasi Eesti kodakondsust. Lubadused tuleb täita, see on püha kohus. Aga ei saa nõustuda käesoleva projekti 10. punktiga – mitte rakendada kodakondsuse seaduse § 4. punkte 1 ja 2. See nõue tähendab 1938. aasta seaduse karmistamist, sest pärast käesoleva otsuse vastuvõtmist ei saa Eesti kodakondsust Eesti kodanikuga abiellunud välismaalannad ja nende kuni 18-aastased lapsed.

Saan väga hästi aru, et 1938. aastal oli demograafiline olukord hoopis teistsugune. Siis oli 12 protsenti mitte-eestlastest elanikke, nüüd on ligi 40 protsenti. Ent on möödunud üle 50 aasta ja pole õiglane seadust nii suurel määral rangemaks muuta, pikendada Eestis alalise elamise tähtaega, mis on sätestatud 1938. aasta seaduse § 6 punktis 2. Kas seda aega hakatakse arvestama 1991. aasta 20. augustist või alates mingist muust kuupäevast, mis on ette nähtud arutatava otsuse punkti 5 alternatiividega, ikka tähendab see kisendavat ebaõiglust nende isikute suhtes, kes on Eestis elanud ja ausalt töötanud 15-20-30 aastat või kauemgi. Oma mõtte kinnituseks lubage tsiteerida härra Jaak Olepi kirjutist, mis ilmus 4. veebruari "Rahva Hääles". Ta kirjutab: "Eesti Kongressi seisukoht kodakondsuse suhtes on fundamentalistlik. Kongress võttis vastu otsuse "Eesti Vabariigi kodakondsuse seaduse taaskandmise kohta". Arvan, et fundamentalistlik seisukoht ei ole antud juhul eriti tark. Nagu öeldud, möödub kolm aastat ruttu ja siis peaksid ühel päeval Eesti kodanikeks saama nii siin kolmkümmend aastat elanud Kohtla-Järve kaevur kui ka aasta tagasi Tallinnas maabunud siilipäine noorhärja Permist. Fundamentalistide jaoks on nad võrdsed, minu jaoks aga mitte! Ka arvan, et Eestile on lausa ohtlik sattuda olukorda, kus 40% elanikkonnast ei ole selle riigi kodanikud. Siis luuakse juba Vene Kongress ja Ulster ongi varsti käes." Kommentaarid on liigsed, nagu öeldakse.

Minu seisukoht 13. ja 14. punkti suhtes on väga lihtne. Kodakondsuse seaduse § 17 esimene osa tuleb kindlasti alles jätta, vastasel juhul muudab see rangemaks 1938. aasta seaduse. Mis puutub § 23, siis seda ei tuleks puudutada. Ma ei saa aru, miks te selle välja jätate.

Ja lõpetuseks. Meie kõik, eestlased ja mitte-eestlased, peame meeles pidama, et kodakondsus on meile kõigile tähtis sellepärast, et see tagab igale inimesele täiendavad poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed õigused. Seepärast on olukord selline, et kui Eesti valitsus esitaks meile välismaalaste õigusliku staatuse kohta käiva seaduse eelnõu (vt. praeguse otsuseprojekti punkti 3, kus tähtajaga 2 + 1 meile tagatakse võrdsed poliitilised, majanduslikud, sotsiaalsed ja omandiõigused), siis see kahtlemata likvideeriks pinevuse, mis kahjuks suureneb. Esitan alljärgnevalt konkreetseid ettepanekuid. § 1 juurde soovitan järgmise formuleeringu: "Eesti kodanikuks saadakse sündimisega Eesti territooriumil või hiljem seadusega kehtestatud korras."

§ 3. Eesti kodakondsuse saavad:

1. Eesti kodanikuga abiellunud välismaalased.

§ 6. Punkt 2. Kõik inimesed, kes Eesti Vabariigi taastamise väljakuulutamise päevaks, 1991. aasta 20. augustiks, olid juba elanud Eestis 2 aastat, vastavad sellele nõudele, see tähendab § 6 punktile 2.

Juhul kui ei võeta vastu parandust § 1 juurde, esitan järgmise täienduse § 6 punktile 2: "Nende isikute puhul, kes on sündinud Eestis ja elanud siin vähemalt 10 aastat ning oskavad eesti kõnekeelt, lühendada kodakondsuse saamise tähtaega avalduse andmise hetkest alates ühelt aastalt 3 kuule."

Punkti 3 oleks olnud lihtsam sõnastada järgmiselt: peab valdama eesti kõnekeelt.

§ 7 punktis 2 soovitaksin täiendada teenete loetelu järgmiselt: ka neile, kes on laitmatult töötanud vabariigis vähemalt 10 aastat.

Ja viimane punkt. Enne käesoleva otsuseprojekti vastuvõtmist saata see ekspertiisi Euroopa Nõukogusse.

Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh. Palun esitada kõik ettepanekud härra Antonile kirjalikult. Lugupeetud saadikud, käes on hetk teha väike vaheaeg. Ma siiski paluksin hääletada enne vaheaega sõnavõtude lõpetamist. Praegu on registreerunud, nagu te näete, härrad Zahharov, Zõbin, Kask, Lebedev ja Petinov. Koit Raud on veel teie silmale nähtamatu. Kas me saaksime panna ettepaneku hääletamisele? Härra Menšikov soovib ka sõna. Ettepanek on sõnavõttud lõpetada, kui praegu registreerunud on saanud sõna. Ma siiski paluksin reglemendikomisjoni võtta vaheajal seisukoht härra Lebedevi sõnasoovi suhtes, härra Lebedev on esitanud selle päevakorrapunkti arutamisel kaks küsimust. Reglemendi järgi tal enam sõnaõigust ei ole. Härra Lebedev protestis. Ma paluksin nüüd reglemendikomisjoni seisukohta selles küsimuses. Selle me lahendame vaheajal.

Härra Menšikov läks ka kõnesoovijate hulka.

Lugupeetud saadikud! Kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised pärast seda, kui sõna on saanud härra Menšikov? Ta on viimane registreerunud nimi. Palun, kes on sõnavõtude lõpetamise poolt? Poolt on 33 saadikut, 5 on vastu, 13 jäid erapooletuks. Läbirääkimised lõpevad pärast härra Menšikovi sõnavõttu. Vaheaeg kuni kella 12.25-ni.

V a h e a e g

Juhataja

Ülemnõukogu jätkab oma tööd ja ma palun saadikutel arvestada, et me veedame tänase päeva väga pingsalt kuni viimaste minutiteni. Palun mitte lahkuda istungilt. On võimalik, et tuleb hääletada ka istungi pikendamist, nii et ma paluksin suhtuda tänasesse päeva tõsiselt.

Ma teatan, et mulle on juba tulnud ka juhtivkomisjoni otsus või palve ümber hääletada eilne julgeolekuteenistuse loomise otsus. Nii et ka see hääletamine on meil täna ees. Palun, kohaloleku kontroll. Kohal on 76 saadikut, puudub 27. Jätkame läbirääkimisi.

Vahepeal ma pidasin nõu reglemendikomisjoni esimehega härra Lebedevi kahe küsimuse suhtes ja jõudsime järeldusele, et härra Lebedev on esitanud kaks eraldi küsimust – ühe päevakorra ja teise käesoleva küsimuse kohta. Tal on kõneõigus.

Palun, härra Zahharov.

N. Zahharov

Härrad, täna on Ülemnõukogu istungjärgule esitatud kodakondsuse seaduse rakendusotsuse projekt. Seda küsimust on selles saalis korduvalt arutatud selle mitmesugustest aspektidest lähtudes. On räägitud palju sellest, kas käesolev seadus ja selle sätted vastavad rahvusvahelise õiguse vaimule ja praegusele olukorrale kogu maailmas, meie vabariigis ja endises Liidus. Seepärast ma ei tahaks käsitleda käesoleva otsuse paragrahve. Tahaksin rääkida muust.

Pärast Eesti Vabariigi iseseisvuse otsuse vastuvõtmist kinnitasid vabariigi juhid, kaasa arvatud Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Arnold Rüütel, Ülo Nugis, Marju Lauristin ja teised poliitikud lääneriikidele, et need probleemid lahendatakse tsiviliseeritult, väga demokraatlikult ja õiglaselt kõigi vabariigi elanike suhtes. Selline seisukoht vääris muidugi toetamist. Aga praegune otsus räägib teist keelt. Asi on selles, et käesoleval juhul, ükskõik, kuidas me seda ka ei tõlgendaks, tegelikult heidame Eesti Vabariigi ja kogu Eesti rahva elust välja aastakümnete pikkuse ajaloolõigu, mille jooksul kujunes välja kogukond – Eesti rahvas. Ja nüüd see otsus jagab Eestimaa rahva kaheks – eesti rahvaks ja millekski muuks, inimesteks, kel pole ei kodakondsust ega kaitset, inimesteks, kes peavad ära teenima kodakondsuse, et saada normaalseteks inimesteks, tsiviliseeritud ühiskonna inimesteks.

Selles kõnetoolis räägiti täna, et kogu elanikkond püüab tagada Eesti Vabariigi majandusliku õitsengu. Seda tuleb muidugi toetada. Aga kuidas saab loota sellele, et inimene, kes on jäetud ilma teatud õigustest ja kõige pühamast – poliitilistest õigustest, võib normaalselt, mõtestatult teenida kogu vabariigi rahvast, selle majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurialast heaolu? Seda enam, et osale inimestest, keda tahetakse vägivaldselt ilma jätta Eesti Vabariigi kodakondsusest, soovitatakse veel anda vandetootus.

Julgen teile kinnitada, et paljud vabariigi elanikud jätkaksid Eesti Vabariigi teenimist, aga soovivad juba praegu võtta teise riigi kodakondsuse. Tahaksin sellega seoses meenutada tuntud vene kirjaniku, publitsisti ja poliitiku Gribojedovi sõnu: "Teeniksin meeeldi, aga lõmitada on vastik." Kui inimest sunnitakse vägivaldselt midagi tegema, rääkimata juba ustavusvandest, siis ei saa loota tema seaduskuulekusele ja sellele, et ta järgiks kõiki norme, mis on praegu kodanikule kohustuslikud. Arvan, et kui me tõepoolest soovime kogu Eesti rahva õitsengut, siis oleks ausam ja õigem võtta vastu kodakondsuse nullvariant. Siis saaksime lahendada paljud probleemid, mis puudutavad poliitikat, majandust ja eesti rahva tulevikku.

Praegu istuvad siin saadikud, kes on paljudes kohtades sõna võttes hukka mõistnud need seisukohad ja ilmingud, mis valitsesid meie maal enne sõda ja sõjajärgsetel aastatel. Me kõik eranditult mõistame hukka stalinismi aktsioonid, mille tagajärg oli osa eesti rahva deporteerimine. Me mõistame hukka krimmitatarlaste, tšetšeenide, ingušside ja teiste rahvaste deporteerimise. Need olid vägivallaaktsioonid, kus tervele rahvale pandi vastutus ja maksti kätte üksikute liidrite või esindajate tegevuse eest.

Mina isiklikult arvan, et praegune reageering ja arutatava otsuse vaim on teatud määral kättemaksuaktsioon Stalini ja tema kliki tegevuse eest, eesti rahva deporteerimise ja represseerimise eest 1940. aastatel. Võib-olla mõned arvavad teisiti, aga mina mõtlen just nii ja olen kindel, et paljud mõtlevad ka nii. Arvan, et õige oleks järele mõelda, sest käesoleval otsusel on ajaloolised tagajärjed ja võib-olla tuleb lähemas tulevikus paljudel, kes selle otsuse vastu võtavad, punastada oma teo pärast, sest see otsus ei vasta Euroopa tsiviliseeritud ühiskonna normidele ja ei ole demokraatlik akt. Seepärast kutsun täna saadikuid üles selle üle mõtisklema ja Eesti Vabariigi juhtide avaldusi ning Euroopa ja kogu maailma organisatsioonide dokumente järgides vastu võtma 1938. aasta kodakondsuse seaduse tsiviliseeritud rakendusotsuse, mille alusel kõik inimesed, kes on andnud oma füüsilise, moraalse ja loomingulise jõu Eesti arengu heaks, saaksid Eesti Vabariigi väärilisteks esindajateks ning annaksid oma panuse tema edasiseks arenguks ning Euroopa ja maailma rahvaste perre jõudmiseks. Tänan.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud härrad! Ma ei hakka oma sõnu kordama ja jälle häbimärgistama vastuvõetava seaduse puudulikkust. Tahaksin tagasi pöörduda lugupeetud ministri arvamuse juurde, mis kõlas tema vastuses minu küsimusele, kas vastuvõetav otsus on kooskõlas nende lepingutega, mis meie, s.t. teie omal ajal sõlmisite.

Ma kulutan mõne minuti teie aega ja loen ette Vene Föderatsiooniga sõlmitud lepingu artikli III:

"Vene Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik ja Eesti Vabariik võtavad endale vastastikku kohustuse tagada isikutele, kes käesoleva lepingu allakirjutamise hetkel elavad Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi või Eesti Vabariigi territooriumil ning on praegu NSV Liidu kodanikud, õiguse säilitada või saada Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi või Eesti Vabariigi kodakondsus vastavalt nende vabale tahteavaldusele.

Kõrged lepingupooled tagavad oma kodanikele võrdsed õigused ja vabadused nende rahvusest või teistest erisustest sõltumata.

Vastastikust huvi pakkuvad konkreetset kodakondsuse küsimused kooskõlastatakse eraldi kahepoolse kokkuleppega, mis rajaneb rahvusvahelise õiguse normidel."

Mis jääb lugupeetud ministrile selles artiklis ebaselgeks? Kui mõni viitab artiklile IV, siis artikkel IV ei vasta praegusele olukorrale, vaid käib ühe või teise kodakondsuse juba võtnud isiku kohta. Meie tingimustes kehtib artikkel III. Artikkel III tähendab nullvarianti.

Tuleb nii välja, et kui me käesoleva otsuse vastu võtame, siis peame lepingu denonsseerima. Kas me tahame selle peale välja minna?

Kui me lepingut ei denonsseeri, tuleb aru saada, et lepingul on prioriteet otsuse ees. Kõik teiste riikidega sõlmitud lepingud on prioriteetsed riigisiseste seaduste ees. See on ministrile arvatavasti hästi teada.

Kallid härrad, me tahame jälle Venemaaga tülli minna. Pöörduge näoga vabariigi poole ja vaadake kuhu me selle oma mängudega oleme viinud. Praeguseks oleme piirivalvepunktide mängu mängides saavutanud seda, et Venemaa on sisse seadnud oma piirivalvepunktid, maksud jne. Selle tagajärjel on kütuse hind tõusnud peaaegu 40 rublani. Mõelge, kuidas talupojad kevadel külvama hakkavad, kui masinaõli maksab 30 rubla. Kas me tahame seda? Või tahame plahvatust või mida me üldse tahame? Me peame täitma lepingut, mille me ise oma hääletusel kinnitasime. Täna.

Juhataja

Aitäh. Palun, härra Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud Ülemnõukogu esimees, lugupeetud juhataja, kolleegid! Paljud meist said valitsuse ja Ülemnõukogu nimel kutse Eesti Vabariigi iseseisvuspäeva tähistamisele. Kui otsus kodakondsuse kohta vastu võetakse, siis ei ole mul moraalselt õigust nendel eesti rahva pidustustel osaleda, sest ma olen välismaalane. See ei ole minu pidu.

Teiseks tahaksin öelda, et ma nägin Vene kodakondsusesse astumise avalduse teksti. See on küllaltki vabas vormis, aga seal on üks rida, milles öeldakse, et mina – järgneb nimi – võtan vastu Vene kodakondsuse, s.t. inimene, kes avalduse kirjutab, saab aru, et ta saab nii õigused kui kohustused. Ma rõhutan – riigi kodaniku kohustused. Nende hulka kuuluvad sõjaväeteenistus, teenistus politseis ja piirivalvevägedes. Novembris oli eesti rahvusest 18-aastaseks saanud noormehi 2000. Ma arvan, et ei ole vaja selgitada, mida see tähendab. Muide, Eesti Vabariigi politseis on 45 protsenti mittekodanikke. Kuidas lugupeetud kolleegid hakkavad politsei kaadrit komplekteerima? Kas lähete ise sinna? Kahtlen selles.

Väga palju on spekulatsioon demograafia teemal, räägitakse sellest, et venelasi on liiga palju ja kui me kodakondsuse nullvariandi vastu võtame, siis eesti rahvas lahustub. Kas te arvate, et kui vene elanikud ei saa kodakondsust, siis nad ei hakka enam sünnitama? Välisriigi kodanikel sünnivad välisriigi kodanikud. Ja mis on demograafilises mõttes ohtlikum? Kas see, kui on inimesi, kelle kolba kaju on pisut teistsugune, või see, et riigis on enamus välisriigi kodanikud? Mis on ohtlikum rahvusele, mis on ohtlikum rahvale, mis on ohtlikum riigile?

Lugupeetud kolleegid, kui see otsus vastu võetakse – ma ei ähvarda, aga te ise ajate meid nurka –, ei jää meil midagi muud üle, kui pöörduda meie valijate poole üleskutsega võtta Vene kodakondsus. Muide, ajamõõtja on juba hakanud tiksuma. Vastavalt Vene Föderatsiooni seadusele on antud 1 aasta aega inimestele, kes tahavad saada Vene kodakondsuse, aga ei ela Venemaa territooriumil. Seega on minu valijatele jäänud väga vähe aega, me kutsume neid üles kiiremini otsustama ja Vene kodakondsusesse astuma. Ja arvatavasti on loomulik, et paikades, kus elavad kompaktselt Venemaa kodanikud, tekivad autonomiseerimise, autonoomsete piirkondade loomise ideed, aga võib-olla veel midagi hullemat.

Jälle ütlevad paljud kolleegid, et need on ähvardused, hirmutamine. Ei, ma ei hirmuta. Aga kuidas saab mingi linna elanikkond täita võõra riigi otsuseid? Milliste seaduste järgi hakkab elama Narva, kui 80 protsenti selle elanikest on Venemaa kodanikud? Muidugi selle riigi seaduste järgi, kelle kodanikud seal elavad. Tuleb vaadata asjadele reaalselt. On olemas selline kuulus vanasõna: kui tahad rahu, siis valmistu sõjaks. Kas te jätate meile ainult selle võimaluse, kolleegid? Tänan.

Juhataja

Palun, härra Petinov.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu esimees, kallid kolleegid! Pärast Vladimir Lebedevi on tavaliselt raske sõna võtta. Tahaksin mõnevõrra teistsuguse nurga alt käsitleda seda, mida me praegu teeme. Üldiselt mulle näib, et poliitika on väga tõsine malemäng, millel on oma reeglid, ning seda tuleb osata mängida. Mul on selline tunne, et praegune Ülemnõukogu sarnaneb Eesti Komiteega. Viimasega on kõik selge. Eesti Komitee mängib malet kabe reeglite järgi, see on selge.

Meie pretendeerime professionaalsusele ja püüame ka mängida tõsiseid poliitilisi partiisid, aga tulemus on sedavõrd armetu, et mõnikord on valus ja häbi vaadata iseendid siin saalis. Iga poliitik peab ju sündmusi prognoosima. Kulutan minuti meenutuste peale.

Alati on arvatud, et me lähtume ekstremistlikelt positsioonidelt, ehkki mina isiklikult pole kunagi arvanud, et ma esinen ekstremistlikelt positsioonidelt lähtudes. Me oleme hoiatanud. Hoiatasime tulevase majanduskriisi eest ja nüüd ongi see käes. Ja mitte midagi uut ei paku ei ükski praegune juht ega ka teie, kallid kolleegid, ja te ei saagi midagi soovitada, sest olete ise end nurka ajanud. Te olete ise end asetanud nende olukorda, kes peavad alati midagi tagasi tõrjuma. Homme me komplitseerime veelgi olukorda vabariigis. Ma ei hakka rääkima sellest, millest rääkis Lebedev. Kas läheb nii või ei lähe, seda ma ei hakka ennustama. Aga selle kohta, millega mina tegelen, võin ma ennustusi teha. Ma räägin teile medali teisest küljest. See on ka poliitiline prognoos. Kui tuleme selle juurde tagasi mõne kuu pärast, siis võite öelda, kas mul oli õigus või mitte.

Seoses teatud funktsioonide täitmisega tuleb mul kokku puutuda kodanike ühendustega, sealhulgas ühendusega "Istoki", mis tegeleb praegu Venemaa territooriumile ümberasumise küsimustega. Kui keegi teist tunneks huvi, mis seal praegu toimub, siis ta mõistaks, et reaalselt ohtu vabariigile ei kujuta mitte see, et keegi haarab oda või hangu, Eesti rahvast on kaua piinatud, ta kannatab veel mõnda aega. Aga teine osa elanikest ei kavatse enam kannatada. Ja praegu käib ühenduses "Istoki" paari tunniga 400–500 inimest. Nad ei oota enam kodakondsuse seadust. Nad saavad väga hästi aru, et lojaalsust pole neil sellelt Ülemnõukogult oodata. Nad on meid läbi näinud ja nad ei hakka siin kunagi orjadeks. Nad sõidavad ära. Eesti Komitee võib ju näiteks öelda, et las sõidavad. Praegu on hea nii öelda, härrad. Aga siit sõidavad ära professionaalid. Võin kinnitada, et ära sõita tahavad just kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistid, insenerid, tehnikud jne. Mustatöölisi tegelikult polegi ära sõita soovijate hulgas.

Meie seadus tõukab seda protsessi nii takka, et pärast on väga keeruline taastada meie sotsiaalset keskkonda, mis praegu töötab vabariigi heaks. Ma ei kujuta ette, mille peale inimesed võivad loota. Kes hakkab tööd tegema? Me anname praegu otsuseprojektis

kodakondsuse asjus õiguse loomeliitudele. Mul pole midagi loomeinimeste vastu. Ma austan väga loovisikuid, aga, vabandage väga, materiaalseid hüvesid loovad töölised ja kolhoosnikud. Ja meie sööme nende leiba. Esmajoones sõidavad siit ära need inimesed. Muide, kõige iseloomulikum on see, et nende hulgas on eestlasi. Umbes iga 13. inimene, kes on end kirja pannud, on eestlane. Ma rõhutan seda. Seda ohtu tuleb reaalselt karta. Ja kui me, jumal hoidku, võtame vastu kodakondsuse seaduse rakendusotsuse selle variandi, siis me stimuleerime seda protsessi niivõrd, et esiteks kerkib kohe esile probleemi teine pool: kuidas kavatseb Eesti riik nendele inimestele tasuda? Kõigi rahvusvaheliste kaanonite kohaselt tuleb inimestele kompenseerida see, mida nad siin on oma kätega loonud. Milliste vahenditega me seda teeme? Venemaa ei võta kõike enda peale, tuleb omavahel ära jagada. See on tõsine küsimus. Ja see on otseselt seotud kodakondsusega.

Ma olen ka nõus nendega, kes ütlevad, et keegi ei hakka kelleltki midagi paluma. Igal kainelt mõtleval inimesel on eneseväärikustunne. Nad ei ole loomad, kes peavad kelleltki midagi manguma. Need inimesed on ammu kodakondsuse ära teeninud ja meie ei saa neid nendest teenetest ilma jätta, nad söödavad ja joodavad juba ammu ühiskonda. Seepärast nad ei hakka paluma ja anuma teid, et neile kodakondsus antaks. Nende selja taga on tohutu suur territoorium, kus nad võivad endale varjupaiga leida. Selle peale tuleb tõsiselt mõelda. Homme toimub katastroof, aga mitte selles mõttes, et tulevad lahingud ja barrikaadid, vaid selles mõttes, et inimesed hakkavad siit massiliselt ära sõitma. Ja see on katastroof. Me oleme selleks kõik teinud.

Muide, need inimesed on vabariigi kulul välja õppinud. Vabariik on mahutanud suuri summasid tööjõuressurssidesse, teinud kulutusi selle keskkonna loomiseks, mis praegu tagab suhteliselt hea majanduse lagunenu Liiduga võrreldes. Homme me purustame lõplikult selle majanduse alused. Aga kui keegi loodab, et Lääs tuleb siia, siis peab see küll olema täielik puupea, kes ei mõista, et Läänt võib Eestis huvitada ainult odav tööjõud. Homme te jääte sellest odavast tööjõust ilma. Meie ja mina omakorda aitame selles olukorras nendel inimestel teha kõik selleks, et nad siit ära sõidavad. Tänan.

Juhataja

Aitäh. Ja viimane kõne. Palun, härra Menšikov.

V. Menšikov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud Ülemnõukogu esimees, lugupeetud kolleegid! Lugupeetud justiitsminister Märt Rask ütles, et ta ei saa aru, miks on kodakondsuse küsimus nii ülepolitiseeritud. Mina ka ei saa sellest aru. Kui arutada olukorda, mis on välja kujunenud endise NSV Liidu territooriumil pärast 1991. aasta 27. detsembrit, siis tuleb tunnistada, et Eesti Vabariigi territooriumil elavad seni endise NSV Liidu kodanikud, igal juhul seni, kuni võetakse vastu kodakondsuse seadus või 1938. aasta kodakondsuse seaduse rakendusotsus, mida praegu arutatakse. Kui vastuvõetud kodakondsuse seaduse rakendusotsuses määratletakse kodanikud just nii, nagu see otsus ette näeb, siis kõik, keda Eesti Vabariigi kodanikeks ei tunnistata, muutuvad otsekohe kodakondsuseta isikuteks – apatriidideks. See toimub automaatselt, sest nende riikide seaduste järgi, mis nüüd on endise NSV Liidu territooriumil moodustunud, SRÜ riikide seaduste järgi ei ole kodakondsuse automaatne saamine ette nähtud.

Meelevaldselt jäetakse kodakondsusest ilma inimesed, kes elavad Eesti Vabariigis. Neil on vaja otsustada, millise kodakondsuse nad valivad. Neile Eesti alalistele elanikele, kes pärast NSV

Liidu eksistentsi lõppemist peavad end Eesti Vabariigi kodanikeks, kes on valmis täitma kõiki kodanikukohustusi ja töötama täie jõuga riigi heaks, ei anna see otsus sellist õigust. Jah, olen nõus, et kodakondsus tähendab esmajärjekorras kohustusi ja isikul, kes võtab vabatahtlikult endale need kohustused, on võimalik neid täita ainult siis, kui tal on selleks õigus. See tähendab, kui tal on needsamad õigused, mis kõigil ülejäänud kodanikel, kes tunnistatakse selle riigi kodanikeks.

Kodakondsuse küsimus ei ole rahvusküsimus. See mõte juba kõlas ühes sõnavõtus. Olen sellega täielikult nõus. See on riikliku korralduse küsimus, mis puudutab kodanikest elanike ja mittekodanike suhteid riigiga, kus neil on õnn või õnnetus elada. Järelikult oleneb selle küsimuse ratsionaalsest lahendamisest suurel määral selle riigi tervis, riigi funktsioneerimiseks soodne või mittesoodne sisemine emotsionaalne ja poliitiline õhkkond, selle riigi poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne struktuur, mis on vajalik normaalse elu korraldamiseks kõigile selles riigis elavatele inimestele. Küllaltki raske on kindlaks määrata, kui palju elanikke siit ära sõidab. Ma ei ole päriselt nõus oma kolleegide arvamusega, et inimesed hakkavad massiliselt ära sõitma. Igatahes mitte lähema paari aasta jooksul, kuni majanduslik olukord endise Liidu territooriumil pole stabiliseerunud. Olen kindel, et massiliselt ära sõitma ei hakata. Olen ka kindel, et ei tule massilist väljasaatmist, deportatsiooni. Pole enam see aeg, kui see oli võimalik. Teistsugune on ka olukord kogu maailmas, Euroopas, SRÜ maades ja mitte ainult seal. Seda enam, et ajaloolised kogemused on näidanud, et sel moel ei saa olemasolevaid probleeme lahendada. See on perspektiivitu.

Seega, kui kodakondsuse seadust hakatakse rakendada nii, nagu otsuseprojekt ette näeb, siis tekib vabariigi territooriumil esialgu suur hulk mittekodanikke, apatriide, seejärel aga esmajärjekorras Venemaa ja ka teiste SRÜ riikide kodanikke. Vabariigi mittepõliselanike juured on ju tegelikult kõigis riikides, mis praegu kuuluvad SRÜ-sse ja isegi nendes, mis sinna ei kuulu.

Ma ei hakka ennustama, kuidas see kõik võib mõjutada esmajärjekorras majanduslikku olukorda, aga ka poliitilist olukorda vabariigis. Võib nõustuda või mitte siin kõlanud prognoosidega, aga selles, et see avaldab suurt mõju, ei saa minu arvates keegi kahelda.

Ja veel üks küsimus, mida minu arvates ei ole täna selles saalis piisavalt käsitletud. See on leping Venemaa ja Eesti vahel, mis määrab kindlaks nende vastastikuste suhete alused. Selle lepingu artikkel III, mille mõlemad pooled on ratifitseerinud, näeb ette, et kõik kõrgete lepinguosaliste riikide alalised elanikud võivad vabalt valida kodakondsuse. Leping sõlmiti veel enne, kui NSV Liit oma eksistentsi lõpetas, ent olukord, mis kujunes pärast 1991. aasta 27. detsembrit, suurendas veelgi lepingu artikli III tähtsust. Seega satub esitatud otsuseprojekt vastuollu Venemaa ja Eesti riikidevaheliste suhete aluste lepinguga, s.t. nende kohustustega, mis Eesti Vabariik endale rahvusvahelise lepinguga võttis kõigi sellest tulenevate tagajärgedega. Selleks et see olukord laheneks täies vastavuses Venemaa ja Eesti lepinguga ning selleks, et püüda lahendada kodakondsusprobleem tulevase Eesti jaoks kõige soodsamalt, panen ette teha otsuses järgmised parandused. Lisada otsusele veel üks punkt. Selle võiks paigutada 2. punkti järele: "Eesti Vabariigi kodanikud on isikud, kes on elanud alaliselt Eesti Vabariigis enne otsuse 5. punktis sätestatud kuupäeva ja on esitanud kehtestatud korras avalduse Eesti Vabariigi kodakondsuse saamiseks." Vastavalt sellele on vaja otsusest välja jätta 6. punkt ja 17. punkti 5. alapunktist sõnad "ning käesoleva otsuse punktile 6". Ettepaneku annan üle õiguskomisjonile. Tänan tähelepanu eest.

Juhataja

Palun andke ettepanek Tõnu Antoni kätte. Me oleme ära kuulanud kõik seisukohad selles küsimuses. Palun, härra Anton. Ma saan aru, küsimus puudutab nüüd vaheaega ettepanekute läbivaatamiseks. Palun.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Minuni on jõudnud järgmised ettepanekud ja märkused. Enn Leissonilt on alternatiivne otsuseprojekt, mis uuesti on esitatud parandusettepanekutena. Kolleeg Israeljanilt on kahel lehel ettepanekud ja märkused. Üks ettepanek on härra Ugandilt ja härra Panfilovilt. Mitmed parandusettepanekud ja märkused on kolleegidelt Metsalt, Kassilt, Raigilt, Kostabilt ja Petersonilt. Kahel leheküljel on teinud ettepanekuid härra Sovetnikov. Ja lõpuks on ettepaneku esitanud kolleeg Kass. Kui me peame võimalikuks tänase tööpäeva jooksul hääletada nimetatud ettepanekuid ja märkusi, siis ma palun, et istungi juhataja teeks vaheaja, millal koguneb õiguskomisjon, paludes tööst osa võtma kodakondsuse töögrupi, kohaloleva justiitsministri ning ettepanekute ja märkuste esitajad.

Juhataja

Kui pikka vaheaega te soovite?

T. Anton

Nagu te kuulsite, on ettepanekuid ja märkusi üsna rohkesti ning seepärast ma paluksin vaheaega pooleks tunniks.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Palun mitte lahkuda kohtadelt. Peame natuke nõu. Õiguskomisjon teeb ettepaneku teha pooleks tunniks vaheaeg ettepanekute arutamiseks. Meie eelneva kokkuleppe järgi oli tõepoolest see protseduur meil kavandatud. Sellega seoses ma paluksin saadikuid avaldada oma seisukoht veel ühes küsimuses. Riigikaitsekomisjonilt on saabunud ettepanek ümber hääletada eilne julgeolekuteenistust puudutav otsus. See ettepanek on reglemendipärane ja me peame seda tegema täna. Meil ei ole teist võimalust. Nii et me peaksime tänase päeva planeerimisel ka seda arvestama. Palun, härra Anton.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Viimati nimetatud küsimuses on võimalik reglemendi tekstist aru saada ka teisiti ja nimelt, et Ülemnõukogule saab kordushääletuse ettepaneku teha juhtivkomisjon. Julgeolekuteenistuse moodustamise küsimuses määras Ülemnõukogu juhtivkomisjoniks õiguskomisjoni. Õiguskomisjon küll arutas nimetatud küsimust eisel istungil, kuid vajalikku häälteenamust eile ei saadud. Vaheajal koguneb õiguskomisjon uuesti ja püüab veel kord küsimust otsustada, kui härra Eller peab seda vajalikuks. Niisiis, kelle kompetentsis on esitada see küsimus Ülemnõukogule kordushääletuseks, riigikaitsekomisjoni või õiguskomisjoni kompetentsis?

Juhataja

Aitäh, härra Anton. Kindlasti on õige, kui õiguskomisjon lahendab selle küsimuse koos riigikaitsekomisjoniga.

Härra Allik soovib reglemendi suhtes teha veel märkust. Palun. Mingeid sisulisi läbirääkimisi praegu ei alustata. Palun, härra Allik.

J. Allik

Lugupeetud proua juhataja! Siin on muidugi küsimus mõnevõrra komplitseeritud. Ühelt poolt on härra Antonil õigus, et reglemendis on sätestatud: kui otsuseprojekt ei saa hääletamisel nõutavat häälteenamust, on juhtivkomisjonil või selle puudumisel alatisel komisjonil, kelle kompetentsi arutatav küsimus kuulub, õigus nõuda jne. Ma juhin tähelepanu sellele, et kõnealuse küsimuse arutamisel Ülemnõukogus käsitleti riigikaitsekomisjoni pidevalt samuti juhtivkomisjonina. Ta tegi kaasettekande ja viimane otsus, mis Ülemnõukogu selle projekti kohta langetas, oli anda projekt õiguskomisjonile ja riigikaitsekomisjonile ühiselt viimistlemiseks.

Juhataja

Täna. Ma arvan, et sel juhul tuleb õiguskomisjonil ja riigikaitsekomisjonil omavahel see asi selgeks teha. Härra Anton, väga pikka vaheaega me ei tee, sest sisulist arutamist selles küsimuses ei ole tarvis. Me kuulame ära komisjonide ettepanekud. Ma usun, et kõikidel saadikutel võib olla oma mõtteid, kuidas seda olukorda lahendada, kuid praegu on siiski eesõigus komisjonidel. On võimalik teha ettepanekuid ka komisjonidele.

Lugupeetud saadikud, sellega kuulutan praegu välja vaheaja täpselt pooleks tunniks. Ma palun mitte lahkuda ja tulla tagasi siia kell üks ja kolmkümmend viis minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 84 saadikut, puudub 19.

Lugupeetud Ülemnõukogu, meil on nüüd võimalik ära kuulata ettekandjate lõppsõnad. Usun, et õiguskomisjoni kaasettekandja lõppsõnas me saame ka pildi õiguskomisjoni ja kodakondsuskomisjoni ühisel istungil langetatud otsustest. Seejärel ma panen hääletusele – ütlen seda juba ette – küsimuse tänase istungi pikendamisest. Palun, härra Rask.

M. Rask

Lugupeetud proua juhataja, lugupeetud saadikud! Väga kiires korras nõu pidades lahendas õiguskomisjon terve hulga probleeme, mis olid seotud ettepanekutega täiendada projekti. Ma loodan, et härra Anton pöörab nendele hääletustulemustele ja vastuvõetud otsustele enam tähelepanu, sest need ettepanekud on tema käes. Minu käes on üks ettepanek, mille härra Leisson esitas alternatiivvariandina ja tänase seisuga peaksid olema tema parandusettepanekud juba menetluses.

Ma peatuksin siin mõnel küsimusel, põhimõtteliselt leidis õiguskomisjoni ja projekti autorite heakskiidu härra Leissoni ettepanek rakendada Eesti Vabariigi 1938. aasta kodakondsuse seadus 1940. aasta 16. juunil kehtinud redaktsioonis. See põhimõte on ka sees teile arutamiseks

antud projektis. Kui me aga lähtume 1940. aasta 16. juuni õiguslikust teljest, siis on härra Leissoni ettepaneku esimene punkt, mille kohaselt tuleks tühistada hilisemad aktid, selle õigusliku kontseptsiooniga vastuolus. Kui kodakondsuse järjepidevust arvutatakse 16. juunist 1940, siis põhimõtteliselt puudub hilisemate aktide tühistamiseks vajadus. Samal ajal räägitakse alternatiivprojektis kodakondsuse taastamisest. Teil arutusel olev projekt lähtub teisest kontseptsioonist, mille kohaselt kodakondsus ei ole katkenud, vaid on oma kodanike kaudu järjepidev. Tõsi, ta ei ole rakendunud, kuid seepärast ongi seda tarvis rakendada. Õeldust tulenevalt on esitatud projekti kolmandas punktis, kus taotletakse kodakondsuse taastamist, hoopis teine õiguslik lähenemine, mis on ühitamatu teile väljapakutud kontseptsiooniga.

Neljandas punktis räägitakse kodakondsuse naturalisatsioonimaksu maksmisest kursiga 1 kroon võrdub 1 rubla 25 kopikaga. Ma kaldun arvama, et see küsimus kuulub Eesti Panga kompetentsi ja kodakondsuse seaduses kahjuks ei suuda me seda lahendada. Ja mis puudutab viiendat punkti, milles käsitletakse kodakondsuse seaduse §-s 23 loetletud isikute suhtes kohaldatavat amnestiat armuandmise korras ajavahemikus 17. juunist 1940 kuni 20. augustini 1991, siis siin on sel juhul tarvis välja töötada armuandmise alused, sisuliselt armuandmise seadus. Aga senini käsitletakse armuandmist ikkagi süüdimõistetute suhtes, kodakondsusest väljaheitmine ei ole veel kellegi kriminaalkorras süüdimõistmine. Seetõttu ei saa nõustuda niisuguse lähenemisnurgaga.

Kuues punkt näeb ette moodustada lisaks kodakondsuse seaduse §-s 26 nimetatud meetmetele Eesti Vabariigi Valitsuse töögrupp kodakondsuse seaduse parandamiseks ja juriidilise terminoloogia ajakohastamiseks ning esitamiseks Riigikogule. Sellega ühenduses ma ütleksin, et meie poolt esitatud eelnõus tehakse Eesti Vabariigi Valitsusele kohustuseks asuda kodakondsuse probleemide lahendamisele. Kahtlemata olen ma seda meelt, et kodakondsuse seaduse eelnõu tuleb esitada Riigikogule ja võtta ajakohastatud kodakondsuse seadus varem või hiljem vastu.

Lõpuks tahaksin öelda, et julgen paluda saadikuid suhtuda selle probleemi lahendamisse äärmise tõsidusega ja toetada seda otsuseprojekti, mille valitsus on teile arutamiseks esitanud.

Juhataja

Tänan. Ma palun härra Leissoni ettepanekut. Aitäh. Palun lõppsõnaks kõnetooli kaasettekandja härra Antoni.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Lubage mul lõppsõna asemel kanda teile ette õiguskomisjoni ja kodakondsuse töögrupi istungi tulemused.

Kõigepealt kolleeg Israeljani ettepanekust, mille sisu seisneb selles, et tuleks muuta meie poolt 6. novembril 1991 vastuvõetud otsust, kus me määrasime kodakondsuse alused. Konkreetselt teeb kolleeg Israeljan ettepaneku muuta selle otsuse p. 2. Õiguskomisjon ja kodakondsuskomisjon ei pidanud võimalikuks seda ettepanekut rahuldada. Kolleeg Israeljanilt on ka teine ettepanek. Nimelt peab ta vajalikuks vormistada meie ees olev otsuseprojekt seaduseelnõuna. Häälteenamusega lükkas õiguskomisjon ja kodakondsuse töögrupp selle ettepaneku tagasi.

Kolleeg Leissonilt laekus 6 ettepanekut, mis algselt olid vormistatud alternatiivse otsuseprojektina. Esimene neist näeb ette lugeda õigustühiseks NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 7. septembrist 1940 "NSV Liidu kodakondsuse omandamise korra kohta Leedu, Läti ja Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi kodanike poolt". Selle ettepanekuga ei nõustatud. Teist ettepanekut rakendada 1938. aasta 1. juulist jõustunud kodakondsuse seadus 1940. aasta 16. juunil kehtinud redaktsioonis ja täies ulatuses on sisuliselt arvestatud. Kolmas ettepanek: Eesti Vabariigi kodakondsus taastatakse vaba tahte alusel isikuil, kes said Eesti kodanike sündimisega vastavalt kodakondsuse seadusele või omandasid selleks õiguse enne käesoleva otsuse vastuvõtmist. Seda ettepanekut ei toetatud ja siin on vajalik väike kommentaar. Ei toetatud sõna "taastatakse" tõttu. Nimelt läheb õiguskomisjoni arvates härra Leissoni ettepaneku ideoloogia lahku sellest, mis on kirjas teie ees olevas otsuseprojekti. Neljandaks. Kodakondsuse seaduse § 14 lg. 1 rakendamisel lubada tasuta naturalisatsioonimaksu 1940. aastal kehtinud vahekorras 1 kroon võrdub 1 rubla 25 kopikaga. Seda ettepanekut õiguskomisjon ei toetanud. Viiendaks. Kodakondsuse seaduse §-s 23 loetletud isikute suhtes kohaldada amnestiat armuandmise korras ajavahemikus 17. juunist 1940 kuni 20. augustini 1991. Ka seda ettepanekut õiguskomisjon ei toetanud. Eeskätt põhjusel, et ei selle ettepaneku ega paljude teiste ettepanekute puhul ei tohiks meie ees olevat kodakondsuse seaduse rakendusotsuse projekti koormata sellega, mis võiks ka välja jääda. Kuuendaks. Kodakondsuse seaduse §-s 26 nimetatud meetmetele lisaks moodustada Eesti Vabariigi Valitsuse töögrupp kodakondsuse seaduse parandamiseks ja juriidilise terminoloogia ajakohastamiseks ning esitamiseks Eesti Vabariigi Riigikogule. Ka seda ettepanekut õiguskomisjon ei toetanud. Mitte ettepaneku sisu tõttu, vaid lihtsalt seepärast, et nende ülesannetega saab kindlasti hakkama ka valitav Riigikogu.

Kolleeg Ugandilt on ettepanek lisada meie ees oleva otsuseprojekti punkti 17 alapunkti 2 sõna "osaliselt". Silmas peetakse seda, et riik ei peaks endale võtma täielikku materiaalselt kohustust finantseerida keeleõpet. Õiguskomisjoni arvates ei tähenda olemasolev redaktsioon seda, et kõik kulud kaetakse riigieelarve kaudu. Selle tõttu lükati ettepanek tagasi.

Kolleeg Panfilov on teinud ettepaneku täiendada otsuseprojekti § 5 alternatiiviga nr. 6 ja nimelt, et seal käsitletavat tähtaega hakataks lugema alalise sissekirjutuse saamise momendist. Õiguskomisjon on seisukohal, et nimetatud 6. alternatiivi me võime § 5 lisada, sest siin on Ülemnõukogu liikmeil võimalik valida paljude võimaluste vahel ja üks neist võimalustest võiks olla ka kolleeg Panfilovi seisukoht. Niisiis alternatiiv 6 – Eestisse alalise sissekirjutuse saamise momendist.

Kolleegid Mets, Kass, Raig, Kostabi ja Peterson esitasid kolm täiendusettepanekut. Enamik nendest kolleegidest võttis osa õiguskomisjoni koosolekust ja nad arvasid, et nad võtavad oma ettepanekud tagasi, kuivõrd kolleeg Kass on ühe ja arvatavasti tähtsaima nendest ettepanekutest sõnastanud ehk kõige paremini. Õiguskomisjon luges kolleegide Metsa, Kassi, Raigi, Kostabi ja Petersoni ettepanekud tagasivõetuks ja ma loen teile ette kolleeg Kassi ettepaneku, mis kattub ühe osaga loetletud ettepanekutest.

Kolleeg Kass paneb ette viia § 5 sisse veel üks alternatiiv ja nimelt: alates alalise elamisloa saamisest Eesti Vabariigi Immigratsiooniameti poolt. Õiguskomisjon on seisukohal, et ka see alternatiiv tuleks lisada § 5. See oleks siis alternatiiv 7 ja loen selle veel kord ette: alates alalise elamisloa saamisest Eesti Vabariigi Immigratsiooniameti poolt.

Kolleeg Sovetnikovilt on ettepanekuid poolteisel lehel. Enamik nendest lükati tagasi põhjusel, et need lähevad kontseptuaalse aluse mõttes lahku meile esitatud otsuseprojekti. Nõustuda

tuleb kolleeg Sovetnikovi ettepanekuga, et täiendada meie ees oleva otsuseprojekti § 5 veel ühe alternatiiviga, mis oleks kaheksas. Nimelt teeb härra Sovetnikov ettepaneku hakata kõnealust tähtaega arvestama 20. augustist 1991, lahutades sellest 2 aastat, seega siis 20. augustist 1989. Kolleeg Sovetnikovilt on ka teine põhimõtteline ettepanek, mis seisneb selles, et enne hääletamist oleks vaja projektile teha rahvusvaheline ekspertiis Euroopa Nõukogus. Väliseksperdid on projekti kohta arvamusi avaldanud, neist informeeris proua Lauristin. Seepärast ei pidanud õiguskomisjon vajalikuks ettepaneku nõuet toetada. Õiguskomisjon lükkas tagasi järgmised härra Sovetnikovi ettepanekud. Esiteks. Eesti Vabariigi kodanikuks saadakse sünniga või hilisema seadusliku toiminguga, mis on sätestatud seadusega. Teiseks. Eesti Vabariigi kodakondsuse saavad nii nais- kui meessoost välismaalased, kes abielluvad kas nais- või meessoost Eesti Vabariigi kodanikuga. Ja kolmandaks. Tagasi lükati ka härra Sovetnikovi ettepanek, mille sisuks on see, et eriliste teenete eest võib saada Eesti Vabariigi kodanikuks juhul, kui kohusetruult ollakse töötanud 10 aastat. 1938. aasta kodakondsuse seaduse mõte on avaram ja ei sea mingeid piiranguid eriliste teenete eest kodanikuks saamisel. Seetõttu on härra Sovetnikovi ettepanek hõlmatud 1938. aasta kodakondsuse seadusega ja õiguskomisjon ei pidanud vajalikuks selle lülitamist meie ees olevasse otsuseprojekti.

Kolleeg Menšikovilt on kolm ettepanekut, mis on kõik seotud ühe ja sama küsimusega. Probleemiks on see, kuidas määratleda Eesti Vabariigi kodanikkonda ja härra Menšikov teeb meile ettepaneku, et Eesti Vabariigi kodanikeks on isikud, kes alaliselt elavad Eesti Vabariigis, alates tähtajast, mis fikseeritakse meie ees olevas otsuseprojekti punktis 5, ja kes on avaldanud kehtestatud korras selleks soovi, on esitanud selleks avalduse. Seda ettepanekut ei jõutud õiguskomisjonis läbi hääletada. Kuid õiguskomisjonis toimunud arutelu baasil saan ma väita, et esitatud ettepanek on samuti vastuolus meile väljajagatud otsuseprojekti kontseptuaalsete alustega, mistõttu pole võimalik ettepanekut toetada.

See oli ülevaade õiguskomisjonile laekunud ettepanekutest ja märkustest. Tänan teid.

Juhataja

Aitäh, härra Anton. Ma paluksin kõik ettepanekud siia anda, me asume kohe selgitama meie võimalusi täna edasi töötada.

Lugupeetud saadikud, kell on nii kaugel, et mul on jäänud veel viis minutit aega, mida ma saan kasutada ilma teie otsuseta. Ja sellega seoses on meil võimalik hääletada kõigepealt seda, kas me pikendame tänast tööpäeva. Kõigepealt ma tahaksin seoses sellega veel küsida õiguskomisjoni otsust teise probleemi kohta, mida ka arutati. Nimelt, kas õiguskomisjon toetab riigikaitsekomisjoni ettepanekut täna ümber hääletada eile hääletatud julgeolekuteenistuse küsimus? See puudutab samuti meie tänast tööd. Palun, härra Anton.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Selleks et läbi viia julgeolekuteenistuse küsimuses kordushääletus, peaks reglemendi järgi enam kui pool komisjoni koosseisust olema selle poolt. Õiguskomisjonis läbiviidud hääletamine andis viis poolthäält, mis ei moodusta poolt või enamikku õiguskomisjoni koosseisust. Seega ei saa õiguskomisjon taotleda kordushääletust. Tänan.

Juhataja

Kas oli ka arutusel küsimus, millest oli enne juttu, nimelt riigikaitsekomisjoni õigusest seda taotleda, kuna eelnõu arutati pariteetselt kahes komisjonis ja riigikaitsekomisjon on taotlenud seda.

T. Anton

Õiguskomisjonil on ettepanek, et selle küsimuse lahendamiseks juhatus koos reglemendi töögrupiga, kes reglemendi küsimustes on vaieldamatult kompetentsem kui õiguskomisjon. Õiguskomisjon ei ole seda konkreetset küsimust komisjoni istungil arutanud.

Juhataja

Aitäh. Ma paluksin reglemendikomisjoni seisukohta selles küsimuses. Palun saadikutel kannatust, reglemendikomisjoni kaks liiget peavad omavahel nõu. Tööpäeva pikendamise puhul me peame kindlaks määrama, mida me peame ära tegema. Härra Tupp palub vahepeal riigikaitsekomisjoni poolt midagi lisada. Kas riigikaitsekomisjon loobub oma nõudmisest? Palun, härra Tupp.

E. Tupp

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mina hoopis taandan küsimuse sellele, milline komisjon selles küsimuses on juhtivkomisjon. Ja kui otsus on selline, et juhtivkomisjon on riigikaitsekomisjon, siis on võimalik julgeolekuteenistuse küsimuse hääletamine läbi viia. Meil on häälte suhe 6 : 2.

Juhataja

Härra Tupp, olukord oli selline, nagu juba selgitati. Juhatus määras juhtivkomisjoniks õiguskomisjoni, kuid samal ajal lülitas õiguskomisjoni enda ettepanekul sellesse arutellu ka riigikaitsekomisjoni. Nii et see on situatsioon, mis ei ole päris reeglipärane. Palun, milline on reglemendikomisjoni seisukoht?

J. Allik

Siin on nüüd küsimus selles, kes määras selle juhtivkomisjoni. Juhatus või täiskogu?

Juhataja

Juhatus.

J. Allik

Tähendab, juhatus määras ka riigikaitsekomisjoni rolli selle küsimuse arutamisel. Minu meelest peaks juhatus praegu selle küsimuse ise otsustama, kas ta loeb riigikaitsekomisjoni pädevaks seda nõudma või mitte.

Juhataja

Kas ollakse nõus sellega, et me kõigepealt pikendame tänast tööpäeva? Kui te sellega olete nõus, siis me saame edasi minna. Vabandust, meil on siiski veel 3 minutit aega. Ma palun, kui

te olete nõus, tuleb juhatus veel üheks hetkeks kokku. Palun mitte lahkuda saalist. Juhatus liikmed, palun hetkeks tulla siia kokku. Saadikutel palun asuda oma kohtadele ja ma palun, et saalis töötaksid ainult Eesti Televisiooni kaamerad. Kõikidel on õigus teha ajakirjanikutööd rõdul. Eesti Televisiooni töötajail on erandina lubatud tulla ka saali.

Vahepeal juhatus hääletas vaidlusalust küsimust riigikaitsekomisjoni pariteetsest õigusest nõuda kordushääletust. 7 olid selle poolt, 2 olid vastu, 2 jäid erapooletuks. Sellega juhatuse otsus aktsepteeris riigikaitsekomisjoni õigust ja ettepanekut.

Härra Panfilov soovib sõna protseduuri kohta. Palun.

P. Panfilov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Rüütel! Mul on teile küsimus. Kui ma sellele vastust ei saa, siis ei saa ma otsustada, kas pikendada istungjärku või mitte. Teatavasti võttis Eesti Kongress vastu ultimatiivse otsuse kodakondsuse seaduse vastuvõtmise tähtaegade kohta. Tahaksin teada, kas Ülemnõukogu on saanud ametliku seisukohavõtu või esildise Eesti Komiteelt. Mis meid ootab? Kas hoone hõivamine, arreteerimine või mahalaskmine, kui me täna kodakondsuse seadust vastu ei võta?

Juhataja

Härra Panfilov, vastuseks teie küsimusele ütlen, et Ülemnõukogu juhatus arutas meile saadetud dokumente ja võttis need teadmiseks.

Panen hääletusele ettepaneku pikendada tänast tööpäeva, et jõuda lõpule kodakondsuse küsimuse hääletamisega ning eilse otsuse ümberhääletamisega.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 84 saadikut, puudub 19. Kes on selle poolt, et tänast tööpäeva pikendada, arvesse võttes vajadust jõuda lõpule hääletamisega kodakondsuse küsimuses ja eilse julgeolekuteenistuse küsimuse ümberhääletamisega? Poolt on 48, vastu 32 saadikut. See ettepanek ei leidnud toetust. Härra Telgmaa tegi ka teise ettepaneku, nimelt pikendada tööpäeva kuni julgeolekuteenistust käsitleva otsuse ümberhääletamiseni ja kodakondsuse küsimuse arutamine katkestada. Kodakondsuse küsimuse arutamise katkestamise ettepanek on tulnud ka härra Sovetnikovilt, kuid enne me peame ikkagi pikendama tööpäeva.

Härra Allik, ma saan juba aru teie soovist, kuid tegeleme praegu just hääletamisega.

J. Allik

Ei pea hääletama.

Juhataja

Miks ei pea?

J. Allik

Kuna võimalus ümber hääletada kehtib ainult sellel istungil, siis see tuleb nüüd ära teha. Me oleksime pidanud selle nelja tunni jooksul reguleerima päevakorda nii, et oleksime saanud

hääletada. See on puhtalt juhataja viga. Kuna me tööaega ei pikenda, jääb küsimus hääletamata. Vastupidist ei ole protseduuris ette nähtud.

Juhataja

Sellist kitsendust ei ole, härra Allik, siin on teil suvaline tõlgendus. Meie istung kestab täna, kuni oleme hääletanud. Palun, kes on härra Telgmaa ettepaneku poolt pikendada istungit ainult julgeolekuteenistust käsitleva otsuse ümberhääletamiseks? Selle poolt on 54 saadikut, vastu 16, 9 jäid erapooletuks. Istungit on pikendatud.

Lugupeetud saadikud, vastavalt teie seisukohale panen hääletusele ettepaneku katkestada kodakondsuse seaduse rakendusotsuse arutamine kuni järgmise istungjärguni? Poolt on 51 saadikut, vastu on 8 ja erapooletuid samuti 8. Arutelu katkestatakse.

Asume nüüd eilset otsust ümber hääletama. Vastavalt reglemendile ei ole vaja seda uuesti päevakorda võtta hääletamisega, vaid küsimus võetakse päevakorda vastavalt komisjoni taotlusele. Kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi julgeolekuteenistuse loomise kohta? Vaja on 52 häält. 50 saadikut on poolt, 6 vastu, ülejäänud on erapooletud või ei hääletanud. Otsus ei leidnud toetust.

Istungjärk on lõppenud.